

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lis Weise

EFTERSTILLET
ADJEKTIV
I DANSKE
STEDNAVNE

AKADEMISK FORLAG
KØBENHAVN 1969

Bekendtgørelse

I henhold til kgl. anordning af 13. oktober 1927 er der fastsat følgende bestemmelser til ordens opretholdelse ved det offentlige forsvar af doktorafhandlinger:

1. Forsvarshandlingen ledes af fakultetets dekanus eller af en anden dertil af fakultetet udnævnt professor. Ordstyreren giver ordet og påser, at handlingen foregår på en værdig måde; han kan pålægge en opponenter at høre op og i fornødent fald afbryde handlingen. Ordstyreren deltager ikke selv i forhandlingen. Foruden de officielle opponenter er de medlemmer af fakultetet, under hvis fagområde afhandlingens emne hører, og som ikke har lovligt forfald, forpligtede til at overvære forsvarshandlingen.
2. Som opponenter ex auditorio har i almindelighed kun akademiske borgere samt polytekniske kandidater ret til at optræde. Dog kan fakultetet også tillade andre, som fremsætter ønske derom, at opponere. Opponenten ex auditorio må melde sig hos ordstyreren inden begyndelsen af handlingen; dog kan ordstyreren også lade senere anmeldte opponenter få ordet, men uden at betage dem, der tidligere har meldt sig, retten.
3. Der tilstås i almindelighed hver af de officielle opponenter $1\frac{1}{2}$ time og hver opponenter ex auditorio $\frac{3}{4}$ time, derunder indbefattet den tid, doktoranden behøver til at give svar; dog kan ordstyreren, for så vidt som antallet af de anmeldte opponenter tillader det, tilstå en længere tid. Handlingen må ikke vare over 6 timer.
4. Foranførte bestemmelser skal indtil videre trykte medfølge enhver disputats.

Dette bekendtgøres herved til efterretning for alle vedkommende.

Konsistorium, den 21. november 1927.

**EFTERSTILLET ADJEKTIV
I DANSKE STEDNAVNE**

Navnestudier
udgivet af Institut for Navneforskning
Nr. 8

Lis Weise

EFTERSTILLET ADJEKTIV
I DANSKE STEDNAVNE

WITH AN ENGLISH SUMMARY

AKADEMISK FORLAG
KØBENHAVN 1969

Denne afhandling er af det filosofiske fakultet ved
Københavns universitet antaget til offentlig at forsvares
for den filosofiske doktorgrad.

København, den 24. januar 1969

Jørgen Læssøe
h. a. decanus

Forord

»En Levning af denne Talebrug (o: at sætte Adjektiverne bag efter Substantiverne) finde vi i mange Byers Navne, vel især i Sjælland f. Ex. Brøndby vester og øster, Smørum ovre og nedre, Steenmagle og Steenlille &c.; men dog ogsaa i Jylland (Aarhus Stift) Dalbye over og neder, Udbye over og neder, ja ogsaa i enkelte Udtryk i Hverdagssproget, som Moerlille &c.« (J. H. Bredsdorff, Er der tilstrækkelig Grund til at antage, at Nørre-Jylland har været beboet af tvende forskellige Folkestammer? Blandinger fra Sorøe, 1836, p. 20).

Min interesse for stednavne med efterstillet adjektiv er oprindelig udsprunget af diskussioner og samtaler på Institut for Navneforskning om propriumsdefinitioner og systematiske opdelinger af et proprium. Mit arbejde på instituttet med sjællandske stednavne øgede min nysgerrighed overfor denne type navne, der faldt udenfor rammerne af et system, der kunne opstilles for nyere navne, men syntes at repræsentere et ældre nu tildels forladt system.

Det her fremlagte arbejde skal ses som et forsøg på at beskrive nogle af de problemer der i dansk er knyttet til ordklassen adjektiv. Den tilsigter specielt at undersøge denne ordklasses placering i forhold til et proprium (eller et appellativ). Jeg har forsøgt at anskue samtlige navnetyper (f. eks. med efterleddene -lev, -torp) som en helhed i forhold til adjektivet, og herved adskiller det fremlagte arbejde sig fra de fleste andre stednavneafhandlinger, der oftest er koncentreret om en enkelt navnetype og problemerne omkring denne.

Arbejdet med stednavne med efterstillet adjektiv blev for mit vedkommende intensiveret da universitetet skaffede instituttet nye lokaler, der gav den enkelte medarbejder større arbejdsro. Det gode forskningsmiljø der altid har været på instituttet blev også overført til de nye lokaler, og jeg er mine kolleger på instituttet taknemmelig for den faglige åbenhed og faglige interesse, der altid udvises. Jeg takker specielt professor, dr. phil. *John Kousgård Sørensen* for aldrig svigtende hjælpssomhed.

Mine tidligere lærere ved universitetet professor, dr. phil. *Kristian Hald* og professor, dr. phil. *Anders Bjerrum* ønsker jeg også at bringe en tak, dels for uvurderlig hjælp og støtte i studietiden, dels for den interesse de har udvist for mit arbejde efter at jeg er blevet ansat på Institut for Navneforskning.

Da instituttets samlinger kun omfatter det nuværende Danmark, mens min undersøgelse også omfatter Skåne, har det været nødvendigt at søge til Landsmålsarkivet i Lund, og jeg takker medarbejderne her, specielt arkivchef *Sven Benson* og fhv. arkivarie *Ingemar Ingers* for stor hjælpsomhed under udskrivningen af det skånske materiale.

For hjælp ved korrekturlæsning takker jeg mine kolleger lektor, cand. mag. *Gordon Albøge* og afdelingsleder, cand. mag. *Inge Wohlert* og for hjælp ved udarbejdelsen af register overassistent *Lizzi Nykin* og kontorassistent *Lis Hansen*. For oversættelse af resumeet til engelsk takker jeg docent, dr. phil. *Gillian Fellows Jensen*.

Sluttelig retter jeg en ærbødig tak til Institut for Navneforskning for optagelse af bogen som nr. 8 i Instituttets serie »Navnestudier«.

København, maj 1969.

Lis Weise.

Indhold

Kapitel 1

A. Stednavne overfor andet sprogligt materiale	9
B. Materiale, afgrænsning og opstilling	11

Kapitel 2

<i>Fremlæggelse af materialet, med tolkning af navnene i hovedundersøgelsen</i>	15
---	----

Kapitel 3

<i>Udviklingen i de forskellige amter indenfor undersøgelsens hovedområder</i>	83
Forekomstprocenter for det samlede navnestof	111

Kapitel 4

<i>Perioden indtil c. 1300</i>	114
Valdemars Jordebog	114
Runetekster	116
Lovtekster	121
Personnavne, specielt tilnavne	128
Ekskurs om brugen af latinske adjektiver	133
Kort I – 113	

Kapitel 5

<i>Perioden indtil 1400</i>	136
Roskildebispens Jordebog	137
Kort II – 135	

Kapitel 6

<i>Perioden 1400–1500</i>	142
Trannes syndre	143
Hornsheret øster	143
Store-Brøndum	144
Å hin hellige	146
Færøske stednavne	152
Kort III – 141	

Kapitel 7

<i>Perioden 1500–1600</i>	162
Sjællands Stifts Landebog	162
Eline Gøyes Jordebog	163
Kort IV – 161	

Kapitel 8

<i>Perioden 1600–1700</i>	167
Marknavne	168
Kort V – 166	

Kapitel 9

<i>Perioden 1700 til nutiden</i>	174
Kort VI – 173	

Kapitel 10

<i>De efterstillede adjektiver i bebyggelsesnavne</i>	176
1. Svagt bøjet form	176
2. Hovedtryk på adjektivet	178
3. Adjektiver?	180
4. Positiv : komparativ	180
5. Magle/lille betydningsmæssig modsætning til de øvrige adjektiver	181
6. Magle overfor de øvrige adjektiver	185
Magle/Møgle formernes geografiske fordeling	188
Kort VII – 190	
Bevaringsforhold i navne med magle/lille	194
Bevaringsforhold i navne med nørre/søndre	196
Bevaringsforhold i navne med vestre/østre	197
Bevaringsforhold i navne med øvre/nedre og øvre/ydre	198

Kapitel 11

<i>Bevaringsforhold indenfor de enkelte navnetyper</i>	201
-sø	202
-lev	202
-løse	202
-torp	203
-by	204
-ager	206
-bjerg	206
-høj	207
-ved	207
-inge	208
<i>English Summary</i>	211
<i>Forkortelser</i>	218
<i>Register</i>	225

KAPITEL 1

A. Stednavne overfor andet sprogligt materiale

Den her foretagne undersøgelse tager som udgangspunkt efterstillede adjektiver i danske stednavne. Det undersøges, hvorledes disse oprindelig efterstillede adjektiver senere placeres, om de bevarer efterstilling, om de skifter til foranstilling, eller om de eventuelt helt bortfalder eller erstattes af ord fra andre ordklasser.

Selve det forhold, at et adjektiv kan enten foran- eller efterstilles er velkendt fra de ældre nordiske sprog, specielt vestnordisk, og har været genstand for flere undersøgelser, men en undersøgelse af forholdene i stednavne har vistnok ikke været foretaget før, blandt andet fordi grammatiske, herunder syntaktiske problemer kun ret sjældent behandles i stednavneafhandlinger.

Og man står også ved en undersøgelse af stednavne, der ikke primært har f. eks. etymologisk eller bebyggelseshistorisk sigte, i en ret vanskelig situation.

På den ene side har man i stednavnestoffet et materiale, der er kronologisk velordnet, topografisk velafgrænset, og desuden et sprogligt stof der hører til det allerældst overleverede i de skriftlige kilder indenfor det danske område. En situation man ved andre sproglige tekster kun sjældent kan stilles overfor.

På den anden side har værdien af denne meget heldige udgangsposition dog sine begrænsninger. Jeg tænker her i første række på en sammenligning med sproget udenfor stednavne i samtidige kilder. Er udviklingen kronologisk set den samme i stednavne som i det øvrige sprogstof eller går den hurtigere eller langsommere, således at man på forhånd må regne med, at der i stednavne foreligger specielle forhold?

Resultatet af en række sprogudviklinger, specielt af lydlig art, synes at foreligge tidligere i stednavne end i andet sprogstof. Men den her foreliggende udvikling, fra efterstilling til foranstilling, synes derimod at gå langsommere i stednavne end indenfor det øvrige sprog. Hvis vi i nutiden ikke havde stednavnene (og personnavne), var typen med efterstillet ad-

jektiv, bortset fra udtryk som børnlille og morlille o. l., ukendt i dansk, og meget anderledes var situationen ikke i middelalderen. Det er således et yderst vanskeligt (måske uløseligt?) problem at få de syntaktiske forhold i stednavne med efterstillet adjektiv i kronologisk overensstemmelse med de syntaktiske forhold i det øvrige sprog.

Stednavnestoffet må derfor i første række tale for sig selv, hvad det velsagtens også gør. Jeg har prøvet at få dette frem ved at anskue det fra forskellige synsvinkler.

Først og fremmest er stoffet anskuet kronologisk. Kronologisk er blandt andet selve fremlæggelsen af materialet og beskrivelsen af dette.

Hertil kommer en undersøgelse af bevaringsforholdene af efterstillet adjektiv indenfor forskellige navnetyper (f. eks. navne på -sø, -lev, -by).

Dernæst er det også anskuet topografisk, en inddeling der jo taler for sig selv og som er tilgodeset ved fremlæggelsen og beskrivelsen af materialet.

De to hovedsynspunkter er så forsøgt kombineret. De herved fremkomne resultater (der er fremlagt dels i form af tabeller, dels i form af kort, og som i sig selv synes at være ikke ganske uinteressante) er dernæst forsøgt bragt ind i en større sammenhæng ved sammenligninger med andet sprogligt materiale. For den ældste periode er f. eks. inddraget runetekster og lovttekster. Men da som ovfr. omtalt de øvrige danske kilder allerede i middelalderen i denne henseende kun afgiver et meget sparsomt materiale, er til yderligere belysning også inddraget bl. a. persontilnavne, der udover at give et sammenligningsgrundlag med hensyn til bevaring af efterstilling, endvidere viser en karakteristisk forskel mellem disse og stednavne med hensyn til de syntaktiske forhold.

Endvidere er til yderligere belysning også inddraget færøsk navnestof, idet vi herfra får det i denne henseende bedste nordiske stednavnemateriale til sammenligning med det danske. Herved bliver der mulighed for at sammenholde dels den i dansk almindelige type med efterstillet adjektiv uden forudgående pronomen, dels den i det danske stednavnestof ret sjældne type repræsenteret ved »Å hin hellige« med tilsvarende typer i færøsk. Med baggrund i dette skitseres typernes opbygning. Der lægges særlig vægt på, om der i stednavnet findes bestemt eller ubestemt form, og der gøres et forsøg på at bestemme om dette forhold, repræsenterende en bestemt indholdsstørrelse, kan tænkes at indvirke på det efterstillede adjektivs form (stærk eller svag bøjning).

Ved også at inddrage dialektgeografiske karakteristika som efterhængt og foranstillet artikel i dansk, og den i de øvrige nordiske sprog velkendte dobbelte bestemthed, og sammenstille disse forhold med problematikken

omkring stednavne med efterstillet adjektiv (til dels tidligere forsøgt af Peter Skautrup), bringes stednavnestoffet ind i en større sammenhæng med det øvrige sprogstof.

Endelig er selve de efterstillede adjektiver i danske bebyggelsesnavne behandlet i et særligt kapitel, hvor visse fælles træk og visse forskelle fremhæves, både med hensyn til deres betydning, frekvens og stabilitet med hensyn til efterstilling.

Jeg vil sluttelig fremhæve, at mens de undersøgelser og resultater, der bygger på selve det danske stednavnemateriale, jo hviler på et forholdsvist sikkert grundlag, så er de hypoteser og meninger jeg fremsætter, når andet materiale inddrages og sammenlignes, mere usikre, først og fremmest på grund af selve materialet, og kan næppe bekræftes eller afkræftes ud fra dette. De er i første række fremsat, fordi jeg mener, at disse forhold kan kombineres, og hermed give en rimelig, men sikkert ikke den eneste rimelige løsning på hidtil uløste og ubehandlede problemer.

B. Materiale, afgrænsning og opstilling

Materialet der her er fremlagt består af danske bebyggelsesnavne og naturnavne med efterstillet adjektiv.

Geografisk omfatter området det middelalderlige danske sprogområde, altså det nuværende Danmark plus Skåne (i Halland og Blekinge er kun fundet ganske få ekss.). Syd for den nuværende grænse er ikke fundet ekss.

Kronologisk er der for så vidt ikke sat nogen grænser, idet navnene registreres fra deres tidligste forekomster med efterstillet adjektiv og indtil nutiden. Rent praktisk vil dette sige, at alle navne, der har efterstillet adjektiv i middelalderen (hvis slutning af praktiske grunde er sat til 1513, altså det tidspunkt hvor Repertoriets 2. række slutter) skulle være anført i materialet. Efter middelalderens slutning er materialet derimod næppe ganske udtømt, idet langtfra alle kilder efter dette tidspunkt er udskrevet i IfN's samlinger. Dog skulle de fleste naturnavne med efterstillet adjektiv være medtaget, idet der i instituttet foreligger udskrifter fra de fleste områder af landet af markbøgerne fra 1680'erne, den tidligste, fyldigste og den vigtigste kilde for disse navne. Ligeledes er de for det skånske område tilsvarende vigtige naturnavnekilder, Paltebogen fra c. 1515 og Landebogen fra c. 1570 udskrevet.

Med hensyn til den topografiske opdeling er navnene opstillet amtsvis,

idet dog Skåne er betragtet som ét område. Denne opdeling er valgt af rent praktiske grunde, idet den er nem at administrere, og en sammenligning mellem de forskellige amter på den måde bliver gennemførlig. Herved kan i nogen grad et billede af bebyggelsesmæssig sammenhæng som går ud over amtsgrænserne tilsløres, men dette afhjælpes i en vis udstrækning af de medfølgende kortskitser, ligesom jeg ved en tolkning af materialet tager hensyn til dette forhold.

Indenfor de enkelte amter er bebyggelsesnavnene opstillet efter deres efterled (-torp, -by o. s. v.). Dette gælder dog kun de navne, der er medtaget i hovedundersøgelsen (jfr. om de andre ndfr.). De fleste navne er med hensyn til efterstillet adj. overleveret som toleddede modsætninger, og derfor meddeles ved hvert navnepar hvilke adjektiver der forekommer indenfor de pågældende navne. Efter navnene gives en kort tolkning af forleddet. Navnenes tolkning har ikke været hovedformålet for undersøgelsen, men navnetyperne og deres alder synes dog at have haft en vis indflydelse på forholdet angående bevarelse af efterstillet adjektiv, og det er derfor fundet rimeligt at anføre en kortfattet tolkning, som oftest hentet fra gængse håndbøger.

Hvor der foreligger en optegnelsesform af et af de i hovedundersøgelsen behandlede bebyggelsesnavne, er denne meddelt før belæggene. For de skånske navnes vedkommende er foretaget en omskrivning fra det svenske landsmålsalfabet til Danias lydskrift efter det skema der er opført i Poul Andersen og Louis Hjelmslev, *Fonetik* (1964) p. 306 a–307, dog med den indskrænkning at accenttegn fra landsmålsalfabetet er bibeholdt uændret.

Bebyggelsesnavnene i hovedundersøgelsen er anført med de ældste belæg på efterstillet adjektiv, samt de første belæg på foranstillet adjektiv, hvor dette foreligger. Herimellem er ikke (altid) anført alle belæg, men oftest kun et udvalg, således at navnenes udvikling kan følges gennem tiderne.

I hovedundersøgelsen er undertiden i parentes opført navne, som kun har foranstillet adjektiv. Dette gælder dog kun, hvis der til dette navn findes en »korrespondens«, f. eks. et »lille« til et efterstillet »magle«.

Hovedundersøgelsen skulle således kun omfatte navne, der har haft efterstillet adjektiv i middelalderen, men undertiden er det vanskeligt at afgøre om en enkelt overleveret form med efterstillet adjektiv, måske forekommende mellem en række eksempler på foranstilling, virkelig er udtryk for navnets daværende »norm«, eller måske for en tendens i den pågældende kilde. Derfor er navne med kun ét belæg på efterstilling holdt uden for hovedundersøgelsen og meddelt efter hovednavnene indenfor den på-

gældende navnetype i det pågældende amt. Her meddeles også ekss. med efterstilling i eftermiddelalderlige kilder, og i et særligt tillæg navne fra nyeste tid.

Men også indenfor navnene i hovedundersøgelsen kan der undertiden findes navne med kun ét belæg, ligesom det kan være problematisk, hvorledes en udvikling til f. eks. foranstilling kronologisk skal afgrænses. Derfor gives der for hvert af amterne indenfor hovedområdet (d. v. s. Sjælland, Maribo amt og Skåne) en beskrivelse af udviklingen indenfor hvert århundrede indtil c. 1700, og herefter fra 1700 indtil nutiden. Den sidste periode har jeg ladet dække flere århundreder, idet der efter c. 1700 kun sker meget få ændringer. Den første periode har jeg indenfor de enkelte amter ladet gå til 1400, idet materialet indtil 1300 amtsvis anskuet oftest er ret spinkelt. I en samlet beskrivelse er materialet derimod stort nok til at forsvare en tidligere afgrænsning.

Der gives efter beskrivelsen af hvert århundrede en konklusion i form af en optælling af, hvor mange navne der indenfor amtet kan anses for at have ep, fp, FB eller EB, jfr. om disse betegnelser nedenfor, ligesom det anføres hvor mange der må anses for at have latent ep (FB eller EB). Jeg har indført betegnelsen latent for at have et bekvemt udtryk for et forhold, som kan foreligge, når et bestemt navn indenfor en vis periode har ekss. på både efterstillet og foranstillet adjektiv. Betegnelsen latent bruges, når en eller flere af disse former ikke ud fra undersøgelse af kildestedet kan tilskrives kilden, men derimod synes at være udtryk for en vaklen i den »norm« det pågældende navn må have haft i den pågældende periode.

Efter hvert amt er anført tabeller over forekomsten af de forskellige typer (fp, ep, FB, EB og latent ep o. s. v.) indenfor hvert århundrede, samt en angivelse af hvor mange procent en bestemt type udgør af det samlede antal forekommende navne indenfor hvert amt. Herved lattes sammenligningsgrundlaget indenfor forskellige områder meget, og giver sammen med de udarbejdede kort en bedre oversigt. Det bør dog nok lige anføres, at tabellerne ikke er tabeller over bevaringsprocenten. Det skal forstås således, at hvis man går ind i tabellen for at se, hvor mange navne i et bestemt amt omkring f. eks. 1600, der har ep, og får f. eks. tallet 50 %, så angiver disse 50 %, at af navnene fra 1500–1600 i dette amt har 50 % efterstillet adjektiv, men disse 50 % behøver ikke nødvendigvis at være 50 % af det samlede navnestof fra tiden før 1300–1400. Nogle af de oprindelige navne med ep kan f. eks. være udgået på grund af manglende belæg eller andre forhold, de behøver ikke nødvendigvis at være skiftet til en anden type (fp, FB eller EB).

Endelig findes efter beskrivelsen af de enkelte amter en tabel der sammenfatter forekomster af de forskellige navnetyper i alle de beskrevne amter (plus Randers amt).

Fra de øvrige områder, herunder Randers amt, gives derimod ingen sådan beskrivelse. Hertil er materialet for lille. Fra disse områder meddeles også de tidligst noterede ekss. på foranstillet adjektiv, og det samlede materiale fra disse områder inkorporeres i den kronologiske fremstilling, jfr. p. 116. Her indarbejdes også naturnavnestoffet, der iøvrigt er meddelt samlet efter hvert amt. Disse navne er for det sjællandske område udførligere behandlet i Marknavnestudier p. 25 ff.

Hovedundersøgelsen omfatter kun navne med oprindelig efterstillet adjektiv. Derimod ikke navne, der kun har foranstillet adjektiv (jfr. dog de ovfr. anførte undtagelser, hvor der til et navn foreligger en »korrespondens« med efterstilling). Navne med foranstillet adjektiv inddrages kun i undersøgelsen i visse amter i visse perioder til belysning af mere specielle forhold.

Undersøgelsen omfatter endvidere kun brugen af danske adjektiver i stednavne. Dog meddeles også ekss. på stednavne med latinsk adjektiv, specielt i de navne, hvor der tillige foreligger dansk efterstilling, men også i enkelte andre tilfælde.

Endelig medtages i undersøgelsen stednavne, hvor der foran det efterstillede adjektiv findes et pronomen, altså eksempler af typen: Knapstorp thet nørre, Å hin hellige.

I afhandlingen »Om strukturen af stednavne«, Marknavnestudier p. 1 ff. kaldes det felt, hvori efterstillet adjektiv er opstillet for EP, efterstillet periferfelt, og feltet for foranstillet adjektiv for FP, foranstillet periferfelt. Der kan i disse felter findes flere ordklasser, jfr. p. 5: adjektiver, appellativer, stednavne, personnavne. Det er altså kun en af ordklasserne i disse felter, nemlig adjektiverne, som denne undersøgelse omfatter. For at få en speciel betegnelse for denne ordklasse, betegnes i det følgende efterstillet adjektiv ep, og foranstillet adjektiv fp, mens benævnelserne FB og EB er forbeholdt andre ordklasser i disse felter (i Marknavnestudier kaldes disse sidste FP og EP).

KAPITEL 2

Fremlæggelse af materialet, med tolkning af navnene i hovedundersøgelsen

FREDERIKSBORG AMT

- b y

lille/magle, store

*Ll.-Lyngby, s.,
Strø h.
DS II 86.*

[*lilz lønby', lil· 'lønby*].

Overskrift i Æbelholtb. ved 23/5 1241, 30/8 1246 (Æbelholtb.), 4/7 1324 (Æbelholtb.) *Lyngby Lillæ*; RJb 1370–80 *Lywngby lytlæ, lywgby*; 1/5 1411 *Lyw[n]gby lyllæ*; 21/10 1488 (Æbelholtb.) *Lyngby-lille*; 12 eller 19/7 1491 (Æbelholtb.) *Lyngby*; 28/5 1495 (Esrumb.) *Lyngbylillæ*; 16/1 1497 (Esrumb.) *Lywngby*; 17/5 1512 *Liwngby*; 21/12 1512 (Æbelholtb.) *Lyngby lillæ*; Mandt 1600 *Lynndbylille*; M 1688 *Lille Liungbye*; M 1844 *Lille Lyngby*.

*St.-Lyngby,
Ll.-Lyngby s.,
Strø h.
DS II 88.*

[*sd0·i 'lønby*].

Absalon, bisp i Roskilde 1158–77 (Æbelholtb.) *Lingbui*; overskrift i Æbelholtb. ved 23/5 1241, 30/8 1246 (Æbelholtb.) *Lyngby maglæ*; 26/11 1285 (Æbelholtb.) *Lyngby Maglæ*; 5/5 1300 (Æbelholtb.) *Lyngby Magle*; 7/4 1360 *Lyungbymaghle*; 30/4 1457 *Livngbymaghle, Livngbymagle*; 31/8 1458 (Æbelholtb.) *Lyngby maglæ*; 16/1 1497 (Esrumb.) *Lywngbymagle*; KancBrevb 28/1 1558 *Lingbyemagle*; Mandt 1600 *Lynndbyemaglle*; Jb 1662 *Lynndbye-magle*; M 1688 *Store Liungbye*; M 1844 *Store Lyngby*.

Forleddet er subst. glda. *liung*, f. »lyngbevokset område«.

lille/ude, ydre, ude/oppe, østre, oppe

Sundbylille, [sømby^llilə].
 Jørlunde s., 10/7 1321 *Syndby litlæ*; RJB 1370–80 *Sundby litlæ*;
 Lyng-Frede- 25/2 1416 *Sundbylillæ*; 30/4 1457 *Syndbylitle*; u. d.
 riksborg h. 1492 (1562, Rep 7319) *Sundbye lille*; u. d. 1495
 DS II 116. (1562, Rep 8060) *Lille Sundbye*; Jb c. 1500 *Sønby*
lile, *Sønby lille*; Mandt 1555 *Syndbye Lille*; SSL
 1567 paa *Lillde Syndby marck*, paa *Syndbylille*
marck; Mandt 1600 *Synndbylille*.

Ude-Sundby, [y^δə 'søm'by].
 landdistr., Saxo (ed. Olrik-Ræder) *Sundby*; 1291 (Sorø gaveb.
 Lyng-Frede- c. 1440 *DiplDan* 2. r. IV nr. 55) *Vtesundby*; 14/4
 riksborg h. 1315 (Bartholin) *Sundby*; 3/5 1327 (Sorø gaveb c.
 DS II 116. 1440) *Vtesundby*; RJB 1370–80 *Ydræ Sundby, Sund-*
by ydræ; u. d. 1495 (1562, Rep 8060) *Vdesundbye*;
 1504 DMR 3. r. I 341 [Sw]nby *ydræ*; SSL 1567
Vdesyndby Kircke; Mandt 1600 *Wdedsundbye*; M
 1688 *Ude Sundbye*; M 1844 *Udesundbye Bye*.

Oppe-Sundby s., [ɔbə 'søm'by].
 Lyng-Frede- 13/9 1341 (Esrum.) *Vppesundby*; RJB 1370–80
 riksborg h. Uppæ *Sundby, Sundby østræ*; 14/10 1447 *Uppesund-*
 DS II 117. *by*; 1504 DMR 3. r. I 341 *Vppeswnby*; SSL 1567
Vppe Syndby Kircke; Mandt 1600 *Oppesundbye*.
 Forleddet er subst. gl. *sund*, n. »sund, farvand«.

østre, nørre, neder/vestre, Kirke, søndre, over

Neder-Dråby, [nejər^ldrɔ'p].
 Dråby s., 15/3 1335 *Draughby østræ*; 13/4 1346 *Østræ Drav-*
 Horns h. *by*; 14/7 1468 (17. årh.) *Drobye Øster*; 21/10 1473
 DS II 135. *Droby østræ*; KancReg 2/8 1541 *Nedher Droby*;
 KancReg 8/6 1548 *Øster Drofby*; LR 1559 *Drobye*
nørre, Neder Drobye; KancBrevb 10/12 1573 *Ned-*
re Draaby; Mandt 1610 *Nedre Droby*.

Over-Dråby,
Dråby s.,
Horns h.
DS II 135.

[øw.ɪ ˈdrɔ̃ːp].

Omkr. 1300 DMR 3. r. I p. 309 Drauby; 10/11 1334 Draughby; RJb 1370–80 Drauby; 1377 (1476 ÆDA I 54) *Droby wester*; 1392 (c. 1580 ÆDA III 373) Draaby westhre; 19/2 1393, 13/4 1393 Drauby; 1396 (1476 ÆDA I 147) Draaby vestræ; 18/1 1397 *Kirkedrauby*; 6/2 1400 *Westra Drauby*, Drauby; 29/8 1448 [*Drau*]bywestre; 4/10 1456 Drawby; 19/7 1458 *Søndre Drawby*; 21/10 1473 *vesther Droby*; s. dok? (1551 ÆDA IV 50) *Draby westre*; 17/3 1475 Drowby; LR 1559 *Ouffer Drobye*; Mandt 1610 Offredroby.

Forleddet er subst. gllda. *dragh*, n. »landtange«.

- b æ k

magle, store/lille

St.-Rørbæk,
Snostrup s.,
Ølstykke h.
DS II 123.

[sð.ɪ ˈrø̃ːrbæk].

28/3 1315 Rørbæk; 14/4 1322 (Esrumb.), 26/3 1327 (Esrumb.) *Rørbek maglæ*; 13/5 1350 (Bartholin), RJb 1370–80 Rørbek; udat. 1401–50 Rep 465 Rørbec; 25/3 1497 (Æbelholtb.) Rørbeck; overskrift ved s. dok. Rørbek magle; c. 16/3 1507 (Æbelholtb.) *Store Rørbeck*; overskrift ved s. dok. *Rørbek magle*; Mandt 1555 Rørbeck, Rørbeck magle; KancBrevb 22/10 1559 *Store Rørbeck*; SSL 1567 Rørbecks mk., *Rørbechsmagle, Store Rørbeck*; Mandt 1600 Storre Rørbeck.

Ll.-Rørbæk,
Snostrup s.,
Ølstykke h.
DS II 123.

[l̥l̥e ˈrø̃ːrbæk].

1393 (c. 1580 ÆDA III 350) *Rørbeck lille*; 1454 (1607 ÆDA IV 96) Rørbeck lilde; 1477 (1607 ÆDA IV 83) Rørbeck lille; Mandt 1555 Rørbeck Lille; KronSk 11/3 1563 *Lille Rørbech*; Mandt 1600 Lille Rørbeck.

Forleddet er plantenavnet *rør* »Phragmites«.

-ia afledning eller uden afledning

magle, -/lille

Strø, s. og h.
DS II 85–86.

[*sdr̥y'ə*].

Kun ekss. på sognenavnet anføres: Knud VI konge 1182–1202 (Æbelholtb.) *Strø*; R**Jb** 1370–80 *Exactio Strøø*, *curiam Strøø*, *parochia Strøø*; 26/5 1442 (Æbelholtb.) *Strømagle*; 2/11 1454 (Æbelholtb.) *Strømagle*; 30/4 1457 *Strømaghle*; 31/8 1458 (Æbelholtb.) *Strømaglæ*; 12 eller 19/7 1491 (Æbelholtb.) *Strøø*sogn; *Jb*. c. 1500 *Strømagle*; *SSL* 1567 *Strøe Kirche*; *Mandt* 1600 *Strøe*; *M* 1688 *Strøemagle*; *M* 1844 *Strøe*.

*Strø*lille,
Strø s. og h.
DS II 86.

[*sdr̥ø'lilə*].

15/6 1241 (Æbelholtb.) *Strø lillæ*; 24/6 1242 (Æbelholtb.) *Strø*lillæ; 26/5 1442 (Æbelholtb.) *Strø*lille; 9/12 1448 *Strø lille*; *Jb* c. 1500 *Strø*lile; *SSL* 1567 *Sthrøe Lilldemarck*; *Mandt* 1600 *Strø*lille.

Muligvis et gl^{da}. *strō, »strøm, kilde«, urn. *strauīō, af samme rod som subst. *strøm*, eller et gl^{da}. *strō, urn. *strauia, sv. dial. *strø*, »strøelse«, en afledning med suffikset -ia af roden i subst. *strå*, urn. **strawa-*, i så fald med betydningen »sted, hvor der vokser strå« (Hald, *Nuda. Ordb.*³, jfr. også DS II 86).

-l e v

magle, -/lille

Ferslev, s.,
Horns h.
DS II 144.

[*fä' ɹsløð, fæ'səl*].

13/8 1257 *Ferslev*; R**Jb** 1370–80 *Færslēf*; 28/4 1391 (Sorø gaveb. c. 1440, *SRD* IV 495) *Førsløff magle* provincia Hornshærit; 10/7 1400 *Vorsleue*; *SSL* 1567 *Førsløff*.

*Ferslev*lille,
forsv. lb.,
Ferslev s.,
Horns h.
DS II 145.

11/11 1335 *Fersleef Lillæ*; 1/2 1354 *Fersløflitlæ*; 8/9 1365 *Fersleflille*; u. d. 1463 (1747, *Rep* 1681) *Fersløf lille*; u. d. 1475 (1747, *Rep* 3776) *Fersløflille*.

Forleddet er gen. af mandsn. gl^{da}. *Fær*.

østre/vestre

Sigerslevøster,
Strø s. og h.
DS II 86.

[*se-ēslev¹ōsd.*].

11/11 1250 (Æbelholtb.) *Syersløff østræ*; overskr. ved s. dok. *Syærsløff*; 27/4 1255 (Æbelholtb.) *Syersløff Østræ*; 7/6 1268 (Esrumb.) *Sigersløff*; 9/9 1348 *Siærsløf østræ*; 30/10 1456 (Æbelholtb.) *Syersløff østræ*, *Syersløff*; KancBrevb 29/9 1555 *Siersløf østre*; Mandt 1600 *Siersløfføster*.

*Sigerslev-
vester*, s.,
Lyng-Frederiks-
borg h.
DS II 114.

[*se-slēvæsd.*].

25/1 eller 8/2 134[4] (c. 1500) *Sierssløffwæ wæstræ*; RJB 1370–80 *parochia Syghersløf, Sighersløf vestræ*; 30/4 1457 *Sighersløffvästre*; 31/8 1458 (Æbelholtb.) *Syghersløff västre*; KancBrevb 13/5 1562 *Siersløf-vestre*; Mandt 1600 *Siersløffwester*.

Forleddet er gen. af mandsn. glda. *Sighar*.

nørre/søndre,-

N. Herlev, s.,
Lyng-Frede-
riksborg h.
DS II 103.

[*hærløø*].

1211 (Esrumb., DiplDan 1. r. V nr. 5) *Herleff*; u. d. 1250 (Esrumb., DiplDan 2. r. I nr. 22) *Herleuæ Nørræ*; 14/9 1352 (Esrumb.) *Herleuæ nørre*; overskr. ved s. dok. *Hærløffwe nørre*; RJB 1370–80 *Herløwæ*; 27/7 1427 (Esrumb.) *Herleue nørre*; 14/10 1447 *Hærløffue kirke*; 22/5 1451 *Herløffue*; Kanc Reg 20/10 1550 *Nørre Herløf*; KancBrevb 19/1 1558 *Nørre Herløf*; Mandt 1600 *Herluff*.

(*Herlev*, s.,
Sokkelund h.
Kbh. a.)

[*hærlø^u*].

29/6 1268 (Æbelholtb.) *Herløff*; 18/6 1410 *Herløfæ*; 11/11 1440 *Sønderherløff*; 1/7 1453 *Herløffue*; 15/3 1476 *Søndhre Herløffue*; 18/6 1476, 24/8 1476 *Søndher Herløffue*; 25/8 1476 *Herløwe*; 30/11 1476 (1758) *Sønderherløffe*; 18/5 1477 *Søndher Herløffue*; 2/9 1479 *Syndra Herløffue*; 15/5 1488 *Herleff*; 12/3 1496 (Æbelholtb.) *Synderherløffwe*; Mandt 1600 *Herløff*.

Forleddet er antagelig mandsn. glda. *Hæri*, jfr. J. Kousgård Sørensen, *Bebygg. på -sted p. 78.*

- l ø s e

magle, -/lille

Stenløse, s.,
Ølstykke h.
DS II 125.

[*stɛnløs*].

15/7 1260 *Stenløse macla*; RJB 1370–80 *Stenløse*; 22/9 1389 (1544) *Stinsløszemaglæ*; 7?/9 1391 (Sorø gaveb. c. 1440, SRD IV 488) *Stenløse magle*; 5/8 1423 *Stenløse*; 27/10 1464 (Æbelholtb.) *Stenløsse magle*; SSL 1567 *Stenlosse Magle Kircke*; Mandt 1613 *Steenløsemagle*; M 1664 *Steenløesse*; M 1688, M 1844 *Steenløse*.

Stenlille,
Stenløse s.,
Ølstykke h.
DS II 125–26.

[*stɛn'lilɛ*].

28/10 1405 *Stenløssælidlæ*; Mandt 1555 *Sthenn Liille*; SSL 1567 [*Stɛ*]ennløsselillde; *KancBrevb 31/8 1576 Stenlille*; Mandt 1613, M 1664, M 1688, M 1844 *Steenlille*.

Forleddet er subst. glda. *stēn*, m. »sten«.

magle, store/lille

St.-Havelse,
Ølsted s.,
Strø h.
DS II 89.

[*sɔ0·ɹ ʰa'ɐlsɛ*].

21/7 1354 (Esrumb.) *de Haugheløsæ*; RJB 1370–80 *Haweløsæ, Haweløsæ maglæ*; 18/6 1410 *Hawelsemaglæ*; 17/6 1431 *Hawelsæ*; 16/3 1494 *Hawelsse*, [*H*]awelssæ *maghelæ*; 21/12 1512 (Æbelholtb.) *Hawelsæ Maglæ*; *KancReg 10/7 1550 Havelse*; SSL 1567 *paa Haffuelsse marck*; Mandt 1600 *Haffuelssemagle*; M 1688 *Havelsøemagle*; M 1844 *Store Havelse*.

Ll.-Havelse,
Ølsted s.,
Strø h.
DS II 88–89.

[*lil(ə) ʰa'ɐlsɛ*].

25/11 1252 (Æbelholtb.) *Hawgeløsæ lillæ*; 1330–33 *DiplDan 2. r. X nr. 279 Lilæhawæløsæ*; 5/2 1445 *Hawelselillæ*; 31/8 1458 (Æbelholtb.) *Haffuelsse lylle*; 6/8 1474 (Æbelholtb.), 11/10 1477 (Æbelholtb.) *Hawelsse lille*; SSL 1567 *paa Haffuelsse Lille*

marck; Mandt 1600 Haffuelsselille; M 1688 *Lille Havelsemagle*; M 1844 *Lille Hagelse*.

Forleddet er subst. glda. *haghi*, m. »indhegning«.

- t o r p

magle/lille

Torpmagle,
Torup s.,
Strø h.
DS II 97.

[*tɔrp¹ma·ɔl*].

RJb 1370–80 *Togørp maglæ*; Landehjælp 1492 Torp-
pe magle; LR 1559 Torpmagle; Mandt 1600 Tho-
rupmagle; M 1688 Torup Magle; M 1844 Thorp-
magle.

Torplille,
Torup s.,
Strø h.
DS II 97.

[*tɔrp¹lil*].

RJb 1370–80 *Togørp lylæ*; Landehjælp 1492 Torp-
pe lille; Mandt 1600 Thorrupplille; M 1688 Torup
Lille; M 1844 Torplille.

Forleddet er gen. af mandsn. glda. *Toki*.

É n g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

Ll.-Esbønderup,
Tikøb s.,
Lyng-Kron-
borg h.
DS II 10.

U.d. 1497 (Esrumb.) *Esmendrop litle*; 21/10 1499
(Esrumb.) *Lilæ Esmyndrup*; Mandt 1555 *Liille Es-*
bindrup; Jb 1588 *Lille Eszbendrup*; Mandt 1613,
M 1688, M 1844 *Lille Esbønderup*.

M a r k n a v n e m e d e f t e r s t i l l e t
a d j e k t i v

Tongelille,
Ll.-Lyngby s.,
Strø h.

MB Tongelille Bierg Aaß, Tongelille biergs Aaß;
MK 1779 yderste Tanlillebiergs ager, Innerste Tan-
lillebirgs ager.

Højsbjerglille,
Tjæreby s.,
Strø h.

MB Høysbierelille Aas, Høysbjergslille Aaß (jfr. MB
Store Høysbiergs Aas, Høigsbiere Aaß).

Toftlille,
Ølstykke s. og h.

MB Tofft Lille Aaß, toffte Lille Aas, told lille aaß.

Topperunde,
Blistrup s.,
Holbo h.

MB toppe Runde Høye, Toperunde Høffde Aaß,
Tope runde hulle; MK 1787 Topperone Ager.

KØBENHAVNS AMT

- a g e r

magle, store/lille

St.-Ladager,
Ejby s.,
Ramsø h.

[*sdo·ər laða·wər, sdo·ər lað¹a·wər*].

13/8 1257 Lathacara; 19/6 1356 *Lathagræ maglæ*;
24/6 1357 Lathagræmaklæ; 14/8 1361 Lathagræ;
6/5 1365 Lathagræmaglæ; 29/3 1481, 1/4 1481 Lad-
agger, Ladager magle; 27/8 1495 Ladhagere magle;
SSL 1567 *Store Ladagermarck*; KancBrevb 23/7
1588 Store Ladagger; Mandt 1607 Store Ladager.

Ll.-Ladager,
Ejby s.,
Ramsø h.

[*lil· lad¹awər*].

9/7 1506 *Ladagher lillæ*; SSL 1567 *Lillde Ladager*;
Mandt 1607 Lille ladager; M 1664 Lille Ladagger.

Forleddet er subst. gl̥da. *lath, n., der i Ladby indgår i betydning. »ladeplads«, jfr. Hald, Vore Stedn.² 108, mens der her snarest foreligger den oprindeligere betydning. »noget opstabet (sten eller lign.)« jfr. Hellq. EO² under lada.

- b y

gamle, store/-

St.-Salby,
Højelse s.,
Ramsø h.

[*sdo·ər ¹salby, salby¹*].

28/5 1262 Salby; 9/8 1396 (16. årh.) *Salby gamle*;
9/10 1464 Salby gamle; 2/1 1466 Salbygamlæ; 26/6
1467 Salby gamlæ; SSL 1567 paa Salbye marck;
Mandt 1607 Salbye gammildt; M 1664 *Store Salbye*.

Af subst. gl̥da. *sal*, m., hvis betydning i stednavne ikke kan fastslås. Det kan dels betyde »hedensk hel-
ligdom« (V. la Cour i Festskrift til Steenstrup p. 13),
dels »stormands sædegård« (Sv. Aakjær i FoN VI
116) og endelig kan der som i sv. stednavne på
-sala foreligge betydningen »midlertidigt opholdssted,
huse på en sæter« J. Sahlgren i NoB 1936 p. 312), jfr.
iøvr. DS XIV p. 142–43 under Salby.

lille/søndre, store

Maglebylille,
Tårnby s.,
Sokkelund h.

[*mawləbyˈlilə*].

RJb 1370–80 *Maghleby littæ*; Landehjælp 1492 *Magleby lille*; Mandt 1613 *Maglebyelille*; Mansa *Lille Magleby*; M 1664 *Maglebyelille*; M 1688 *Maglebye Lille*.

St.-Magleby, s.,
Sokkelund h.

[*sdo·rə mawləby*].

Necr. Lund. efter 1145 *Maclaby*; RJb 1370–80 *Makleby søndræ*, *Maglæby*; Landehjælp 1492 *Magleby Bønder*; 9/3 1496 (omtr. samt. afskr.) *Magleby*; 1504 DMR 3. r. I 342 *Maglæby in Amaghe*; KancReg 13/7 1547 *Store Magleby*; KancBrevb 15/6 1560 *Maglebye*; SSL 1567 *Maglebye Kircke*; M 1664 *Hollenderbyen el. Storemaglebye*; M 1688 *Storemaglebye*.

Adj. (bestemt form) gl. *makli* »stor«.

vester/øster

Brøndby-
vester, s.,
Smørum h.

[*brönbyˈvæsdər*].

21/5 1085 (Necr. Lund. c. 1123 *DiplDan* 1. r. II nr. 21) *Brundby* (Formen *Brundby* må iflg. *Hald i APhS* 21 p. 131 være fejl for *Brunby*); *VJbK* (13. årh.) *Brunbū*; RJb 1370–80 *Brundby vestræ*, *Brunby westra*; 9/5 1376 *Brunby væstræ*; 8/11 1382 *Brunby wæstræ*; 12/11 1401 *Brundby*; Landehjælp 1492 *Brøndby vestre*, aff *brondby*; 1504 DMR 3. r. I 342 *Brynby westræ*; SSL 1567 *Brøndbye Vestrekiercke*; Mandt 1600 *Brønndbye Westre*.

Brøndbyøster, s.,
Smørum h.

[*brönbyˈøsdər*].

jfr. under *Brøndbyvester*. 23/10 1248 (*Æbelholtb.*) *Brønby*, *Brønby østræ*; 6/9 1315 (beg. af 15. årh.) *Brunby østræ*; RJb 1370–80 *Brundby østræ*; 15/6 1486 (*Æbelholtb.*) *Brønby*, *Østre brønby*; 1504 DMR 3. r. I 342 *Bryndby østræ*; SSL 1567 *Brøndbye Østrekierche*; Mandt 1600 *Brønndbye Østre*.

Subst. gl. *brun(n)* m., »brønd«, jfr. f. eks. *Hald, Nuda. Ordb.*

vester/øster/søndre

- Sundbyvester*,
Sundby s.,
Sokkelund h. [*sonby¹væsdær*].
21/5 1085 (Necr. Lund. c. 1123 DiplDan. 1 r. II nr. 21) *Sundby occidentali*; RJB 1370–80 *Sunby westræ*; Landehjælp 1492 Swndby vestre; 9/3 1496 Swndbywestre; Mandt 1613 Sundbyeweſter.
- Sundbyøster*,
Sundby s.,
Sokkelund h. [*sonby¹øsdær*].
RJB 1370–80 *Sundby østræ*; Landehjælp 1492 Sundby østre; 9/3 1496 (omtr. samt. afskr.) Sundby øøstre; FrIReg 18/5 1526 *Østre Sundtbye*; FrIReg 4/8 1529 Østter Sundbye; FrIReg 25/7 1530 Øster Sundtbye; KancReg 10/7 1548 *Sundbye østre*; Mandt 1613 Sundbyøster.
- (*Søndre-Sundby*,
Sundby s.,
Sokkelund h.) 9/3 1496 (omtr. samt. afskr.) Syndre Swndby; 27/6 1496 (omtr. samt. afskr.) Søndre Swndby.
Subst. glda. *sund*, n. »sund, farvand«, jfr. f. eks. Hald, Nuda. Ordb.

vester, lille/øster, store

- Ll.-Valby*,
Ågerup s.,
Sømme h. [*lil· valby*].
14/9 1300 (Sorø gaveb. c. 1440) *Walby wæstre* (Dipl Dan 2. r. V nr. 126 læser fejlagtigt: *Wæstræ*); RJB 1370–80 *Walby westræ*; 1522–24 DMR 3. r. I 244, 222 *Valby Lyllæ*, *Lillæ Valby*, *Litlæ Walby*; Mandt 1607 Lille *Walbye*.
- St.-Valby*,
Ågerup s.,
Sømme h. [*sdo·ær valby*].
12/10 1257, omkr. 25/3 1298 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 2. r. IV nr. 289) *Walby Østre*; 1387 (Bartholin, Lib. dat. Rosk. 92) *Valby østræ*; 28/10 1400 *Walby, Østræwalby*; s. dok. (c. 1580 ÆDA III 329) *Østerwaldbye*; 11/12 1475, 29/3 1481 *Waldby*; 22/6 1495 *Volby*; 1522–24 DMR 3. r. I 255 [*val*]by *Store*; KronSk 26/10 1563 *Store Valdbye*; Mandt 1607 *Storre Walbye*.
Subst. glda. *wal(l)*, m. »slette, græsgang«, jfr. f. eks. Hald, Nuda. Ordb.

vester/Kirke

V.-Såby,
Kirke-Såby s.,
Volborg h.

[*ˈvæsdə(a) så·bø*].
10/3 1341 *Wæstræsauhæby*; 27/4 1341 *Wæstresauhæby*; 9/9 1348 *Saghæby wæstræ*; 1403 (1476 *ÆDA* I 57) *Vestre Saby*; 6/1 1405 *Saweby wæstra*; 4/8 1405 *Sawæby wæstræ*; 18/7 1410 *Wæstræ Sawæby*; 26/7 1435 *Sawbyvestræ*; 11/1 1466 *Sowby vesther*, *Sowby vestrer*; 31/10 1487 *Vestræ Soweby*; 3/2 1495 *Saawby westre*; 14/6 1500 *sawby vestre*; 1504 *DMR* 3. r. I 338 *Sowby Westre*; 5/1 1505, 11/1 1505 *Swoby westre*; 1/2 1505 *Westre Sawby*; *SSL* 1567 *Vesther Saaebye*; *Mandt* 1607 *Wester Saabye*.

(Kirke-Såby, s.,
Volborg h.)

[*ˈkʲi.ɡə.såbø, så·by*].
RJb 1370–80 *Sawby, Sauby, Saweby*; 8/3 1400 *Kirkæsauhæby*; 23/6 1413 *Sawby*; 21/3 1415 *Kirkesawby*; 14/6 1500 *Kyrkesawby*; 5/1 1505 *Swoby, Kirkeswoby*; *SSL* 1567 *Saaebye Kircke, y Kirckesaaby*; *Mandt* 1607 *Saaby*.

Muligvis af et subst. beslægtet med subst. *sav*, oldn. *sog*, f., glda. *saghi*, m. »kødtrevl« (egl. »hvad der er skåret af«), fsv. *saghi* »kødstykke«, måske med betydningen »rydning, fældet skov«, jfr. *DS XII* 38 under *Sabro*. Et subst. glda. *saghi*, m. i betydningen »fugtigt område«, som foreslået af J. Kousgård Sørensen i *Ti Afh.* p. 239, er måske mindre sandsynligt.

É n g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

N.-Dalby, s.,
Ramsø h.

27/5 1306 (*Sorø gaveb.* c. 1440) *Dalbyfang*; *RJb* 1370–80 *Dalby*; o. 1483 (c. 1568 *Adel. Brevk.* 193) *Dalby nøre*; *Mandt* 1607, *M* 1664 *Dalbye*; *M* 1688 *Nøre Dalbye*; *M* 1844 *Dalbye*. Jfr. *S.-Dalby, Fakse h., Præstø a.*

e p e f t e r m i d d e l a l d e r e n

Ll.-Karleby,
Lyndby s.,
Volborg h.

8/5 1392 *Søndræ Karlæby*; 18/12 1503, 21/12 1503 *Litle Karlby*; 24/2 1505 *Lille Karllebi*; *SSL* 1567 *paa Lilde Karleby march*; *KronSk* 24/7 1573, *Kron*

Sk 23/10 1573 *Karlebylille*; Mandt 1607 Lille Karlebye; KronSk 29/4 1643 *Kallebelille*; M 1664 Lille Karlebye. Jfr. også St.-Karleby, Kirke-Hyllinge s., Volborg h.: 13/8 1257 Karlaeby; 28/10 1400 Nør-rækarleby; 1/2 1505 Store Karleby; SSL 1567 Store Karlebye; Mandt 1607 Store Karlebye; M 1664 Storre Karlle Bye.

- h e m

minore, nedre/ovre

Smørumnedre,
Smørum s. og h.

[*smørm¹neðrǽ*].

21/5 1085 (Necr. Lund. c. 1123, DiplDan 1. r. II nr. 21) *Smørhem minore*; VJb 1231 (13. årh.) Smørhem minor; 7/8 1447 *Smørume nædre*; SSL 1567 Smørume Neyre; Mandt 1600 Smørum Nedre.

Smørumovre,
Smørum s. og h.

[*smørm¹åwrǽ*].

11/11 1334 in Smørøm; 26/6 1347 (Esrumb.) *Øfræ Smørheem*; overskr. i Esrumb. ved s. dok. Smørhem; RJb 1370–80 Smørum, Smørummæ; 7/8 1447 *Smø[rum] øffre*; 1504 DMR 3. r. I 342 Smørrwm-mæ; 3/5 1512 Ssmørwme øffre; Mandt 1600 Smørumoffre.

1. led er subst. gl. *smør*, n. »smør«, jfr. Hald, Stedn. på -um p. 94.

- h ø j

lille, høje/magle

Højelse, s.,
Ramsø h.

[*höj(ə)lsǽ*, ældre *höwǽlsǽ*].

14/7 1314 *Ølsy litlæ*; 6/9 1319 *Ølsii litlæ*; 20/2 1320 *Ølsy Litlæ*; RJb 1370–80 *Ølsyæ litlæ*, *Ølsyæ lytlæ*; 9/10 1464 *Høgheølsye*; 2/1 1466 *Ølsyæ*, *Høwe Ølsye*; 26/6 1467 *Ølsyæ*, *Høwe Ølsyæ*; 26/11 1467 *Ølssielille*; 1485 ff. G og L I 458, 462, 460, 461, 462, *Ølsia*, *Ølsielillæ*, *Høueølsie*, *Høffueølsighæ*, *Høweølsighæ*; 31/1 1488 *Høwæ Ølsie*; Landehjælp 1492 *høye ølstebogen*; 9/7 1506 *Høffueølsia*, *Høffueølsyæ*; SSL 1567 *Høygelsigh Kircke*; Mandt 1607 *Høuellsie*.

Ølsemagle, s.,
Ramsø h.

[ølsə'mawlə].

Absalon, bisp 1158–77 (Sorø gaveb. c. 1440, SRD IV 470) Ølefshøghe; 24/1 1277 Ølsy Maglæ; påskr. på s. dok. Ølsy Magle; RJb 1370–80 Ølsya maglæ, Ølsyæ maglæ; SSL 1567 Ølsigemagle Kircke; Mandt 1607 Ølssemagle.

1. led er gen. af mandsn. glda. *Ølēf, jfr. f. eks. Hald, Nuda. Ordb.

- i n g e

syndre, vestre, Kirke/nørre

Kirke-Hyllinge, s.,
Volborg h.

[kergə hylŋə].

17/5 1253 (vid. 1391) Hyulwinge; 8/7 1299 Hwiluinge; 8/1 1311 *Hwilwinge syndræ*; på bags. af s. dok. *Syndre Hwilwinge*; 30/4 1323 Hwiluinggæ; 10/3 1341 Hwilvingæ; 1348 (1476 DiplDan 3. r. III nr. 106) *Hwiluinghæ væstræ*; RJb 1370–80 Hwilvinge, Hwilwingæ; 12/6 1446 *Synder Hwylwingæ*; 1520 DMR 3. r. I 365 *Hyllingesyndre*; KancReg 24/10 1540 *Kircke Hyllinghe*; SSL 1567 Hyllinge Kircke, y *Syndre Hyllinge*; Mandt 1607 Hyllinge; M 1664 *Kirche Hyllinge*.

N.-Hyllinge,
K.-Hyllinge s.,
Volborg h.

[nörə hylŋə].

12/6 1275 *Hwiluingæ nørreæ*; på bags. af s. dok. *Nørreæ Hwilv[in]ge*; 1400 (1476 ÆDA I 55) *Nørre Hiulling s. dok?* (1551 ÆDA IV 41) *nørre Hui-lung*; 1460 (1624 ÆDA III 289) *Nørrehølinge*; KancReg 24/10 1540 *Nørre Hyllenghe*; SSL 1567 *Nørre Hyllinngæ*; Mandt 1607 *Nørre Hylinge*; M 1664 *Nøre Hylinge*.

Muligvis en inge-afledn. (<*hwelbingia) til subst. *hvælv*, runedansk *hwælf.

- l u n d e

lille/magle

Torslundelille,
nu: Benzonsdal,
Torslunde s.,
Smørum h.

[to'sløn'lil].

2/6 1330 *Thoor-slunth Lilæ*; på bags. af s. dok. *Thoor-slund lilæ*; 8/6 1336 *Thorslundæ litlæ*; 30/8 1420 (1552 EGøyesJb 324) *Torslundelille*; 29/9 1490

(1552 EGøyesJb 321) Tordzlund lidle; SSL 1567 Thorslunde Lille marck; Mandt 1607 Torslunde Lille; M 1664 Thorslunde Lille.

Torslundemagle,
Torslunde s.,
Smørum h.

8/4 1308 *Torslundæ maghlæ*; 22/2 1320 in Thorslundæ; Før 10/8 1335 DiplDan 2. r. XI nr. 222 molendinum Thorslundæ; på bags. af s. dok. Thorslundæ maklæ; RJB 1370–80 parochia Thorslundæ, Thorslundæ maglæ; 15/2 1440 Thorslundemagle; 1504 DMR 3. r. I 336 Torslunde maglæ; SSL 1567 Torslunde Magle Kircke; Mandt 1600 Torslundt Magle; M 1688 Torslundemagle.

1. led er gen. af personnavnet eller gudenavnet *Thor*.

- l ø s e

lille/magle

Vridsløselille,
Herstedvester s.,
Smørum h.

[*vrislʏsʌlʌl*].

11/11 1335 DiplDan 2. r. XI nr. 234 *Wrislosæ Lillæ*; s. d. DiplDan 2. r. XI nr. 235 *Wrisløsa Lillæ*; 18/10 1359 *Wrizløsa lillæ*; 6/12 1383 *Wrisløzælilæ*; 1504 DMR 3. r. I 336 *Vretzløse litlæ*; Mandt 1600 *Wrisløff Lille*.

Vridsløsemagle,
Sengeløse s.,
Smørum h.

[*vrislʏ'æsʌmawlæ*].

11/11 1335 *Wrisløsa*; 9/8 1388 *Wrytzløsaemaglæ*; 26/4 1418 *Writhzløsa*; KancBrevb 26/7 1596 *Vredløsemagle*; Mandt 1600 *Wresløsmagle*.

1. led er gen. af subst. glda. *writh*, n. »vridning«, jfr. J. Kousgård Sørensen, *Bebygg. på -sted* p. 135.

Ll.-Værløse,
Værløse s.,
Smørum h.

lille/magle, kirke

[*ʌlʌl værlʏ'æsə*].

18/11 1248 (Esrum.) *Withærløse litlæ*; overskr. ved s. dok. *Witherløse litlle*; 29/10 1271 (Esrum.) *Witherløslitle*; RJB 1370–80 *Wetherløsa litlæ*, *Vederløsalitlæ*; 22/5 1451 *Wedherløsa*; 21/11 1493 *Wæderløse lille*; KancReg 16/9 1549 *Verløsse Sogn*; SSL 1567 *paa Verløsselille marck*; Mandt 1613

Werløsselille; M 1664 WerløeBelille; M 1688 *Lillewerløese*; M 1844 Lille Værløse.

K.-Værløse,
Værløse s.,
Smørum h.

[*ˈkɛrɡə værlʊˈəsə*].

4/3 1341 Withærløse; RJb 1370–80 *Vetherløsa maklæ*, *Vederløsemaglæ*, *Wederløsemaglæ*, *Vetherløsemaglæ*; 13/1 1400 *Wetherløse maglæ*; 3/4 1493 *Verterløssæ maglæ*; SSL 1567 *Werløsse Magle*; Mandt 1613 *Werløssemagle*; M 1664 *WerløeBemagle*; M 1688 *Kierchewerløse*; M 1844 *Kirkeværløse*.

1. led er snarest gen. af subst. gl. *with*, m. »skov«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

- s t e d

vestre/østre

Herstedvester, s.,
Smørum h.

[*hæsdæðˈvæsdər*].

23/10 1248 (Æbelholtb.) *Hærstædæ wæstræ*, *Hærstæde*; 10/7 1355 *Herstethewestre*; RJb 1370–80 *Herstæthæ westræ*, *Herstede vestræ*, *Herstæde vestræ*; SSL 1567 *Herstedt Westre Kierche*; Mandt 1600 *Herstedt Westre*.

Herstedøster, s.,
Smørum h.

[*hæsdæðˈøsdər*].

10/7 1355 *Herstetheøstræ*; RJb 1370–80 *Herstata østræ*, *Herstæthe*, *Herstæthæ østræ*, *Herstade østræ*, *Herstædæ østræ*, *Herstadæ østræ*; SSL 1567 [*Herstedt Øs*]tre *Kircke*, *Herstedøstre*; Mandt 1600 *Herstedt Østre*.

1. led er mandsn. gl. **Hæri*, oldn. *Heri*, jfr. J. Kousgård Sørensen, *Bebygg. på -sted p.* 78.

- s ø

magle/minori, lille

Gundsømagle, s.,
Sømme h.

[*ɡonsˈmawlə*, *ɡonsəˈmawlə*, *ɡʊnsdʲˈmaˌwlə*].

27/7 1288 (Pav. Kopib.) *Guthinssio*; RJb 1370–80 *Ghuthensyø*, *Guthensyø*, *parochia Gundesio maklæ*; 10/2 1460 *Gudhensø maghle*; 22/6 1495 *Gwdhensio*

magle; 16/3 1507 (Æbelholtb.) Gwensæ; SSL 1567 Goensemagle Kircke; Mandt 1607 Gundsemagle.

Gundsøllille,
Kirkerup s.,
Sømme h.

[gɔnsə^llil, gønsə^llil:].

1157–60 (Esrumb., DiplDan 1. r. II nr. 122) in *Gudingessev minori*; 9/2 1282 *Guthingsio Lithlæ*; påskr. på s. dok. Guthinsyø Lilæ; 14/2 1308 Gudh-[æns]yolillæ; før 9/3 1334 DiplDan 2. r. XI nr. 116 Guthænsyo Litlæ; RJB 1370–80 Gudensyø litlæ; Mandt 1607 Gundselille.

Antagelig af et oprindeligt usammensat sønavn gl. *Guthung, måske afledt med suffikset -ung af subst. gl. guth, m. »gud« (jfr. iøvrigt Hald, Nuda. Ordb. og samme Vore Stedn.² p. 201).

lille/magle

Ramsøllille,
Gadstrup s.,
Ramsø h.

[ramsə^llil-, ramsø^llilə].

9/7 1421 *Ramsyø lillæ*; 27/8 1495 Ramsøllille; SSL 1567 Ramsøelillde marck; Mandt 1607 Ramsøllille; M 1664 Ramsøe Lille.

Ramsømagle,
Gadstrup s.,
Ramsø h.

[ramsə^lmawlə].

VJb 1231 (13. årh.) Ramsø; 14/7 1314 Ramsio, *Ramsiomaklæ*; på bags. af s. dok. Ramsyo maklæ; 26/6 1379, 28/2 1395 (Æbelholtb.) Ramsø; 9/7 1421 Ramsyø magle; 14/7 1502 Ramsyø magle; Mandt 1607 Ramsømagle; M 1664 Ramsøe Magle.

1. led er antagelig samme ord som sv. dial. *ramm* »fugtig eng, sump«. Samme forled foreligger også i Ramløse, jfr. DS II 68, og Hald, Nuda. Ordb.

nørre/søndre, Kirke

N.-Hvalsø,
K.-Hvalsø s.,
Volborg h.

[^lnörə, valsy^ø].

28/2 1320 *Hwalsyo Norræ*; RJB 1370–80 Hwalsyø-nørræ; 19/3 1397 *Nørre Walsø*; 11/12 1399, 5/3 1400 Nørræwalsyø; 3/5 1431 - 48 Rep U 431 *Hwalsyø nørre*; 3/4 1440 *Nørre Hwalsyø*; 22/3 1450 (1496) Nørre Hwalsyø; 4/4 1451 *Hwalsønørre*; 5/1

1505 *Nørre Hwalsyø*; 11/1 1505 *Nørrehwalsyø*; 1/2 1505 *Nørre Hwalsiø*; udat. Hans, konge 1481–1513 Rep 12639 *Hwalsøø nørre*; 2/8 1540 Barner Rosenkrantz 192 *Walsio nørre*; KancReg 24/10 1540 *Nørre Valse*; KronSk 22/9 1541 *Nørre Hvalssø*; SSL 1567 *Nørre Huallssø*; Mandt 1607 *Nørre Huallsøe*.

K.-Hvalsø, s.,
Volborg h.

[*ʰkergə valsy'ø, valsy'ø*].

17/5 1253 (vid. 1391) *Hwelpsø*; RJB 1370–80 *Hwalsø, Hwalsiø, Hwalsio syndræ*; 8/1 1389 *Hwalsæ*; 23/9 1431 *Hwalssøø syndre*; 18/4 1448 *Hwalsiø*; 20/4 1497 *Hvalsø*; 5/1 1505 sognepræst i *Hwalsyø*, JJ af *Kirkehwalsyø*; KancReg 24/10 1540 *Kircke Valsø*; SSL 1567 *Hualsø Kircke*, y *Kircke Hualsø*; Mandt 1607 *Kircke Huallsø*.

1. led er subst. hvalp, gl. *hwalp, hwælp*, m., jfr. Hald, Nuda. Ordb.

- t o r p

lille

Sonnerup,
Hvalsø s.,
Volborg h.

[*sɔnər(ə)b*].

10/3 1341 *Sonæthorp*; RJB 1370–80 *Sonorp*; 8/1 1389 *Lilæsonathorp*; 24/2 1446 *Sanørp lillæ*; 4/3 1447 *Sanørplillæ*; 1453 (c. 1568 Adel. Brevk. 99) *Lille Sonerup*; 12/5 1479 *sonerup*; M 1664 *Sonnerup*.

1. led er mandsn. gl. *Suni* (DgP).

- v e d

lille/magle, Kirke

Ll.-Skensved,
Højelse s.,
Ramsø h.

[*lil·sgæn's(ve)*].

1333 (Lib. don. Nestved. 1528, DiplDan 2. r. XI nr. 91) *Skæntzwetlille*; RJB c. 1400 *Skensweth litlæ*; 14/7 1502 *Skentzwet lille*; SSL 1567 *Skiendtzuidlilde*, *Skiendtzued Lillde*; Mandt 1607 *Skendzwidlille*; M 1664 *Sckendswed Lille*; M 1688 *Skiendzwed Lille*; M 1844 *Lille Skiendsved*.

Kirke-Skens-
ved, s.,
Tune h.

[*kʲrgə sgæn'sve, sgæn's, sgæn'səd, sgæn'svə, sgæn'se*].

13/8 1257 *Scenswith*; 4/4 1272 *Schienswytt Maglæ*; påskr. på s. dok. *Schienswytt Maklæ*; 13/5 1350 (*Bar-*

tholin) Skyelenstwet; 18/7 1360, 5/6 1370 Skenswith; RJb 1370–80 Skenswith, Skenzwith; 1372 (1575 ÆDA IV 288) Schendtzuidmagle; 15/2 1439 Schæntzwehmaglæ; 12/8 1512 Skensith maglæ; Kanc Reg 11/10 1547 Skendsiøemagle; SSL 1567 Skiendtzuedt Kircke, Skiiennndtzuedmagle; KancBrevb 8/6 1572 Skendtzvedmagle; Mandt 1607 Skendtzwid Magle; M 1664 Skentzemagle, *Kierche Schendved*; M 1688 Kircke Schiendswed.

1. led er måske gen. af et gl. **skæn* eller **skæn*, beslægtet med oldn. skán »skorpe«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

U s a m m e n s a t t e n a v n e

*Āworth

ydre, hvid ¹⁾/øvre, nørre, rød¹⁾

*Hvidovre, s.,
Sokkelund h.*

[viðwra].

Urban III pave 1185–87 (21/10) Hawerthi; 29/1 1294 amnem Aworthæ; 10/7 1355 *Awortheytrae*; RJb 1370–80 Aworthæ ydræ, Awortha ydræ, Aworthe ydræ, Aworthæydræ; 1417 (c. 1580 ÆDA III 361) Øffre ydre; 16/4 1491 (Esrum.) Awerde ythre, Awerde soghn; 1504 DMR 3. r. I 342 Arwerder ydræ; SSL 1567 Offre Ydrekieche; M 1688 *Huidoure*.

*Rødovre, s.,
Sokkelund h.*

[röðwra].

Jfr. belæg under Hvidovre. 4/3 1313 *Awarthæøfræ*; 28/3 1315 Aughworthæ yfræ; RJb 1370–80 Aworthæ øfræ, Aworthe øfræ, Awerthæ øfra, Awortha øfræ; 3/10 1457 Owerdøffre; 22/1 1489 (Æbelholtb.) Awørde nørre; 1504 DMR 3. r. I 342 Arwerder øffre; SSL 1567 Offre Øffre Kierche; M 1664 Offre øffre, *Rødoure*; M 1688 Rødofre.

Subst. gl. **āworth* »åbred«, en sammensætning af subst. gl. *ā* »å« og **worth* (jfr. oldeng. warod) »bred«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

¹⁾ Efter de respektive kirkers farve, jfr. Hald, Nuda. Ordb. under Hvidovre.

Navne med ep fra o. 1800 og senere

- Helvigmagle*,
Glim s.,
Sømme h. [hælv(i)q^lmawlə].
MK 1798 Helvengemagle; Matrikel Journal 1808, M
1844 Helvigmagle; Guide 1860, 1896 Helvigmagle
(kaldet Ny Glim). – Iflg. Gevningebogen p. 133 op-
rettet c. 1764, da 7 gårde i Glim brændte. Navnet
efter grevinden på Ledreborg Helvig Wind.
- Bredelille*,
Lyngby s.,
Sokkelund h. Gst 1901 Bredelille.
- Svendstedlille*,
K.-Såby s.,
Volborg h. [svænsdæð^llile].
Gst 1896 Svendstedlille
- Holmelille*,
Ejby s.,
Ramsø h. [hålm^llil·].
Gst 1897 Holmelille. (3 hse).

Marknavne med efterstillet
adjektiv*magle*

- Hønsemagle*,
Kisserup s.,
Volborg h. MB Hønse Magle Ager.
- Garmagle*,
Lyndby s.,
Voldborg h. MB Garmagle, Gar Magle Aas, Gaar Magle Aas.

HOLBÆK AMT

-lev

Et belæg med epi eftermiddel-
alderlig kilde

- Gierslev?*
Løve h.? SSL 1567 (p. 94 under Bjernede kirke) y *Giiesløff*
Vestre.
Holbæk a.?

- m a r k

lille/store

Permelille,
Kolby s.,
Samsø
[pø̃rmlil̃].
20/11 1424 *Pelemarkællile*; LR 1579–80 *Lille Pillemarck*; Mandt 1603 *Pillemarck Lille*; KronSk 31/7 1661 *Pillemarklille*; Jb 1662 *Pilmelille*; M 1664 *Lille Pillemark*; M 1688, M 1844 *Permelille*.

(*Pillemark*,
Tranebjerg s.,
Samsø)
[pø̃tāmā²rk].
LR 1579–80, Mandt 1603 *Store Pillemarck*; KronSk 31/7 1661 *Store Pillemark*; M 1688 *Pillemark*.
Første led er snarere tiln. gl̃da. *Pelæ* end mandsn. *Pelle*, jfr. Hald, Vore Stedn.² p. 179, jfr. også DS I 5.

- l ø s e

lille/magle

Stenlille, s.,
Merløse h.
[sden¹lil̃].
28/2 1320 *Stenløsa Lylæ*; RJb 1370–80 *Stenløsa* litlæ; 29/6 1503 *Stenløsa lillæ*; 11/12 1511 (LDipl) *Stænlillæ*; SSL 1567 *Stenløbe Lillde Kircke*; Mandt 1611 *Stennlille*.

Stenmagle, s.
Alsted h.
Jfr. under Sorø amt.

nørre/østre, søndre

N.-Jernløse, s.,
Merløse h.
[jä·rnly¹øs, nö·ræ jä·r(n)ly¹øs].
1211–14 (Esrumb., DiplDan 1 r. V nr. 7) *Iarløs*; 9/10 1303 *Jernløse*; 1347 (1476 DiplDan 3. r. II nr. 415) *Nørræ Jerløsa*; RJb 1370–80 *Jerløsa nør-ræ*, (jer)l(ø)sæ (nørræ); RJb 1370–95 *Nørræyarnløsa*; 8/7 1376 (1552 EGøyesJb 318) *Nørre Jernnløse*; 3/10 1413 *Jernløse nørre*; 6/3 1430 *Nørræ Jærløsa*; SSL 1567 *Nørre Jernløbe Kircke*; Mandt 1610 *Nørre Jernnløbe*.

S.-Jernløse, s.,
Merløse h.
[sønær ¹jä·r·ly¹øs].
16/4 1306 *Jærløsf høstræ*; 20/2 1320 *Jærløsa Sundre*; 18/6 1337 *Jærløsa søndræ*; på bagsiden af s.

dok. Jærnløsæ søndræ; 24/6 1337 Jærløsæ søndræ; RJB 1370–80 Jerløsa søndræ, Jerløsæ (sy)ndræ; 25/7 1438 Jærnløsesyndre; 24/2 1455 (1552 EGøyesJb 205) *Syndre Jermeløss* sogenn; 25/7 1499 Søndher Jerløssæ; 11/12 1511 (LDipl) Søndre Jerløssæ; udat. (1589–96 ÆDA V 66) *Jærnløse sponder*; SSL 1567 *Synder Jærnløße Kircke*; Mandt 1610 Sønndre Jærnløße.

Første led er subst. gl. *iarn*, n. »jern«, måske i betydningen »grus«, jfr. Hald, *Vore Stedn.*² p. 70, og samme i Nuda. Ordb.

ep i e t e f t e r m i d d e l a l d e r l i g t b e l æ g

Ll.-Grandløse,
Grandløse s.,
Merløse h.

16/3 1521 (1552 EGøyesJb 399) i *Grandløsslidle* sognen vdj Grandløsse by; Mandt 1610 Lille Grandløße.

(Jfr. også St.-Grandløse, Grandløse s., Merløse h.: RJB 1370–80 Grandløse; SSL 1567 Grandløsse Kircke, paa Store Grandløsse marck; Mandt 1610 Grandløße; M 1664 Store Grandløße).

- t o r p

T y p e n X d e n n ø r r e i m i d d e l a l d e r e n

Knabstrup,
S.-Jærnløse s.,
Merløse h.

28/1 1289 (vid. 1407) Knappestorpe mark; 15/10 1410 *Knapstorp thet nørre* innæn Myærløsæ hæreth wti Iærløsæ sagnh; s. dok. (1476 ÆDA I 39) Knastorp i thet nørre.

é t b e l æ g m e d e p i e f t e r m i d d e l a l d e r l i g k i l d e

Attrup,
Tersløse s.,
Merløse h.

KronSk 30/7 1578 *Attrupnørre*.

-v e d

lille/magle, store

Ll.-Fuglede, s.,
Ars h.

[*lilə fuːləðə, lilə fuːləðə*].

RJb 1370–80 *Fwghlethæ lilæ*, Fuglethe litlæ, Fughalathæ litlæ; 1401 (c. 1580 ÆDA III 326) Fullede lille; 1407 (c. 1580 ÆDA III 326) Fuglede lille; 28/10 1443 Rep 7374 *Lillæ Fwlæde*; s. d. Rep 7375 *Lillæ Fwlædhe*, *Fwlædhe Kirkestævne*, i *Fwillæt*; dag? 1444 (LDipl, Rep 7459) *Fulædelillæ*; SSL 1567 *Fulede-lilde*; *KancBrevb 16/9 1577 Lille Fullit*; *KancBrevb 7/11 1588 Lille Fullede*; *Mandt 1603 Lille Fulede*.

St.-Fuglede, s.,
Ars h.

[*sðorə fuːləðə, fuːləðə*].

29/9 1318 *Fulwythæ maclæ*; 6/8 1320 *Fuglæthæ*; 24/3 1322 *Fughlwithæ Maghlæ*; RJb 1370–80 *Fugletha maglæ*, *Fwghlethæ maklæ*, *Fuglathe maglæ*; SSL 1567 *paa Fulede marck*, *Fulledemagle Kircke*; *KancBrevb 8/8 1571 Fulledemagle*; *Mandt 1603 Store Fulede*; *M 1664 Store Fulede*.

Første led er subst. gl. *fughl*, m., jfr. Hald, Nuda. Ordb.

Marknavne med efterstillet
adjektiv

lille

Krastle,
Egebjerg s.,
Ods h.

MB *Kraßlille* ager, *Kraßlile* Ager.

Bebelille,
Onsbjerg s.,
Samsø

MB *Bebe Lille*; MK 1783 *Bevøllille*.

Bøgehøjllille,
Besser s.,
Samsø

MB *Bøge Lille*; MK 1796 *Lille Bøghøy*.

- Skudøvre*,
Finderup s.,
Løve h. MB Schud øfuer Aas, Store Schud ofuer, Storre Schudøfuer.
- Brutøvre*,
Årby s.,
Ars h. MB Brutøfuer aas, Brutøfuene aas; MK 1783 (1805) Bruthøv.
- Mangøvre*,
St.-Fuglede s.,
Ars h. MB Mangøffr Aaß, Mangøfwer Aaß; MK 1783 Mang Øvre.
- bagre*
- Askebagre*,
Særslev s.,
Skippinge h. MB Askebagre Agre, Askebagre humper.
- lange*
- Milange*,
Gørlev s.,
Løve h. MB MiLange, Milange; MK 1783 Malangerne.
- Kralange*,
Asmindrup s.,
Merløse h. MB Kralange Aas; MK 1785 (1805) Kravlange; I 1921–22 Kravelange.

SORØ AMT

- a g e r

lille/magle

- Haldagerlille*, s.,
Ø.-Flakke-
bjerg h. [*hala*^(v)*r*^l*lil*].
24/8 1344 *Hallakræ litle*; RJB 1370–80 Halagre lylæ, Halagra, Halghræ; 31/12 1387 Hallagerlila; SSL 1567 y Lillde (overstreget) Halldager lillde, hoiss Halldager Lillde, Haldagerlilde Kircke; Mandt 1606 Haldager Lille.
- Haldagermagle*,
Krummerup s.,
Ø.-Flakke-
bjerg h. [*hala*^(v)*r* ^l*maj-l*].
RJB 1370–80 *Halagre maglæ*; 7/12 1391 Halagheræ; 4/9 1477 Hallagræ; 5/8 1484 Hallagermaglæ; SSL 1567 y Halldager, paa Halldagre Magle marck; Mandt 1613 Haldaggermagle.

Forleddet er enten subst. gl'da. *hall* »skråning« eller adjektivet gl'da *hall* »skrå«, jfr. Hald, Nuda. Ordb. og J. Kousgård Sørensen, Ti Afh. p. 263, note 2.

- bjerg

e p efter middelalderen

V.-Bøgebjerg,
Boeslunde s.,
Slagelse h.

6/4 1463 Bøgbergh; KronSk 28/11 1562 *Bøgebierg-
vester*; M 1688 Bøebierg Wester-Bye; M 1844 Ve-
ster Bøgebjerg.

-b y

lille/magle

Sørbylille,
Sludstrup s.,
Slagelse h.

[*sörby'lil*].
1354 (1607 DiplDan 3. r. IV nr. 205) *Sorby lille*;
1403 (1607 ÆDA IV 169) *Sørbylille*; 26/6 1408 (L
Dipl) *Sorby lilla*; SSL 1567 *Sørbylillde*; Mandt 1606
Sjørbylille.

Sørbymagle, s.,
V.-Flakke-
bjerg h.

[*sörby'majlæ*].
1252 (1607 DiplDan 2. r. I nr. 65) *Sorby*; 23/8
1319 (LDipl) *Sørby*; 28/12 1339 (LDipl) *Sørby-
maglæ*; RJb 1370–80 *Sørby*; SSL 1567 *Sørbye Kir-
cke*; KancBrevb 23/3 1569 *Sorbymagle*; Mandt 1606
Sjørbyemagle.

1. led er subst. gl'da. *sör*, oldn. saurr, m. »snavs,
dynd«. I stednavne indgår det i betydningen »sum-
pet grund«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

nørre/søndre

Vedbynørre,
Ottestrup s.,
Slagelse h.

[*veby'nör-ræ*].
1205 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 1. r. IV nr.
104) *Vettby*; 12/6 1489 (omtr. samt. afskr.) *Vedby*;
KancBrevb 14/7 1585 *Vedbynørre*; KancBrevb 7/4
1586 *Vedbyenøre*; KancBrevb 3/9 1594 *Vedbye
nørre*; Mandt 1606 *Vedbyenore*; M 1664 *Vedbye
Nørre*.

Vedbysønder,
Ottestrup s.,
Slagelse h. [veby^lsøn^{ər}].
RJb 1370–80 *Withby syndræ*; SSL 1567 paa Wiid-
bye marc; KancBrevb 8/3 1570, KancBrevb 5/5
1583 Vedbysønder; Mandt 1606 Vedbyesønder; M
1664 Wedby Sønder.
1. led er subst. gl. *with*, m. »skov«.

vester/øster

(*V.-Broby*, s.,
Alsted h.) [*brå·by'*].
28/3 1214 (Sorø gaveb. c. 1440) Broby; RJb 1370–
80 Broby; 1/2 1469 B[ro]by; Mandt 1611, M 1664
Braaby; M 1688, M 1844 Braaby.

Bråby, s.,
Ringsted h. [*brå·by'*].
VJb 1231 (13. årh.) brobu; 4/3 1292 (LDipl) Braa-
bye; 17/6 1342, 22/2 1344 *Broby østræ*; RJb 1370–
80 Broby; 24/2 1404 Broby østræ; 28/10 1451, 11/2
1461, 23/7 1507 Broby; M 1664, M 1688, M 1844
Braabye.
1. led er subst. gl. *brō*, f. »bro«.

østre, lille/vestre, store

Ll.-Valby,
St. Mikkel's ls.,
Slagelse h. [*lil·valby'*].
1398 (1607 ÆDA IV 68) *Waldby østre*; 1480 (1607
ÆDA IV 117, 162) Walby østre, Waldby øster;
1502 (1607 ÆDA IV 142) *øster Waldbye*; 1561
(1607 ÆDA IV 162) *Walby østre*; M 1688 *Lille
Waldbye*; M 1844 Lille Valdby.

St.-Valby,
St. Mikkel's ls.,
Slagelse h. 23/11 1216 (Århusb. c. 1313–c. 1350) walby; 1310
(1607 DiplDan 2. r. VI nr. 317) *Waldby wester*;
1417 (1607 ÆDA IV 162) Waldby wester; 1510
(1607 ÆDA IV 162) Waldbye wester; KancBrevb
20/3 1595 Valbyvester; Mandt 1606 Waldbyeuestre;
M 1664 Waldbye wester; M 1688 *St. Waldbye*.
1. led er subst. gl. *wal(l)*, m. »græsgang«.

- i n g e

E n g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

*Hyllinge, s.,
Ø.-Flakke-
bjerg h.*

1291 (1528 Lib. don. Nestved., SRD IV 359) Hyl-
linge; 14/12 1391 *Høllinge maglæ*, Hollingæ maglæ,
Hollinge.

- l e v

magle/lille

*Eggeslev-
magle, s.,
V.-Flakke-
bjerg h.*

[*ægə(r)slew^lmajlā*, *ægəslew^lmajlā*].
21/3 1140 Eggeslef; 22/7 1312 Eggislev; 1358 (c.
1580 *ÆDA* III 335) *Hegitzleffmagle*; RJB 1370–80
Eggeslef; 7/2 1417 *Æggitsløffmaghlæ*, *Æggitsløff*;
25/3 1470 *Æggitzsløff*; 10/4 1488 (vid. 1598) *Eg-
gesløff magle*; SSL 1567 *Eggesløff Kircke*; Mandt
1613 *Egidtzsløffmagle*; M 1688 *Eggidsløf-Magle*; M
1844 *Eggersløvmagle*.

*Eggeslevlille,
Eggeslevmagle s.,
V.-Flakke-
bjerg h.*

[*ægə(r)slew^llilā*, *ægslēw^llil^l*].
4/10 1388 *Eggesløflillæ*; SkovklRegnsk 1467 *Eggis-
løffuællillæ*; 7/4 1502 *Egisløfflille*; SSL 1567 paa *Eg-
gesløfflilldmarck*, *Eggesloff Lille*; Mandt 1606
Egidtzsløfflille; M 1688 *Eggidsløf-Lille*; M 1844 *Eg-
gersløvlille*.

1. led er gen. af mandsn. glða. *Æggir (DgP I sp.
219 under *Eggir*, og Hald, Nuda. Ordb.).

magle/lille, kirke

*Fjenneslevmagle,
Fjenneslev s.,
Alsted h.*

[*fjæn.slēw^lmawlā*].
1312 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 2. r. VI nr.
492) *Fyenesslofmaglæ*, *Fyænessløff maglæ*; 29/9
1347 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 3. r. II nr.
395) *Fyenessloffmaglæ*, *Fiænessløff Magle*, *Fænitsløff
Magle*, *Fiænessleff Magle*; 20/1 1451 (vid. 1624)
Fiennisleff; KronSk 30/5 1586 *Fienitsløfmagle*;
Mandt 1611 *Fiennidtzløffmagle*; M 1664 *Fiennetz-
leffmagle*.

Kirke-Fjenneslev,
Fjenneslev s.,
Alsted h.

[*fjæn·sløw, kærk· fjænærsløw*].

Før 21/3 1201 (Bartholin, DiplDan 1. r. IV nr. 32) Fialensleve; 10/7 1343 (Sorø gaveb. c. 1440, Dipl Dan 3. r. I nr. 338) *Fiænesleff litle*, Fiænesløff litle, Fienesløflillæ, Fyenesløflitle; RJb 1370–80 Fyælenzlef; Sorø gaveb. c. 1440, SRD IV 465, 466 Fiænesleff litle; 30/12 1485 (LDipl) Fenesleff litlæ; SSL 1567 Fienidtzløff Kirche; Mandt 1611 *K-Fiennizløff*; M 1664 Fiennetzleff; M 1688 Fiennitslef; M 1844 Kirke Fjennesløv.

1. led er gen. af et mandsn. gl. da. *Fialin, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

magle, -/lille

Gunderslev, s.,
Ø.-Flakke-
bjerg h.

[*gunærsløw*].

4/5 1322 de Gunnærsløf; 8/9 1333 (EGøyesJb 1552) *Gundersløff magle*; 24/8 1344 Gunnerslef maklæ; RJb 1370–80 Gunnerslef; 1403 (Lib. don. Nestved. 1528, SRD IV 381) Gundersløffmagle; 10/3 1465 Gunderssløff maglæ; SSL 1567 Gundersløff Kircke; M 1844 Gundersløv.

Gunderslevlille,
Gunderslev s.,
Ø.-Flakke-
bjerg h.

[*gunærsløw^{lil}*].

25/1 1383 (HdDb 1632) *Gwnnsleflilæ*; 18/2 1403 Gwnnersløf lile; 22/2 1458 Gundersløff lillæ; 10/3 1465 Gundersløff litle; 23/1 1509 Gwnnersløff lilde; EGøyesJb 1552 Gundersløff lille; M 1688 Gunderslef lille.

1. led er gen. af mandsn. gl. da. *Gunnar* (DgP).

vester/øster, orientali, under skoven

Ørsløvestre,
Gyrstinge s.,
Alsted h.

[*øsl^lvæsdær, øsl^lvæsdær*].

31/3 1275 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 2. r. II nr. 256) *Ørsløff Westre*; 1396 (1606 ÆDA IV 129) Ørsløff; 31/10 1414 (Sorø gaveb. c. 1440, SRD IV 521) Ørsløff wæstre; 1347 (1606 ÆDA IV 69) Ørsløff westre; 1532 (1606 ÆDA IV 154) Ørsløff we-

stre; SSL 1567 Ørsløffvestre; Mandt 1611 Ørsløff; M 1664 Ørsløffuester; M 1688 Ørsløff Wester.

Ørslev under
Skoven,
Bringstrup s.,
Ringsted h.

[*örslä 'unär sgåw, øsäl unär sgåw'en, øslä'unärsgåw'*].
1205 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 1. r. IV nr 104) Ørsløff, Ørsløffue; 1233 (Sorø gaveb. c. 1440, SRD IV 481) Ørsløff østræ; u. d. 1250 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 2. r. I nr. 23) Øørsløff Østræ, Ørsløff Østræ, Ørsløff orientali; 29/6 1407 Ørsløff østræ; 15/10 1410 ørsløff; 3/6 1491 Ørsløff wndher skoen; 11/7 1492 Ørsløff østeræ; 11/11 1500 Orsløff wnder skowen; KancBrevb 4/2 1566 Ørsløfføstre; SSL 1567 Ørsløff; Mandt 1617 Ørsløff; Præsteindb. 1657 Ørsløff Østre; M 1664 Ørsløffunderskouffuen.

1. led er rimeligvis gen. af mandsn. gl. *Ør* (DgP).

- l ø s e

lille/ –

Slaglille, s.,
Alsted h.

[*sla'lil·(ə)*].
Udat. 1201–1300 (Sorø gaveb. c. 1440, SRD IV 502) *Slauelselitle*; RJB 1370–80 *Slauløsæ litlæ*, *Slaulosia lilæ*; 31/10 1414 (Sorø gaveb. c. 1440, SRD IV 472) *Slauelse litle*; 30/12 1485 (LDipl) *Slawelsæ litlæ*; SSL 1567 *Slaulilde Kircke*; Mandt 1611 *Slauglilde*.

(*Slagelse*,
kbst.)

Saxo, ed. Olrik og Ræder *Slaglosæ*, *Slaglosam*; VJB 1231 (13. årh.) *Slauløsæ*, *Slaglasæ*; 28/9 1320 (Pav. Kopib.) *Slaglosia*; RJB 1370–80 *Slaulosia*, *Slawlosia*.

1. led er subst. gl. **slagh*, da. dial. *slag*, »sænking i terrænet«, her måske i den specielle betydning »vejspor«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

magle/lille

Stenmagle, s.,
Alsted h.

[*sden'maw·lə*].
1213 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 1. r. V nr. 39) *Stenløse Magle*; 14/3 1291 (Bartholin) *Stenløsæma-*

clæ; RJB 1370–80 Stenløsæ maglæ, Stenløsæ magla;
1/10 1489 Stenløssemagle; 11/12 1511 (LDipl)
Stensse maglæ; SSL 1567 Stenløsse Magle Kircke;
Mandt 1611 Steensemagle; M 1664, M 1688, M
1844 Steensemagle.

Stenlille, s.
Merløse h.

Jfr. under Holbæk a.
Indeholder subst. *sten*.

- s ø

magle/lille

Valsømagle,
Haraldsted s.,
Ringsted h.

[*valsə¹mawlə*].
8/11 1321 (to dok.) *Walsye Maklæ*, Walsyo Maglæ;
4/9 1396 Walsyømaglæ; 28/10 1451 Walsæmaglæ;
12/10 1496 (to dok.) Vallsiomagle, Valsømaglæ;
Mandt 1617 Wallsømagle; M 1664 Walsøemagle;
M 1688 Waldsøe Magle.

Valsølille, s.,
Ringsted h.

[*valsə¹lilə*].
15/6 1331 Walsyo; 1345 (c. 1570, DiplDan 3. r.
II nr. 210) *Walszøe lille*; RJB 1370–80 Valsyo,
Hvalsio, Walsio; 16/6 1417 Walsyø; 25/6 1429 Wal-
siolillæ; 30/9 1456 Walsiø lillæ; SSL 1567 Valsøe
Lilde Kircke; Mandt 1617 Wallsølille.

1. led er af uvis oprindelse. Som eventuelle mu-
ligheder foreslås af Hald enten et glða. *wal, svarende
til oldn. valr, m. »de faldne«, eller et glða. *wal(l)*,
m. »græsgang«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

Hjelmsømagle,
Sneslev s.,
Ringsted h.

[*jəlməs¹mawlə*].
5/6 1338 Hyelmsyo; RJB 1370–80 Hialmsiø; 11/9
1455 *Hielmsømagle*; 9?/2 1457 (vid. 1530(H(ie)lm-
søø; 1–7/12 1480, 13/12 1490 Hielmsø maglæ; Kron
Sk 7/7 1561 Hielmsøemagle; SSL 1567 Hiiellmsøe-
marck; Mandt 1617 Hielmsømagle.

Hjelmsølille,
Tybjerg s. og h.

Jfr. under Præstø a.

1. led er subst. glða. *hialm*, m. »hjeml« i sammen-
lignende anvendelse, jfr. J. Kousgård Sørensen, Ti
Afh. p. 231 og DS XI 137, under Hjeml.

- torp

En gang epi middelalderen

- Suserup,* 1202–14 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 1. r. IV
Lynges s., nr. 63) *Susætorp Østre*; 27/10 1223 (Bartholin) Su-
Alsted h. sethorp.
- Tvindelstrup,* 10/2 1316 Twinnælsthorp; 1336 (Bartholin, Lib. dat.
Farendløse s., Rosc. p. 74) *Twinnælstorp sundræ*; 24/6 1360 Twin-
Ringsted h. nælstorp. (Jfr. også: 2/1 1465 Nørre Twinnelstorppe).

ep efter middelalderen, bevaret
til nutiden

- Nordrup-* 11/11 1275 (LDipl) Norrøthorp; Trap³, Trap⁴, Trap⁵
vester, s., *Nordrupvester.*
Slagelse h.
- Nordrupøster, s.,* 24/11 1420 Northorp; Trap³, Trap⁴ Nordrup; Trap⁵
Ringsted h. *Nordrupøster.*
- Sønderupnørre,* 24/1 1181 (Stephanus, SRD IV 567) Sunderthorp;
Sønderup s., KancBrevb 23/3 1569 *Synderupnørre*; Mandt 1606,
Slagelse h. M 1664 Sønnderupnøre.
- Sønderupsønder,* 1360 (c. 1580 ÆDA III 339) Synderops gotz; Mandt
Boeslunde s., 1606 *Sønnderup søndre*; M 1688 Synderup; Trap⁴
Slagelse h. Sønderup (tidl. Sønderupsøndre); Trap⁵ Sønderup-
sønder.

En gang epi eftermiddelalderlig
kilde

- Skraverup,* Rjb 1370–80 Scraaborp; KronSk 26/12 1661
Fodby s., *Sckrafverupille* Mark Skov, Schrafverup Vængers
V.-Flakke- Skov.
bjerg h.

- t v e d

Navn med latinsk ep og én gang da. ep
i middelalderen

- Ll.-Næstved*,
Herlufsholm s.,
Ø.-Flakke-
bjerg h. 29/11 1135 (vid. 1245) *næstweth parua* (jfr. i s. dok. *næsthweth maiore*); 1405 (Lib. don. Nestved. 1528, SRD IV 366) litle Nestuet; 28/1 1464 *Nestwet lile*, lile Nestwet Mark, Lile Nestvet Mænd; SkovklRegnsk 1467 Lillæ nestuet.

- u n d

parvum, lille/magle

- Allindelille*,
Haraldsted s.,
Ringsted h. [*alən'lil*].
8/7 1257 *Alunde paruum*; s. dok. (vid. 1259) *Alundæ paruum*; 1/6 1285 *Alundæ litlæ*; 15/6 1331 *Alendhæ Lilæ*; u. d. 1510–11 (omtr. samt. afskr., Rep 13000) *Alyne lille*; SSL 1567 paa *Allinndelillemarck*, *Alinnde*; Mandt 1617 *Allindelille*; M 1664 *Aelling Lille*.

- Allindemagle*, s.,
Ringsted h. [*alən'mawlə*].
9/2 1317 *Alendæ*; RJB 1370–80 *Alendhe*, *Alendæ*; 6/10 1396 *Alendæmaglæ*; 21/10 1421 *Alenda maglæ*; 5/11 1475 *Alende*, *Alende magle*, *Alendemaglæ*; 8/12 1492 *Allende*, *Allendemagle*; KancBrevb 19/11 1577 *Allingemagle*; Mandt 1617 *Allindemagle*; M 1664 *Aellingmagle*.

Afledt med suffikset -und af roden i trænavnet *al* »el«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

U s a m m e n s a t n a v n

ep efter middelalderen (men ikke
i nutiden)

- S.-Bjerre*, s.,
V.-Flakke-
bjerg h. 7/11 1300 *Biærghæ*; Mandt 1613 *Bierresøndre*; M 1664 *Bierresønder*; M 1688 *Synderbiereg*; DAtl *Bierre Sønder*; M 1844 *Bierresønder*; Trap³, *Sønder-Bjerre*; Trap⁴ *Sønder Bjærg*; Trap⁵ *Sønder Bjerge*.

Nyere navn med ep

Stenbjergmagle, [sdenbj'ær'majlə].
 nu *Stenmagle-*
bjerg, Gst 1864, Gst 1893 Stenbjergmagle; Guide 1909
 gd., Stenmaglebjerggaard; Trap⁴ Stenmaglebjærg Hse; Gst
 Eggeslevmagle s., Stenmaglebjærg Hse, Gd; Trap⁵, Postadr 1966 Sten-
 V.-Flakke- maglebjerg.
 bjerg h.

Marknavne med efterstillet
adjektiv*lille*

Bøstelille, MB Bøstelille Aaß; MK 1791 (1805) Bøstelillerne;
 Høve s., I 1921–22 Bøstelillemose. (Jfr. også Bøstelange ndfr.)
 V.-Flakke-
 bjerg h.

Nislille, MB Nißlille Røed, Nislille Rødt Agre.
 Krummerup s.,
 Ø.-Flakke-
 bjerg h.

magle

Præstemagle, MB Præste magle Aas, Præste magle bierig aas.
 Venslev s.,
 V.-Flakke-
 bjerg h.

grønne

Toppegrønne, MB Toppegrønne. (Marknavnet indgår senere i gård-
 Haldagerlille s., navnet, der på Gst 1944 kaldes Toppengrøn og
 Ø.-Flakke- Postadr 1962 Toppengrønne).
 bjerg h.

lange

Bøstelange, MB Bøste lange Aas; MK 1791 (1805) Bøste
 Høve s., Lange Humper, Bøstelangerne; I 1921–22 Bøstelan-
 V.-Flakke- gegaard (Byøster-), Bøstelangeager. (Jfr. også Bøste-
 bjerg h. lille ovfr.).

- Kroglange* (1), MB Krog Lange (I Høve Kallehuuß wong).
Høve s.,
V.-Flakke-
bjerg h.
- Kroglange* (2), MB Kroglange Aaß (I Høve Møllemark); MK 1791
Høve s., (1805) Kralanger.
V.-Flakke-
bjerg h.
- Kroglange* (3), MB Krog Lange Aaßen.
Gimlinge s.,
V.-Flakke-
bjerg h.
- Kroglange* (4), MB Krou Lange Agere; I 1921–22 Kroglange.
Ørslev s.,
V.-Flakke-
bjerg h.

PRÆSTØ AMT

- bjerg

magle, -/lille

- Tybjerg*, [ty·bjær].
s. og h. 4/3 1292 (Bartholin) *Thythæbyærgh Maclæ*; RJb 1370–80 Thythebyergh; 25/10 1458 (vid. 1575) Tyberig S., Tybergmagle; 15/2 1473 Tydeberg; 9/10 1486 Tydeberg, Tydeberg magle; Mandt 1610 Thyebierg; M 1664 Tybiere.
- Tybjerglille*, [tøb·lil·, tybəlil·?].
Tybjerg s. 4/3 1292 (Bartholin) *Thythæbyærgh Litlæ*; 8/9 1337
og h. Thythæbyerg litlæ; på bags. af s. dok. Tydebergelitle; 25/10 1458 (vid. 1575) Tyberiglille; 15/2 1473 (16. årh.) Tiideberge lille; 9/10 1486, 24/8 1496 Tydeberglille; SSL 1567 Thybierglilledemarck; Mandt 1610 Thyebierg Lille.

1. led er subst. gl. *thiūth, f., oldn. þjóð, »folk«, jfr. Hald, Nuda. Ordb.

- b y

lille/magle

Keldbylille, [kælbililə].
Keldby s., 24/1 1290 (Sorø gaveb. c. 1440) *Kælby litle*; 16/12
Mønbo h. 1496 *Kelbylillæ*; Mandt 1596 *Kielbyelille*; M 1664
Kieldbye Lille.

Keldbymagle, [kæby¹mawlə].
Keldby s., 29/11 1135 (vid. 1245) *kælbæ*; RJb 1370–80 *Kel-*
Mønbo h. *by*; 6/7 1372 *Kelby maghlæ*; 8/12 1411 (LDipl)
Kelby; 16/12 1496 *Kelby, Kelbymagle*; SSL 1567
Kielbye Kircke; Mandt 1596 *Kielbyemagle*; M 1664
Kieldbyemagle.

1. led er subst. gl. **kæl*, **kial*, en sideform til gl. *kiol*, m. »køl« (jfr. Hald, Nuda. Ordb.).

Råbylille, [ræbililə].
Elmelunde s., 1408 (c. 1580 ÆDA III 360) *Fooby lille*; 1485 (c.
Mønbo h. 1580 ÆDA III 360) *Raabylille*; 6/3 1510 *Rabyllæ*;
c. 1519 DMR 3. r. I 311 *Raablille*; SSL 1567 *Raby-*
lillde; Mandt 1596 *Robyelille*; M 1664 *Raabye Lille*.

Råbymagle, [ræ·æby¹mawlə, ræoby (alm.)].
Borre s., 29/6 1387 (vid. 1400) *Raby*; RJb c. 1410 *Roby*;
Mønbo h. 23/2 1508 *Rabymagle*; Jb 1544 *Raabyemagle*; Kron
Sk 21/9 1581 *Raaby magle*; Mandt 1596 *Robymag-*
le; M 1664 *Raabye Magle*.

1. led er subst. gl. *rā*, f. »rå, grænsepæl«, eller dyrenavnet gl. *rā*, f. »rådyr«.

parvum, minus, lille/majori, magle, store

Ll.-Tårnby, [lil·tå·nby¹].
Hårlev s., 1/8 1256 *Thornby paruum*; 8/7 1257 *Thornby mi-*
Bjæverskov h. *nus*; 9/1 1472 *Tornby lyllæ*; KancBrevb 19/7 1560
Tornbylille; KronSk 22/7 1561 *Lille Thornebye*;
KronSk 27/2 1562 *Lille Tornebye*; KronSk 27/2
1566 *Thornebylille*; SSL 1567 *Thorby Lille*; Mandt

1596 Thornbye Lille; M 1664 *Lille Taarenby*; M 1844 Lille Taarnby.

St.-Tårnby,
Tårnby s.,
Bjæverskov h.

[*sdo·a 'tå·nby'*, *sdo·a tå·nby'*].

8/7 1257 *Thornby maiori*; 1348 (1476 DiplDan 3. r. III nr. 106) Thornby; 26/11 1356 *Thornbymaglæ*; RJB 1370–80 Thornby; 22/5 1376 *Thornbymaglæ*; 13/11 1421 Tornby; 9/1 1472 Tornby maglæ; 25/6 1478 Tornby; Landehjælp 1492 Tornby magle; KronSk 6/7 1560 *Store Tornbye*; SSL 1567 Tornby Kircke, Thornnbye; KronSk 11/9 1573 Store Tornbye; Mandt 1596 Stortornbye; M 1664 Taarenby; M 1688 Store Tornbye; M 1844 Taarnby.

1. led er subst. glida. *thorn*, m. »tjørn«.

1 gang epi middelalderen

Sageby,
Mern s.,
Bårse h.

1320 (Peder Olsen c. 1550 Lib. dat. Rosc. 67) *saughæby westræ*; 6/12 1376 Saghæby; RJB c. 1376 Saghæby.

1 gang epefter middelalderen

Dalby, s.,
Fakse h.

RJB 1370–80 Dalby; LR 1555 *Dalby Synder*; SSL 1567 Dalbye. (Jfr. også N.-Dalby, s., Ramsø h., København amt).

-h ø j

lille/mere, store

Ll.-Elmue,
Hylleholt s.,
Fakse h.

[*lil· æl·mu'ə*, *ælmyu(ə)*].

11/5 1348 *Elmugh lithlæ*; 13/11 1421 Elmøwæ lillæ; KronSk 11/9 1573 *Lille Elmøfve*; Mandt 1596 *Lille Ellmøff*; M 1664 Lille Elmue.

St.-Elmue,
Roholte s.,
Fakse h.

[*sdowr ælmu'ə*, *ælmyw(ə)*].

29/6 1399 *Ælmøwæ*; RJB c. 1400 *Ælmwghæ*; 13/11 1421 *ælmøwæ meræ*; s. dok. (1541 Adel. Brevk. 128) *Elmøø*; SSL 1567 *Store Elmone*; LR 1595 *Sto-*

re Elmøff; Mandt 1596 Store Elmøffuæ; M 1664 Store Elmue.

1. led er det af roden i trænavnet alm afledte kollektiv glda. *ælmi, n. »bevoksning med elm«.

- i n g e

parvum, lille/magle, store

Ll.-Heddinge, s.,
Stevns h.

[*lil· heðʰeŋə, lilə æjʰeŋə, ljlʰæd·ŋə, lil·ʰædn, lil· ʰajʰdn, lil· hæjʰdn*].

8/7 1257 *Heddingæ paruum, Heddingæ Litlæ*; 2/2 1337 *Litlæhæddingæ*; 26/11 1356 *Litlehedinge*; RJb 1370–80 *Lilæ Heddinge, Heddinge litlæ, Heddinge lytlæ*; 29/6 1387 (vid. 1400) *Litlæheddinge*; 2/2 1390 *Litlæhæddinghæ*; 4/2 1400 *Lillæ Heddyngæ*; 5/10 1406 *Lille Hædinge*; 10/12 1433 *lillæ heddinghæ*; 8/5 1472 *Lille Hæddingæ*; Landehjælp 1492 *lilleheddinge*; SSL 1567 *Lilde Heddinge Kircke*; Mandt 1596 *Lille hed(e)inge*.

St.-Heddinge,
kbst.
Stevns h.

[*sdow· æjʰeŋə, sdow·hædæn*].

VJb K, Købst (13. årh.) *Hæddyng, Hedding*; c. 1256 (1689 G og L I 55) *Heddingemakele*; 22/3 1261 *Hæddingi Maklæ*; 4/1 1314 *Hedding*; 24/6 1357 *Maklæheddingæ*; RJb 1370–80 *Maglæ Heddinge, Heddingæ, Heddinge maklæ, Heddinge maglæ*; 2/3 1372 *Heddinggæ maglæ*; 17/7 1395 *Heddyngæ maglæ, Heddyngæ*; 2/2 1400 *Hæddingæ*; 25/11 1411 *Heddynghe maglæ, Heddynghe*; 5/8 1443 *Heddingemagle*; 21/1 1488 *Hæddingæ maglæ*; 1489–94 Rep 12716 *Storehædinghe*; Landehjælp 1492 *Heddingge, hedding*; 18/6 1495, 10/12 1495 *Heddingemagle*; 4/3 1501 *Hæddinggemagle*; 22/4 1510 *Heddingemagle*; 11/12 eller 31/7 1511 *Heddynggemagle, store heddyngæ*; 31/7 1519 Da. Købst. Segl p. 41 *Heddingemacle*; SSL 1567 *Store Heddinge, Store Hedding Kircke*; Mandt 1596 *Storehedding*.

Navnet er en afledning af roden i et subst. glda. **had(d)*, svarende til oldn. *haddr*, m. »hovedhår på

kvinde«, germ. *hazda, jfr. Hald, Nuda. Ordb. Ordet er rimeligvis identisk med plantenavnet sv. hadd, *Eriophorum vaginatum*, jfr. Hellq.² under hadd. I da. kendes dette plantenavn ikke, men væksten har navne som kæruld, ageruld o. l. jfr. ODP I sp. 549 ff, navne som hentyder til de lange luftfyldte hvide hår, der omgiver frugten. Navnet Heddinge må sikkert tages som udtryk for, at det til oldn. haddr svarende ord har eksisteret også i da.

1 g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

- Busene*,
Magleby s.,
Mønbo h. U. d. 1266 (Sorø gaveb. c. 1440, DiplDan 2. r. II nr. 54) *Buzsinge Litle*; RJb 1370–80 Bwsene.
- Over-Vindinge*,
Sværdborg s.,
Hammer h. 2/10 1306 Wunningæ; 1351 (1476 ÆDA I 130) Øf-fræ Wunninghæ; 12/11 1423 Wunninge; 1445 (1624 ÆDA III 285) *Windinge øffre*; Jb 1513 Øffwerwin-dinngæ.
- Neder-Vindinge*,
Kastrup s.,
Hammer h. 1349 (1476 ÆDA I 129) Vthervinninghæ; 1354 (1476 ÆDA I 129) *Vinninghæythræ*; 1355 (1476 ÆDA I 128) Vther Wunninghæ; 1356 (1476 ÆDA I 133) Ythræwunninghe; 27/2 1497 Wunningæ, Litle-winninge; Jb 1513 Winginngæ; KronSk 22/7 1561 *Vindingenedre*; KancBrevb 1/6 1592 Neder Vin-ding; Mandt 1610 Neder Windinge.

- l e v

lille/magle

- Herlufmagle*, s.,
Tybjerg h. [*hælə'mawlə*].
9/10 1268 *Hellelæuæ Maklæ*; påskr. på s. dok. Hel-lelæuæ Makla; 21/10 1268 DiplDan 2. r. II nr. 120 Hellelæuæ Macklæ; påskr. på s. dok. Hellofmagle; 1320 (Lib. don. Nestved. 1528, DiplDan 2. r. VII nr. 320) Hælløffmagle; RJb 1370–80 Hæsløwæ, Helle-wæ; 9/10 1402 Hellefæ maghlæ; SkovklRegnsk 1467

Helløff maglæ; SSL 1567 Helluffmagle Kircke;
Mandt 1610 Helluffmagle.

Herlufflille,
Herlufmagle s.,
Tybjerg h.

[*hæ̌lʌ̌leľ*].
13/8 1257 *Hellaelef lyda*; 29/4 1260 (Sorø gaveb.
c. 1440) Helgheleff Litle; 29/11 1459 Hælløwe lillæ;
SSL 1567 Hellufflilde marck; Mandt 1610 Helluff-
lille.

1. led er svagtbøjet form af adj. glda. *hēlaghær*
»hellig«, her brugt som tilnavn, jfr. J. Kousgård Sø-
rensen, *Bebygg. på -sted p.* 258.

*-s p y r¹⁾

1 g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

Ø.-Egesborg, s.,
Bårse h.

RJb 1370–80 Eghespyr, *Egespøør Ostra*, Egespyr;
14/7 1499 Øster Egespuur, Egespur. (Jfr. også V.-
Egesborg s., Hammer h.: RJb 1370–80 Eghespyr,
Egespyr, Egespiir; KancBrevb 29/9 1555 Vester
Egespurge).

- s ø

lille/magle

Hjelmsølille,
Tybjerg s. og h.

[*jælmšleľ*].
8/9 1337 *Hyælmsyø litlæ*; 17/5 1342 Hielmsyø litlæ;
26/10 1439 Hielmsølillæ; 9/10 1486 Hielmsølille;
Mandt 1610 Hieellmsøe; M 1664 Hielmsøe Lille.

Hjelmsømagle,
Sneslev s.,
Ringsted h.

Jfr. under Sorø amt.

1 g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

Bøgesø,
Everdrup s.,
Bårse h.

1340 (Lib. don. Nestved. 1528, DiplDan 3. r. I nr.
87) Bøgessæ; 1470 (1624 ÆDA III 296) *Bogesiø lille*
i Sieland; 1475 (1624 ÆDA III 279) *Bogesiø lille* i
Sieland.

¹⁾ Jfr. Hald, *Nuda. Ordb.*

- v e d

1 gang e p efter middelalderen

- Ø.-Egede, s.,
Fakse h. RJB 1370–80 Eghethæ; KancBrevb 19/7 1560 *Egedeøstre*; SSL 1567 Egede Kircke; DATl Øster Egede. (Jfr. også V.-Egede s., Tybjerg h.: 27/6 1464 Westre Eghædhæ; SSL 1567 Westre Egede Kircke).

Usammensatte navne

parvum, lille/magle, store

- Ll.-Linde*,
Hårlev s.,
Bjæverskov h. [*lil· le'nə, lilenə*].
1/8 1256 *Lyndæ paruum*; 8/7 1257 Linde paruum;
SSL 1567 *Lillde Linde marck*, Lillde Lindemarck; LR
1595 Lille Lindit, Lille Linde, Lille Linditt; Mandt
1596 Lille Linde, Lille Lindit.

- St.-Linde*,
Karise s.,
Fakse h. [*l̥sdo·ɹ ɹlenə, l̥sdo·ɹ ɹle'nə*].
22/3 1261 Lyndæ; 22/7 1346 Lindæ; 15/11 1492
Lynde magle, Lynde maglæ; omtr. samt. påskr. på
s. dok. Lynde maglæ; 8/8 1523 (1586 ÆDA V
589) Linde; SSL 1567 *Storelinde*, Store Lindemarck;
KancBrevb 24/11 1591 Store Lindit; LR 1595 Store
Lindit, Store Linditt Bye.

De ældste former viser, at navnet er usammensat.
Det er subst. gl̥da. *lindi, n. »lindelund«.

1 gang e p efter middelalderen

- Ll.-Tvede*,
Næstelsø s.,
Hammer h. 1336 (c. 1580 DiplDan 2.r. XI nr. 350) Sønther
Thued; 1504 (Lib. don. Nestved. 1528, SRD IV
349) litle Twedæ fang; SSL 1567 paa *Thuede Lillde*
marck; KronSk 18/8 1577 Liden Tvede.

e p i nyere navne

- Gramlille*,
Vollerslev s.,
Bjæverskov h. Guide 1904 Gramlille (gd.).

- Strøbylille*, [sdrøby^llj·l].
 Strøby s., Gst 1892, Trap⁴, Gst Strøbylille; Trap⁵ Strøbylille
 Stevns h. (ældre Koklodden); Postadr 1962 Strøbylille (gde og
 hse).
- Turebylille*, [tu·by^llj·l].
 Tureby s., Gst 1892, Trap⁴, Gst, Trap⁵, Postadr 1962 Tureby-
 Fakse h. lille (gd.).
- Spragelselille*, [sbrawəls^llel·].
 Herlufmagle s., Gst 1864, Gst 1891, Postadr 1966 Spragelselille
 Tybjerg h. (hse).

Marknavne med efterstillet
 adjektiv

*megle*¹⁾

- Kornmegle*, MB Korn Megle Agre.
 Hammer s. og h.

lange

- Guldlange*²⁾, MB Lille Guldlange (jfr. evt. Lange Guldager).
 Herlufmagle s.,
 Tybjerg h.

MARIBO AMT

- b y

nørre/søndre

- N.-Vedby*, s., [ve·by, nör(ə)^lve·by].
 Falsters N.-H. (Her?) VJb 1231 (13. årh.) Withbæ; VJbF (13. årh.)
 DS XI 174. *Withbæ nørre*; 20/12 1333 Wythby; udat. (1476
 ÆDA I 117) *Nørrewedtby*; 13/3 1478 (1552 EGøyes
 Jb) Widby; 24/2 1489 Nørre Widby, Widby S.; Jb
 1509 nørre widby, nørrevidby, vidby; 1554 (c. 1570

¹⁾ Jfr. Marknavnestudier p. 27.

²⁾ Eks. er ikke anført i Marknavnestudier p. 29–30.

ÆDA V 808) *Widby nørre*; Jb 1569 *Nørre widby*,
Nørre vidby; Mandt 1610 Nørwidbye.

S.-Vedby,
Idestrup s.,
Falsters S.-H.
DS XI 201.

[(*søc*jær)¹ve·|by].
VJbF (13. årh.) *Withbæ syndræ*; 1277 (Lib. don.
Nestved. 1528, DiplDan 2. r. II nr. 313) *Withby*
søndræ; 25/5 1379 (1552 EGøyesJb) *Synndre Vid-*
by; 23/4 1482 *Widby*, *Syndre Widby*; 29/11 1492
Synderwidby; KronSk 6/7 1560 *Sønder Vedbye*; Jb
1569 *Vidby Syndre*, *Syndre widby*; Jb 1572 *Syndre*
widby, *Syndre wedby*, *Widby syndre*, *Wedby syndre*;
Mandt 1610 *Sønderwidby*.
Forleddet er subst. gllda. *with*, m. »skov«.

N.-Kirkeby, s.,
Falsters N.-H.
DS XI 182.

[*nör*·*kærgby*, *nöræ kergby*, *kærgby*, (*nöre*) ¹*kærg(ə)*|by].
VJbK (13. årh.) vtrumque *Kyrkybæ*; VJbF (13. årh.)
Kyrkebæ nørre; 1396 (Lib. don. Nestved. 1528, SRD
IV 355) *Nørre Kirckeby*; Reg c. 1500 *Nørkirkeby* so-
gen, *Narkirkeby* soken; Jb 1509 *nørrekirkeby*; Mandt
1610 *Nørkirkebye*.

S.-Kirkeby, s.,
Falsters S.-H.
DS XI 209.

[(*söc*jær)*kergby*, ¹*kärg*·|by].
VJbF (13. årh.) *Kyrkebæ sundræ*; døbefont i Na-
tionalmuseet 1300 *Kirkeby*; 22/10 1472 (vid. 1480)
Kirkeby; 13/5 1473 *Kyrkæby*, *Kyrkæby søndræ*; 1477
(1624 ÆDA III 270) *Søndrekirckeby*; 29/11 1492
Kirkeby, *Sønderkirkeby*; Jb 1509 *Synderkirkeby*, *kir-*
keby; Mandt 1610 *Kirckebye*; M 1664 *Sønder Kir-*
chebye.
Forleddet er subst. gllda. *kirkia*, f. »kirke«, jfr.
iøvr. DS XI 182.

- i n g e

magle/lille

Maglebrænde, s.,
Falsters N.-H.
DS XI 168.

[*mal*·*bræc*:j, ¹*mal*·|*bræc*:].
VJb 1231 (13. årh.) *Brænniny maklæ*, *Bræcningy*
maklæ; VJbF (13. årh.) *Brænniny*; 23/6 1480 (17.
årh.) *Maglebrende Kirke*, *Maglebrende Sogn*; udat
1451–1513 tidligst 1502 (1690, Rep 12835) *Magle-*

brende; Jb 1509 maglebregninge; Mandt 1610 Maglebrend.

Lillebrænde, s.,
Falsters N.-H.
DS XI 172.

[*lil·bræc̥j*, *ʰel·jbræc̥*].
VJbF (13. årh.) *Brænniny litlæ*; 21/1 1328 (1552 EGøyesJb) *Lidle Bredning*; 6/1 1405 lillæ Bræninge; 10/8 1425 (LDipl) Lillæ Breging; 10/7 1472 (17. årh.) Lildebrende Kirke; Jb 1509 lillebregninge; Mandt 1610 Lillebrend.

Afledt af stammen i verbet *brænde*, glða. brænnæ, jfr. iøv. DS XI 168.

-lev

magle/lille,-

Gundslevmagle,
Torkilstrup s.,
Falsters N.-H.
DS XI 170.

[*gɔnsəma·lə*, *gɔnsleuma·lə*, *gɔc̥ws(ə)ʰma·lə*].
VJb 1231 (13. årh.) *Gundrizlef maklæ*; VJbF (13. årh.) Gundræzsléf makle; 1396 (1607 ÆDA IV 218), 1401 (1607 ÆDA IV 218) Gundsløff; u. d. 1428 (1624 ÆDA III 259) Guntzløffmagle; 1430 (1624 ÆDA III 272) Gusløffmagle; Jb 1509 Guntzemagle, gutzemagle; Mandt 1610 Guntzemagle.

Gundslev, s.,
Falsters N.-H.
DS XI 173.

[*gɔnslə*, *ʰgɔc̥wʰslə*, *gɔc̥wslə*].
VJbF (13. årh.) *Gundrizleflitlæ*; Reg c. 1500 Gunzelill sogenn, Gunzelille sogenn; 2/9 1511 Gwnsløff, Gwnsløffh; 17/10 1511 Gundsløff; Mandt 1610 Guntzløff.

1. led er gen. af et mandsn. glða. *Gundrith*.

nørre/søndre

N.-Alslev, s.,
Falsters N.-H.
DS XI 176.

[*nör·å·əlslə*, *åəlslə*, *åəlslə*, *nu əlslə*, *əlslew*].
VJbF (13. årh.) *Alslef nørre*; 1322 (Lib. don. Nestved. 1528, DiplDan 2. r. VIII nr. 459) Alffsløff nørre; 1443 (Lib. don. Nestved. 1528, SRD IV 351) Alsløff nørre; udat. (1476 ÆDA I 118 f.) *Nørrealsløff*; u. d. 1490 (udtog 1690, Rep 6838) N. Alsløv Præstegaard; 21/11 1492 (LDipl) AlBløff; Reg c. 1500 Naralssleff sogenn, Naralsleff sogenn; Jb 1509

norre alsløff, nørrealsløff; Jb 1569 Nørre alsløuff, Nørre alsløff; KronSk 25/7 1569 *Alsløfnørre*, Als-løf S.; Mandt 1610 *Nøralsleff*.

S.-Alslev, s.,
Falsters S.-H.
DS XI 211.

[(*söcjar*) *å·ælslə, åælslə, söcjar¹åælslə*].
VJbF (13. årh.) *Alslef sændræ*; 22/10 1472 (vid. 1480), 13/5 1473, 1477 (1624 ÆDA III 270) Als-løff; Reg c. 1500 *Sønderalsleff* sogenn; 1509 (1509–13 ÆDA V 39) Sønder Alsløff soghen; Jb 1509 Syn-deralsløff, Synder alsløff; Mandt 1610 *Sønderalsleff*.
Forleddet er rimeligvis mandsn. gl̥da. *Alf*, jfr. iøvr. DS XI 177.

1 g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

S.-Ørslev,
Idestrup s.,
Falsters S.-H.
DS XI 201.

VJbF (13. årh.) Hezislef; 1438 (1624 ÆDA III 262) *Øsløf søndre*; 1439 (1624 ÆDA III 280) søn-dre Øsløff, Jb 1509 Synderøsløff, Synder øsløff; Mandt 1610 *Sønderørsløff*.

- l u n d (e)

1 g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

Horslundelille,
Horslunde s.,
Lollands N.-H.
DS XI 68.

Dag? 1489 (udtog 1612) *Horszlundelille*.

- t o r p

søndre/-

S.-Tåstrup,
Idestrup s.,
Falsters S.-H.
DS XI 200.

[*tæsdrebæ, (söcjar) to·æsdrebæ*].
VJbF (13. årh.) *Thoristhorp syndræ*; 29/11 1492 Tostorp; Jb 1509, 1542 (1607 ÆDA IV 219) Tos-trup; KancBrevb 17/6 1551 *Sønder Tostrup*; KronSk 25/7 1569 *Tostrupsøndre*; Jb 1569, Jb 1571, Reg 1571, LR 1582 Tostrup; Mandt 1610 Thostrup; M 1664, M 1688, DAtl, VSK, M 1844 *Sønder Taastrup*.

(*Thoristhorp*¹⁾ VJbF (13. årh.) Thoristorp (forsv. lb.).

S.-Kirkeby s.,

Falsters S.-H.

DS XI 210).

Forleddet er mandsn. gl̥da. *Thōrir*.

- v e d

magle, vestre, store/lille, østre, lille

St.-Avnede,

Avnede s.,

Lollands S.-H.

DS XI 44.

[*sdoær åwniā, 'sdoær 'lāwn·dā*].

VJbL (13. årh.) Agnwith; 24/5 1284 (vid. 1298) *Ag-næwith maklæ*; 1315 (1476 ÆDA I 106) *Agnæwith westræ*; 1360 (1476 ÆDA I 111) *Awnnde*; Jb c. 1560 *Aunede*; Jb 1572 *Auinid*; Jb 1584 *Westeraff-nitt*; Mandt 1610 *Wester Affnede*; M 1844 *Store Aunede*.

Ll.-Avnede,

Avnede s.,

Lollands S.-H.

DS XI 44.

[*lil· åwniā, 'lil· 'lāwndā*].

24/5 1284 (vid. 1298) *Agnæwith litlæ*; Jb c. 1560 *Oster Aunet*; Jb 1572 *Østeraffnit*; Jb 1584 *Øster-affnid*; VSK *Lille Avnede*; M 1844 *Lille Aunede*

Forleddet er muligvis subst. ænyda. *agn.*, oldn. *agn*, n. »agn, madding på fiskekrog«, jfr. iøvnr. DS XI 44.

Marknavne med efterstillet adjektiv

Skaløllille,

Fejøl s.,

Fuglse h.

DS XI 122.

[*sga^llilā*].

MB 1682 *Schalle Lille*; VSK *Skaløe lille*; Gst 1858, Gst *Skaløllille*.
Ønavnet *Skalø*.

Nyere navne med efterstillet adjektiv

Digtemagle,

ø, Landet s.,

Lollands S.-H.

I 1921–22 *Digtemagle* (en Ø eller Holm, der tilhører Toftegaard og Vestergaard). Opt. 1947 af O.Wid-
ding: [*uθ· po 'de^lma·lā*].

¹⁾ Som angivet i DS XI 200 og 210 forudsætter formen *Thoristhorp* syndræ i VJbF et nordligere *Thoristhorp*. Dette er antagelig den nu forsv. lb. i S.-Kirkeby s. Dette navn er i VJbF rettet fra *Thorkilstorp* til *Thoristorp*, og det kan skyldes den oprindelige fejlskrivning eller forveksling (med *Torkildstrup* i Falsters N.-H.) at der i VJb ikke er fjøjet et nørræ efter navnet.

SKÅNE

- a g e r

magle, store/lille

St.-Harrie, s.,
Harjagers h.

[stðra håR-ie].

2/12 1314 de Harthakær; 6/3 1331 (Skånebrevfortegnelsen 1693) *Harthagra maggla* eller *stoora Harjager*; 9/3 1356 (1552 EGøyesJb 408) *Haragre magle*; dag? 1394 Rep 3966 Harthakra makla; 16/12 1402 Haragær Maglæ; 5/4 1410 Hardhagramaglæ; 17/5 1474 Hardagher magle; u. d. 1503 (1557, Rep 10003) *Store Hardaggre*; LB 1569 Store Harager.

Ll.-Harrie, s.,
Harjagers h.

15/2 1343 *Harthakar Litle*; 2/11 1353, 16/8 1354 de Harthakralithlæ; 6/9 1451 *Little Harthaagræ* Kirkeby; 25/7 1503 (c. 1550) *Liitle Harager* sogenn; 23/9 1504 *Haragher lille*; 1509 (c. 1550, Rep 11337) *Liitle Haraghers* S.; LB 1569 Lille Harager.

Indeholder enten adj. gl. *harthær* »hård« (mod-sætningsvis refererende til de fugtige marker længere mod vest, jfr. Palmér, Arkiv 52, 1936, p. 54) eller et til mnty. *hard*, hart svarende fsv. *harþ* »stenet, ujævn mark, o. l.«, jfr. Hellq. EO², og sv. dial. *har*, n. »stengrund« (Rietz).

maiore, magle, store/australi, lille

St.-Uppåkra, s.,
Bara h.

Necr. Lund. senest 1123 In uilla *Vpacre maiore*; før 21/3 1201 (Bartholin, DiplDan 1. r. IV nr. 32) *Huphakre*; 17/6 1349 (Lundeb. 1494) *Vpagre Magle*; 28 eller 29/7 1510 (Spec. Lunde Domk. 1693, Rep 11586) *Stoore Upagra*; LB 1569 *Opager* Sognn; Præsteindb. 1624 *Store Opager*, *Opager*.

Ll.-Uppåkra, s.,
Bara h.

21/5 1085 (Necr. Lund. c. 1123, DiplDan 1. r. II nr. 21) *Upaccri australi*, altero *Upaccri*; Necr. Lund. senest 1123 In *australi upacre*; første trediedel af 14. årh. Lib. dat vet. 263 in *Uppakræ litle*; 8/10 1330 (Lundeb. 1494) *Vpakre Litle*; omtr. samtidig påskrift på 16/12 1511 *Lille Opager*; Uppbördsjb.

1522 *Oppaghrae Lille*; LB 1569 *lille Opagre*.

Forleddet er adv. gl. da. *upp*.

- b j e r g

magle, store/lille

St.-Jordberga,
Källtorps s.,
Vemmenhög h. 8/11 1355 *Jorthbiærgæ maclæ*; 9/9 1398 (LDipl) Yorbyerye *magle*; 11/6 1419 *Jordbiærghe maglæ*; første trediedel af 15. årh. Lib. dat. vet. p. 238 *Jorthbyærghe maglæ*; 30/11 1495 (17. årh.) *Jordbierge magle*; LB 1569 *Jordbier*; Præsteindb. 1624 *Store Jordbiergh*; KronSk 20/11 1628 *Store Jordberg*.

Ll.-Jordberga,
Källtorps s.,
Vemmenhög h. 11/6 1419 *Jordbiærgheililæ*; 1533 (Skånebrevfortegnelsen 1693, Lindal, T. Medeltid p. 133) *Jordberig Lille*; LB 1569 *lille iordbierre*; Præsteindb. 1624 *Lille Jordbiergh*; KronSk 20/11 1628 *Lille Jordberg*.
Subst. gl. da. *iorth*, f., iflg. Sv. Uppsl. sigtende til en forhøjning i terrænet.

1 g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

Ornaberga,
V. Sallerups s.,
Harjagers h. 1364 (1551 ÆDA IV 43) *Ornbierge magle*; 25/2 1424 *Orneberghæ*.

- b y

majore, magle/minore, lille

St.-Råby, s.,
Torna h. Necr. Lund. efter 1145 *Raby maiore*; 7/1 1133 (Antiquum Registrum capituli Lundensis 1425, jfr. DiplDan 1. r. II nr. 56), 1164 – omkr. 1170 (Reg. eccl. Lundensis 1494, DiplDan 1. r. II nr. 160) *Raby*; 1222 (Antiquum Registrum capituli Lundensis 1425, DiplDan 1. r. V nr. 211) *Raby Magla*; s. dok. (Lundeb. 1494) *Raby maior*; overskrift ved s. dok. og med samme hd. *Rabymagle*; 21/10 1269 (Lundeb. 1494) *Raby Maglæ*; 1/4 1351 *Rabymakla*; 10/5 1456 (Lundeb. 1494) *Raby magle*; 15/7 1478 *Store Raaby*;

LB 1569 Raaby Sognd; FortGeistlG c. 1590 Store Raabye Sogn.

Ll.-Råby, s.,
Torna h.

Necr. Lund. senest 1123 *Raby minore*; anden trediedel af 12. årh. Lib. dat. vet. 173 *Raby minore*; 1/8 1283 (vid. 1350) *Raby Lithlæ*; 3/3 1331 (Lundeb. 1494), 22/8 1346 (Lundeb. 1494) *Raby litle*; 1/4 1351 *Raaby lithlæ*; Uppbördsjb. 1522 *Raby Lille*; LB 1569 *Lille Raaby*; KronSk 24/1 1654 *Lille Raabye*.

Forleddet er enten subst. gl. *rā*, f. »rå, grænsepæl« sigtende til beliggenheden nær Bara h., eller dyrenavnet gl. *rā*, f. »rådyr«.

nørrre/søndre

(*N.-Säby*,
Säby s.,
Rönnebergs h.)

25/5 1378 (vid. 1414) *Nørræ Sæby*; 28/2 1505 *Nørrre Sæby*.

S.-Säby,
Säby s.,
Rönnebergs h.,
(nuværende
Landskrona).

1164-omkr. 1170 (Reg. eccl. Lund. 1494, DiplDan 1. r. II nr. 56) *Sæby*; VJb 1231 (13. årh.) *sæbæ*; 8/10 1330 (Lundeb. 1494) *Sæby Syndre*; 15/3 1410 (Lundeb. 1494) *Søndre Sæby*; 1410 (1476 ÆDA I 65) *sundre Sæby*.

Subst. gl. *sæ*, m. »sø«.

N.-Åby,
S.-Åby s.,
Vemmenhøgs h.

[*nār·ε ð·uby*].

13/5 1469, 25/3 1481 *Aaby nørrre*; 11/11 1500 *Noræ Oby*; Dalby Klosters Jb 1530 *Oby Norre*; KronSk 27/12 1559 *Aabyenørrre*; LB 1569 *Aaby Norre*; Præsteindb. 1624 *Aaby Nørrre*; KronSk 29/11 1632 *Nørrre Aaby*; Børringeklosters Jb c. 1651 *Aaby Nøre*; Mandt. 1651 *Nørrre Aabye*; Buhrmann N. Åby.

S.-Åby, s.,
Vemmenhøgs h.

[*syndre ð·uby*].

7/1 1133 (Antiquum Registrum capituli Lundensis 1425, jfr. DiplDan I. r. II nr. 56), 21/12 1351 *Aby*; 5/4 1410 *Aby syndræ*; på forsiden af s. dok. *Syndraaby*; 28/5 1489 *Aaby søndre*; LB 1569 *Aaby Sognd*,

Syndre Aaby; Cartographia Scanensis c. 1590 *Aaby sønder*; KronSk 28/3 1601 *Sønder Aabye*; Præsteindb. 1624 *Aaby Sogenn, Aaby Syndre*; KronSk 20/11 1628 *Aabysynder*; Jb c. 1651 *S. Aabye*; Gillberg 1765 *Sødra Åby Sochn och By*.

Forleddet er subst. glda. *ā*, f. »å«.

Navn med latinsk ep

*V.-Karleby, s.,
Harjagers h.*

21/5 1085 (Necr. Lund. ca. 1123, DiplDan 1. r. II nr. 21) *karlæbiu*; sidste trediedel af 13. årh. Lib. dat. rec. p. 328 de *Karlaby majore*; 4/3 1504 *Westerkarlleby*.

Navn med ep engang efter middelalderen

*Borby, s.,
Järrestads h.*

Lb 1569 II 252,16 En ager wid *Borbylille*, 252, 18 En eng wid *Borby lille*.

-dal (plur.)

lille/store

*Ll.-Svedala,
V.-Kärrstorps s.,
Oxie h.*

[*l̥j̥l̥-ε svedo-la*].

11/6 1377 (Spec. Acta Privata 1693) *Sweydalaliita*; 29/7 1465 *Sweyda-læ lillæ*; 29/11 1507 *Lille Swedal*; LB 1569 *lille Sweydalle*; KronSk 9/4 1611 *Lille Svedal*.

*(Svedala, s.,
Oxie h.)*

29/7 1465 *Sweyda-læ*; LB 1569 *Sueydalle, Store Sueydalle*.

Kan indeholde adj. *svej* »bøjjet, drejet, krum«, ænyda. sveg, oldn. sveigr, sv. dial. sveg, eller et hertil svarende subst., jfr. Sv. Uppsl.

-herred

nørre/søndre

N.-Åsbo herred

VJb 1231 (13. årh.) *Asboheret nørre*; 24/8 1328 (Hvitfeld) *Nørre Asboherret*.

S.-Åsbo herred

[sø̃n-(d)ra aúsbø hæ-rad].

VJb 1231 (13. årh.) *Asboheret sundræ*; Jac. Erlandsøn, ærkebisp 1253–74 (Gram, SRD V 594) *Asbohæret Syndre*; 1323 (1494) *Sundræ* *Asbohæret*.

SkO A 18 p. 13 slutter sig til Jöran Sahlgrens tolkning af navnet som »åsboernes herred«, mens Steenstrups tanke, at navnet skulle indeholde et subst. bo i betydningen »bygd«, afvises.

- h ø j

vestre/østre

V.-Vemmenhög,
s. og h.

[vèst̃ra vèm-ehhø-j].

11/1 1315 (Lundeb. 1494) *Wæmundahøgh wæstre*; 10/12 1317 (Lundeb. 1494) *Wæmundehøgh Wæstræ*; 28/10 1318 *Wæmundæhøgh westræ*; 24/9 1348 (Lundeb. 1494) *Wæstre Wæmundehøu*; 11/8 1400 (Lundeb. 1494) *Wæstre Wæmundehøgh*; LB 1569 *Vestre Vemminde*; Cartographia Scanensis c. 1590 *Veminge vester*; Præsteindb. 1624 *Vestre Væbmandshøyh*.

Ö.-Vemmenhög,
s. og h.

[ø̃-st̃ra vèm-ehhø-j].

11/1 1315 (Lundeb. 1494) *Wæmundehøgh østre*; anden trediedel af 14. årh. Lib. dat. vet. p. 279 *Wæmundahog østræ*; 6/1 1366 (1552 EGøyesJb 415) *Østre Wemmende høff*; 12/2 1467 (Lundeb. 1494) *Østerwæmendæhoy*, *Østre Wæmendehøy*; LB 1569 *Østre Vemmindehøy*; Cartographia Scanensis c. 1590 *Veminge øster*; Præsteindb. 1624 *Øster Webmandshøy Sogn*.

Første led er gen. af mandsn. glde. *Wæmund*, jfr. f. eks. Jöran Sahlgren i Hälsingborgstraktens Ort-namn p. 124.

N a v n m e d l a t i n s k e p

Ö.-Grevie, s.,
Oxie h.

Første trediedel af 13. årh. Lib. dat. vet. p. 144 in *Græfphøæ orientali*; KronSk 28/10 1560 *Østre Grefvie*. (Jfr. også: V.-Grevie, S.-Åkarp s., Oxie h.: LB

1569 westre greffuie; og Mellangrevie, Oxie h.: 11/8
1346 (Lundeb. 1494) in Methlæstegrafføghe).

- i n g e

magle, store/lille

St.-Beddinge,
Tullstorps s.,
Vemmenhøgs h.

[*stɔ·Ra bʲd·iŋɛ*].

2. trediedel af 13. årh. Lib. dat. vet. p. 85 *Macla Bythinge*; 1362 (1476 *ÆDA* I 155) *Maglæbytinghæ*; 8/7 1392 *Bithinge makla*; 9/9 1398 (LDipl) *Bedinge magle*; sidste trediedel af 14. årh. Lib. dat. vet. p. 285 *Bithinge makla*; 10/7 1456 *Bethinge magle*; EGøyesJb 1552 p. 20 *Storrebedinge*; LB 1569 *Store Bedinge*.

Ll.-Beddinge, s.,
Vemmenhøgs h.

[*lʲl·a bʲd·iŋɛ*].

14/2 1316 (Skånebrevfortegnelsen 1693) *Betinge*; 17/5 1445 *Bedinge Litle*; 15/5 1449 *Bedingge Kirkeby*; 11/6 1451 (Lundeb. 1494) *Litle Bedinge*; 5/1 1465 *Betinge litle*; på bagsiden af s. dok. *Bedinge lille*; EGøyesJb 1552 p. 20 *Lidell Bedinge*; LB 1569 *Lille Bedinge*.

Af uvis oprindelse. Som en eventuel mulighed kan foreslås en afledning (evt. indbyggernavn) til et subst. glda. *bit*, n. oldn. *bit*, n. »biden, bid«, fsv. *bit*, n. »bid, bidsel«. I no. landskabslove forekommer ordet i betydningen »græsning, foder«, jfr. DS XII p. 62–63 under *Beder*. En anden mulighed er foreslået af Hugo Areskoug i *Studier över sydöstskånska folkmål I*, som p. 647 antager, at der heri kan indgå et *bitingær, afledt af *biti*, m. »stok, bjælke«.

nørre/søndre

Norrvidinge, s.
Harjagers h.

[*nɔr vé·dʲiŋɛ*].

17/4 1256 (Lundeb. 1494) *Hwitingy Nørre*; 14/4 1256 – 22/12 1268 (Lundeb. 1494, DiplDan 2. r. I nr. 186) *Hwitingi Nørre*; 23/8 1285 (Lundeb. 1494) *Hwitinge Nørre*; 1325–1334 (Lundeb. 1494, DiplDan 2. r. IX nr. 239) *Nørhwitinge*; 4/11 1352 (Lun-

deb. 1494) Norhwithingæ; 25/9 1386 Norhwidingæ; 11/8 1400 (Lundeb. 1494) Nørhwidinge; 17/6 1421 Norhwitinge, Norræhwitinge; 28/9 1426 Nørrehwidinge.

(Södervidinge, s.,
Harjagers h.)

[syn·AR vé·dij̄ε, sō·dAR vé·dij̄ε].

Sidste trediedel af 14. årh. Lib. dat. vet. p. 251 *Synderhwidinge*; 1404 (1425 ÆDA V 169) *Synderhwidinge*.

Rimeligvis en afledning til adjektivet *hvid*, gl. *hwītær*, måske refererende til en nu forsvundet mose syd for byen (Norrvidinge), jfr. Palmér i Arkiv 52, p. 46 og Sv. Uppsl.).

-inge eller -linge

vestre/orientali, østre

(V.-Skrävlinge, s.,
Oxie h.)

Necr. Lund. midt. af 13. årh. de *Scræplingi*; 1351 (1551 DiplDan 3. r. III nr. 515) *vester Screplinge*; første trediedel af 15. årh. Lib. dat. vet. p. 233 de *Westraskræplinge*.

Ö.-Skrävlinge,
Husie s.,
Oxie h.

[østre skræ·vl̄j̄ε].

21/10 1269 (Lundeb. 1494) *Skræplingæ orientali*; 28/10 1318 *Skræpplingge østræ*; 11/8 1346 (1425 ÆDA V 165) *Skreplinge*; s. dok. (Lundeb. 1494) *Skreplinge østre*; anden trediedel af 14. årh. Lib. dat. vet. p. 233 *Østerskræpælingæ*; LB 1569 *østre Skreblinge*.

Muligvis af ordet sv. *skräp*, der i visse dialekter har betydningen »tørre kviste til brændsel«. Ordet er beslægtet med skrabe og navnet sigter således egtl. til den raslende lyd, som ris giver fra sig (Sv. Uppsl.) En anden måske mere sandsynlig mulighed er påpeget af J. Kousgård Sørensen, jfr. Ingers, Ortn. i Malmö p. 62 og p. 83 f., nemlig at navnet er afledt af et gammelt navn på bækken, der løber gennem Ö.-Skrävlinge, og som har haft navnet *Skrapil eller *Skræpil, d. v. s. bækken med den raslende lyd.

-linge

vestre/østre

(*V.-Värlinge*,
Bodarps s.,
Skytts h.)

Første trediedel af 13. årh. Lib. dat. vet. p. 11 Wær-
lingy; Uppbördsjb. 1522 Vesthræ Verlinghe; LB 1569
Westre Werlinge.

(*Ö.-Värlinge*,
Hammarlövs s.,
Skytts h.)

[*østre værligge*].

28/10 1318 *Wærlingge østræ*; LB 1569 *Østre Wer-
linge*.

Rimeligvis et oprindelig sø- eller ånavn, en -linge afledning til stammen oldn. *ver-*, jfr. verbet *vera*, adj. *værr*, »rolig, stille«. Sø- eller ånavne indeholdende samme stamme er ikke sjældne, jfr. f. eks. *Vær*, s. i *Voer h.* (DS XII p. 198), og *Værebro*, Ølstykke s., og h.: c. 1175 (*Æbelholtb.*) *Værebros*, og svenske sønavne som *Väringen* og *Värlingen*, jfr. *Hellq. Sjön.* p. 743 og 744. Ved det her behandlede navn sigtes der rimeligvis til området mellem de to byer, hvor der antagelig har været en sø eller lign. (jfr. *Palmér, Arkiv 52*, p. 46–47).

Navne med 1 gang e p i
middelalderen

Billinge, s.,
Onsjö h.

1/8 1283 (vid. 1350) *Billinghæ*; 4/10 1419 (vid.
1443) *Billig .agla*.

Oppmanna, s.,
Villands h.

5/5 eller 22/9 1479 Rep 4446 *Opmadinghe syndhre*,
Opmadinghe syndhre og *nørre* (jfr. i s. dok. *Nørre
Opmadinghe*).

ep 1 gang efter middelalderen

Ll.-Skeglinge, s.,
Frosta h.

7/5 1351 (Skånebrevfortegnelsen 1693, DiplDan 3.
r. III nr. 420) *Lilla Skiægginge*, *Litlaskægginge*, *Lil-
la Skieglinge*; 6/12 1499 (1531) *Lilla Skeylinge*, *Lil-
le Skeyling*; *Buhrmann Skiäglinga lille*; *Gillberg 1765
Lilla Skieglinge*. (Jfr. også *St.-Skeglinge*, s., *Frosta h.*:
7/5 1351 (Skånebrevfortegnelsen 1693, DiplDan 3.

r. III nr. 420) Stoore Skiægglinge, Maglaskæglinge, Maglaskieglinge; 6/12 1499 (1531) Stuore Skyelinge).

- l e v

e p i m i d d e l a l d e r e n
(to gange, men i samme afskrift)

Emislöv, s., 15/10 1379 (Spec. Bosjö Kloster 1693) Æmmisløf;
Ö.-Göinge h. 10/6 1403 (Spec. Bosjö Kloster 1693) Østra Æmmisløf;
10/4 1407 Æmidhzløff; 9/6 1414 (Spec. Bosjö
Kloster 1693) Æmmisløf Østra; 3/10 1415 (Spec. Bo-
sjö Kloster 1693) Æmmisløf østra; 28/10 1426
Æmyslef.

- r u m

nørre/søndre

N.-Rörum, s., [rø·rum].
Frosta h. Anden trediedel af 13. årh. Lib. dat. vet. p. 182 de
Rytharum; 31/8 1390 *Rytherum norræ*; 17/6 1406
(16. årh.) Rytharne nørre; Uppbördsjb. 1522 *Norre
Rørum*; LB 1569 *Norre Rørum*.

S.-Rörum, s., [søn·re rø·rum].
Frosta h. 22/11 1360 *Rytherum syndra*; LB 1569 *Søndre Rø-
rum*; Cartographia Scanensis c. 1590 *Søndre Rørum*.
Af samme oprindelse er Rörum s., Albo h., jfr.
SkO A 1. bd. p. 89–90. Forleddet er rimeligvis gen.
plur. af subst. glða. *rj̄thi*, n. »rydning i skov«.

- s t e d

Navne med 1 belæg på e p i
m i d d e l a l d e r e n

Fru-Alstad, s., Sidste trediedel af 14. årh. Lib. dat. vet. p. 254 in
Skytts h. Østraalistathæ; 1359 (1476 ÆDA I 154) *Alestædhæ
østræ*; 12/1 1382 østra Alistatha.

Virestad, 1359 (1476 ÆDA I 154) *Wikærstadhæ vestræ.*
 Bösarps s.,
 Skytts h.

- t o r p

lille/-

Tommelilla, [tʊm·ɛlj̥l̥·a].
 Tryde s., 7/10 1437 *Tommorp lille*; KronSk 3/7 1561 Thom-
 merlille; Præsteindb. 1624 Tommerlille; Gillberg
 Ingelstads h. 1765 Tommelille.
 1. led er mandsn. gl̥da. *Tumi, Tomi* (DgP I sp.
 1492 f.).

magle, østre, store/ lille, vestre, lille

St.-Bjällerup, s., [bj̥ɛl·nr̥p].
 Torna h. 3/3 1291 (Lundeb. 1494) *Bielthorp*; 10/3 1291 Lib.
 dat. vet. p. 56 *Bielthorp maclæ*; 24/9 1348 (Lundeb.
 1494) *Biældrop*; 5/6 1349 (1425 ÆDA V 153) *Bliel-*
lorp magle; s. dok. (Lundeb. 1494) *Byældorpmakle*;
 1387 (Varia de monasteria Dalbyensi, SRD VIII
 464) *Østrabialdarp*; 3/11 1497 (c. 1550) *Østerle Byl-*
lervp; omtr. samtidig påskrift på 26/12 1511 en eng
 i Biellervps marck østre; Skånes Kalender 1878 *Stora*
Bjellerup.

Ll.-Bjällerup, s., 23/8 1285 (Lundeb. 1494) *Bialthorp*; sidste tredie-
 Torna h. del af 13. årh. Lib. dat. vet. p. 255 *Byalthorp lile*;
 8/5 1405 (Specification 1693) *Wæstra Biellerop*; 27/1
 1408 (Lundeb. 1494) *Wæstre Bieldorf*; 9/5 1505
Vesthre Bielleropp; Mandt 1628 *Lille Biellerup*.

Forleddet er mul. et mandsn. gl̥da. *Biali (jfr.
 DgP under *Beli* og DS VI 314 under *Bjolderup*).

1 g a n g e p i m i d d e l a l d e r e n

V.-Sallerup, s., Før 21/3 1201 (Bartholin, DiplDan 1. r. IV nr. 32)
 Frosta h. Saxulstorp; 21/3 1389 *Saxildorp væstra*; 6/6 1426
 Saxildorp; LB 1569 *Saxilldorp, Salderup Sognn*; Præ-

steindb. 1624 Sallerup Sogn; Gillberg 1765 Wæstre Sallerups Sokn.

- å s

Navne med ep efter middelalderen

- Hjärsås*, s.,
Ö.-Göinge h. 12/9 1392 (Spec. Acta privata 1693) Hiersååhs; 28/10 1426 Hiarzaas; 1542 (1574 ÆDA IV 351) *Hierszaasz magle*, Hiersaasz magle; LR Bosjö Kloster 1559 Kersius magle oc Sogn; LB 1569 Hiersaass magle; med yngre hd. end 1569, jfr. LB 1569 II 123 note a: *Stora Hiers Åhs*; KronSk 11/1 1574 *Kiersius-magle*; KronSk 28/1 1611 Hiersaasmagle; Gillberg 1765 Hiersås Sokn.
- Hjärsåslilla*,
Knislinge s.,
Ö.-Göinge h. LB 1569 *Hierssaas lille*, *lille hierssaass*; Ge. Stat. Handl. ö. Sv. 1882 Hjersåslilla.

usammensatte navne

lange/-

- Tolånga*, s.,
Färs h. [1898 *tó-lānga*, Ingers 1967 *tó-lānga*].
28/10 1350 (Lundeb. 1494) *Thouolanga*; 23/2 1358 *Touælanga*; Palteb. *Tolange*; LB 1569 *Toelange*.
Indeholder mul. et subst. norrlandsk dial. *to* »dal mellem to bjerge«, ænysv. *to*, isl. *tó*, f. »afsats i bjerg«, no. *to*, »grøn plet mellem bjerge, om grønt og jævnt jordstykke i bjerge«, jfr. Hellq. EO² under 2. *to* og Sv. Uppsl.

magle, store/lille

- (*St.-Hammar*, s.,
Skytts h.) [*stð-re hām-er*].
Necr. Lund. c. 1134 *hamar*; 5/8 1291 (Pav. Kopib.) *Hamar*; 9/3 1358 *Maklæhamer*; 29/7 1503 *Store Hammer*; LB 1569 *Store hammer*; LR 1603 *Stoere Hammer*.

Ll.-Hammar,
St.-Hammar s.,
Skytts h. 1/8 1283 (vid. 1350) *Hammær Litlæ*; s. dok. (1425 ÆDA V 163) *Litlæhammer*; s. dok. første trediedel af 14. årh. Lib. dat. vet. p. 75 *Hamar litlæ*; 28/7 1470 *Lillehammer*; 5/5 1489 *Lillehammer*; LB 1569 *Lille hammir*.

Subst. *hammer*, her brugt om stenet eller gruset bakke, jfr. Sv. Uppsl.

østre/-

Östaröd,
St. Olofs s.,
Albo h. [*ôstared*].
15/2 1313 *Øiar Østre*; 12/10 1481 (vid. 1506) *Oft-hæryd*; 3/6 1491 *Østherødh*.

Plur. af subst. *ø* i betydningen »ophøjning over fugtig mark«, jfr. SkO A bd. 1 p. 108.

Navn med latinsk ep

V.-Vram, s.,
Gärds h. 6/1 1135 *Wraum occidentali*; 1/4 1343 *Wæstrawram*; 23/6 1349 *Wæstrawraam*. (Jfr. også *Ö.-Vram*, s., Gärds h.: anden trediedel af 14. årh. Lib. dat. vet. p. 213 *Østræ Wram*; 23/2 1358 *Østrawram*, *Østrawraam*).

ep efter middelalderen i bebyggelsesnavn i Blekinge

Sonnekulla,
Bräkne-Hoby s.,
Bräkne h. Præsteindb. 1624 *Sønnekuld østre*, *Sønnekuld vestre*.

Marknavne

Middelalderlige belæg

Der er registreret tre navne med efterstillet adjektiv i de skånske middelalderlige kilder. Alle er beliggende i Göinge h. og de to er fra samme kilde: Termini Balluncslef 23/1 1202–41 DiplDan 1. r. IV nr. 72; *Liungmusa Østra*, *Wæstra Sandbæch Litla*.

Det tredie er fra Nocr. Lund 1241: *Otermusij we-stræ*¹⁾.

Eftermiddelalderlige belæg

lille

Muragerlille, LB 1569 II 362,18 Muur agir lille (jfr. II 362,
Drengeröds s., 18 Longe mur agir).

Årstads h.
Halland.

Stenbrolille, Palteb. 193,17 Markeschiell . . . och saa ind til Steen-
V.-Sallerups s., brou Lille.
Harjagers h.

søndre

Laveryd søndre, LB 1569 I 211,10 Laauery syndee (A hs. syndre)
Iistorps s., (jfr. I 211,10 Nørre Laauery).

Färs h.

?*Helle søndre*, LB 1569 I 349,7 Helle syndre bierg (jfr. s. st.
Håslövs s., hellebiergh).

Skytts h.

Forudsætter måske et usammensat navn: Helle,
jfr. subst. fsv. *hælla*, f. »skråning«.

Eftermiddelalderlige navne af typen »X« den »x«

lange

Moseskiftet LB 1569 I 132, 134 Mosse skiifftid dett lange (jfr.
det lange, I 132, 135 Dett lille mosse skiiffte).

Asmundtorps s.,
Rønnebergs h.

¹⁾ Det kan endvidere anmærkes, at der uden for Skåne i det tekststykke, der omhandler Västergötlands grænser i Magnus Erikssons landslag, Cod. Holm. B 6 fra 14. årh. (udg. af D. C. J. Schlyter, Samling af Sweriges Gamla Lagar bd. I 279, 280) er noteret flg. eks.: *Musren mio*, *Musren-mio*; *Musren illu*; *Stenen dighræ* (stednavn?).

store

Netten den store, LB 1569 II 347, 4 Netten den store (jfr. II 346, 8–9
Steninge s., Den store netten, den lille netten).
Halmstads h.
Halland.

Brødeløkken Palteb. 106,10 Brødeløchen den store (jfr. 106,11
den store, Lille Brødeløche(n)).
Väsby s.,
Luggude h.

søndre/nørre

Heslundsageren LB 1569 II 507,22 heslundsagerenn den syndre,
den søndre/nørre, heslunds ageren den norre (jfr. II 508,20 heslunds-
Hoby s., agerenn).
Bräkne h.
Blekinge.

søndre

Pløjning den LB 1569 I 130, 36 Pløjning den søndre (jfr. I 131,20
søndre, Syndre pløjningenn, I 132,10 Syndre pløjningenn,
Asmundtorps s., I 132,32 Søndre pløjningenn).
Rönnebergs h.

vestre/østre

Bøhhøj den LB 1569 II 295,10–11 Bøhhøy then westre, Bøhhøy
vestre/østre, then østre (jfr. II 296, 18 Bøhhøy).
Ingelstorps s.,
Ingelstads h.

Øren den vestre/ LB 1569 II 296,19–20 Øren then westre, Ørenn
østre, then østre (jfr. II 295,13 og 14 Then vestre øir,
Ingelstorps s., then østre øir).
Ingelstads h.

Moseageren den LB 1569 II 297,5 Mussagerenn thenn østre, Muss-
vestre/østre, agerenn then westre.
Ingelstorps s.,
Ingelstads h.

vestre

Blanken den vestre,
N.-Vrams s.,
Luggude h.

Palteb. 34,17 *Blanchen den vestre* (jfr. 42,8 *Østerblanchen*, 42,9 *Vesterblanchen*, 34,16 *Blanchen*).

Nyere naturnavne

Galtengrå,
Vånga s.,
Villands h.

1687 G. Buhrmann Kr. A. XVII nr. 4 *Galtengro*; midten af 1700 tallet G. Norström Kr. A. XVII H 1 b, EK *Galtengrå*. – Holm i søen Immeln.

Högamagla,
N.-Åkarp s.,
V.-Göinge h.

Erik W. Bergenrud 1946 [*høia mōgla*, *hø-ia mōgla*]. Skovklædt bakke ved Mårnarp. Ligger højt.

BORNHOLM

Bebyggelsesnavne
ep i middelalderen

Vester-Marie, s.,
DS X 138, 528.

29/3 1335 (Lundeb. 1494) *ecclesie occidentalis beate marie*; udat. 1401–50 Rep 458 *vor Frue Sogn vestre*; 13 eller 20/7 1429 *Westre Marie kirkesogn*; 9 eller 16/7 1448 *wor Frues sogn westre*; 10/7 1508 *Wæstre Mark kirke sogn*.

Typen X den x efter
middelalderen

Rosendale,
Øster- og Vester-
Rutsker s.,
DS X 239.

1622 (Z) *Rosendal*; Urne Nb, Urne Jb *Rosendalegd den østre*, *Rosendalegd den vestre*; VSK *Rosendale*.

Ellesgård,
Vester- og Øster-
Åker s.,
DS X 486.

Kb 1654 (udtog) *Ellet*, *Ellesgd.s grund*; Urne Nb *I Ellet Vester*, *I Ellet d. øster*; Bugge 1771 *Ielle Gd*, *Elles Gd*; Urne Jb *I Ellet d. Vestre*, *I Ellet d. Østre*; VSK *Ellegd*, *Øster Ellegd*.

Krusegård, Lille-, Åker s., DS X 490. K 1746–50 (Kopi 1796) Krusse Gd; Urne Nb *Krusegd d. Østre*; DAAtl Krusegd; Urne Jb d. Østre Kruse Gd.

ep i nyere naturnavn

Vejen rag, Ibsker s., DS X 419. Bh Fisk 1933 p. 10 *Væinj rager*.

SVENDBORG AMT

Latinsk ep i middelalderen

Thurø, Sunds h., DS XIII 51. VJbØ (13. årh.) *Thorø maior*.

Emmerbølle, Bøstrup s., Langelands N.-H., DS XIII 231. Udat 1404? (1578 Rep U 566) *Emerbøllæ majoris*; 27/3 1448 Emerbølle, Mere Emerbølle; 26/7 1509 Emerbølle, store Emerbølle; M 1664 Storre Emmerbølle.

Første belæg på fp i
middelalderen

VJbØ (13. årh.) *Østrædraghø* (Drejø, jfr. DS XIII 61); *Wæstræ Draghø* (Avernakø, jfr. DS XIII 141).

ODENSE AMT

ep i gang i middelalderen

V.-Egense, Grindløse s., Skam h. 5/3 1394 (RigFb 1586–92) Egnesse; 17/5 1461 (udt. 30/4 1493) Westher Egens; 4/6 1461 (udt. 30/4 1493) Wester Egens; s. dok. som to foregående 1461 (1607 ÆDA IV 188) *Egensze wester*; 30/4 1493 (samt. afskr.) Egens, Wester Egens, Westher Egens.

ep efter middelalderen

*Gråbrødre*lille,
Odense kbst.

Vedel S. III 55 det saakaldte *Graabrødre*lille. Hus.

Typen X den x efter
middelalderen

Over-Holluf,
Fragde s.,
Åsum h.

Landehjælp c. 1510 Offuer Hollof; ÅHT 3/12 1640
Holluff den Offuere.

HJØRRING AMT

Ikke epi middelalderen
eller senere

Første belæg på fp: 27/4 1295 (Pav. Kopib.) Estrebrindeslef; 1305 (1573 DiplDan 2. r. V nr. 404) øster och wester Brøndesløffsogn (Ø.-Brønderslev s., Børglum h.). Ældste orig.: 10/1 1347 Sønderbinzlæf (Bindslev s., Horns h.).

THISTED AMT

Ikke epi middelalderen
eller senere

Første belæg på fp: 1405 (1599 ÆDA II 168) øster Hørdum (Hørdum s., Hassing h.). 20/2 1408 Syndræ Athorp (Arup s., V. Han h.).

ALBORG AMT

ep i middelalderen

S.-Tranders, s.,
Fleskum h.

VJb 1231 (13. årh.) Trannes; 19/5 1406 Søndre Trannys sochn, Syndre Trannys; bag på s. dok. Syndræ Tranys; 6/8 1406 Synddræ Tranæs; bag på s. dok.

Tranes Syndræ; s. dok. (1476 ÆDA I 21) *Trannes syndre*; 6/9 1406, påskr. på s. dok. *Syndræ Tranys*; 1406 (1476 ÆDA I 21) *Synder Trannis*¹⁾.

*St.-Brøndum, s.,
Hellum h.*

1406, 1407 (1540–49 ÆDA II 283) *Brøndum*; 28/9 1462 *Brøndum*; 1474 (1540–49 ÆDA II 273) *Brøndmøgel* (*Brøndmøgel* mangler i 1540–49, indsat er form fra Reg 1574); 1474 (1584 ÆDA V 726) *Brøndum møgell*; 19/8 1477 *Brønwm*; 1492 (1540–59 ÆDA II 272) *Store Brønnum, Store Brønnum*; 19/11 1504 *Store Brøndum*²⁾.

latinsk ep

*Sønderlade,
Overlade,
Overlade s.,
Års h.*

Efter 29/6 1252 (c. 1670 DiplDan 2. r. I nr. 67) *Grangiam australem, Grangiam aquilonalem*; 1467 ff. G og L I 672, 21/8 1500 (vid. 11/9 1500) *Owerlade*.

Første belæg på fp i middelalderen: 23/8 1329 (1552 EGøyesJb) Wester Hasslund sogenn (V.-Hassing s., Kær h.).

RANDERS AMT

ep i middelalderen,
bevaret til nutiden

*Udbyneder, s.,
Gerlev h.*

[ʊbɔ̃¹næjɔ̃].

1248 (Reg. c. 1550, jfr. ÆDA I 166) *Udbynere*; 1248 (1606 ÆDA I 164) *Vbener*; 27/9 1348 (1552 EGøyesJb) *Vdbyneder*; 12/4 1381 *Vdbynæther*; 25/10 1395 *Wtbynæther*; 1/4 1416 *Wthby nædhræ*; 6/4 1463 *Wdbyneer*; Jb 1597 *Udbye neder*; M 1664 *Wdbyeneder*.

¹⁾ N.-Tranders findes også nævnt i tre af de ovfr. anførte breve og har altid fp.

²⁾ Ll.-Brøndum, Bælum s., Hellum h. har altid fp: 1498 (1540–49 ÆDA II 281) *Lidell Brøndum*; 8/10 1504 *Lidell Bronnom, Lydell Brøndum*.

Udbyover,
 Udbyneder s.,
 Gerlev h. [ø¹bøøæ].
 1436 (1624 ÆDA III 301) *Wdbye øffre*; 6/4 1463
 Wdbyøwer; 16/8 1465 Vtby øwre; 11/3 1476 Vtby-
 ower; 27/7 1478 Wtbyower; KancReg 10/2 1549
 Udbyofver; M 1664 Wdbye Offuer.
 Forleddet er adv. gl. *æt*.

Dalbyneder, s.,
 Gerlev h. [dalb¹næjæ].
 (Her?) 1248 (1606 ÆDA I 164) Dalbynes; 6/4 1463
Daalbyneer; 1469 (1584 ÆDA V 685) Dalby nedre;
 dag? 1475 (1626 Rep 3777) Dalby neder; 27/7 1478
 Dalbyneter; 21/5 1481 Dalbyneder; 28/5 1481 Dal-
 byneyder; Jb 1580 Dalby Neder; M 1664 Dalbye
 Neder.

Dalbyover, s.,
 Gerlev h. [dal¹bøøæ].
 1398, 1401 (1558 ÆDA II 106) *Dalbye offuer*;
 6/4 1463 Daalbyøwer; 7/7 1477, 21/5 1481, 28/5
 1481 Dalbyøffwer; LR 1545 Dalbyøffuer; Mandt
 1608 Dalbøyoffuer.
 Forleddet er subst. gl. *dal*, m. »dal«.

ep efter middelalderen
 bevaret til nutiden

Søllille,
 Ebdrup s.,
 Djurs S.-H. [sjø¹lil, sjē¹lil].
 MK 1799, M 1844 *Sellilgaard*; Guide 1877 Søllid-
 gaard; Postadr 1921, Trap⁵ Søllille. – Gde og hse.
 Jfr. naturnavnet: MB 1683 *Sællille*¹).

Marknavne med efterstillet
 adjektiv

Øksenbjerg
 Neder-, Over-,
 Bregnet s.,
 Ø.-Lisbjerg h. MB 1683 (Kvorup by, Luses vang) *Øxenbiereg Neder,*
Øxenbiereg øfuer, *Øxenbiereg øfre,* *Øksenbiereg.*

¹) Jfr. evt. også naturnavnet 2/7 1496 Lidell siø; VSK Orig
 Lille Søe (begge belæg fra det tilgrænsende Feldballe s.).

Hellemagle,
Ø.-Lisbjerg h.

Jb 1619–20 *Hellemagle.*

Første belæg på fp i middelalderen: 1215–24 (Århusb. 1313–c. 1350, SRD VI 407) synder othenshillæ (S.-Onsild, Onsild h.).

VIBORG AMT

ep i middelalderlige
herreedsnavne (i VJb)

Nørlyng h.
DS IX 128.

VJb 1231 (13. årh.) *Lyungæheret nørræ*; 1345 (1540'erne, DiplDan 3. r. II nr. 162) Nørløngherrit; 15/8 1353 Lyungh H.; 6/4 1392 (vid. 1541) Nørlyøngherrith.

Sønderlyng h.
DS IX 150.

VJb 1231 (13. årh.) *Lyungæheret syndræ*; 1345 (1540'erne, DiplDan 3. r. II nr. 162) Sønderløngherrit; 6/5 1355 Sundræ Lyungherret.

Første belæg på fp i middelalderen: 9/5 1355 Østrewælyngh (Øster-Velling, Middelsom h., jfr. DS IX 179).

ARHUS-SKANDERBORG AMTER

Ikke ep i middelalderlige belæg
1 gang ep i eftermiddelalderligt
belæg

Dyringhave,
Ejstrup s.,
Vrads h.
DS XII 160.

KancBrevb 4/11 1578 *Dyringhafuelille*; KronSk 11/5 1579 Dyringhafve. – Gårde.

Typen X den x i marknavn

*Hald Ell Del
den lange,
Bjerager s.,
Hads h.*

MB 1683 *Hald Ell Deel Den Lange* (jfr. også: *Stached Hald Ell Deel*).

NB. Som et muligt eks. på efterstillet adjektiv i et nyere navn nævnes i DS XII p. 189 *Tammestrup Øde*, Hylke s., Voer h. Her hedder det bl. a. »sidste led er måske adj. øde, skønt efterstillet adj. er meget sjældent i jyske stednavne. . . . En anden mulighed er subst. øde »øde sted« som dog vistnok er et sent låneord fra sv. eller ty.« Den sidste mulighed er sikkert den rimeligste, på trods af det sene lån, specielt når formen M 1844 *Tammestrup Ødegaard* (der er den første der indeholder ordet øde) tages i betragtning, da denne form vel må være udgangspunkt for de senere.

Første belæg på fp i middelalderen: 1263 (1606 Dipl Dan 2. r. I nr. 409) *Lille Rings marck*; 19/4 1313 (Århusb. 1313– c. 1350) *liclærind* (Lillering, Framlev s., og h., jfr. DS XII 47).

VEJLE AMT

1 gang e p i middelalderen

*Store-Dalby, s.,
Hatting h.
DS VIII 46.*

Århusb. 14. årh. SRD VI 426 *Dalbydigær mark* (SRD læser fejlagtigt *Dalbydigeermark*); 26/5 1420 (Århusb.) *Dalby*; Mandt 1610 *Dalbye*, *Stor dalbye*; M 1664 *Stuor Dalbye*; M 1688, M 1844 *Store Dalbye*. (Jfr. også *Lille-Dalby*, *Hedensted s.*, *Hatting h.*, DS VIII 45: Århusb. 14. årh. SRD VI 427, 379 *Littædalby*, *Litle Dalby*; 1549 (1611 *ÆDA II 165*) *Lille Dalbye*; Mandt 1610 *Lild dalbye*).

Typen X det x efter middelalderen

N.-Vilstrup,
Skibet s.,
Tørrild h.
DS VIII 91.

16/5 1459 Wilstorp; Sk 1524 *Wilstorp thet Nørre*;
KronSk 17/3 1546 Nørvilstruppe; KancReg 29/1
1547 Nørvilstrup.

Første belæg på fp i middelalderen: 26/6 1419 (vid.
1544) *gamble Hasdorp*, Hastrop Slott (Hastrup, hgd.,
Thyregod s., Nørvang h., jfr. DS VIII 70–71).

RINGKØBING AMT

Ikke ep i middelalderen
eller senere

Typen X hin x i middelalderligt
naturnavn

Hellegård Å,
Borbjerg s.,
Hjerm h.

28/3 1451 (1749) *Oe hin hellige*; 25/4 1453 Aa hyn
helyæ; 10/7 1453 *Oe hyn hellie*; 10?/3 1454 (Kle-
venfeld) aa hyn helye; 22/8 1455 Ahynhelghe, Ahyn-
helighe; 25/11 1455 (1773) Ahynhelghe; u. d. 1457
(1773 Rep 803) Aahenhelix; Gst 1873, Gst 1881
Hellegaard Aa; Trap⁵ Hellegård å.

Første belæg på fp i middelalderen: 1330–48 Ribe
Oldemor p. 112 *nørnesium* (N.-Nissum s., Skodborg
h.).

NB. I EGøyesJb. findes en række ekss. med ep
fra Ringkøbing amt. Disse ekss. er dog snarere ud-
tryk for en tendens i kilden end for en tendens i om-
rådet, jfr. iøvrigt under kildebeskrivelsen af EGøyes
Jb.

RIBE AMT

1 gang ep i middelalderligt dok.
og dettes afskr.

Ø.-Horne h.

11/11 1300 Østerhornsherde; RO 1330–48 Hoorns-
hæreth; 14/8 1406 (vid. 1414) inter molendinum
Norreholms et Kyfæ *Hornsheret øster* sitorum, in

østræ Hornsheret; s. dok. (1476 ÆDA I 6) Norreholms mølle oc Kiffwe i *Hornherret øster*; 30/8 1406 Østerhæredh.

To adj., et foran- og et efterstillet
i middelalderligt naturnavn

8/6 1495 (vid. 1500) *Lidell Sæling og Store* (Ølgod s., Ø.-Horne h.).

Første belæg på fp i middelalderen: NocrRip. 1240–1440 SRD 564 vester nybøl, Nybøl (N.-Nebel, V.-Horne h.).

HADERSLEV AMT

Ikke ep i middelalderen
eller senere

Første belæg på fp i middelalderen: 28/5 1285 Gamblahatharsløf (Gl.-Haderslev, jfr. DS IV 26).

TØNDER AMT

Ikke ep i middelalderen
eller senere

Første belæg på fp i middelalderen: 25/10 1288 Mykæltundær (Møgeltønder s., jfr. DS V 242).

ÅBENRÅ AMT

Ikke ep i middelalderen
eller senere

Første belæg på fp i middelalderen: 21/3 1359 (Løgumb.) Øster Lugum (Ø.-Løgum s., Sønner-Rangstrup h., jfr. DS VI 94).

SØNDERBORG AMT

I k k e e p i m i d d e l a l d e r e n
e l l e r s e n e r e

Første belæg på fp: Mejer 1649 Altpöell, Newpöell:
Stiftsbog 1690 Gammel Pøl, Nypøl. (Gammel- og
Ny-Pøl, Lysabild s., Als Sønder-H., jfr. DS VII
158).

Udviklingen i de forskellige amter indenfor undersøgelsens hovedområder

FREDERIKSBORG AMT

Beskrivelse før 1400

15 navne har efterstilling af adj. som eneste mulighed før 1400. Hertil kommer 1 navn, som ikke er belagt før dette tidspunkt, men som man ud fra dets »korrespondens« skulle formode også ville have haft det ved en evt. forekomst. (Stenlille, der er belagt med ep fra 1405).

Men ep forekommer imidlertid i flere navne før 1400, blot ikke som den eneste mulighed. 5 navne har før dette tidspunkt såvel ep som fp:

Oppe- og Ude-Sundby har hver én gang ep, de tidligere og senere¹⁾ belæg har fp. Endvidere er i begge navne formen med ep fra RJB, skriver 5 (p. 144). Denne skriver har også i disse navne former med fp (p. 91). Der gør sig også andre specielle forhold gældende, idet adv. 'oppe' og 'ude' næppe kan efterstilles, jfr. senere, og da heller ikke bliver det her, men i stedet bruges ved efterstilling andre ord af en anden ordklasse: adj. østre og komparativen ydre. Idet der henvises til den senere behandling af RJB, tilskrives formerne med ep her en tendens hos den pågældende skriver, og tages ikke som et udtryk for vaklen i navnenes norm, der må være fp. Disse navne medtages ikke i beregningerne.

Neder-Dråby har i denne periode såvel ep som fp, begge i originale dok. Formen med ep er fra 1335, formen med fp fra 1346 (et kongebrev). Der foreligger næppe en udvikling fra ep til fp inden for dette korte tidsrum, så meget mere som efterfølgende belæg har ep. Navnet siges derfor i denne periode at have *latent ep*.

Over-Dråby har i denne periode 3 ekss. med ep og en form med FB (18/1 1397 Kirkedrauby, hvor Roskildebispens er medunderskriver). Formerne med ep må på grund af forholdene ved navnets »korrespondens« Neder-Dråby, jfr. ovfr., tillægges en vis vægt, selvom de alle forekommer i afskrifter (to er dog middelalderlige, fra 1476) men kan dog ikke anses for norm, for det første fordi det første originaldokument med p, 6/2 1400, har fp (brevet er udstedt i Roskilde og har kronen som modtager),

¹⁾ Jfr. dog også formen [sw]nby ydræ fra 1504.

for det andet fordi R**J**, hvori navnet forekommer, ikke har p. Disse forhold, sammenholdt med at korrespondensen har både ep og fp i samtidige kilder, må tolkes således at også dette navn hører til gruppen med *latent ep*.

Ll.-Havelse har før 1400 en form med ep og en med fp. Imidlertid har Ll.-Havelse regelmæssigt ep lige til o. 1900 (jfr. også St.-Havelse, der kun har ep før 1400), og formen med fp må derfor tilskrives en tendens i kilden: brevet 1330–33 DiplDan 2. r. X nr. 279 er udstedt i Søborg og har forbindelse til Roskilde kapitel (mag. Henrik, kannik i Roskilde). Normen i dette navn før 1400 regnes derfor for at være ep.

Konklusion: Ialt 16 navne i Frederiksborg amt må anses for at have ep før 1400: Ll.- og St.-Lyngby, Sundbylille, St.- og Ll.-Rørbæk, Ferslev(2) og Ferslevlille, Sigerslevøster og -vester, N.-Herlev(3), Stenløse(1), St.- og Ll.-Havelse, Torpille og -magle, Strøllille(4).

ad 1. Til disse 16 navne kommer 1, hvor det må anses for tilfældigt, at det ikke er belagt før 1400, og det må anses for sikkert på grund af forholdene ved dets »korrespondens«, at det ville have haft ep: Stenlille. Det vil sige at ialt 17 navne regnes for at have ep før 1400.

ad 2. Sognavnet Ferslev har kun 1 belæg på ep før 1400, men der synes ingen grund til at betvivle dets ægthed, især da »korrespondensen« altid har ep, også i denne periode.

ad 3. N.-Herlev hører sammen med Herlev i Sokkelund herred, Københavns amt, der ikke har ep i denne periode, og senere kun har fp.

ad 4. Herreds- og sognavnet Strø findes belagt før 1400 men altid uden p, former med ep findes først i næste periode.

2 navne har latent ep: Over-Dråby, Neder-Dråby.

B e s k r i v e l s e 1 4 0 0 – 1 5 0 0

17 navne har ep som eneste mulighed i denne periode. Blandt disse er to nye: Stenlille (som man skulle vente) og Strømagle. Et navn bør dog sikkert udgå bl. ekss. med ep som eneste mulighed, nemlig Neder-Dråby (der i forrige periode havde latent ep). Selvom Neder-Dråby i denne periode kun er belagt med ep, er det dog yderst tvivlsomt, om dette virkelig skulle være navnets norm, især ud fra en betragtning af forholdene ved korrespondensen Over-Dråby, der har såvel ep som fp i samme tidsrum. Denne vaklen i normen synes på ingen måde at kunne tilskrives kilderne, men må være udtryk for en tendens i området, idet f. eks. dok. 21/10 1473, et

tingsvidne fra Hornsherred, her ep i N.-Dråby (droby østræ) men fp i O.-Dråby (vesther Droby). Disse to navne vil derfor i denne periode blive betragtet som havende *latent ep*.

I to andre navne foruden i Over-Dråby findes i denne periode såvel ep som fp: *Sundbylille* har tidligere kun ep. I denne periode findes 1 belæg med fp: u. d. 1495 (1562 Rep. 8060). Dette dokument synes helt at være affattet i afskrifttidens sprog (1562). Sammenholdes dette med, at SSL 1567 har såvel ep som fp i dette navn, er det sandsynligt, at det er i 1560'erne, og ikke o. 1500, at dette navns norm vakler. I per. 1400–1500 regnes der med, at *Sundbylille* har ep. – *Ll.-Esbønderup* findes først belagt i denne periode. Der findes to belæg indenfor dette tidsrum, begge i Esrumbogen, det ene med ep, det andet med fp. Eks. med ep: u. d. 1497 p. 268 findes i en opregning af jordegods, og efterstillingen kan sikkert skyldes »Eline Gøye«-princippet jfr. p. 163 f. Det andet eks. 21/10 1499 p. 146 er en gengivelse af et brev. Det har fp, ligesom alle senere belæg af dette navn. Eks. med ep skyldes derfor ganske sikkert kilden og er ikke udtryk for en tendens i navnet. (Iøvrigt kan det nævnes, at Esrumbogen ellers har ep, hvor man skulle vente det, f. eks. p. 271: Awærde ythre, Syærsløff østhre). Dette navn medtages ikke i statistikken.

Konklusion: 17 navne har ep i denne periode: St.- og Ll.-Lyngby, Sundbylille(1), St.- og Ll.-Rørbæk, Ferslevlille(2), Sigerslevøster og -vester, N.-Herlev, Stenløse, Stenlille, St.- og Ll.-Havelse, Torplille og -magle, Strø og Strøllille.

ad 1. Jfr. kommentar ovfr.

ad 2. Ferslev havde kun ét belæg på ep i forrige periode og aldrig senere.

2 navne har *latent ep*: Over- og Neder-Dråby.

Beskrivelse 1500–1600

I denne periode har 12 navne ep som eneste mulighed: St.- og Ll.-Lyngby, Sigerslevøster og -vester, Stenløse og Stenlille, St.- og Ll.-Havelse, Torplille og -magle, Strø og Strøllille.

I forhold til sidste periode er tallet indskrænket. Dette skyldes ændringer i følgende navne:

Ferslevlille er en nu forsv. lb., der ikke findes belagt mere.

Sundbylille har i denne periode såvel ep som fp. Perioden med vaklende norm synes at være 1560'erne, jfr. forrige per. Det er en tendens,

der rimeligvis ikke skal tilskrives kilderne, men en tendens i området, måske understreget ved at de to korrespondenser til Sundbylille (Oppe- og Ude-Sundby) har fp. Sundbylille siges i denne periode at have *latent ep.*

St.- og Ll.-Rørbæk har såvel ep som fp. Dette forhold kan ikke skyldes kilderne, men må være udtryk for en tendens til foranstilling, der er tilstede allerede o. 1500. Foranstillingen vinder først varigt indpas efter 1600, og disse navne siges at have *latent ep* i denne periode.

N.-Herlev skifter varigt fra ep til fp o. 1500.

Ligesom i foregående periode har *Neder- og Over-Dråby latent ep.*

Af *Ude-Sundby*, der ellers altid, bortset fra en enkelt gang i RJB, jfr. p. 138, har fp, findes 1504 DMR 3. r. I 341 form med ep. Som i RJB efterstilles ikke adv. ude, men komparativen ydre, og da regnskaberne er fra Roskilde, er der måske en sammenhæng mellem disse to former (et fælles forlæg? eller lign.). Formen kan dog næppe tillægges nogen særlig vægt, idet Oppe-Sundby, der er anført umiddelbart før i samme regnskab, ikke har ep, men skrives Uppesunby. (jfr. også de samme regnskaber under Kbhs a., p. 92, hvor efterstilling skyldes den alfabetiske opstilling).

Konklusion: 12 navne har ep, jfr. ovfr. 5 navne har latent ep (Sundbylille, St.- og Ll.-Rørbæk, Neder- og Over-Dråby). 1 navn har skiftet til fp (N.-Herlev).

Beskrivelse 1600–1700

I denne periode har 10 navne ep som eneste mulighed: Sundbylille(1), Sigerslevøster og -vester, Stenløse og Stenlille, St.-Havelse(2), Torplille og -magle, Strø og Strøllille.

ad 1. Dette navn er et af de meget få, der efter en periode med latent ep nu får fast ep bevaret til nutiden. Det er så meget mærkeligere som dets »korrespondenser« har fp.

ad 2. Om Ll.-Havelse, se nedfr.

Gruppen med navne, der skifter til fp, får nu et stort tilskud: St.- og Ll.-Lyngby skifter ved M 1688. N.- og O.-Dråby skifter c. 1600. St.- og Ll.-Rørbæk skifter ved Mandt 1610. Ll.-Havelse skifter ved M 1688, der har den mærkelige form Lille Havelsemagle, der vel må være korrumpert med hensyn til det efterstillede magle.

Ialt 7 navne med fp, hvortil kommer N.-Herlev, der skiftede i sidste periode, dvs. ialt 8 navne.

Endelig må det bemærkes, at i dette tidsrum hvor MB kommer ind, får gruppen med ep et tilskud på 4 marknavne, jfr. bilag.

Beskrivelse 1700 til nutiden

7 navne har bevaret ep til nutiden: Sundbylille, Sigerslevøster og -vester, Stenlille(1), Torpmagle og -lille, Strøllille(2)

ad 1. Stenløse har det sidste belæg med magle i Mandt 1613.

ad 2. Herreds- og sognenavnet Strø har det sidste belæg på magle i M 1600.

I ialt 9 navne har der nu fundet et skifte sted fra ep til fp. Til de 8 der er omtalt i sidste periode kommer St.-Havelse, der skifter ved M 1844.

FREDERIKSBORG AMT

Forekomstprocenter

Før 1400		1500–1600	
17 navne har ep	89,5 %	12 navne har ep	66,7 %
2 – - latent ep	10,5 %	5 – - latent ep	27,8 %
ialt 19 navne		1 – - fp	5,5 %
		ialt 18 navne	

1400–1500		1600–1700	
17 navne har ep	89,5 %	10 navne har ep	55,5 %
2 – - latent ep	10,5 %	8 – - fp	44,4 %
ialt 19 navne		ialt 18 navne	

1700 til nutiden

7 navne har ep	43,7 %
9 – - fp	56,3 %
ialt 16 navne	

Af 20 navne med efterstillet adj. i Frederiksborg amt har 14 oprindelig modsætningen magle/lille, hvortil kommer et, hvor lille står i modsætning til oppe og ude (Sundbylille). Heraf er de 5 bevarede til nutiden, men det må bemærkes, at ved fire navne elimineres denne oprindelige modsætning (Ferslev og Ferslevlille, Stenløse og Strø) ikke på grund af et skifte til fp, men fordi former med p overhovedet udgår.

Ud over former med magle/lille er kun bevaret 2 navne med modsætningen øster/vester (Sigerslevøster og -vester).

KØBENHAVNS AMT

Beskrivelse før 1400

27 navne har før 1400 efterstilling af adjektiv som eneste mulighed.

4 navne har såvel ep som fp før 1400:

V.-Såby er belagt i tre originale dok. før 1400. De to første (10/3 1341 og 27/4 1341) er skrevet af samme skriver, jfr. DiplDan 3. r. I nr. 165, og har begge tilknytning til Clara kloster i Roskilde, det sidste af dem er rimeligvis skrevet i selve klosteret, jfr. a. a. Begge disse dok. har fp (der er ikke andre eks. på p-led i de to dok.). Det tredje brev har også tilknytning til Clara kloster. Dette brev har ep (i samme brev findes formen *Siærsløf østræ*). Det er næppe rimeligt at se en udvikling fra fp til ep indenfor dette korte tidsrum (1341–1348), så meget mere som senere belæg også udviser vakkende praksis, ligesom det vil være vanskeligt at afgøre hvilken af de to skrivere, der har den form, der repræsenterer navnets datidige »norm«. *V.-Såby* må derfor karakteriseres som havende *latent ep*.

Når bortses fra påskrifter på brevene 8/11 1311 og 12/6 1275 har såvel *K.-* som *N.-Hyllinge ep* før 1400. Der gives i DiplDan ingen oplysning om påskrifternes alder, men hvis disse dateres til o. 1400, ville formerne være i overensstemmelse med den praksis, der kan iagttages omkring dette tidspunkt, hvor der sker et skifte fra ep til fp.

N.-Hvalsø har ep indtil 19/3 1397. Dette brev hører imidlertid sammen med brevene 11/12 1399 og 5/3 1400 i den henseende, at de omhandler samme gods og samme personer. Disse breve vil derfor blive betragtet som en helhed, der bliver behandlet i næste periode. *N.-Hvalsø* siges derfor at have ep indtil 1400.

Et navn, der senere får ep har fp før 1400. *Smørumovre* har et belæg på fp før 1400 ellers ingen p. Dok. 26/6 1347 kendes kun gennem en afskrift i Esrumbogen. Overskriften ved s. dok. har ingen p, og det er udfra det øvrige materiale i dette navn og i dets »korrespondens« *Smørumnedre*, jfr. ndfr., vanskeligt at bedømme, om formen skal tilskrives en tendens i kilden eller en tendens i området. Formen i dok. vil derfor blive taget efter dets pålydende, og *Smørumovre* siges i denne periode at have fp.

Smørumnedre, der senere får ep, er før 1400 kun belagt med latinsk ep. Dette siger for så vidt intet om navnets da. praksis på dette punkt, idet latinsk efterstilling må anses for det normale. Derfor vil navnet i denne periode blive holdt udenfor beregningerne.

Endelig forekommer der i *St.-Magleby* én gang ét belæg med ep. Dette

ene belæg findes ganske vist i RJb, der må anses for en god kilde, hvor Makleby søndræ står i modsætning til Makleby litlæ, men belægget er enestående, idet navnets »norm« helt op til o. 1550 er uden p. Det synes derfor rimeligst at betragte denne ene form som udtryk for en tendens i kilden, og navnet vil blive holdt udenfor beregningerne.

Konklusion: ialt 30 navne har ep før 1400: Hvidovre og Rødovre, St.-Ladager(1), St.-Salby, Maglebylille, Brøndbyøster og -vester, Sundbyøster og -vester, Ll.- og St.-Valby, Højelse og Ølsemagle, K.- og N.-Hyllinge(2), Torlundelille og -magle, Vridsløselille og -magle, Ll.- og K.-Værløse, Herstedøster og -vester, Gundsølille og -magle, Ramsømagle(4), K.- og N.-Hvalsø(3), Ll.- og K.-Skensved.

ad 1. Ll.-Ladager er først belagt fra 1506.

ad 2. jfr. ovfr. p. 88.

ad 3. jfr. ovfr. p. 88.

ad 4. Ramsølille er først belagt fra 1421.

1 navn har fp: Smørumovre.

1 navn har latent ep: V.-Såby.

Beskrivelse 1400–1500

24 navne har ep som eneste mulighed i denne periode.

Af *Vridsløselille* og *-magle* er der i denne periode kun ét belæg: 26/4 1418 Joon Niels af Writhzløsæ. Men da begge navne både før og efter er vel belagt og kun med ep, anses det for tilfældigt, at de ikke har belæg i denne periode. De medtages trods denne mangel i beregningen.

I tre navne forekommer såvel former med ep som med fp:

I *Højelse* er formerne fordelt således, at foranstilling kun forekommer ved ét adj.: høje, der er nyt, og efterstilling ved et andet: lille, der er det oprindelige og står i modsætning til magle i Ølsemagle. Den første form med adj. høje forekommer 9/10 1464, og denne form bliver enerådende fra 1488. Former med fp synes tidligst gennemført i kancelliet, idet de tre breve 9/10 1464, 2/1 1466 og 26/6 1467, der omhandler samme gods, er fra Kr. I's kancelli. Derimod synes den »lokale norm«, repræsenteret ved et herredstingsvidne fra Ramsø h. 26/11 1467, at være mere konservativ og har den gamle form med ep. I dette navn er perioden 1464–1488 en blandingsperiode, dog således at ep og fp forekommer ved forskellige adj., og efter 1488 har navnet altid fp.

V.-Såby har også i denne periode *latent ep*, jfr. p. 88. Former med ep veksler med former med fp uden at nogen tendens kan påvises.

N.-Hvalsø blev i forrige periode karakteriseret som havende ep, idet de tre breve 19/3 1397, 11/12 1399 og 5/3 1400 blev betragtet som en helhed, der hører denne periode til, jfr. ovfr. p. 88. Disse tre breve har alle fp, de omhandler samme gods, bl.a. gods østen Øresund, det første og sidste er på dansk, det mellemste på latin. Disse breve betegner dog ikke et varigt skifte til fp, idet der i dette navn senere indenfor tidsrummet indtil 1500 findes dok. med såvel ep som fp uden nogen påviselig tendens. Navnet siges derfor at have *latent ep*.

I 4 navne findes kun former med fp:

Det er meget tvivlsomt, om det ene belæg på *Brøndbyøster* med fp, der forekommer i denne periode, virkelig kan tages som udtryk for navnets »norm« i denne periode. Dok. 15/6 1486 er overleveret i Æbelholtbogen, jfr. SRD VI 193. Brevet er dateret i Æbelholt kloster og indeholder foruden formen Østre brønby formen brønby. Endvidere har brevet en form med ep, hvor man skulle vente det: Lyngbylille. Æbelholtbogen synes iøvrigt spec. hvad angår brugen af efterstillet adj. at være en pålidelig kilde, idet dette navn er det eneste, der afviger fra den norm man skulle vente. På trods af dette vil formen her blive anset for korrupt, og Brøndbyøster siges på grund af navnets form i de øvrige perioder og på grund af Brøndbyvester også i denne periode at have ep.

St.-Valby har ep indtil denne periode. Men 28/10 1400 og dettes afskrift i ÆDA III fra c. 1580 har fp. Det er vanskeligt at bedømme, om dette brev, der er udstedt af Roskildebispens, betegner et virkeligt skifte, idet der ikke i dette navn findes former med p før 1522–24 (ep)¹⁾ og 1563 hvor der skete et skifte til foranstillet store fra opr. østre. – Heller ikke ved Ll.-Valby findes former før 1522–24 (ep og fp) og Mandt. 1607, hvor et tilsvarende skifte til foranstillet lille fra opr. vestre kan iagttages. Da imidlertid intet synes at tale imod et skifte, vil der derfor blive regnet med dette.

Derimod tør der intet sluttes for Ll.-Valbys vedkommende, og det vil derfor udgå af beregningen indtil perioden 1500–1600.

I såvel *K.*- som *N.-Hyllinge* kan iagttages et skifte o. 1400 fra ep til fp, jfr. iøvfr. ovfr. p. 88.

Endvidere må i denne periode anmærkes den sporadiske forekomst af ep i to navne:

Sonnerup, der tidligere er belagt uden p eller med fp (8/1 1389 Lilæsonathorp), har i denne periode to forekomster af ep: 24/2 1446 og 4/3 1447, der dog omhandler samme gods og personer, og sikkert er afhæn-

¹⁾ Om formerne med ep i 1522–24, se under næste periode p. 92.

gige af hinanden. De kan derfor slås sammen og ses under ét. Endvidere findes i dette navn en forekomst med fp (1453 i afskr. fra 1568), men senere er navnet altid uden p. Den sporadiske forekomst af ep i de to (orig.) dok. synes at være ægte, og navnet må i denne periode have haft en latent mulighed for ep.

N.-Dalby er indtil c. 1483 belagt uden p. Dok. c. 1483 findes imidlertid kun i en afskrift fra c. 1568 i Adelige Brevkister p. 193: Dalby nøre. Formen er vanskelig at bedømme, da den er den eneste forekommende i navnet. I Dalby i Præstø amt, som må stå i modsætning til *N.-Dalby*, er også kun registreret en forekomst af ep (LR 1555). Man kunne evt. tænke sig, at der i tidsrummet o. 1550–70 (hvis man regner med, at brevet fra c. 1483 er gengivet i afskriftens (c. 1568) sprogform) for disse to navnes vedkommende har været mulighed for ep.

Disse sporadiske forekomster tages ikke med i beregningerne.

Konklusion: 27 navne har ep: Rødovre og Hvidovre, St.-Ladager, St.-Salby, Maglebylille, Brøndbyøster(1) og -vester, Sundbyøster og -vester, Smørumovre og -nedre, Ølsemagle, Torslundelille og -magle, K.- og Ll.-Værløse, Vridsløsemagle og -lille, Herstedøster og -vester, Gundsømagle og -lille, Ramsømagle og -lille, K.-Hvalsø, Ll.- og K.-Skensved.

ad 1. jfr. ovfr. p. 90.

4 navne har skiftet til fp: Højelse, St.-Valby, K- og N-Hyllinge.

2 navne har latent ep: V.-Såby og N.-Hvalsø.

Beskrivelse 1500–1600

23 navne har ep som eneste mulighed.

Hertil kommer ét navn *Sundbyøster*, der har ep før, men i dette tidsrum har fp i tre dok. fra FrIReg.: 18/5 1526, 4/8 1529 og 25/7 1530 (de to sidste omhandler samme situation). Det synes rimeligt at tilskrive denne afvigelse en tendens i kilden, og ikke en tendens i navnet, så meget mere som en tilsvarende tendens ikke kan iagttages ved Sundbyvester. Navnet regnes derfor i denne periode til eks. med ep.

De 24 navne der har ep er: Hvidovre og Rødovre, St.-Salby, Brøndbyøster og -vester, Sundbyvester og -øster, Smørumovre og -nedre, Ølsemagle, Torslundemagle og -lille, Vridsløsemagle og -lille, Ll.- og K.-Værløse, Herstedøster og -vester, Gundsømagle og -lille, Ramsømagle og -lille, Ll.- og K.-Skensved.

7 navne har nu skiftet til fp.

Skifte til fp i en tidligere periode fandtes i: Højelse, St.-Valby og N.-Hyllinge (om K.-Hyllinge, se ndfr.)

Skifte til fp i denne periode findes i fig. navne:

V.-Såby havde tidligere latent ep. I denne periode kan eks. med ep og fp imidlertid indordnes kronologisk, således at et skifte til fp kan iagttages efter 1505.

N.-Hvalsø havde tidligere latent ep. Også i denne periode har navnet såvel ep som fp, men eks. kan indordnes kronologisk, således at skiftet sker o. 1540, efter hvilket tidspunkt navnet altid har fp.

Endelig kommer i denne periode *St.-Ladager* til, der skifter 1567. Det samme skifte til fp i 1567 indtræder i *Ll.-Ladager* (der først er belagt fra denne periode, og tidligere i perioden har ep (1506), således som man kunne vente det.).

I *K.-Hvalsø*, der tidligere kun havde ep, sker fra c. 1505 et skifte til en form med FB (Kirke < søndre), som holder sig uændret til nutiden.

I *K.-Hyllinge* kunne som tidligere nævnt iagttages et skifte til fp o. 1400. Imidlertid findes 1520 en form med ep. Denne må imidlertid tilskrives kilden, Roskilde domkirkes regnskaber, jfr. DMR 3. r. I 365, hvor navnet indgår i en liste, der ganske vist ikke viser fuldstændig alfabetisk rækkefølge efter hovednavnet, men hvor i hvert fald to navne i Volborg herred kommer efter hinanden: Hvalsø, Hyllingesyndre (EGøye-princippet). I denne periode dukker også det første belæg på FB op, i KancReg. FB bliver dog først gennemført fra M 1664, og navnet siges derfor i denne periode at have *latent FB*.

I navnene *St.-* og *Ll.-Valby* findes former med ep i Roskilde domkirkes regnskaber, DMR 3. r. I p. 244 Valby Lyllæ, p. 255 (Val)by Store. Ligesom ved *K.-Hyllinge* skyldes efterstilling af adj. her sikkert den alfabetiske regnskabsopstilling. Der regnes derfor med, at *St.-Valby* har skiftet til fp (jfr. ovfr.), og at *Ll.-Valby* på grund af de øvrige belæg fra disse regnskaber 1522–24: Lillæ Valby, Litlæ Walby, har skiftet til fp.

Endelig må det nævnes, at *Ll.-Karleby*, der har fp såvel før som efter, i 3 dok. fra KronSk har ep. Disse afvigelser må dog tilskrives kilden og kan næppe være udtryk for navnets »norm«, der må antages at være repræsenteret af f. eks. Mandt. 1607 og M 1664, der har fp. Navnet medtages ikke i beregningerne.

Udenfor beregningerne holdes i denne periode også *Maglebylille*, der ikke er belagt i denne periode, og hvor der ikke tør sluttes noget om forholdene (*St.-Magleby* har en form med fp i 1547).

Konklusion: 24 navne har ep. 8 navne har fp. 1 navn har FB. 1 navn har latent FB.

Beskrivelse 1600–1700

18 navne har ep som eneste mulighed i denne periode. I ét navn forekommer såvel ep som fp: *Maglebylille*, der i Mansa forekommer med fp. Men Mandt. 1613 og senere kilder har ep, så denne form kan næppe tillægges nogen vægt, hvad angår navnets norm, der i denne periode siges at være ep.

Ialt 19 navne har altså ep: Brøndbyøster og -vester, Sundbyøster og -vester, Maglebylille, Smørumovre og -nære, Ølseagle, Torlundelille og -magle, Vridsløselille og -magle, Herstedøster og -vester, Gundsømagle og -lille, Ramsømagle og -lille, Ll.-Skensved.

Ialt 12 navne har nu skiftet til fp.

Tidligere har V.-Såby, N.-Hvalsø, Højelse, N.-Hyllinge, St.- og Ll.-Valby, samt St.- og Ll.-Ladager skiftet.

Hertil kommer nu: Hvidovre og Rødovre der skifter M 1688. St.-Salby der skifter M 1664. Ll.-Værløse der skifter M 1688.

Endvidere har 4 navne FB i denne periode: K.-Hvalsø, der skiftede i forrige periode. K.-Hyllinge, der havde latent FB i forrige periode, får fra M 1664 fast FB. K.-Værløse skifter M 1668. K.-Skensved har skiftet til FB ved M 1688 (men tidligere i århundredet såvel ep som FB).

Endelig må erindres om, at i MB findes to naturnavne med ep.

Beskrivelse 1700 til nutiden

18 navne har bevaret ep til nutiden. Det er de samme som i forrige periode, med undtagelse af Ll.-Skensved, jfr. ndfr.

Ialt har nu 13 navne skiftet til fp. Det er de samme som i forrige periode, hvortil kommer Ll.-Skensved, der skifter M1844.

De 4 samme navne som i forrige periode har FB.

Endvidere må det nævnes, at ep forekommer i 4 nyere navne, jvfr. bilag.

KØBENHAVNS AMT

Forekomstprocenter

Før 1400		1400–1500	
30 navne har ep	93,8 %	27 navne har ep	81,8 %
1 - - fp	3,1 %	4 - - fp	12,1 %
1 - - latent ep	3,1 %	2 - - latent ep	6,0 %
ialt 32 navne		ialt 33 navne	

1 5 0 0 – 1 6 0 0		1 6 0 0 – 1 7 0 0	
24 navne har ep	70,6 %	19 navne har ep	54,2 %
8 – - fp	23,5 %	12 – - fp	34,2 %
1 – - FB	2,9 %	4 – - FB	11,5 %
1 – - latent FB	2,9 %	ialt 35 navne	
ialt 34 navne			
	1 7 0 0 t i l n u t i d e n		
	18 navne har ep	51,4 %	
	13 – - fp	37,1 %	
	4 – - FB	11,5 %	
	ialt 35 navne		

Af 35 navne med efterstillet adj. i Kbh. amt har 16 opr. modsætningen magle/lille, hertil kommer ét, Maglebylille, der en enkelt gang står i modsætning til et efterstillet søndre. Af disse 17 har 10 bevaret efterstillingen til nutiden. Herudover er 6 bevaret med modsætningen øster/vester, 2 med ovre/nedre.

HOLBÆK AMT

Beskrivelse før 1400

4 navne har ep som eneste mulighed i denne periode: Stenlille, S.-Jernløse, Ll.- og St.-Fuglede.

1 navn har såvel ep som fp: *N.-Jernløse*. Den vakkende norm i dette navn kan sikkert ikke tilskrives kilderne. Det kan f. eks. nævnes, at en så god kilde som RJB 1370–80, repræsenteret ved skriver 4 og 5, har ep, mens samme kilde 1370–95 har fp. Når man ser på S.-Jernløse, har dette navn i denne periode udelukkende ep, men skiftet til fp finder sted allerede i næste, o. 1450. I N.-Jernløse sker skiftet allerede o. 1430. Når der tages hensyn til disse skift i den følgende periode, må den vakkende tendens for N.-Jernløses vedkommende i den her behandlede periode sikkert skyldes, at tiden er en blandingsperiode. Navnet må derfor anses for at have *latent ep*.

Beskrivelse 1400–1500

3 navne har ep som eneste mulighed: Stenlille, Permelille¹⁾ og St.-Fuglede.

1 navn: *Ll.-Fuglede* har såvel ep som fp. De to dok., der har fp: 28/10

¹⁾ Permelille har første belæg på ep i 1424.

1443, Rep 7374 og 7375, er begge originale, lokale dok., og det er næppe tænkeligt, at disse ikke skulle gengive den lokale »norm«. Perioden må derfor betegnes som en blandingsperiode (fp vinder først varigt indpas i næste periode), og navnet må karakteriseres som havende *latent ep.*

2 navne skifter til fp fra o. 1450: *N.-og S.-Jernløse*, jfr. ovfr.¹⁾

Endelig kan det bemærkes, at en type »X thet nørre« findes belagt i dette amt allerede i middelalderen, jfr. Knapstorp thet nørre i dok. 15/10 1410 og dettes afskr. i ÆDA I 39 fra 1476, se iøv. p. 148.

Beskrivelse 1500–1600

2 navne har ep som eneste mulighed: Stenlille og St.-Fuglede.

2 navne skiftede i forrige periode til fp: *N.- og S.-Jernløse*. Hertil kommer i denne periode *Ll.-Fuglede*, der havde *latent ep* i forrige periode, men som skifter varigt til fp o. 1577.

Permelille, der har ep før, har i det eneste belæg, der forekommer i denne periode, fp. Det drejer sig om LR 1579–80, der også har det første belæg på *St.-Pillemark*. Belæggene på *Permelille* i næste periode indtil 1662 har fp, fra 1664 og til nutiden ep. Det er derfor sikkert rimeligst for *Permelilles* vedkommende at betragte denne og næste periode som en blandingsperiode, og navnet anses for at have *latent ep.* (*St.-Pillemark* viser aldrig vaklende tendens).

Endelig kan det bemærkes, at der i denne periode i 3 navne, der ellers har fp eller er uden p, i alle forekommer 1 belæg på ep, der i alle tilfælde sikkert må tilskrives kilderne: *Grandløsslidle* i EGøyesJb 399, *Giiesløf Vestre* i SSL 1567 og *Attrupnørre* i KronSk 30/7 1578.

Beskrivelse 1600–1700

1 navn har ep som eneste mulighed: Stenlille.

Som omtalt ovfr. er tiden fra c. 1580–1662 en blandingsperiode for *Permelilles* vedkommende, men bemærkelsesværdigt er det, at fra 1664 bliver ep enerådende²⁾.

Ialt to navne har altså ep i denne periode.

S.- og N.-Jernløse samt *Ll.-Fuglede* skiftede til fp i forrige periode. Ved Mandt 1603 skifter også *St.-Fuglede*. Ialt 4 navne med fp.

¹⁾ Dok. udat. (1589–96 ÆDA V 66) der har ep, skal derfor nok dateres til før c. 1450.

²⁾ Dette kan jævnføres med, at i MB findes også naturnavne med ep på Samsø.

Hertil kommer et ganske stort antal marknavne fra MB med ep, nemlig 9, jfr. bilag.

Beskrivelse 1700–nutiden

Der sker ingen ændringer i forhold til perioden 1600–1700.

HOLBÆK AMT

Forekomstprocenter

Før 1400		1500–1600	
4 navne har ep	80,0 %	2 navne har ep	33,3 %
1 – - latent ep	20,0 %	1 – - latent ep	16,6 %
ialt 5 navne		3 – - fp	50,0 %
		ialt 6 navne	
1400–1500		1600–1700	
3 navne har ep	50,0 %	2 navne har ep	33,3 %
1 – - latent ep	16,6 %	4 – - fp	66,6 %
2 – - fp	33,3 %	ialt 6 navne	
ialt 6 navne			

1700 til nutiden

Som foregående periode.

3 af 6 navne har opr. modsætn. magle/lille (Stenlilles »korrespondens« Stenmagle ligger i Sorø amt). Hertil kommer Permelille. Heraf er kun 2 bevaret (og det må anmærkes, at det ene er Stenlille, der som nævnt hører sammen med Stenmagle i Sorø amt, som har en meget høj bevaringsprocent.)

SORØ AMT

Beskrivelse før 1400

22 navne har før 1400 ep som eneste mulighed: Haldagermagle og -lille, Sørbymagle og -lille, Vedbysønder(1) Bråby(2), Ll.- og St.-Valby, Eggelsevmagle og -lille, Fjenneslevmagle og K.-Fjenneslev, Gunderslevmagle og -lille, Ørslevvester og Ørslev under Skoven, Slaglille, Stenmagle, Valsø-magle og -lille, Allindemagle og -lille.

ad 1. Vedbysønder har kun én gang ep i middelalderen, i RJB 1370–80 skriver 1; men fra 1570 har navnet fast ep. Vedbynørre får først fra c.

1585 ep, tidligere belæg er uden p. Ved disse navne har tendensen til ep altså allerede været til stede fra middelalderen, men behovet for at adskille navnene er først blevet aktuelt i slutningen af 1500-tallet, hvor navnene så får fast ep. Vedbysønder indgår derfor i beregningerne fra før 1400, men medtages ikke i perioden 1400–1500.

ad 2. Bråby har i enkelte belæg før 1400 ep (undtagelsesvis regnes her dok. 24/2 1404 med til denne periode) ellers ikke p. Betegnelsen øster må tjene til adskillelse fra Broby i Alsted h., der først i vore dage får betegnelsen vester. Bråby regnes med bl. navnene, som før 1400 har ep, men udgår herefter.

NB ingen navne i Sorø amt har såvel ep som fp.

Endvidere har 3 navne hver én gang ep i middelalderen, men aldrig hverken før eller senere: Suserup, Tvindelstrup og Hyllinge.

Beskrivelse 1400–1500

20 navne har ep som eneste mulighed i denne periode. Som omtalt ovfr. går Vedbysønder (indtil næste periode) og Bråby (for altid) ud af beregningerne. Hertil kommer Hjelsømagle, der først er belagt fra 1455, mens *Ørslev under Skoven* udgår bl. navnene med udelukkende ep. Navnet har indtil 1491 ep (østre), men fra dette tidspunkt dukker de første belæg på EB (under skoven) op vekslende med ep. Navnet siges derfor at have *latent EB*¹⁾ i denne periode.

Et navn er i denne periode belagt med et enkelt belæg på ep: 28/1 1464 *Nestwet lille* (Ll.-Næstved), men i samme brev forekommer også flere former med fp i samme navn. Navnet holdes udenfor beregningerne.

Konklusion: 20 navne har ep. 1 navn har latent EB.

Beskrivelse 1500–1600

22 navne har ep som eneste mulighed i denne periode. Det er i forhold til sidste periode en tilvækst på tre (idet Ll.-Valby udgår bl. de navne der har ep som eneste mulighed, jfr. ndfr.). De tre nye er Vedbysønder og -nørre, jfr. ovfr. p. 96 f., og Sønderupnørre, der er belagt med ep fra 1569 og som har bevaret ep til nutiden (Sønderupsønder kommer først til i næste periode).

Som eneste navn har Ll.-Valby såvel ep som fp. Men det eneste be-

¹⁾ Jfr. p. 13 og 14.

læg på fp findes i den eftermiddelalderlige afskr. 1607 i ÆDA, der ellers i dette navn har ep, såvel før som efter. Der kan derfor ikke tillægges denne afvigelse nogen vægt, og navnet regnes her som havende ep.

Også i denne periode har *Ørslev under Skoven* latent EB.

Det kan også nævnes, at i denne periode, hvor der sker en reel tilvækst, har også V.-Bøgebjerg én gang ep.

Konklusion: 23 navne har ep. 1 navn har latent EB.

Beskrivelse 1600–1700

21 navne har ep som eneste mulighed. Der er i forhold til sidste periode kommet et nyt navn til: *Sønderupsønder* fra Mandtal 1606, og med bevaring ep til nutiden. Men tre navne der tidligere havde ep, skifter nu til henholdsvis fp og FB.

St.- og Ll.-Valby skifter til fp ved M 1688.

K.-Fjenneslev skifter til FB ved Mandt. 1611.

Ørslev under Skoven, der tidligere havde latent EB, får fast EB fra M 1664.

Det kan nævnes, at i navnet *S.-Bjerre* dukker den første form med ep op (Mandt 1613), og denne veksler med fp i et par hundrede år.

Dette navn holdes ligesom *Skraverup*, der i dette tidsrum har en enkelt form med ep (1661), uden for beregningen.

Sluttelig kan det nævnes, at med MB kommer fra marknavnene ikke færre end ni navne med ep, jfr. bilag.

Konklusion: 21 navne har ep. 2 navne har fp. 1 navn har FB. 1 navn har EB.

Beskrivelse 1700 til nutiden

Situationen er uændret fra forrige periode.

SORØ AMT

Forekomstprocenter

Før 1400		1500–1600	
22 navne har ep	100,0 %	23 navne har ep	95,8 %
		1 – - latent EB	4,2 %
1400–1500		ialt 24 navne	
20 navne har ep	95,3 %		
1 – - latent EB	4,7 %		
ialt 21 navne			

1600–1700		1700 til nutiden
21 navne har ep	84,0 %	som forrige periode.
2 - - fp	8,0 %	
1 - - FB	4,0 %	
1 - - EB	4,0 %	
ialt 25 navne		

Af 24 navne har 14 navne i Sorø amt oprindelig modsætningen magle/lille. Hertil kommer Slaglille, hvortil ingen »korrespondens« er optegnet samt Stenmagle og Hjelmømagle, der har deres »korrespondenser« i henholdsvis Holbæk og Præstø amter. Af disse ialt 17 navne har 16 bevaret ep til nutiden. Kun et skifter et lille til kirke (K.-Fjenneslev). Det er bemærkelsesværdigt, at i Sorø amt sker aldrig et skifte fra magle til store. (Lille og store i navnet Valby har afløst et oprindeligt øster og vester).

PRÆSTØ AMT

Beskrivelse før 1400

9 navne har ep som eneste mulighed i denne periode: Tybjerg og Tybjerglille, Keldbymagle og -lille, St.-Tårnby, Ll.-Elmue(1), Herlufmagle og -lille, Hjelmølille.

ad 1. St.-Emue er belagt i denne periode, men altid uden p.

Ll.-Tårnby er belagt i denne periode, men kun med latinsk ep. Først i næste periode findes en form med da. ep. Men da formen med ep forekommer i næste periode og da St.-Tårnby har ep i denne, tør det næppe anses for dristigt også at anbringe Ll.-Tårnby i gruppen med ep. Lidt anderledes stiller forholdene sig ved *Ll.-Linde*. Dette navn har også latinsk ep i denne periode, men ikke dansk, hverken i denne eller næste. Det næste eks. med p har imidlertid fp, men er fra et tidspunkt, hvor man ud fra forholdene ved St.-Linde kan slutte, at et skifte har fundet sted (1567). Forholdene ved St.-Linde før 1400 yder heller ikke megen hjælp, idet navnet i dette tidsrum kun findes uden p. Imidlertid må formerne med latinsk ep i hvert fald indicere, at de to byer før 1400 holdes adskilt, og de to belæg med latinsk ep i Ll.-Linde vil derfor med meget forbehold blive taget som udtryk også for en dansk efterstilling¹⁾.

To navne har såvel ep som fp før 1400: Ll.- og St.-Heddinge. For

¹⁾ Såvel Ll.-Tårnby som Ll.-Linde forekommer i dok. 8/7 1257. I dette brev findes endvidere Ll.-Heddinge, med såvel dansk som latinsk ep. Selvom dette for så vidt intet oplyser om forholdet mellem dansk og latinsk ep, kan det dog sige så meget, at dansk ep ikke har været fremmed for skriveren af dette brev.

Ll.-Heddinges vedkommende synes der at finde et skifte til fp sted c. 1387, efter hvilket tidspunkt fp er den eneste forekommende mulighed. Men i tiden indtil c. 1337 er ep den eneste mulighed. Perioden fra 1337–c. 1387 er en blandingsperiode med såvel ep som fp. Det er bemærkelsesværdigt, at den lokale norm, der sikkert kommer til udtryk i dok. 2/2 1337, et lokalt brev, udstedt af Jens Nielsen i Varpelev, har fp, mens en kilde som f. eks. RJB har såvel ep (skriverne 4 og 5) som fp (skriver 1).

Mens altså Ll.-Heddinge efter en blandingsperiode får fp, gælder dette ikke *St.-Heddinge*, der efter blandingsperioden vender tilbage til ep, og navnet siges derfor at have *latent ep*. Men som ved Ll.-Heddinge er det bemærkelsesværdigt, at den lokale norm også i dette navn o. 1350 synes at være fp, hvilket kommer til udtryk i f. eks. 24/6 1357 Lydikinus Sonæb villanus in Maklæhedingæ, mens RJB også i dette navn har såvel ep som fp, fordelt på de samme skrivere som ved Ll.-Heddinge.

Endvidere må det anmærkes, at 4 navne findes belagt med 1 belæg på ep i hvert navn. Øster-Egesborg findes med ep i RJB hos skr. 6, mens de øvrige, Busene, Neder-Vindinge samt Sageby, kun er overleveret med ep i afskrifter, jfr. de pågældende navne. Disse navne holdes uden for beregningen.

Konklusion: 11 navne har ep. 1 navn har fp. 1 navn har latent ep.

Beskrivelse 1400–1500

13 navne har ep som eneste mulighed: Tybjerg og Tybjerglille, Keldbylille og -magle, Råbylille(1), St.- og Ll.-Tårnby, Ll.- og St.-Elmue(2), Herlufmagle og -lille, Hjelmsølille, St.-Linde(3).

ad 1. Råbylille er først belagt fra denne periode (Råbymagle er belagt fra såvel denne som foregående periode, men begge forekomster er uden p).

ad 2. St.-Elmue er først belagt med ep i denne periode, jfr. p. 99. På trods af at der kun er en forekomst på ep i dette navn, medtages det dog, med den begrundelse at Ll.-Elmue også har ep.

ad 3. St.-Linde er først belagt med ep i denne periode, tidligere belæg er uden p.

Også i denne periode har *St.-Heddinge latent ep*. Forholdet er i dette tidsrum således, at der kun er en forekomst på fp (1489–94) resten af formerne har ep.

Ll.-Heddinge har som ovfr. nævnt skiftet til fp.

To navne, som ellers ikke har ep hverken før eller efter, er i denne

periode belagt med ep: *Over-Vindinge* og *Bøgesø*. Da forekomsterne alle kun er overleveret i sene afskrifter (1624) tør ingen af dem tages som udtryk for ægte ep, og navnene holdes uden for beregningerne¹⁾.

Konklusion: 13 navne har ep. 1 navn har fp. 1 navn har latent ep.

Beskrivelse 1500–1600

8 navne har ep som eneste mulighed: Tybjerglille(1), Keldbylille og -magle, Råbylille og -magle(2), Herlufmagle og -lille, Hjelmøslille.

ad 1. Tybjerg udgår af materialet p. g. a. manglende belæg med ep. Sidste belæg på ep findes 1486.

ad 2. Første belæg på Råbymagle er fra 1508 (tidligere belæg er uden p).

Et navn har såvel ep som fp i dette tidsrum: *Ll.-Tårnby*. »Korrespondensen« til navnet, *St.-Tårnby*, skifter til fp 1560, og tiden fra 1560 og indtil M 1664 (hvor *Ll.-Tårnby* skifter til fp) er for *Ll.-Tårnby* en blandingsperiode, hvis former ikke kan skyldes kilderne. Navnet regnes for at have *latent ep* i denne periode.

Ialt 7 navne har nu skiftet til fp:

St.-Tårnby skifter 1560.

Ll.-Elmue skifter 1573.

St.-Elmue skifter 1567.

St.- og Ll.-Linde skifter 1567.

Ll.-Heddinge skiftede allerede c. 1387.

St.-Heddinge, der i forrige periode havde det første belæg på foranstillet »store« (1489–94) skifter endeligt til dette i 1511, idet eks. med ep fra 1519 i Danske Købstæders Segl sikkert må bero på en ældre form, eller skyldes en konservativ tendens.

I tiden mellem 1555 og 1567 kan endvidere findes 3 navne med ep, hver med ét belæg.

LR 1555 *Dalby synder*, jfr. iøvrigt under *N.-Dalby* i Københavns amt, p. 91.

KancBrevb 19/6 1560 *Egedeøster*.

SSL 1567 *Thuede Lillde marck*.

Konklusion: 8 navne har ep. 7 navne har fp. 1 navn har latent ep.

¹⁾ Selvom også korrespondensen til *Over-Vindinge* i forrige periode havde en enkel forekomst af ep, tør hverken *Over-* eller *Neder-Vindinge* henregnes blandt de sikre eks. på ep, idet også belægget på ep i *Neder-Vindinge* kun er overleveret i afskrift (1476) og denne afskrift gengiver ellers navnet med fp, jfr. materialesaml. under *Neder-Vindinge*.

Beskrivelse 1600–1700

De samme 8 navne som i forrige periode har ep. 8 navne har skiftet til fp. Til de 7 i forrige periode kommer nu Ll.-Tårnby fra M 1664.

Fra marknavnene kommer med MB i denne periode 2 navne med ep.

Beskrivelse 1700–nutiden

De samme 8 navne som i forrige periode har ep. Hertil kommer yderligere 4 navne fra nyere tid, jfr. p. 53 f.

PRÆSTØ AMT

Forekomstprocenter

Før 1400		1500–1600	
11 navne har ep	84,8 %	8 navne har ep	50,0 %
1 – - fp	7,6 %	7 – - fp	43,8 %
1 – - latent ep	7,6 %	1 – - latent ep	6,2 %
ialt 13 navne		ialt 16 navne	
1400–1500		1600–1700	
13 navne har ep	86,8 %	8 navne har ep	50,0 %
1 – - fp	6,6 %	8 – - fp	50,0 %
1 – - latent ep	6,6 %	ialt 16 navne	
ialt 15 navne			

1700 til nutiden

Som forrige periode.

Næsten alle navne i Præstø amt har oprindelig modsætningen magle/lille, idet kun Elmue har en oprindelig modsætning mere/lille, der må betragtes som en variant. Dvs. ialt 17 navne (Hjelmsølille har sin »korrespondens« i Sorø amt). Af disse er 8 bevaret (Tybjerg skifter dog ikke til foranstilling, men udgår af materialet, fordi belæg med magle ophører).

MARIBO AMT

Da der for Maribo amt foreligger en så god kilde som Falsterlisten i VJb, der omfatter en række af de her behandlede navne, vil perioden før 1400

blive delt i to afsnit: indtil 1300 og 1300–1400, med henvisning til den specielle behandling af VJb.

Beskrivelse indtil 1300

I alt 13 navne har ep før 1300, heraf findes de 11 i VJb. N.- og S.-Vedby, N.- og S.-Kirkeby, Magle- og Lillebrænde, Gundslevmagle og Gundslev, N.- og S.-Alslev, S.-Tåstrup. St.- og Ll.-Avnede findes i dok. fra 1284 (vid. 1298). *Eneste mulighed før 1300 er efterstilling.*

Beskrivelse 1300–1400

I en række tilfælde er belæggene fra før 1300 de eneste belæg på ep i det pågældende navn. I perioden 1300–1400 findes kun 2 navne med ep: N.-Alslev og St.-Avnede. I *S.-Alslev* og *Ll.-Avnede* findes ingen belæg i dette tidsrum, men det må antages at de slutter sig til deres »korrespondenser«.

Belæg med ep efter 1400 findes i tre navne: *S.-Kirkeby*, *Gundslevmagle* og *Gundslev*, så disse navne kan formodentlig næppe have skiftet til fp før 1400.

Om forholdene ved S.-Tåstrup i denne periode er det ikke muligt at slutte noget, og dette navn medtages ikke i beregningerne.

I alt 7 navne antages for at have ep i perioden 1300–1400: N.- og S.-Alslev, St.- og Ll.-Avnede, S.-Kirkeby, Gundslevmagle og Gundslev.

3 navne, der har ep før 1300 skifter til fp før 1400: *Lillebrænde* (1328), *S.-Vedby* (1379), *N.-Kirkeby* (1396). Et skifte for *Maglebrænde* og *N.-Vedby* kan velsagtens også antages, idet dette ikke modsiges af kilderne til de pågældende navne (om S.-Kirkeby derimod, se ovfr.).

5 navne antages at have skiftet til fp: Magle- og Lillebrænde, N.- og S.-Vedby, N.-Kirkeby.

For at gøre amtet sammenligneligt med de øvrige områder er de to perioder: indtil 1300 og 1300–1400, blevet slået sammen, og herved sløres i nogen grad det klare billede af forholdene fra perioden før 1300. Dette beror i meget høj grad på manglende belæg i tiden 1300–1400, og det må understreges, at resultaterne for dette amt i højere grad end for de øvrige amter beror på slutninger ud fra et meget spinkelt materiale. Tallene må derfor behandles meget varsomt ved en sammenligning. Men det kan slås fast, at i hvert fald udviklingen fra perioden før 1300, hvor alle navne har ep, og til tidspunktet o. 1500, hvor kun et navn har det, viser et fald, der er markant i forhold til en række andre amter. Og trods alt synes det

også at kunne fastslås, at skiftet begynder meget tidligt, og man kan have mistanke om, at en række navne der ikke er belagt i VJb, men som findes med fp i en senere kilde, også i VJb ville have haft ep¹⁾.

Beskrivelse 1400–1500

2 navne har ep som eneste mulighed: Gundslevmagle og Gundslev.

2 navne har såvel ep som fp, men i begge navne er der inden for tidsrummet tale om et skifte til fp: *S.-Kirkeby* (1477) og *N.-Alslev* (c. 1476).

5 navne skiftede allerede i forrige periode til fp: *N.-* og *S.-Vedby*, *N.-Kirkeby*, *Magle-* og *Lillebrænde*.

Dvs. ialt 7 navne med fp.

Om en række navne er det ikke muligt at slutte noget i denne periode, enten fordi de er belagt uden p eller fordi belæg overhovedet mangler: *S.-Alslev*, *S.-Tåstrup*, *Ll.-* og *St.-Avnede*.

Endvidere må det anmærkes, at 2 navne findes hver med et enkelt belæg på ep: *S.-Ørslev* og *Horslundelille*, jfr. bilag. Disse navne medtages ikke i beregningerne.

Beskrivelse 1500–1600

Kun ét navn har ep som eneste mulighed: Gundslevmagle. (Gundslev udgår af materialet, fordi belæg med lille helt ophører, sidste belæg med ep findes i Reg. c. 1500).

De øvrige navne må siges at have fp, selvom der i fire navne kan findes såvel ep som fp, dog kun en forekomst af ep i hvert navn. Eks. med ep kan vistnok tilskrives kilderne og kan næppe være udtryk for en tendens i navnenes »norm«, jfr. også i denne periode de mange eks. fra amtet med ep i EGøyesJb, jfr. p. 163 f.

N.-Alslev og *S.-Tåstrup* har begge ep i KronSk 25/7 1569.

N.-Vedby har ep i et dok. fra 1554, der findes i afskrift fra c. 1570, jfr. ÆDA V 807–808. Reg. er fra Falsters N.-Herred, og omfatter kun sognet *N.-Vedby*. Notitsen, hvori eks. med ep forekommer, er overstreget i hs.

¹⁾ Jeg tænker her på navne som f. eks. *Lillemerret*, jfr. DS XI 110: 27/2 1329 (Pav. Kopib.) Litlæ mærret; *Maglemer*, jfr. DS XI 128: 1404 (1624 ÆDA III 303) *Maglemerde*; *Ø.-* og *V.-Kippinge*, jfr. DS XI 179: 14/4 1338 (vid. 1398) *Østræ Kippinge*, 1426 (1624 ÆDA III 282) *westre Kippinge*; *Lille-Slemminge*, jfr. DS XI 146: 30/4 1394 *Lilleslymyngthæ*.

S.-Vedby har i Jb 1569 og Jb 1572 begge steder såvel ep som fp. Eks. med ep i Jb'erne er begge af samme art som EGøyesJb. De indgår i en liste med en vis alfabetisk rækkefølge, ordnet efter forbogstavet i hovednavnet: Vedby.

Ialt 11 navne har fp: N.- og S.-Vedby, N.- og S.-Alslev(1), N.- og S.-Kirkeby, Magle- og Lillebrænde, St.- og Ll.-Avnede(2), S.-Tåstrup(3).

ad 1. Navnet er belagt med fp fra Reg. c. 1500.

ad 2. Navnene er belagt med fp fra henh. 1584 og 1560.

ad 3. Navnet er belagt med fp fra 1551.

Beskrivelse 1600–1700

Som i foregående periode: 1 navn med ep, 11 med fp.

Hertil kommer fra MB 1 navn med ep, jfr. bilag.

Beskrivelse 1700–nutiden

Som i foregående periode.

Hertil kommer i nyeste tid et navn med ep, jfr. bilag.

MARIBO AMT

Forekomstprocenter

Før 1300		1400–1500	
13 navne har ep	100,0 %	2 navne har ep	22,3 %
		7 - - fp	77,7 %
		ialt 9 navne	
Indtil 1400		1500–1600	
7 navne har ep	58,3 %	1 navn har ep	8,3 %
5 - - fp	41,6 %	11 - - fp	91,7 %
ialt 12 navne		ialt 12 navne	

1600–1700 og 1700 til nutiden

Som foregående periode.

6 navne af 13 har oprindelig modsætningen magle/lille. Heraf er 1 bevaret: Gundslevmagle (det eneste bevarede eks. med ep i Maribo amt).

Det må dog anmærkes, at Gundslev udgår af materialet, fordi belæg med lille opfører.

SKÅNE

Beskrivelse før 1400

Ligesom i Maribo amt er materialet fra Skåne for en række navne ret mangelfuldt, således at de enkelte navne ikke er overleveret med så mange belæg som navnene i materialet fra Sjælland.

Derfor er fra Skåne i hovedundersøgelsen også medtaget: 1. Navne, der kun har et eks. på ep, hvis korrespondensen til navnet opfylder kravene til medtagelse (St.-Uppåkra, S.-Rörum, Ll.-Bjällerup) 2. Navne, der har former med fp (men ikke ep), hvis formerne med fp kan indpasses kronologisk i forhold til former i navnets korrespondens. (S.-Säby og Ll.-Hammar). Desuden er for det tredje medtaget bl. de sikre eks. på ep Ö.-Värlinge og Östaröd, der begge foreligger i tidlige orig. dok. (1313 og 1318).

14 bebyggelsesnavne har ep som eneste mulighed før 1400.

S.-Säby bør næppe figurere blandt disse. Form med fp findes allerede 1410 og bliver herefter norm, og N.-Säby findes kun med fp, første gang i 1378. S.-Säby anses derfor i denne periode for at have *latent ep*.

11 navne har såvel ep som fp. For en række af disse navne er der tale om et skifte til fp o. 1350:

Ll.-Hammar. Brevet 1/8 1283, der ikke findes i original, har i vidisse fra 1350 ep (i denne findes også ep i navnet Ll.-Råby). Lib. dat. vet. p. 75 gengiver indholdet i samme dok. (et testamente) med en hånd fra første trediedel af 14. årh. Her har navnet også ep. Brevet findes endvidere i registrant fra 1425, jfr. ÆDA V 163, men her gengives navnet med fp. Man kan vel regne med, at de to ældste afskrifter gengiver originalens form. Derimod kan formen fra registranten 1425 være en »oversættelse« til normen i 1425. Ved Ll.-Hammars korrespondens St.-Hammar findes nemlig kun former med fp, tidligst i orig. fra 1358, og hvis man forudsætter et skifte for Ll.-Hammar omkring dette årstal eller måske noget før, vil dette ikke være i strid med de andre former af dette navn, der således ville få første belæg på fp i 1425 (næste i 1470).

Ö.- og V.-*Vemmenhög* skifter til fp c. 1340. Før dette tidspunkt har begge navne ep, efter fp.

Norrvidinge. I dette navn synes at finde et skifte til fp sted, måske lidt før 1350, hvilket ikke modsiges af belæggene i Södervidinge, der kun har belæg på fp, første belæg fra sidste trediedel af 14. årh.

Ö.-*Skrävlinge*. Også i dette navn synes at finde et skifte sted omkr. 1350 (sidste belæg på ep i 1346, første fp i Lib. dat. vet. 2. trediedel af

14. årh.) Dette skifte modsiges heller ikke af belæggene på V.-Skrävlinge, der kun findes med fp, første gang 1351.

St.-Bjällerup har sidste belæg på ep i 1349, første med fp i 1387. *Ll.-Bjällerup* har belæg på ep i sidste trediedel af 13. årh., første belæg på fp i 1405. Det kan derfor synes rimeligt at regne med et skifte c. 1350 også i disse to navne.

Hertil kommer de to herredsnavne: *N.-* og *S.-Åsbo herred*, der har ep i VJb men fp i henholdsvis 1328 og 1323.

Mens der altså regnes med et skifte til fp i ovennævnte 9 navne, er forholdet anderledes i *St.-Harrie* og *St.-Beddinge*.

I *St.-Harrie* optræder kun 1 belæg med fp, ellers ep. Dok. 6/3 1331 findes i afskrift i Skånebrevfortegnelsen fra 1693 med såvel ep som fp. Men formen med fp fremtræder tydeligt som en »oversættelse« til afskriftens eget sprog: Harthagramagla eller stoora Harjager, på hvilket tidspunkt ep har skiftet til fp. Dette modsiges heller ikke af belæggene på *Ll.-Harrie*. I denne periode regnes *St.-Harrie* altså for at have ep.

St.-Beddinge er påfaldende ved at de to ældste belæg har fp, de senere ep. Dog kan de to ældste belægs former med fp, næppe skyldes en tendens i kilderne. Hvis f. eks. dok. fra 1362 skulle fremtræde i afskriften fra 1476's sprog, ville man have ventet ep (jfr. orig. dok. fra 1456 med ep). Disse to ældste belæg fra o. midten af 1300 tallet er derfor sikkert i overensstemmelse med navnets »norm«, og navnet siges derfor i denne periode at have *latent ep*.

Endelig kan anmærkes, at i yderligere 4 bebyggelsesnavne findes i denne periode belæg på ep, dog kun én gang i hvert navn¹⁾: Ornaberga, Sallerup, Virestad og Fru-Alstad, jfr. bilag. Endelig har også to naturnavne i Termini Balluncslef og et i *Necr. Lund. ep*, jfr. p. 70–71.

Konklusion: 14 navne har ep: Tolånga, Östaröd, *Ll.-* og *St.-Harrie*, *St.-* og *Ll.-Uppåkra*, *St.-Jordberga*, *St.-* og *Ll.-Råby*, *Ll.-Svedala*, *Ö.-Värlinge*, *N.-* og *S.-Rörum*, Tommelilla.

9 navne har fp: *Ll.-Hammar*, *Ö.-* og *V.-Vemmenhög*, *Norrvidinge*, *Ö.-Skrävlinge*, *St.-* og *Ll.-Bjällerup*, *N.-* og *S.-Åsbo h.*

2 navne har latent ep: *S.-Säby*, *St.-Beddinge*.

Beskrivelse 1400–1500

9 navne har ep som eneste mulighed. Hertil kommer *S.-Rörum*, der

¹⁾ Og til ingen af dem foreligger nogen samtidig korrespondens, ligesom de tre af disse kun foreligger i afskr.

ganske vist ikke er belagt i denne periode (men i forrige). Da N.-Rörum imidlertid er belagt med ep, og da intet taler for et skifte i dette tidsrum, vil også S.-Rörum blive medtaget som eks. på ep.

3 navne har såvel ep som fp:

S.-Åby findes først belagt med p fra denne periode og har to belæg med ep. Imidlertid har det ældste belæg: 5/4 1410 en påskrift på forsiden med fp. Denne påskrift skal rimeligvis dateres til et tidspunkt efter c. 1500, da senere belæg indtil 1500 i såvel S.- som N.-Åby kun har ep, men 11/11 1500 har N.-Åby første belæg på fp. S.-Åby regnes derfor indtil 1500 for at have ep.

St.-Råby har første belæg på fp i 1478. Herefter finder et varigt skifte til fp sted. (Ll.-Råby er ikke belagt i denne periode, men da belæg fra 1522 har ep, tør et tilsvarende skifte ikke antages, og navnet medtages ikke i beregningerne i denne periode).

Ll.-Beddinge er først belagt med p fra denne periode. Dok. 11/6 1451 (Lundeb. 1494) har fp, mens dok. 17/5 1445 og 5/1 1465 har ep. Alle dok. er udstedt i Skåne, og den vaklende norm kan næppe tilskrives kilderne. Navnet siges derfor i denne periode at have *latent ep*.

12 navne har nu skiftet til fp. Til de ni, der skiftede i forrige periode kommer nu: Östaröd, der har 1. belæg på fp i 1481, Ll.-Harrie, der har 1. belæg på fp i 1451 og S.-Säby der har 1. belæg på fp i 1410.

Endvidere findes i denne periode to navne med én forekomst af ep: Billinge og Oppmanna, jfr. bilag.

Emislöv har i denne periode (men ikke ellers) såvel fp som ep. Af 3 dok.: 10/6 1403, 9/6 1414, og 3/10 1415, der alle findes i den samme afskrift (Specifikation fra Bosjökloster, 1693), og alle omhandler det samme gods, har det første fp, de to senere ep. Dette navn medtages ikke i beregningerne.

Af Ö.-Värlinge og St.- og Ll.-Uppåkra findes ingen belæg i denne periode. Først i næste er de alle belagt, og da med fp. Der er for så vidt intet, der taler imod et skifte allerede i denne periode, men p.g. a. manglende belæg holdes de uden for beregningerne i denne periode.

Konklusion: 11 navne har ep. Tolånga, St.-Harrie, St.- og Ll¹⁾.-Jordberga N.- og S.-Åby, Ll.-Svedala, St.-Beddinge, N.- og S.-Rörum, Tommelilla.

13 navne har fp: Ll.-Hammar, Östaröd, St.-Råby, Ll.-Harrie, N.- og S.-Åsbo h., S.-Säby, Ö.- og V.-Vemmenhög, Norrvinge, Ö.-Skrävlinge, St.- og Ll.-Bjällerup.

1 navn har latent ep: Ll.-Beddinge.

¹⁾ 1. belæg i 1419.

Beskrivelse 1500–1600

2 navne har ep som eneste mulighed: Tolånga og Tommelilla.

7 navne har såvel ep som fp:

Ll.-Harrie, i hvilket der regnedes med et skifte til fp i forrige periode, har i dok. 23/9 1504, der er udstedt i Landskrona, ep (s. dok. findes gengivet i ÆDA IV 307 med fp). Et næsten samtidigt dokument, fra 1509, der er udstedt på »Lunde landsting«, og som må formodes at gengive den »lokale norm« ligesom 23/9 1504, har fp. Der synes altså at være en vaklende tendens i dette navn i det første ti-år af denne periode, men herefter kun former med fp, ligesom i »korrespondensen« *St.-Harrie*, der skifter til fp i 1503. *Ll.-Harrie* siges at have fp fra 1500–1600.

V.- og Ö.-Vemmenhög, der ellers skiftede til fp c. 1340 har begge i *Cartografia Scanensis* c. 1590 en form med ep. Dette må ganske sikkert bero på den arkaiserende tendens hos forfatteren af denne kilde.

Ll.-Uppåkra har ep i *Uppbördsjb.* 1522, men fp i en påskrift på dok. 1511. Påskriften antages at være omtrent samtidig med dok., men det synes rimeligt at antage, at den kan være c. 10–15 år yngre end dok., således at der sker et skifte til fp i dette navn efter c. 1522, hvilket er i overensstemmelse med de efterfølgende belæg.

Ll.-Jordberga har sidste ep 1533, første fp i *Lb* 1569, altså et skifte til fp.

Mens de 5 ovennævnte navne kunne regnes til navnene med fp i denne periode, er forholdet anderledes ved *N.- og S.-Åby*. Her findes også former med såvel ep som fp, men et skifte, der skulle være kronologisk betinget eller betinget af en tendens i kilderne, kan ikke påvises. Således har f.eks. *Lb* 1569 ep i *N.-Åby*, men fp i *S.-Åby*. Disse to navne regnes for at have *latent ep*.

19 navne har fp: *St.-Harrie* (skifter 1503), *St.-Uppåkra* (skifter 1510), *Ll.-Hammar*, *Östaröd*, *N.- og S.-Åsbo h.*, *St.-Råby*, *Ll.-Råby* (skifter 1569), *S.-Säby*, *Ll.-Svedala* (skifter 1507), *St.- og Ll.-Beddinge* (skifter 1552), *Norrvidinge*, *Ö.-Skrävlinge*, *Ö.-Värlinge* (skifter 1569), *N.-Rörum* (skifter 1522), *S.-Rörum* (skifter 1569), *St.- og Ll.-Bjällerup*.

Med de 5 ovenfor nævnte navne, der regnedes til denne gruppe findes ialt 24 navne med fp.

Belæg på ep og fp findes endvidere i *Hjärsås* og *Hjärsåslilla*. *Hjärsås* er tidligere belagt, men uden p. Belæg på ep findes første gang i 1542 og herefter flere gange i denne periode. Kun *Lb* 1569 har såvel ep som fp. Denne kilde har også ep og fp i *Hjärsåslilla*, hvilket er første belæg på dette navn. Der er således en tydelig tendens til ep i disse navne, og den

er bevaret i Hjäsåsllilla. Navnene indgår dog ikke i beregningerne, da de først er belagt efter middelalderen.

I Lb 1569 findes yderligere ét bebyggelsesnavn med ep, der ellers kun er belagt uden p: Borby(lille), jfr. bilag.

I de rige marknavnekilder fra denne periode: Paltebogen og Landebogen, forekommer endvidere 4 marknavne med ep og 13 af typen »X« den »x«. De allerfleste af navnene er fra Skåne, men der findes også enkelte fra Halland og Blekinge.

Konklusion: 2 navne har ep. 2 navne har latent ep. 24 navne har fp.

Beskrivelse 1600–1700

De samme to navne som i forrige periode har ep som eneste mulighed: Tolånga og Tommelilla.

2 navne har såvel ep som fp: Først omkr. 1651 får *S.-* og *N.-Åby* fast fp, perioden med latent ep fortsættes altså fra den forrige og indtil dette tidspunkt.

25 navne har fp. Foruden de i forrige periode nævnte kommer hertil *St.-Jordberga*, der er belagt med fp 1624. Det vil sige, at ialt har nu 27 navne skiftet til fp.

Beskrivelse 1700 til nutiden

Som i foregående periode.

Et naturnavn optegnet i nyere tid med ep er *Högamagla*.

SKÅNE

Førekønstprocenter

Før 1400		1500–1600	
14 navne har ep	56,0 %	2 navne har ep	7,1 %
2 – – latent ep	8,0 %	2 – – latent ep	7,1 %
9 – – fp	36,0 %	24 – – fp	85,7 %
ialt 25 navne		ialt 28 navne	
1400–1500		1600–1700	
11 navne har ep	44,0 %	2 navne har ep	6,5 %
1 – – latent ep	4,0 %	27 – – fp	93,5 %
13 – – fp	52,0 %	ialt 29 navne	
ialt 25 navne			

1700 til nutiden
Som foregående periode.

Af 28 navne med efterstillet adj. har 12 oprindelig modsætningen magle/lille. Hertil kommer tre: Ll.-Svedala, Tommelilla og Ll.-Hammar. Af disse 15 navne er ét bevaret: Tommelilla.

FOREKOMSTPROCENTER FOR DET SAMLEDE NAVNESTOF

f ø r 1 4 0 0¹⁾

	ep	latent ep	fp	latent FB	latent EB	FB	ialt navne
Frb. a.	17	2					
Kbh. a.	30	1	1				
Holb. a.	4	1					
Sorø a.	22						
Præstø a.	11	1	1				
Maribo a.	7		5				
Skåne	14	2	9				
Randers a.	2						
	<u>107</u>	<u>7</u>	<u>16</u>				130
	82,28 %	5,38 %	12,33 %				

1 4 0 0 – 1 5 0 0²⁾

	ep	latent ep	fp	latent FB	latent EB	FB	ialt navne
Frb. a.	17	2					
Kbh. a.	27	2	4				
Holb. a.	3	1	2				
Sorø a.	20				1		
Præstø a.	13	1	1				
Maribo a.	2		7				
Skåne	11	1	13				
Randers a.	4						
	<u>97</u>	<u>7</u>	<u>27</u>		<u>1</u>		132
	73,48 %	5,30 %	20,45 %		0,76 %		

¹⁾ Jfr. også kort I og II.

²⁾ Jfr. også kort III.

1 5 0 0 – 1 6 0 0¹⁾

	ep	latent ep	fp	latent FB	latent EB	FB	ialt navne
Frb. a.	12	5	1				
Kbh. a.	24		8	1		1	
Holb. a.	2	1	3				
Sorø a.	23				1		
Præstø a.	8	1	7				
Maribo a.	1		11				
Skåne	2	2	24				
Randers a.	4						
	<u>76</u>	<u>9</u>	<u>54</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	142
	53,52 %	6,34 %	38,03 %	0,70 %	0,70 %	0,70 %	

1 6 0 0–1 7 0 0²⁾

	ep	fp	FB	EB	ialt navne
Frb. a.	10	8			
Kbh. a.	19	12	4		
Holb. a.	2	4			
Sorø a.	21	2	1	1	
Præstø a.	8	8			
Maribo a.	1	11			
Skåne	2	27			
Randers a.	4				
	<u>67</u>	<u>72</u>	<u>5</u>	<u>1</u>	145
	46,20 %	49,66 %	3,45 %	0,69 %	

1 7 0 0 til nutiden³⁾

	ep	fp	FB	EB	ialt navne
Frb. a.	7	9			
Kbh. a.	18	13	4		
Holb. a.	2	4			
Sorø a.	21	2	1	1	
Præstø a.	8	8			
Maribo a.	1	11			
Skåne	2	27			
Randers a.	4				
	<u>63</u>	<u>74</u>	<u>5</u>	<u>1</u>	143
	44,06 %	51,74 %	3,50 %	0,70 %	

1) Jfr. også kort IV.

2) Jfr. også kort V.

3) Jfr. også kort VI.

Før 1300

● ep

▲ fp (i eks. der senere har ep)

KAPITEL 4

Perioden indtil c. 1300

På grund af materialets ringe omfang før 1300 er dette for de fleste områder slået sammen med det fra tiden indtil 1400. Men som helhed betragtet udgør belæggene før 1300 trods alt en ganske anselig gruppe, som i det følgende skal behandles.

54¹⁾ af de her behandlede bebyggelsesnavne er belagt med da. ep før 1300. 1 er belagt med fp (St.-Beddinge i Skåne)²⁾

Geografisk er situationen således, at så godt som alle de områder, i hvilke der senere findes ep, har eks. fra dette tidsrum. Dog er det bemærkelsesværdigt, at Holbæk amt, der senere er meget svagt repræsenteret, ikke er belagt med eks. Fra de øvrige områder er tallene: 7 i Frb. a., 8 i Kbh. a., 5 i Sorø a., 7 i Præstø a., 13 i Maribo a., 8 i Skåne, 3 i Jylland, jfr. iøvnr. kort I. Det kan virke overraskende, at det jyske område og Maribo a. i forhold til den senere tendens er repræsenteret relativt talstærkt, men dette forhold skyldes i første række forekomsten af eks. i VJb., jfr. ndfr. Til belysning af den geografiske fordeling vil der i det følgende blive inddraget runetekster og litterære tekster (lovtekster) samt personnavne³⁾. Først vil VJb's praksis blive analyseret med hensyn til efterstilling.

Valdemars Jordebog.

15 af de 54 navne der er belagt med da. ep før c. 1300, er fra VJb. 4 af disse er herredsnævne (2 jyske og 2 skånske), mens de øvrige er bebyggelsesnavne fra Maribo amt. Da der i VJb forekommer stednavne fra så godt som hele det danske område, og også fra Sjælland, som jo senere bli-

¹⁾ Heri også medregnet navne med kun 1 belæg på ep.

²⁾ Det tør vistnok fastslås ud fra materialet i Frederiksborg amt og Maribo amt samt ved punktundersøgelser, at ingen navne på Sjælland eller i Maribo amt har fp. Derimod tør intet siges om Skåne som helhed, men her findes i hvert fald eks. på fp, jfr. f. eks. fra Termini Ballunclef: Litla Oterbæc og Wæstra Sandbæch Litla, jfr. også St.-Beddinge ovfr.

³⁾ Dog med belæg helt indtil middelalderens slutning.

ver kerneområdet for efterstilling, kan den ovfr. omtalte geografiske fordeling i VJb forekomme påfaldende.

Hvad først angår navne fra Maribo amt i VJb så har ialt 11 navne herfra efterstilling, og de ti nævnes i Falsterlisten. Det ellefte: Brønningy maklæ nævnes kun i hovedlisten fra Falster med ep (i Falsterlisten nævnes 3 gange Brønningy, Brækningy, 1 gang Brønningy litlæ). I hovedlisten fra Falster har endvidere Gundrizlef maklæ ep, og dette navn har også ep i Falsterlisten. Uden p nævnes endvidere i hovedlisten fra Falster: Withby (har ep i Falsterlisten) og i kongelevlisten fra Falster nævnes vtrumque kyrkybū (i Falsterlisten har begge navne ep).

Med hensyn til brugen af ep er der altså ikke overensstemmelse mellem Falsterlisten og hovedlisten fra Falster. Der er i Falsterlisten, hvor man så at sige bevæger sig på det lokale plan, en større tendens til at bruge p for at holde lokaliteter ude fra hinanden, der set fra en fjernere enhed praktisk taget er identiske, jfr. f. eks. Withby ovfr. Denne tendens er helt i overensstemmelse med den konklusion, man når til i DS XI p. X angående de to listers proveniens: »en lokal for Falsterlistens vedkommende og en centraladministrativ for hovedstykkets«.

Der er derfor sikkert intet mærkeligt i, at vi fra de øvrige områder, f. eks. fra Sjælland, hvor der jo ikke findes tilsvarende lokale lister, ikke har eks. på ep i VJb, også selvom vi ved, at adjektiv må have været i brug i de pågældende navne på VJb's tid, jfr. f. eks. VJb p. 83² Hedding, p. 28¹³ Hæddying, men 1256 (1689): Heddingemakele (St.-Heddinge).

Som ovfr. nævnt findes ikke andre eks. med ep i VJb end de ovfr. nævnte 15. De fordeler sig geografisk således: 11 i Maribo amt, 2 i Viborg amt, 2 i Skåne.

Foranstilling af adjektiv i VJb er kun noteret i 3 tilfælde, det ene jysk, de andre fynske:

jysk: Syndræbrathorp, VJb 9²⁷ (S.-Brarup, Slis h.).

fynsk: Østrædraghø, Wæstræ Draghø (VJb 30²⁰, 30²², jfr. iøvfr. DS XIII 61, 141).

Dette materiale fra VJb kan nu sammenlignes med det øvrige fra før 1300. Dette fordeler sig geografisk således for eks. med ep: 7 i Frb. amt, 8 i Kbh. a., 5 i Sorø a., 7 i Præstø a., 6 i Skåne, 1 i Randers a. Jfr. kort I.

Endvidere er der, som ovfr. omtalt, noteret et eks. med fp i Skåne (+ enkelte eks. i naturnavne i f. eks. Termini Balluncslev). Til yderligere belysning af den geografiske udbredelse, spec. for områderne Jylland og Fyn, kan det anmærkes, at der i disse områder kun er meget få belæg med p (fuldstændighed ved udskrivningen er dog ikke tilstræbt), og disse har altid fp. Som eks. kan anføres:

jyske eks.: 1215–1224 (Århusb. 1313–c. 1350, SRD VI 407, DiplDan 1 r. V nr. 66) synder othenshillæ (S.-Onsild, Onsild h., Randers a.). 1263 (1606 DiplDan. 2 r. I nr. 409) Lille Rings marck (Lillering, Framlev s., og h., Århus-Skanderborg a.). 28/5 1285 Gambla Hartharsløf (Gl.-Haderslev, Haderslev a.). 25/10 1288 (RO) Mykæltundær (Tønder, Tønder a.).

Et fynsk eksempel er: 30/4 1277–86 (Odenseb. 1450–1500, DiplDan 2. r. II nr. 289 Norræbroby (Næsbyhoved-Broby, Odense. a.).

Det ser således ud til, at VJb er så nogenlunde i overensstemmelse med den geografiske fordeling, som gælder for hele stoffet:

1. manglen på eks. med ep fra Sjælland i VJb kan som ovfr. omtalt skyldes, at der herfra ikke findes lister med lokal proveniens.

2. Maribo amt har også uden for VJb eks. med ep.

3. I Skåne er der udover de to herredsnavne i VJb andre eks. med ep.

4. På Fyn er der udover de to navne med fp i VJb også kun noteret eks. med fp.

5. Derimod er de to jyske herredsnavne fra Viborg amt med ep påfaldende ud fra sammenligning med det øvrige jyske materiale (kun ep i Randers amt).

Kan de jyske former med ep fra Viborg amt i VJb mon tænkes at skyldes forlægget? Eller kan de tænkes at skyldes skriveren af VJb, Johannes Jyde, der af Anders Bjerrum i *Ti Afhandlinger* er blevet karakteriseret som skrivende sjællandsk? Hvis de afvigende jyske herredsformer skyldes forlægget, har der da været et jysk område, større end det nuværende i Randers amt (jfr. belæggene herfra både i denne periode og senere), som også har strakt sig ind i Viborg amt?

Disse spørgsmål vil jeg i det følgende forsøge oplyst ved at inddrage andre kilder. Først ved en gennemgang af runetekster, dernæst ved en gennemgang af lovttekster, hvor vi er i den heldige situation, at Johannes Jyde også har skrevet AM 455¹² der indeholder sjællandske lov.

Runetekster.

Undersøgelsen bygger på materialet i Danmarks Runeindskrifter, ved Lis Jacobsen og Erik Moltke (1942). Periodeinddelingen herfra er opretholdt, og hver periode er undersøgt selvstændigt, hvorefter perioderne er sammenlignet. En tilsvarende undersøgelse, men uden periodeopdelingen, er foretaget af Karl Martin Nielsen, *The position of the attribute in Danish runic inscriptions*, APhS XVI p. 212–232, hvorfor der i det følgende

kun gives en meget summarisk redegørelse, idet der én gang for alle henvises til denne afhandling og den deri citerede litteratur.

En topografisk inddeling af materialet er foretaget, men meddeles kun i det omfang, den skønnes at have betydning (og det vil sige så godt som ikke).

I perioderne 1. 2. (folkevandringstid) og 2. 1. (tidl. oldda.) er kun noteret efterstilling, men materialet omfatter meget få eks. (kun 2 pron. og 1 talord).

Periode 2.2

A. Adjektiver uden for tilnavne.

a. Stærktbøjede adj.

1. Adj. god.

I faste forbindelser med drængr, þægn, bondi m. fl. findes 6 eks. på efterstilling og 1 på foranstilling (foranstillet i Dalby, nr. 298 **faur sin kuþn buta**), jfr. iøvnr. a. a. p. 213.

2. Adj. god forstærket med adverbium (harþa, miok).

2 eks. er efterstillede: 18 foranstillede (spec. er eks. fra Asferg, nr. 121 **harþa kuþru þin**, jfr. DR sp. 159), jfr. også a. a. p. 213–14. Denne type, der diskuteres indgående i a. a. p. 215–17 »is in decided contrast to West Norse« (p. 217), men de sv. runeindskrifter viser den samme tendens (s. st.)

3. Adj. allr.

1 eks. er foranstillet og et eks. er efterstillet, jfr. a. a. p. 214.

4. Andre adjektiver er foranstillede, jfr. a. a. p. 214.

b. Svagtbøjede adjektiver forekommer så godt som ikke uden for tilnavne.

Der findes to eks., jfr. a. a. p. 213 note 2, som begge synes at nærme sig tilnavne (epitet). Begge eks. er efterstillede med forudgående pron.

B. Adj. som tilnavne.

Alle eks. er efterstillede¹⁾.

1. Stærk bøjning forekommer yderst sjældent, kun et eks. er sikkert: **tuma sban** (Baldringe, nr. 294), mens et andet er yderst usikkert: **... at fai(n)** (Egtved, nr. 37), hvor **at** muligvis er slutningen af den døde navn (næppe præp. 'efter', der har formen aft), og hvor **fain** derfor kan være et adj. brugt som tilnavn, jfr. DR sp. 62.

¹⁾ Tvivlsomt er det, hvorledes *rauþum* (subst. i mask.? eller adj. i best. form?) i *askaus rauþum skialta* (Rønninge, nr. 202) skal tolkes. I GG IV, p. 39 er *rauþum* opfattet som eks. på foranstillet adj.

2. *Svagtøjjet adj.* er derimod det almindeligste.

De fleste eks. består af pron. *hin* eller *sá* + adj.

5 eks. har '*hin*' + adj.:

harats hins kuþa (S.-Vissing 1, nr. 55)

karl hin kuþaa (Hobro 2, nr. 127)

ki[xx] hin huþska (Skivum, nr. 133)

runulfs hins raþsbaka (Hune, nr. 161)

tusta hin skarba (Glemminge, nr. 338)

2 eks. har '*sá*' + adj.:

kitels þis nuruna (Egå, nr. 107)

... **kuna þan goþa** (Løsen 2, nr. 365).

Kun 2 sikre eks. har svagtøjjet adj. uden forudgående pron. i tekster på runesten:

ala saulua (Glavendrup, nr. 209)

fastulf miuk(a) (Ø.-Alling, nr. 109).

Derimod er på mønter svagtøjjet adj. uden forudgående pron. det eneste forekommende:

mønt nr. 116   **ulf lit(la) on lunti**

– - 25 a–e   **atsor iutska**

– - 14   **asfarþ uki lunt**

- C. *Talord* er efterstillede, jfr. a. a. p. 214.

D. *Pronominer.*

1. *Pronominer, der indgår i rejserformel*, er altid efterstillede (f. eks. *stin þansi, runar þasi, bru þisi, mini þau* o. l., jfr. a. a. p. 227).
2. *Demonstrative pronominer uden for rejserformel.*
  - a. *i forbandelsesformel*: 3 efterstillede (nr. 209, Glavendrup; nr. 230, Tryggevælde; nr. 83, S.-Vinge) 1 foranstillet (nr. 81, Skern 2: **Sipi sa maþr is þusi kubl ub biruti**).
  - b. *I Thorpåkaldelser* er der 2 eks. på foranstilling (nr. 110, Virring; nr. 209, Glavendrup) og 1 på efterstilling (nr. 220, S.-Kirkeby; pron. beror dog på rekonstruktion, men synes velbegrunnet: **þur uik[i] [r]unar [þasi]**).
3. *Pronominer (dem.) uden for formler* er foranstillede, jfr. a. a. p. 228, (f. eks. nr. 143, Gunderup; **þau lika þapi i þaum hauki**).
4. *Pronominerne 'deres' og 'hans' i sjæleformel* (Gud hjælpe hans/deres sjæl/ånd (vel)). Her er forholdet således, at af de ialt 5 eks. der forekommer har de 3 foranstilling (heraf 2 jyske: nr. 91, Grensten og nr. 96, Alum; 1 skånsk: nr. 259, Fuglie 1), 2 efterstilling, og disse er begge

skånske (nr. 337, Valleberga, nr. 345, Simris). De jyske sten har altså kun foranstilling. Jfr. iøv. a. a. p. 226.

5. *Pronominet 'hans'* er på de to skånske runesten, som materialet omfatter, efterstillet (ligesom iøv. pron. 'sin' der også forekommer på disse sten): nr. 317, Valkärra, og nr. 291, Sövestad 2. På nr. 209, Glavendrup, er det derimod foranstillet (i modsætning til pron. 'sin', der forekommer 3 gange efterstillet på denne sten). Jfr. iøv. a. a. p. 226.
6. *Pronominet sin*, jfr. a. a. p. 227.

Hovedtendensen (mange eks., de fleste runesten overhovedet) er, at 'sin' stilles *efter* hovedordet. Pron. forekommer næsten udelukkende i formlen 'efter sin far/mor/kone o. l.', og anbringes lige efter navnet + slægtsskabsbetegnelse el. l. Når indskriften indeholder såvel et talord som 'sin', anbringes 'sin' før talordet. 2 eks.: nr. 314, Lund 1: **bruþr sinā baba**; nr. 83, S.-Vinge 2: **bruþr sinā tuā**. Også når 'sin' optræder i forbindelse med en tilføjelse som f. eks. 'god mand', kommer pron. før tilføjelsen.

Fra denne hovedregel findes 7 undtagelser. Heraf er de 4 jyske, de 3 skånske, men det ene skånske eks. må evt. udgå, idet det står i et rytmisk forment vers: nr. 295, Hällestad 1: **satu trikar iftiR sin bruþr**. De 4 jyske eks. med foranstillet 'sin' er: nr. 3, Haddeby 3; nr. 53, Gylling; nr. 107, Egå; nr. 116, Randers 2.

De øvrige 2 skånske er: nr. 316, N.-Nöbbelöv; nr. 279, Sjörup.

Periode 3.1

(Overvejende bornholmske runesten)

Ret få eks. fra denne periode.

Perioden viser overensstemmelse med periode 2. 2. m. h. t. punkterne D 1 (rejserformlen) og D 6 (pron. sin).

Der er noteret 1 eks. (nr. 390, Ø.-Marie 1) med adj. god (A a 1) og dette er efterstillet, hvilket også må siges at være i overensstemmelse med hovedtendensen i periode 2. 2.

Punkterne D 3 og D 4 er afvigende fra foregående periode, men materialet er så spinkelt, at det næppe tillader, at der drages nogen konsekvens heraf.

D 3 (dem. pron. udenfor formel) havde i periode 2. 2. kun foranstillede eks., i denne periode findes kun et eks., og det er efterstillet: nr. 229, Sandby 3: **uitrik susi**.

D 4 (sjæleformel) havde i per. 2. 2. 3 foranstillede og 2 efterstillede

eks. I denne periode er de to eneste eks. efterstillede: nr. 384, V.-Marie 2, og nr. 370, Åker 1. (ingen af disse er jyske).

Eks. fra de øvrige grupper er ikke noteret.

Periode 3.2

Overensstemmelse med per. 2. 2. og 3. 1. har denne periode i følgende tilfælde: D 6 (pron. sin) er altid efterstillet. D 1 (rejserformel) altid efterstillet.

Overensstemmelse med periode 2. 2. foreligger i de to følgende tilfælde: Aa 1 (adj. god): 5 eks. er efterstillede, 1 foranstillet (alle eks. er bornholmske). C (talord): 1. eks. efterstillet.

Ligeledes må det ene eks., der er noteret fra Aa 3 (allr), vel siges at være i overensstemmelse med forholdene i periode 2. 2. Dette eks. er foranstillet, nr. 379, Ny-Larsker 1. (periode 2. 2. havde 1 efterstillet og 1 foranstillet).

Aa 4 (andre adj.) havde i periode 2. 2. kun foranstillede eks.

I denne periode findes ét foranstillet eks. (Tillitse nr. 212: **sialfan sik**) og ét efterstillet (Nyker, nr. 389: **brypra (be(g)ia)**).

Fra denne periode er endvidere noteret et svagtbøjet adj., der er efterstillet. Det er tvivlsomt, om det skal opfattes som et personnavn, eller som et efterstillet svagtbøjet adj. med forudgående pron. Eks. er forskrevet: **kunulfrupurisiin** (Ø.-Marie 5, nr. 394) »vel enten for brupur sin (EM) eller for brupur sin in (Wimmer, L. J.); for den sidste antagelse taler, at det følgende kupa forudsætter en bestemthedsartikel (den, hin).« DR sp. 453–54. Jeg mener Wimmers og L. J.'s forslag lyder rimeligt, men jeg mener ikke, at adj. fungerer som tilnavn, snarere som epitete, jfr. per. 2. 2. under A b, bl. a. fordi art. + adj. ikke følger umiddelbart efter personnavnet, således som eks. under per. 2. 2. under tilnavne.

D 4 (sjæleformel) har i denne periode 7 efterstillede eks. og 2 foranstillede. Dette er nærmest i overensstemmelse med per. 3. 1. (der havde 2 efterstillede eks.) men i modsætning til periode 2. 2. (der havde 2 efterstillede og 3 foranstillede). De 7 efterstillede eks. kan jævnføres med et eks., der i stedet for pron. deres/hans har et personnavn: nr. 399, Klemsker 1: **kristr hialbi siolu (aup)biarnar**. Heller ikke bl. disse findes jy. eks. (5 bornholmske, 1 lollandsk, 1 hallandsk). De to foranstillede eks. er bornholmske.

Eks. fra de øvrige grupper er ikke noteret.

Per. 4 er ikke medtaget.

Konklusion

Når det forbehold, som tages af Karl Martin Nielsen i a. a. p. 232: »the fixed word-order in Danish runic inscriptions can hardly be considered as a general feature of Old Danish, but as a stylistic characteristic of the runic inscriptions«, tilgodeses, kan det dog fastslås, at svagtbøjede adjektiver kun kan efterstilles. Da denne gruppe fortrinsvis udgøres af tilnavne, må det endvidere fastslås, at disses opr. stilling i da. synes at være efterstilling.

For de stærktbøjede adjektivers vedkommende har efterstilling derimod på intet tidspunkt (hvis bortses fra perioderne 1. 2. og 2. 1.) været den eneste mulighed. Adjektivet 'god' der er så hyppigt forekommende, er dog i reglen efterstillet i alle perioder, og ifølge Karl Martin Nielsen i a. a. p. 219 med henv. er dette i overensstemmelse med vestnordisk og svensk for adjektiver med deskriptiv (kvalitativ) betydning. Hvad angår de øvrige adjektiver (der ses bort fra adj. 'god' + adv., hvor østnordisk synes at vise en speciel udvikling henimod foranstilling) er materialet meget spinkelt og tillader næppe nogen konklusion, men foranstilling må dog fastslås som det hyppigst forekommende (per. 2. 2. kun foranstilling (Aa 4), per. 3. 2: et efterstillet og et foranstillet eks.).

Derimod synes efterstilling af pronominer næsten at være en regel med kun få undtagelser gennem alle perioder, jfr. også a. a. p. 229–30.

Endelig kan det fremhæves, hvis man tør benytte runetekster, hvor den bundne form er et så afgørende træk, som dialektgeografisk materiale, at man kan se en evt. jysk tendens, nemlig en mod det »normale« stridende tendens til foranstilling, jfr. sjæleformlen per. 2. 2. (D 4) og pronominet 'sin' i samme periode (D 6).

Lovtekster.

De valgte lovtekster er alle udgivet i Danmarks gamle Landskabslove. Som tekster er valgt: Af *SkL*: *AM 28⁸*, Codex runicus, c. 1300. Selv om selvstændige undersøgelser af dette hs. er foretaget, meddeles de dog kun for pronominet 'sin's vedkommende. De øvrige eks. og behandlingen af disse hidrører fra Paul Diderichsen, Sætningsbygningen i Skaanske Lov. Af *SjL* er valgt *AM 455¹²*, c. 1300, et hs., der som ovfr. omtalt er skrevet af Johannes Jyde, en af skriverne af *VJb*. Af *JyL* er valgt *Flensborg-håndskriftet*, c. 1300, og *NKS 295⁸*, c. 1325. Der er endvidere i undersøgelsen i vid udstrækning taget hensyn til variantapparatet i *DgL*.

Sprog og indhold i disse lovtekster skulle stå hinanden så nær, at

selvom f. eks. det sjællandske lovsprog fra sin oprindelse er af et mere litterært tilsnit end SkL og JyL (jfr. Paul Diderichsen, Dansk Prosahistorie I, 1 p. 81), skulle dette ikke kunne betinge særlige udslag i den her foretagne undersøgelse. På den anden side må det også tages i betragtning, at det her studerede emne, efterstillingen, allerede på landskabslovenes tid må regnes for et arkaiserende træk (jfr. f. eks. Diderichsen, Sætningsbyggn. p. 166 punkt 7, om opgivelse af attributets frie stilling). Endvidere må man på forhånd regne med at SkL, der i en række henseender såvel indenfor lyd- som bøjningsslæren viser en række ældre træk, som ikke kan genfindes i de øvrige love, også i denne henseende vil vise flere eks. end de øvrige love. Undersøgelsen bliver da i første række en påvisning af, om efterstilling overhovedet kan påvises i andre love end den skånske, hvor den allerede er påvist af f. eks. Diderichsen i Sætningsbyggn.

Behandlingen af lovteksterne falder ligesom runeteksterne i to dele: pronominer og adjektiver. Disse to grupper behandles med hensyn til efterstilling specielt i SkL temmelig forskelligt, i SjL og JyL er forskellen derimod mindre.

P r o n o m i n e r

' s i n '

SkL, AM 28⁸. En optælling af de første 57 sider i denne tekst viser, at pron. 'sin', ligesom i runesproget oftest er *efterstillet*, når det kommer efter en præposition. Efterstilling er noteret i 19 eks. Foranstilling er noteret i 4 eks.

Det samme resultat fås ved inddragelse af variantapparatet. Der er dog et eks. med efterstilling i AM 28⁸, som modsvares af foranstilling i B 69: *þa ma han mæþ allum hofoblot sinum in faræ* (I, 1, 23⁸); *þa ma han mæth allum sinum howoth lot in fara* (II, 211²).

Udenfor præpositionsforbindelser er *foranstilling* det hyppigste. Forholdet mellem foranstilling og efterstilling er 25 : 18. Men til de efterstillede eks. i AM 28⁸ svarer, som det fremgår af variantapparatet, ofte foranstilling i andre hss.¹⁾ (i modsætning til forholdet ved præpositionsforbindelse).

Dette forhold viser berettigelsen af Diderichsens konklusion angående pron. sin, jfr. f. eks. a. a. p. 99, hvor det hedder at: »Det eneste Pronomen, der viser en levende Stillingsvariation, er Possessivet sin«, jfr. også GG V p. 91 anm. 4.

¹⁾ AM 28⁸ I, 1, 17⁷, 18¹, 55⁷: AM 41⁴ (1. halvdel af 14. årh.); AM 28⁸ I, 1, 28⁶: B 74 (c. 1250); AM 28⁸ I, 1, 11⁷: GKS 3656 (2. halvdel af 15. årh.); AM 28⁸ I, 1, 24¹: B 70 (2. halvdel af 15. årh.); AM 28⁸ I, 1, 51: Kall 549⁴ (2. halvdel af 16. årh.).

SjL. AM 455¹². En optælling på de første 53 sider viser, at 'sin' så godt som altid foranstilles, hvad enten det står efter en præposition eller ej. På de første 53 sider er kun noteret ét eks. på efterstilling: *at han læthæ ut barn sit* V, 12⁸ (C. 39 + en række sene håndskrifter har: *sit barn*).

I den øvrige tekst er kun fundet yderligere et par eks.: *thiufnæth sin* V, 140⁵ og *stauær sin* V, 194^{4,5}. Endvidere er fra VSjY (også 455¹²) noteret: *iorh sinæ* VIII, 358¹³.

JyL. En optælling af de første 50 sider af Flensborghåndskriftet og NKS 295⁸ viser, at Flensborghåndskriftet altid har foranstilling og NKS 295⁸ kun har et eks. på efterstilling og det i forbindelse med et præpositionsled: *æftær sær syskæn siit* II, 44² (Fl. Hs.: *æfter hans særsuskæn* III, 87⁵).

Øvrige pronominer

SkL. Materialet til de øvrige pronominer er for SkL's vedkommende hentet fra Diderichsen, Sætningsbygn. note 240, p. 207:

hans:	17	efter	:	50	foran
hænnæ:	3	–	:	12	–
hins:	3	–	:	13	–
annærs:	1	–	:	3	–
þerræ:	13	–	:	32	–

SjL. Med meget få undtagelser har AM 455¹² gennemført foranstilling af de øvrige pronominer. Fra den lange tekst er kun noteret flg. eks. på efterstilling:

hans:	<i>høgræ hand hans</i>	V 274,1
hænnæ:	<i>næstæ niuæ hænnæ</i>	V 311,7
theræ:	<i>Æn iordh thæræ ma ænctæ suzkin</i>	V 27,3

(enkelte senere hss: *theræ jorth*).

JyL. I begge de to undersøgte håndskrifter er kun noteret foranstilling.

Adjektiver og participier

Foranstilling af adjektiver i danske lovttekster må anses for at være det normale, også i SkL, jfr. f. eks. Diderichsen, Sætningsbygn. p. 93, hvor det hedder: »Saa meget mere Opmærksomhed fortjener de faa Tilfælde, hvor Adleddet staar sidst«. Det må endvidere erindres, at efterstilling af adjektiv aldrig har været eneherskende i nordisk, heller ikke i oldnordisk. Det fremgår af statistiske beregninger foretaget af bl. Nygaard, Ringdal

og Musinowicz, at efterstilling i visse værker er dominerende, men i andre er der næsten ligevægt mellem foran- og efterstilling, og det kan anføres, således som fremhævet af Diderichsen i Sætningsbygn. p. 97., at man i en vestnordisk tekst som f. eks. Grágás kan læse snesevis af sider uden at finde et eneste eks. af den type, der af Diderichsen er karakteriseret som 'beskrivende' adjektiv.

I andre gammeldanske tekster synes efterstilling også at være et sparsomt forekommende træk, men det kan anføres, at Diderichsen i sin Prosa-historie I, 1 p. 79 fremhæver som et gammelt træk i Vederloven, at man i denne tekst ikke blot finder efterstillet possessivt pronomener . . . men også enkelte gange efterstillede adjektiver og talord: *hirdh myklæ, andre brøther hans twa*. I andre gammeldanske stilarter (måske med undtagelse af vers, jfr. ndfr.) må man vistnok antage lignende forhold som i lovsproget, jfr. f. eks. Kr. Mikkelsen, Dansk Ordføjn. p. 605, tillæg til § 225, hvor det siges, at i gammeldanske prosaiske skrifter var forholdet det samme som i lovene. Der nævnes enkelte eks. på efterstilling fra Mandeville og Karl Magnus Krønike. Hertil kan føjes, at en ekscerpt af Harpestreng viser, at foranstilling er almindelig ved enkelt adjektiv, jfr. også Johs. Lollsgaard, Syntaktiske Studier over det ældste danske Skriftsprog, p. 65. Ved to adjektiver efterstilles det ene hyppigere (thær kum(mær) af ent *kalt bloth oc thiurt*, Da. Sprogt. III 4,19; *store siukdomæ og gamlæ*, s. st. 4,34). Om et tilsvarende forhold i lovsproget, jfr. ndfr. I vers derimod, hedder det hos Mikkelsen, er efterstilling meget hyppig, og han nævner eks. fra folkeviser og Flores og Blanseflor. I senere viser fra reformations-århundredet kan også findes en del eks., jfr. Marius Kristensen, Sproghistorisk Indledning og Ordsamling til Danske Viser 1530–1630 p. 38 f., men i disse viser har »Adjektiver og adjektiviske pronomener . . . ligesom nu deres normale plads som attribut foran substantivet«, p. 38.

De få eks. med efterstillet adjektiv og participium i SkL er behandlet hos Diderichsen, Sætningsbygn. p. 93 ff., hvor eks. er inddelt i 4 grupper, ordnet bl. a. efter en stigende grad af fasthed mellem leddene. Diderichsens opdeling følges ikke i det efterfølgende, dels medtages eks., hvis modsvarighed i SkL behandles andetsteds hos ham, dels er det meget få af eks. fra Sjl og JyL, der kan indrangeres i hans skema.

Ser vi nu på forholdene i Sjl og JyL, viser det sig, at materialet er endnu mindre end i SkL.

Adjektiver

a) Typen, hvor ét adled er foranstillet og de øvrige er efterstillet, er meget almindelig i glda. (jfr. f. eks. Mikkelsen, p. 606) og forekommer da

også i alle lovtekster (for SkL's vedkommende, se Diderichsen, Sætningsbyggn. § 132). I Sjl og JyL er noteret det samme eks., nemlig fra fortalen til JyL, der findes i alle de her behandlede hss.

Sjl: *rætæ men oc spakæ oc sakløsa* II, 5, 1.

JyL: *rætæ men oc spakæ oc sakløsa* Fl. hs. III, 77, 11 (NKS 295⁸ det samme).

b) Endvidere er der i de to love fundet det samme eks., hvor underleddet (der må siges at føje en nødvendig beskrivelse til overleddet) allitererer med overleddet:

Sjl: *ær hans ær niuæ næstæ oc full aldræ ær*, V, 85, 6.

JyL: *tha skal niuæ næstæ wæri wæra* NKS 295⁸, II, 70, 2 (men Flensborghs.: *nestæ nivi* III, 94, 6).

c) Endelig er der i begge love fundet efterstilling ved adjektivet *al*, der i de nedennævnte eks. blot har afrundende karakter, og for så vidt kan siges at være overflødig. I eks. fra JyL er der endvidere allitteration mellem over- og underled:

Sjl: *Æn warthæ fingræ allæ af hognæ* V, 114, 9 (enkelte andre hss. har *allæ fingræ*). *Æn warthæ tæær allæ af hognæ* V, 116, 5 (en række hss.: *allæ tæær*).

JyL: *swo sum eghær allæ giuæ ia til* NKS 295⁸, II 473, 5 (men Fl. hs.: *allæ ægher* III, 181, 8). *mællæ aruing alle* NKS 295⁸, II 42, 8 (men Fl. hs.: *mællæ allæ arving* III 86, 23).

Participier

Efterstilling af participier forekommer, når bortses fra typen »infiniit nek-sus«, kun i JyL (og SkL), ikke i Sjl.

I SkL er stillingen ved infiniti nek-sus således, at »subjektet« står på første plads, »prædikateret« på anden (sidste), jfr. Diderichsen, Sætningsbyggn. p. 93 øverst. I SkL findes der, jfr. a. a., kun ét eks., hvor prædikateret er emfatisk foranstillet: *at ulytum manni . . . þa bōtæs æi*. I Sjl og JyL er dette vistnok også hovedreglen, men jeg har dog noteret et par tilfælde, hvor prædikateret er foranstillet, næppe på grund af emfase, da eks. findes i et i alle love gængst udtryk (jfr. iøvrigt Lunds Ordbog under *bōtæ*).

Sjl: *a fæstæ bōtær ællær gruth giuæfne* V 84, 4.

JyL: (NKS 295⁸): *a bōttæ bōtær, a bōtæ bōtær*, II 400 4, 5.

JyL: (Flensborghs.) *a bōttæ bōtær* III 167, 8.

Disse eks. med infiniti nek-sus adskiller sig fra alle andre behandlede eks. derved, at de har *foranstilling* netop også i de tilfælde, hvor efterstilling indgår i et stående udtryk i traditionen, jfr. Diderichsen, Prosahistorie I, 1 p. 88, hvor udtrykket 'ofna bōtær bōttæ' behandles.

Herefter vendes tilbage til efterstilling af participier, der som ovfr. omtalt ikke er fundet i SjL, kun i JyL. I JyL findes ialt tre eks.

I det første eks. er underleddet (der kan betegnes som »tilstandsbetegnende«) løst knyttet til et andet senere led i sætningen: *Takær vmbotz man thiwf bundæn a thingi af bondæ* NKS 295⁸ II 304, 2 (Flensborghs. har *bundæn thiuf*, III 148, 8).

De to andre eks. er af samme type. I begge er hele leddet styret af en præposition, participiet ækvivalerer med en bisætning, og typen ligger meget nær den infinitive neksus, hvor det normale som ovfr. omtalt er, at participiet står efter »subjektet«: *af bo fæ vskift* NKS 295⁸ II 74, 6 og Flensborghs. III 95, 7. (Sene hss. af H- og I-gruppen har *vskyft bofæ*). *i æghæn vskift* NKS 295⁸, II 23,5; *i eghæn uskift* Flensborghs. III 82, 4 (et enkelt hs. i I-gruppen har *uskift eghn*).

Disse meget få eks. viser trods alt, at efterstilling af adj. og participier også har været til stede i SjL og JyL. Fælles for alle lovene (også den skånske) er kun den i gammeldansk almindelige type, hvor et af to med »og« forbundne adjektiver, kan efterstilles. Denne type har da også en vid udbredelse i nordisk og andre europæiske sprog, og er muligvis den oprindelige placering for to adjektiver tilknyttet samme overled, jfr. Gustav Neckel, *Germanische Syntax*, APhS I p. 14: »Zwei koordinierte Attribute verteilen sich aber auch vor und hinter das Bezugswort, und dies ist ursprünglich überall ihre bevorzugte Stellung gewesen... Dass es sich hier um etwas Altererbtes handelt, bestätigen griechische Gegenstücke«.

Det kan endvidere anmærkes, at ligesom ved pronominerne går der ved adjektiver og participier et skel mellem SkL, med relativt mange eks. på efterstilling, og SjL og JyL med meget få eks.

I Johannes Jydes håndskrift af SjL er der ingen eks., der viser at han med hensyn til efterstilling går videre, end hvad der kan siges at være »norm« på lovenes tid, ja, med hensyn til efterstilling af participier går han ikke engang så vidt som JyL, og han har også eks. på foranstilling af prædikat i infinit neksus, hvor efterstilling dog ellers skulle være det normale. Af de efterstillede adjektiver forekommer det ene i allitteration med overleddet, hvilket sikkert som arkaisk stiltræk har været medvirkende årsag til bevaring af efterstilling. Endelig er der de to eks. med efterstillet »alle«. Heller ikke disse eks. kan tages til indtægt for, at Johannes Jyde skulle have speciel tendens til efterstilling, idet eks. med 'alle' også kan findes i JyL. Også i SkL kan der findes enkelte eks., jfr. Diderichsen, *Sætningsbygn.* p. 99. Når hertil kommer den næsten gennemførte foranstilling af pronominer, jfr. ovfr., viser Johannes Jydes praksis, at han i udpræget grad følger »normen« med hensyn til efterstilling. Der

er derfor god grund til at tro, at VJb også i denne henseende er en god kilde, og at man f. eks. kan tage de jyske herredsnavne med efterstilling som udtryk for den gældende »norm« i disse navne.

Går vi herefter til JyL ser vi, at efterstilling af adjektiver kun forekommer i allittererende forbindelser (eks. under b og c, ovfr. p. 125) i NKS 295⁸, mens Flensborghs. har foranstilling også i disse forbindelser. Flensborghs. har heller ikke efterstilling ved participiet »bundæn«, således som NKS 295⁸, men det pågældende eks. er i det hele taget af noget problematisk art, jfr. ovfr. Efterstilling af participium har derimod såvel Flensborghs. som NKS 295⁸, når hele leddet er styret af en præposition¹). Denne type forekommer også i SkL og svarer til Diderichsens type 3 a, jfr. a. a. p. 94. Som omtalt ovfr. står denne type meget nær den infinitte neksus (der jo også forekommer i JyL) hvor efterstilling af participiet må antages at være det normale. På denne baggrund må eks. bedømmes og kan næppe tages som indtægt for en speciel tendens til efterstilling.

En sammenligning mellem Flensborghs. og NKS 295⁸ viser, at Flensborghs. gennemfører foranstilling i videre udstrækning end NKS 295⁸, der dog er 25 år yngre (Flensborghs. c. 1300, NKS 295⁸ c. 1325). Flensborghs. har gennemført foranstilling i pronominer, NKS 295⁸ har 1 eks. på efterstilling; Flensborghs. har foranstilling af adjektiver, hvor NKS 295⁸ har efterstilling i allittererende forbindelser; Flensborghs. har foranstilling ved participiet »bundæn« hvor NKS 195⁸ har efterstilling; kun i de to eks., der står participial neksus nær, har begge hss. efterstilling. Flensborghs. er den lovtækst, af de her inddragne, der går videst med hensyn til foranstilling.

Kan nu det ovfr. stillede spørgsmål, om det jyske område med efterstilling før 1300 har været større end det nuværende jyske i Ommersyssel, besvares? Det kan det næppe ud fra lovtæksterne. Men så meget kan dog siges, at om ægtheden af eks. i stednavne i VJb fra Nørrejylland med efterstilling er der næppe grund til at tvivle, ud fra Joh. Jydes øvrige praksis, og spørgsmålet kan for så vidt siges at være besvaret hermed. Dernæst kan det fastslås, at til det sydjyske område, som i VJb (og senere) kun har eks. på foranstilling, svarer en tekst, hvis tilhørsforhold til Flensborg næppe kan betvivles, jfr. også DgL II p. XLVI, og som går videst med hensyn til foranstilling. Denne tendens understreges yderligere derved, at en gennemgang af en samtidig tekst fra samme egn, Flensborg Stadsret, også viser gennemført foranstilling af såvel adjektiver som

¹) Det synes værd at bemærke, at pron. 'sin' i såvel SkL som i runeteksterne næsten altid er efterstillet efter en præposition.

pronominer. Den anden jyske lovtekst, hvis tilhørsforhold ikke kendes, går lidt videre end Flensborghs., og står næsten på samme stude som Johannes Jydes hs. med hensyn til efterstilling af såvel pronominer som adjektiver. Dog synes jeg det må understreges, specielt når man bedømmer Flensborghåndskriftet og sammenholder det med den omend meget svage tendens til foranstilling, som kunne iagttages i runeindskrifterne fra Jylland, at tendensen til foranstilling må være begyndt tidligere i dette område end i det øvrige land.

Sammenholder man nu materialet i de forskellige love med stednavnematerialet, synes der kun at være overensstemmelse i det sydjyske område, hvor stednavnematerialet ikke har eks. med efterstilling, og Flensborghs. kun har få. I de øvrige områder synes der ikke at være nogen overensstemmelse. Ser man således på forholdet i Sjl og SkL og sammenholder det med stednavnestoffet, skulle man i hvert fald i Sjl vente at finde ligeså mange eks. på efterstilling som i SkL. Som nævnt er dette imidlertid ikke tilfældet. Dette må have sammenhæng med, at efterstilling allerede på lovenes tid er et arkaiserende element, og specielt med hvad der anføres af Ståhle Syntaktiska och stilistiska studier i fornnordiskt lagspråk (1958) p. 166: »De själländska lagarnas språkform är i stilistiskt avseende föga ålderdomlig, åtminstone när man jämför dem med de svenska lagarna och SkL«. På den anden side må det også understreges, at der heller ikke synes at være noget rimeligt forhold mellem de trods alt relativt få eks. på efterstilling i SkL og det samtidige skånske stednavnemateriale, hvor efterstilling næsten synes gennemført. Denne uoverensstemmelse må sikkert bero på en meget gennemført arkaiserende tendens i stednavnene. Det kan dog tilføjes allerede her, ud fra materialet i det efterfølgende afsnit om tilnavne, at stednavnene i denne henseende ikke står isoleret.

Personnavne, specielt tilnavne.

Der gives en oversigtsmæssig redegørelse for forholdene i personnavne, byggende på materiale fra udgaven af Danmarks gamle Personnavne.

Undersøgelsen tilsigter ikke fuldstændighed og omfatter kun adjektiver brugt som tilnavne.

Af adjektiver som også kendes fra stednavneundersøgelsen kan fremhæves *litol* og *stor*, jfr. senere, men det er bemærkelsesværdigt, at adjektivet *glda. mikil ikke* kan bruges som tilnavn. Formen mangle forekommer derfor heller ikke, og det må således, som almindeligt antaget, være godtgjort at formen mangle er unik for stednavne.

Materialet er opdelt i to perioder: runeperioden og efter-runeperioden.

Runeperioden

Adjektiviske tilnavne er i runedansk altid efterstillet, jfr. Karl Martin Nielsen, APhS XVI p. 213, note 2: 'adjectives used as by-names . . . being always post-positive, whether strongly or weakly inflected« og listen i Wimmer DMR IV, 2 p. XXXIV f., samt ovfr. p. 117–118.

Efter-runeperioden

Skikken at efterstille adjektivet som tilnavn er også langt den almindeligste i tiden efter runeindskrifterne ud fra materialet i DgP at dømmes.

I det følgende behandles materialet fra DgP ud fra synspunktet foranstilling : efterstilling.

Efterstilling

Det efterstillede adjektiv brugt som tilnavn synes ofte at være stærktbøjet, undertiden med bevaret nominativs-r, f. eks. Annold swartær, VJb 39¹⁸, Thiderico Swort VJb 74¹⁴, men svag bøjning forekommer dog ikke sjældent, f. eks. Arnald Litlæ, VJb 66⁴, 71³ (her ses bort fra typen med artikel + efterstillet adjektiv, jfr. ndfr.). Dette forhold er i absolut modsætning dels til forholdene ved stednavne, dels til forholdene ved foranstilling ved tilnavne, hvor svag bøjning må siges at være reglen, jfr. ndfr. (Som et eksempel kan nævnes adj. »lang« fra RJB: foranstilling: Lange Ostreth, p. 31, efterstilling: altid Lang, f. eks. Jacobus Lang, p. 28). Materialet kan groft opdeles i 3 typer:

1. Den overvejende gruppe udgøres af typen: fornavn (i den gængse mening) + stærkt-/svagtbøjet adjektiv (f. eks. 5/1 1401 Olaf Syælenczæ, før 29/8 1308 (Hvitfeld DiplDan 2. r. VI nr. 149) Suend Dierff, 24/5 1425 Olaff Drøgh, 7/8 1447 Olaff Karighe + m. fl.).

2. En mindre gruppe udgøres af typen: fornavn + farsnavn + adjektiv. Som eks. kan nævnes (med stærktbøjet adj.) 28/6 1353 (SRD VIII 27) Thordoni Jenss: dicto Wredt; 1470 Aarhus Borgerskabsbog Las Jens: Ffiedh; 1482 G & L I 673 Jes Lauriss: Stor; 27/6 1489 Magens Man, kaldes Jeffn onder; (med svagtbøjet adjektiv) Sagnhist. DgF 7 Esben Risben Lange.

3. Den tredje type er den, der var den hyppigst forekommende i runesproget: fornavn + hin/thæn + adj. Efter runeperioden er den ikke særlig hyppig, forekommer især i annaler, kongetal, krøniker, sagnhistorie o. l., f. eks. Frothæ hin Friski (Kongetal B, Glda. Krøn 234) jfr. også Marius Kristensen i NoB 1934 p. 115–16, men findes også i senere kilder, f. eks.: 1487 KHaRegnsk 178 Hans Basunere then Skøne.

I runesproget fandtes typen oftest i forbindelse med 'hin' (i per. 2. 2. 5 g.), sjældnere med 'thæn' (i periode 2. 2. 2 gange). Jeg har ikke optalt eks. efter runeperioden, men jeg er ikke tilbøjelig til at give Kr. Møller ret i den formodning, at denne type, spec. med hin kan være direkte overført fra vestnordisk tradition, specielt når man tager runesprogets specielle stillag og de kilder, hvori typen senere forekommer, i betragtning, jfr. Kristen Møller, *Studier i sammensatte personn.* p. 97, med henvisninger.

Denne type finder vi også i stednavnematerialet, specielt i kilder fra det 16. og 17. årh., jfr. p. 148 f.

Foranstilling

Foranstillet adjektiv brugt som tilnavn forekommer allerede i den vestnordiske tradition, men forholdsvis sjældent og som regel står adjektivet i ubestemt form: Digr-Ketill, jfr. Kr. Møller a. a. p. 87 (sml. forøvrigt Finnur Jónsson, *Tilnavne i den islandske oldlitteratur i Årb. f. nordisk Oldkyndighed 1907 og s. st. 1926*). Udviklingen ses af Kr. Møller i sammenhæng med den »kontinentale germanske udvikling bort fra efterstilling af det bestemmende ord til foranstilling«, og spec. den vestnordiske »lærde stil« menes påvirket af litteratur sydfra. Også senere kilder viser på vestnordisk område en almindelig foranstilling af adj. (a. a. p. 96).

I det danske materiale fra DgP kan alle de adjektiver, som er noteret som foranstillede, også findes som efterstillede (jfr. dog tvivlsomme eks. som »brende« og »døde«, der kun findes foranstillede); men ikke omvendt. Endvidere er forholdet således, at ved de adjektiver, hvor der er noteret såvel foran- som efterstilling, er efterstilling langt det hyppigste. Der er ikke foretaget nogen optælling af det samlede materiale, men nogle tal fra meget frekvente adjektiver kan belyse forholdet (tallene er omtrentlige).

lille efterst. c. 130, foranst. c. 31. (En person kaldes f. eks. dels Lille Tidemans: Tidemanni Litlæ, sp. 679).

lang efterst. c. 144, foranst. c. 31.

Det foranstillede adjektiv er i reglen svagt bøjet. (Der ses her bort fra de tilfælde, hvor der kan foreligge jysk apokope, og de ikke helt få tilfælde, hvor et adj. ikke kan skilles fra f. eks. et tilsvarende substantiv på grund af homonymi). Herved synes det danske materiale i nogen grad at adskille sig fra det vestnordiske materiale, således som det foreligger hos Kr. Møller, a. a. p. 87, f. eks. Digr-Ketill.

Som ved de efterstillede adjektiver udgøres her den tilsvarende største

gruppe af materialet af typen: adjektiv + fornavn, f. eks. 24/4 1418 Niels Nielsß, der kaldtes Gothæ Niels.

Også typen, hvor et adjektiv knyttes til fornavn + farsnavn kendes her, ligesom ved efterstilling, f. eks. 28/1 1395 Røthæ Nicolai Skyttæ.

Det tidligste belæg på foranstilling, som jeg har noteret, er 13/6 1283 (samtidig afskr.) Litla Uffone; det følgende: 25/4 1340 Vngerolf (udst. i Roskilde), jfr. også 11/8 1338 Rolueri junioris (Roskilde).

I VJb findes vistnok ikke foranstillet adjektiv som tilnavn. I RJb findes derimod enkelte eks.: Lille Jønes p. 54, Høghe Iønes, p. 54, Lille Laurentius, p. 55, Lange Ostreth, p. 31, Swortæ Laurentius Dyekn p. 37, overfor f. eks. Hermannus Litlæ p. 118 og 120, Tuwo Litlæ p. 114.

Kronologisk synes udviklingen for det danske materiale i store træk at kunne beskrives således. I den ældste periode (runer) er efterstilling det eneste forekommende. Efterstilling synes også i VJb at være den eneste mulighed. Fra omkring 1300 dukker de første tilfælde på foranstilling op, først meget sparsomt, fra c. 1370 og fremefter lidt hyppigere. Foranstilling bliver dog aldrig dominerende i middelalderen, men udgør til stadighed kun en ret ringe procent af det samlede antal.

Specielt kan adjektivet 'stor' ved en sammenligning med stednavne påkalde interesse. Dette adj., der i stednavne kun er noteret foranstillet, og som første gang afløser 'magle' c. 1450, er som foranstillet adjektiv brugt som tilnavn første gang: 12/3 1460 Store Morten, altså omtrent samtidig med første belæg i stednavne.

Når der i da. tilnavne synes at være en stærkere arkaiserende tendens til bevarelse af efterstillet adjektiv end i en række stednavne, hænger det måske sammen med, at en del tilnavne går over til at blive slægtsnavne, her forstået som arvelige tilnavne. Det synes vanskeligt at forestille sig et foranstillet slægtsnavn. Jfr. også Skautrup, Det da. sprogs hist. I p. 142, hvor det hedder: »denne ordstilling (o: efterstilling af adj.) holder sig og bliver derved bestemmende for vor slægtsnavnegivning«, og Kristen Møller, a. a. p. 98, der siger, at efternavne (familienavne), der egentlig består af efterstillet adjektiv synes at repræsentere syntaktiske relikter fra en fjern fortid.

Der er med hensyn til tilnavne ikke foretaget en geografisk opdeling af navnestoffet i lighed med den, der er foretaget for stednavnestoffet og de foran behandlede tekster før 1300.

Det kan dog nævnes, at der bl. eks. med efterstillet 'lille' og 'lange' før 1300 også synes at være jyske, f. eks. 26/5 1292 Swenone *Litlæ* (Højer h.), Bondone *Litlæ* (Tønder-Højer-Lø h.), Cristiarni *Litlæ* (Skast h.); eks. er fra et dok. udstedt i Ribe. Flere eks. kan findes under Litle, DgP II sp.

677 ff. Exordium Caræ Insulæ 1274–1320, Scr. Min. II 205 har eksemplet Thuco *Lang*, abbed i Øm.

Selv disse få eks. antyder altså, at det jyske tilnavnemateriale ikke følger den tendens, der er påvist i stednavnematerialet før 1300 (uden for Randers a., spec. Ommersyssel, og Viborg a. i to herredsnavne i VJb), hvor der kun findes foranstilling af adjektiv.

Dette kan eventuelt tages som en understregning af det forhold, at efterstilling af adjektiv har været til stede over hele det danske område på et vist tidspunkt. Tidligst trænges den tilbage i det jyske område (måske tidligst i det sydligste område, jfr. Flensborghs. af JyL). Opgivelse af efterstilling synes ud fra det foreliggende materiale at dømme at ske tidligst i sammenhængende tekst, senere i stednavne og måske sidst i tilnavne.

Der er en væsentlig forskel mellem efterstillet adjektiv brugt som tilnavn på den ene side og adj. i stednavne på den anden. (Der tænkes her på typen *uden* pron. 'hin' eller 'thæn' foran adj.).

Som det er vist foran, kan det efterstillede adjektiv i da. tilnavne forekomme såvel stærkt- som svagtbøjet, men som det vises senere, jfr. p. 176 f., forekommer efterstillet adjektiv i da. stednavne kun i svagtbøjet form. I Marknavnestudier p. 5 beskrives det efterstillede adjektiv i stednavne som underordnet stednavnet (C-leddet). Dette forhold påvises senere i nærværende fremstilling, jfr. p. 154, at kunne give sig udslag deri, at et eventuelt 'bestemthedsэлемент' i stednavnet fremkalder svagtbøjet form i adjektivet. Et lignende forhold synes derimod ikke at kunne være til stede mellem fornavn og tilnavn. Mens i stednavne selve stednavnet (f. eks. Hersted) er en forudsætning for adjektivet (f. eks. øster), så kan i personnavne fornavnet næppe være en forudsætning for tilnavnet, og mens adjektivet i forholdet til selve stednavnet er underordnet dette, er tilnavnet i forhold til fornavnet måske snarest sideordnet dette.

Derfor kan et 'bestemthedsэлемент' i stednavne tænkes at fremkalde svagtbøjet form i adjektivet; i personnavne behøver dette элемент (hvis det også findes her?) ikke at gøre det, da der rimeligvis ikke er samme relation mellem fornavn og tilnavn som mellem stednavn og adjektiv.

Til slut skal kort omtales den diskussion, der har vært ført om, hvorvidt tilnavne af typen efterstillet svagtbøjet adj. med forudgående 'hin'/'thæn' (min type 3), skulle være sekundær i forhold til typen uden 'hin'/'thæn' (udgør en del af det, jeg har kaldt type 1), jfr. f. eks. Kristen Møller, a. a. p. 96, med der citeret litteratur. Flere forskere har ment, at type 1 må anses for primær. Uden at deltage i diskussionen, som efter min mening bedst kan fortsættes ved en nærmere bestemmelse og definition af begreberne person- og tilnavn og relationsforholdet mellem disse, vil jeg

dog påpege, at hvis den ovfr. skitserede tilknytningsforskel mellem personnavn + adj. på den ene side og stednavn + adj. på den anden er rigtig, kan den svagtbøjede form i adj. af type 1 næppe bero på et underordningsforhold af lignende art som i stednavne.

Ekskurs om brugen af latinske adjektiver.

I VJb samt i en række andre tidlige kilder (diplomer) finder man ofte et dansk stednavn med tilføjjet latinsk adjektiv.

I det her foreliggende materiale er adjektivet så godt som altid efterstillet. Således f. eks. altid i VJb, hvor de latinske former: maior og minor er de eneste forekommende. Foruden i en række ønavne er kun noteret et eks. i kongelevlisten fra Sjælland, nemlig bebyggelsesnavnet Smørhem minor, jfr. p. 27, 7. Dette navn er allerede belagt 21/10 1085 (Necr. Lund. c. 1123) Smørhem minore, og har i senere kilder dansk ep. For ønavnenes vedkommende er VJb derimod det eneste sted, hvor disse navne forekommer med tilføjjet adjektiv.

- 4 jyske eks.: Hvælæ minor, maior 31,29 og 32,1¹⁾
 Øksnø maior et minor 32,7 (St.- og Ll.-Okseø, Holbøl s.,
 Vis h.)
- 1 fynsk: Thorø maior 30,16 (jfr. DS XIII 51)
- 1 lollandsk: Lang maior 31,6 (jfr. DS XI 23–24).

Uden for VJb er der i det øvrige materiale kun fundet to eks., hvor et latinsk adjektiv er foranstillet: [1214–1287] (Sorø Gavebog c. 1440, Dipl Dan 1. r. V nr. 53) Nouo Susethorp, Nouo Swsorp. Byen Suserup i Sorø amt findes en enkelt gang med da. ep: Susæthorp Østre. Det andet eks. er skånsk: Necr. Lundense c. 1123 In australi upacre. Dette navn findes også med latinsk efterstilling, jfr. 21/10 1085 (Necr. Lund. c. 1123) upaccr australi, og med da. efterstilling, jfr. under Ll.-Uppåkra, Bara h., ovfr. p. 59.

Ifølge Franz Blatt, *Latinsk Syntaks i Hovedtræk* (1946) p. 244 er »Den latinske normalstilling, at adjektivet følger efter substantivet (praetor urbanus). Anbringes adjektivet foran substantivet, må der foreligge en særlig grund f. eks. ønsket om at fremhæve adjektivets indhold; konsekvensen heraf er, at objektivt bestemmende adjektiver almindeligvis står på anden plads (navis longa), kvalificerende adjektiver, der ofte vil udtales i affekt, på første plads under indflydelse af betoningen; dette gælder især kvalitets-

¹⁾ Om stedfæstelsen af disse to frisiske øer, se kommentaren til VJb bd. II, p. 227.

adjektiver som *bonus* og *pulcher*, intensitetsbetegnelser som *magnus* og *ingens*«.

Skriverne af det danske stednavnemateriale synes altså at følge hovedreglen, uden hensyn til det latinske adjektivs betydningsindhold. Eks. med latinske efterstillede adjektiver kan derfor næppe tages til indtægt for en tilsvarende dansk efterstilling, og f. eks. de jyske eks. vil ikke blive brugt til støtte for en eventuel efterstilling udenfor det område, der er belagt med efterstillede danske adjektiver.

Det kan anmærkes, at VJb bruger mask./fem. formerne *major/minor* af henholdsvis *magnus* og *parvus*. Hvis disse former antages at have relation til C-leddet synes der i de fleste tilfælde, at være overensstemmelse mellem disse med hensyn til genus: Smørhem (m.) *minor*; Thorø (f.) *maior*; Lang (f. jfr. DS XI 24) *maior*; Øksnø (f.) *maior et minor*; Hwælæ(?) *minor*, *maior*.

Dette gælder også for et af vore ældste breve: 29/11 1135 (vid. 1245), hvor formerne *næsthweth parua*, *næsthweth maiore* forekommer. *Parua* må være fem. (*maiore* kan være dativ/ablativ fem.), og hvis man tør slutte noget ud fra denne form med hensyn til, om man på dok.'s tid skulle have nogen klar bevidsthed om navnets etymologi, kunne den have vist senere forskere, at efterleddet er subst. tved (jfr. f. eks. DS XIII p. XXVII) *glda. thwēt*, f. og ikke som før undertiden antaget subst. ved, *glda. with*, m.

I det øvrige materiale er det vanskeligere at slutte noget, men n.-formen bruges vistnok oftest, måske en stivnet form, jfr. f. eks. 8/7 1257 Thornby *minus* (hvor *minus* er n., men -by opr. mask.)¹⁾.

¹⁾ Dette forhold kan jævnføres med de efterstillede da. adjektiver, hvor der også tidligt synes at være sket en udgligning til fordel for en bestemt endelse, jfr. p. 176 f.

KAPITEL 5

Perioden indtil 1400

Ialt 132 navne er belagt før 1400 med ep. 54 af disse er belagt før 1300, d. v. s. at 78 navne kommer til i perioden 1300–1400, jfr. kort II. I denne periode begynder der at ske noget med navnene med ep, specielt i områderne Maribo amt og Skåne, idet en række navne skifter fra efterstilling af adjektiv til foranstilling. Noget tilsvarende kan også iagttages indenfor det sjællandske område; men her er tendensen meget svagere, i Sorø amt kan den f. eks. slet ikke påvises, alle navne her har ep, jfr. tabeller.

Antallet af navne med foranstillet adjektiv i områderne Maribo amt og Skåne er henholdsvis 41,6 % og 36 % d. v. s. at disse to områder o. 1400 når op på en procent i foranstilling, som først nås for det samlede materiale omkring 1500–1600, og for en række sjællandske amter først omkring 1600–1700 eller senere. Selv om det, som påpeget under beskrivelsen af Maribo amt, for dette amts vedkommende er et ret spinkelt materiale, der udgør belæggene mellem 1300 og 1400, synes tendensen alligevel at være markant. For Skånes vedkommende er materialet større, og forekomsten af eks. med fp er sikkert i overensstemmelse med en tendens i den lokale »norm«, idet en række af eks. forekommer i breve af skånsk proveniens, f. eks. 24/9 1348 (Lundeb. 1494) Wæstre Wæmundehøu (udstedt i *Lund*); 6/1 1366 (EGøyesJb 1552) Østre Wemmende høff (et skøde vedrørende *skånske* byer); 4/11 1352 (Lundeb. 1494) Norhwithingæ (*Lund*); 9/3 1358 Maklæhamer (testamente for en kantor i *Lund*); 1362 (1476 ÆDA I 155) Maglæbytinghæ (pantebrev fra Jepp Jensen af *Marchie*).

Roskildebispens Jordebog

Af de mange sjællandske navne i denne periode har kun 9 navne former med fp. 5 af disse findes i RJb, og har her såvel ep som fp. Der kan derfor være grund til at underkaste denne kilde en nøjere undersøgelse med hensyn til efterstilling, eftersom denne jordebog, der er en jordebog over den sjællandske bispestols besiddelser, og hvoraf de afsnit der er skrevet

omkring 1370 omfatter det sjællandske område og Møn, er hovedkilden for en række af de her behandlede navne.

Som lige omtalt forekommer 5 navne i RJB med såvel ep som fp. Imidlertid er disse 5 forekomster på fp ikke de eneste, de øvrige kan findes i navne som ellers kun har fp, og som derfor ikke er medtaget i denne undersøgelse. Jeg har noteret 11 navne i RJB med fp, og det synes ikke ganske uinteressant, at 6 af disse ligger i Holbæk amt¹⁾, som har et meget lille antal eks. med ep overhovedet (men dog er belagt med ep, også i RJB, jfr. under Ll.- og St.-Fuglede). Bortset fra disse 11 eks., plus de 5 med såvel ep som fp, har RJB kun ep i sjællandske navne, men denne kilde kan dog ligesom f.eks. VJB også helt udelade p-leddet, selvom dettes tilstedeværelse er kendt fra en tidligere kilde (eller fra en af de øvrige skriverhænder af jordebogen). Der skrives f. eks. p. 158 Fyælentzlef, selvom belæg med 'magle' findes allerede 1312 og belæg med 'lille' 1343; der skrives p. 154 Skenzwith, selvom belæg med 'magle' findes allerede 1272 og belæg med 'lille' 1333. o. fl.²⁾

Også de enkelte skrivere af jordebogen kan have forskellig praksis med hensyn til ep. Således har f. eks. skriver IV p. 159 formen Halagra, mens skriver II p. 37 har Halagre maglæ et Halagre Lylæ. Skriverne IV og V har p. 146 og 155 formen Ghuthensyø, Guthensyø, men skriver VI har p. 93 Gundesjø maklæ.

I RJB findes også for en række navne (ialt 14) det første belæg på ep, og i de fleste tilfælde skulle man (bl. a. ud fra forholdene ved navnenes 'korrespondenser') vente dette:

Skr. I Fwghlethæ lilæ (også ep hos skr. IV og V). Skr. II Halagre maglæ. Skr. III Sundby østræ, Maghleby litlæ. Skr. IV Brundby vestræ (også ep hos skr. V og VI). Skr. V Haweløsæ maglæ, Togørp maglæ, Togørp lylæ. Skr. VI Gundesjø maklæ, Hwalsio syndræ.

For to navne (jfr. dog nedenfor under Ude-Sundby) er RJB eneste

¹⁾ Navnene er: p. 32 Syndre, Nørræ Valenderyth (Merløse h.), p. 35 Næthre Hælethorp, Øfræ Hellorp (Merløse h.), p. 39 Gamle Hegneth (Ars h.), p. 60 Lille Eghebyergh (Ods h.). De øvrige eks. er: Præstø amt: p. 8 Norre Mærn (Bårse h.), p. 138 Nørrewesthud (Mønbo h.), Sorø amt p. 23,25 Østræstillæg, Østræstillæg, (Slagelse h.), p. 80 Mindrelangsyø (Ringsted h.), Københavns amt: p. 146, 155 Gamlokøghæ, Gamle Køghe.

²⁾ De fleste af eks. falder på skriver IV (jfr. inddelingen i skriverhænder, DMR 3. r. I p. II-III), der imidlertid også tegner sig for en meget stor del af jordebogen. De manglende udtryk for ep, kan kun i et tilfælde skyldes, at navnet gælder sognet og ikke en landsby: p. 142 parochia Kelby. De fleste af de øvrige eks. forekommer i de såkaldte sognelister (uden parochia), og der synes ikke at være specielle forhold, der begrundet en udeladelse af ep, da ep forekommer i en lang række andre navne i disse lister.

kilde overhovedet med ep: Skr. VI p. 10 Egespøør Ostra (men p. 14 Egespyr; ligesom hos skr. V p. 148 Eghespyr). Navnet har fp 1499, jfr. under Præstø amt, p. 52. Skr. III p. 134 Makleby søndræ (men skr. V p. 145 Maglæby og skr. IV p. 154 Maglæby). Jfr. under Københavns amt p. 23.

Disse to belæg er holdt uden for beregningerne i de pågældende amter, da de ikke kan anses som udtryk for navnenes norm, men snarere for en tendens i kilden, som styrkes af de mange andre belæg med ep heri. For Maglebys vedkommende gør sig yderligere det forhold gældende at skr. III måske ikke har følt navnets norm Magleby som tilstrækkelig markant modsætning til det Maglebylille, han også har skrevet. Og da et 'Maglebymagle' åbenbart ikke har kunnet accepteres, vælger han en papirform 'Maglebysøndre'.

Endelig forekommer hos skr. I p. 21 Withby Syndræ, der først fra 1570 har fast ep. I dette navn må efterstilling anses for at tilhøre navnets 'norm' (ikke blot en tendens i kilden), selvom den først slår helt igennem på et senere tidspunkt, jfr. iøvfr. under Sorø amt, p. 96 f.

Til slut står tilbage at omtale de navne, der i RJB har såvel ep som fp: Skriver I p. 2. parochia Maglæ Heddinge, p. 3. in Lilæ Heddinge, p. 3. parochie Lilæ Heddinge. Skriver IV og V p. 156, 147 Heddinge litlæ, Heddinge lytlæ. Skriver IV og V p. 156, 147 Heddinge maklæ, Heddinge maglæ.

Som omtalt ovfr. under Præstø amt p. 100, synes den lokale 'norm' o. 1350 i disse navne at have fp. Efter c. 1387 får Ll.-Heddinge fp, mens St.-Heddinge vender tilbage til ep. Formerne med ep og fp er derfor for så vidt begge i overensstemmelse med en norm, der blot ikke er etableret fuldstændigt endnu, og de kan eventuelt betragtes som en tendens hos den pågældende skriver (eller som udtryk for hans troskab mod forlægget).

Hos skr. IV og V er formerne med ep muligvis udtryk for en tendens, eftersom disse også i et andet tilfælde har ep, hvor en anden skriver har fp: Anden hånd, 1370–95 p. 30: decime Nørræyarnløzæ. Skr. IV og V p. 160 og 152 Ierløsa nørræ, (Ier)l(ø)sæ (nørræ).

Også i dette navn er 'normen' i denne periode som i de efterfølgende vakkende, jfr. under Holbæk amt p. 94, og i praksis kan RJB derfor ikke siges at afvige herfra.

Endelig kan der hos skr. V i de samme navne findes såvel ep som fp: p. 91 parochia Vppæ Sundby: p. 144 Sundby østræ; p. 91 parochia Ydræ Sundby: p. 144 Sundby ydræ. Belæggene på ep er de eneste i disse to navne, (jfr. dog formen [Sw]nby ydræ fra 1504, p. 86) og må vel sammenholdt med de lige ovfr. anførte eks. tages som udtryk for en tendens hos skriveren. Foran- og efterstilling synes endvidere i disse tilfælde at

bero på, at i denne kilde kan ikke alle ordklasser efterstilles. Ser vi først på Sundby ydræ, så har de kronologisk nærliggende belæg i dette navn alle adv. i grundform »ude«, ikke komparativen som her (»ydræ« finder vi udover i dette navn kun efterstillet i »awarthe ythræ«). Adv. 'uppe' i Vppæ Sundby findes kun belagt foranstillet, og ved efterstilling ser vi da også brugt et andet (og fra det øvrige materiale med hensyn til efterstilling velbelagt) ord, nemlig det retningsangivende 'østræ'.

Alt i alt må RJB betragtes som en god kilde med hensyn til efterstilling. Som ovfr. omtalt synes enkelte skrivere at gå videre med hensyn til efterstilling end andre, og i visse tilfælde også videre end andre samtidige kilder. Denne tendens ligesom understreges ved, at efterstilling kun kan ske ved ord af en bestemt ordklasse, jfr. under Oppe- og Ude-Sundby, hvis betydningsindhold må have været velkendt, og derved ikke blot kritikløst har kunnet efterstilles, jfr. under Makleby søndræ. I RJB er det derfor sikkert rimeligt at se en kilde, der er i overensstemmelse med en sjællandsk stednavne-'norm' i den henseende, at den, i modsætning til f. eks. en samtidig skånsk eller jysk, har overvejende efterstilling af adjektiv.

En tilsvarende tendens kunne ikke påvises i VJb, hvis skriver Johannes Jyde også er blevet karakteriseret som skrivende sjællandsk. Men forholdet er sikkert dette, at RJB i højere grad end VJb bygger på lokale lister for det sjællandske område, netop sådanne lister som ikke fandtes fra Sjælland i VJb (men fra Falster) jfr. iøv. p. 115.

Af de øvrige 4 navne, der har fp før 1400, kan formen med fp kun i ét tilfælde siges at stride afgørende mod navnets norm, nemlig dok. 1330-33 Lilæhawæløsæ, *Ll.-Havelse* i Frederiksborg amt, jfr. amtsbeskrivelsen p. 84. Brevet er udstedt af Ingeborg, hertuginde af Sverige, Halland og Samsø, der tildømmer magister Henrik, kannik i Roskilde, gods i Lille-Havelse.

I *Neder-Dråby* og *Vester-Såby* kan formerne med fp derimod ikke siges at stride afgørende mod de pågældende navnes 'norm'. I begge navne har de ældste belæg ganske vist ep, men der er så lille tidsforskel mellem de ældste belæg (for N.-Dråby 1335 : 1346 og for V.-Såby 1341 : 1348), at det synes urimeligt heri at se en udvikling fra ep til fp. Dette understreges yderligere af en vaklende tendens i den følgende periode, jfr. iøv. beskrivelse af Frederiksborg amt p. 83 og 84, og Københavns amt. p. 88.

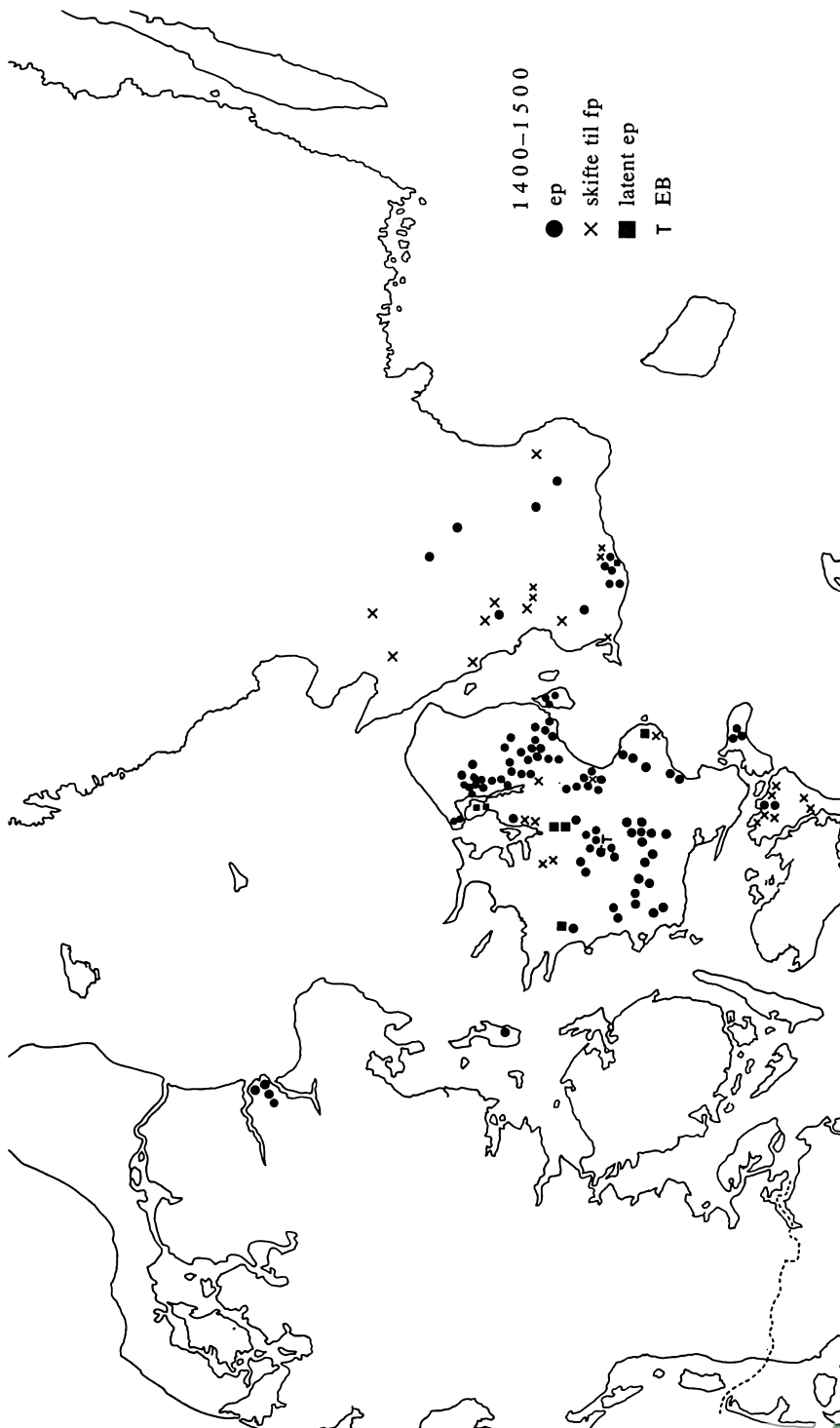
Som omtalt under Københavns amt p. 88 er det vanskeligt at slutte noget om navnet *Smørumovre's* norm før 1400. Der findes kun et belæg før dette tidspunkt.: 26/6 1347 (Esrumb.) Øfræ Smørheem, et skøde, rimeligvis udstedt på Try herredsting.

På Sjælland er former med ep i perioden 1300–1400 ikke længere den eneste mulighed, former med fp vinder langsomt terræn og bliver 'norm' i enkelte navne, f. eks. Ll.-Heddinge. Men i det store og hele er former med ep stadig dominerende¹⁾, jfr. tabeller.

For det jyske område gælder det, at vi, ligesom i perioden indtil 1300 kan finde belæg med ep i Randers amt i Ommersyssel. Men belæggene fra Viborg a. i herredsnavne fandtes kun i VJb. Hertil kommer ét belæg fra Vejle a.: Dalbydigær, der synes at være et 'ægte' belæg på ep.

---

¹⁾ Jfr. dog eks. med fp i RJb fra Holbæk amt, og at der i dette amt ikke fandtes belæg på ep i per. indtil 1300.

1 400–1 500

- ep
- X skifte til fp
- latent ep
- T EB

Perioden 1400–1500

I perioden 1400–1500 fortsætter den tendens til skifte fra efterstilling til foranstilling som allerede kunne erkendes i de foregående perioder. Mens procenten for det samlede navnestof med foranstillet adjektiv i denne periode er 20,45 %, når den i Maribo amt op på 77,7 % og i Skåne op på 52 %. Den forskel der er mellem de i perioden indtil 1300 helt ensartede områder: Sjælland, Maribo amt og Skåne, og som begyndte allerede i perioden 1300–1400, bliver nu uddybet, og Maribo amt når op på et procenttal i foranstilling som *aldrig* nås for det samlede navnestof, og Skåne på et procenttal, der først nås i perioden 1700–nutiden, jfr. iøvr. også kort III. I denne sammenhæng kan det også tilføjes, at skiftet i en række navne fra efterstillet 'magle' til foranstillet 'store' begynder i denne periode, det første eks. er skånsk: 15/7 1478 Store Raaby.

Indenfor det sjællandske område er der imidlertid også forskelle, specielt mellem Holbæk amt på den ene side: 33,3 % med fp, og de øvrige amter på den anden side med overvejende ep (f. eks. Sorø amt: 95,3 % ep, Frederiksborg amt: 89,5 % ep, jfr. iøvrigt tabeller).

Nogle enkelte sjællandske eks. skal trækkes frem: *Ll.-Fuglede* i Holbæk amt karakteriseres i beskrivelsen af Holbæk amt p. 94 f. som havende latent ep, ud fra forholdet i den lokale norm.

I *Højelse* i Københavns amt er forholdet, som beskrevet p. 89, derimod således, at den lokale norm foretrækker ep, mens cancellidokumenter foretrækker fp i tiden indtil 1488.

I de øvrige eks. fra Sjælland har jeg ikke kunnet iagttage noget tilsvarende, men forholdet ved Højelse er også ret specielt, idet det ikke blot drejer sig om et skifte fra efter- til foranstilling, men også om indførelse af et helt andet adj. (lille > høje), der kun er noteret foranstillet.

Det østdanske område med ep bliver i denne periode udvidet, idet Bornholm, der ikke tidligere har været belagt med ep, har enkelte eks. indenfor samme navn: udat. 1401–50 (Rep. 458) *wor Frue sogn vestre*; 9 eller 16/7 1448 *wor Frues sogn westre*. Der synes ikke at være grund til at tvivle om, at der også på Bornholm har været en tendens til efter-

stilling, som blot ikke er kommet til udtryk, måske på grund af en ret sen overlevering af navnematerialet. Jfr. iøvvr. om Bornholm under Å hin hel- lige-afsnittet.

Derimod kan et belæg på *Vester-Egense* på Fyn ikke være udtryk for en tendens til efterstilling i dette navn (eller område). Belægget 1461 (1607 ÆDA IV 188) *Egensze wester*, står i et dok., hvis indhold også gengives i dok. 17/5 1461 (udtog 30/4 1493) og 4/6 1461 (udtog 30/4 1493), og i disse to dok. har navnet fp. *Vester-Egense* har hverken før eller efter 1461 belæg med ep, og formen med ep må derfor tilskrives kilden ÆDA IV, den kan ikke tilhøre navnets norm.

I Jylland er Ommersyssel stadig hovedområdet med hensyn til efterstil- ling. Fra denne periode findes de til nutiden bevarede navne med ep alle overleverede: *Udbyneder* og *Udbyover*, *Dalbyneder* og *Dalbyover*.

Derimod er der ikke længere belæg med ep fra Viborg amt og Vejle amt, men nye belæg fra andre områder er fremkommet.

Af disse må dog *Trannes syndre* og *Hornsherret øster* afvises som »uægte« belæg på ep.

Trannes syndre. Under S.-Tranders i Ålborg amt forekommer en form med ep i en påskrift med kancellihånd på 6/8 1406 og i det udtog, der findes af dok. i ÆDA I 21 (fra 1476). Brevet 6/8 1406 skal ses i sammen- hæng med 19/5 1406 og 6/9 1406, idet de alle omhandler samme gods. De er alle kancellibreve, og ifølge *GldaDipl* stammer påskrifterne på brevene fra kancellihænder. 6/8 1406 er udstedt i Ribe, mens 19/5 1406 og 6/9 1406 er udstedt i Ålborg. I alle breve findes såvel *Nørre-* som *Søn- der-Tranders* med fp, og i påskrifterne til 19/6 1406 og 6/9 1406 findes *Søndre Tranders* med fp. Kun i påskriften til 6/8 1406 findes formen *Tran- nes syndræ*. Nu forekommer der imidlertid linjeskifte efter *Tranes*, jfr. *GldaDipl* III 90, og man kan evt. forestille sig, at skriveren har glemt adjektivet (eller evt. ment at *Tranes* alene var en dækkende betegnelse¹⁾), da der i selve brevet forekommer såvel *Sønder-* som *Nørre-Tranders*) og tilføjet dette på den ny linje, uden at lægge vægt på, at det således blev efterstillet. Der synes i hvert fald ikke at være grund til at tage denne form til indtægt for en tendens i navnet til ep, så meget mere som fp fore- kommer i selve brevet og i de breve og påskrifter, der omhandler samme sag. Udtoget af brevet i ÆDA I 21 kan af samme grund heller ikke til- lægges nogen vægt, idet dette er en næsten identisk afskrift af kancelli- påskriften.

Hornsherret øster. Af navnet *Ø.-Horne* herred forekommer en form

¹⁾ Jfr. anden påskrift på s. dok.: *Wm Tranes* i *Flescwmherret*.

med ep i 14/8 1406 (vid. 1414) og i det udtog af dok. der findes i ÆDA I 6–7 (fra 1476). 14/8 1406 er et kongebrev udstedt i Lundenæs på latin. Selve navnet forekommer to gange i brevet: in campo Holwith inter molen-dinum Norreholms et Kyfæ Hornsheret øster sitorum, og: item Thorkillus Smeth prata 2 plaustrorum feni in Østræ Hornsheret et Scatzheret sita. Formen med ep kan næppe være udtryk for en »ægte« efterstilling med baggrund i en evt. lokal norm, jfr. formen med fp i samme brev, men den kunne evt. tænkes at være stilistisk betinget? Derfor kan der heller ikke lægges nogen vægt på formen med ep i ÆDA I. Her er en del af brevet gengivet i en oversættelse til dansk, bl. a. det første ovfr. gengivne stykke, jfr. ÆDA I, 6 linje 6 fra neden: paa Holwicks marck mellom Norreholms mølle oc Kiffwe i Hornherret¹⁾ øster ligendes. Det andet ovfr. gengivne stykke findes ikke i ÆDA.

Det kan anmærkes, at det er samme justitiar (jfr. om denne titel KLNMI VIII sp. 47) der optræder i det her nævnte brev og i det ovenfor nævnte brev, der havde påtegnet med cancellihånd: Tranes syndre, nemlig Iens Swensøns Bryms.

Noget anderledes er forholdet ved *Store-Brøndum* i Ålborg amt. Former med efterstillet 'møgel' forekommer kun i afskrifter af originale dokumenter. Efterstilling findes to gange, begge gange i gavebreve udstedt 1474 af Morten Suan til Eistrup, der bortgiver en gård i 'Brøndum-møgel'. Det ene brev, ifølge hvilket gården gives til Tamiß Roed, foreligger i to afskrifter. Den ældste fra 1540–49, gengivet i ÆDA II 272–73, har ikke det her omtalte navn. Det findes kun i en senere afskrift fra 1574. Brevet gengives her i sin helhed, da registranten fra 1574 blot er medtaget som variant i ÆDA II: Gaffue breff Morten Suan i Estrup giffuit haff . . . Tamiß Roed j gaard i *Brøndummøgel* i Hellum Herred 1474. Det andet brev, hvor gården gives til Mariager Kloster, findes i dette klostres registrant fra 1584, jfr. ÆDA V 725–26: Morthen Suans til Eistrup gaffuebreff til Mar. closter paa en gaard i *Brøndum møgell* effther hans och hans hørstruis dødt. 1474. Der synes ikke at kunne herske tvivl om det nære slægtskab mellem disse to breve. Afskrifterne kan dog ikke være gengivelse af samme original²⁾, der må have foreligget to næsten enslydende originaler, udstedt samme år, 1474, måske skrevet af samme skriver på Ejstrup Hovedgård i Store-Brøndum sogn? Da de to afskrifter

¹⁾ ÆDA læser fejlagtigt Hornsherret, iøvrigt er navnet rettet fra horsherret, der er overstreget i hs.

²⁾ Tamiß Roed, som er den ene modtager af gården i »Brøndummøgel« har så vidt jeg har kunnet opspore ikke nogen forbindelse til den anden modtager: Mariager Kloster.

også gengiver navnet Store-Brøndum med efterstillet adjektiv, er der grund til at tro, at dette også må have været originalernes former. De to former med efterstillet 'møgel' er de eneste forekommende i navnet¹⁾. De er også de tidligste med adjektiv overhovedet, fra 1492 kommer de første former med 'Store-Brøndum', og Lille-Brøndum har første belæg med fp i 1498. Der synes således at være en mulighed for, at de to former med efterstillet 'møgel', kan være udtryk for en 'ægte' efterstilling. Det vil i så fald være det eneste navn, hvor 'møgel' kan efterstilles, men da det, selvom det også antages at være originalens form, første gang fremtræder på et tidspunkt, hvor man i områder, hvor efterstilling af adjektiv er vel belagt, har tydelig tendens til foranstilling, kan man næppe tillægge eks. nogen vægt.

I denne periode begynder nye navnetyper at dukke op. Først kan nævnes typen EB. Typen med B har dog tidligere eksisteret, således findes FB allerede i VJb i Wyndesæby og Brytisæby, jfr. VJb p. 50,7. I denne periode forekommer EB i *Ørslev under Skoven* i Sorø amt, hvor det veksler med former med ep, *Ørslev østre*, jfr. beskrivelse af Sorø amt. p. 97.

Den anden type er derimod ny i stedsnavnematerialet. Den er i denne periode repræsenteret ved Knapstorp thet nørre i Holbæk amt og 'Å hin hellige' i Ringkøbing amt. Den behandles udførligere ndfr. sammen med tilsvarende navne fra de efterfølgende perioder, og der er til yderligere belysning af typen inddraget færøsk navnestof.

Forinden ovennævnte type behandles kan lige nævnes to forhold, som ikke tidligere har kunnet noteres i materialet. Det første drejer sig om et navn, hvortil der er knyttet to sideordnede adjektiver²⁾, hvoraf det ene efterstilles: 8/6 1495 (vid. 1500) *Lidell Sæling og Store* (Ølgod s., Ø.-Horne h.). Som det fremgår af eks., må der her sigtes til to navne: Ll.-S. og St.-S., og der er ikke tale om virkelig efterstilling (jfr. at adj. store kun er noteret efterstillet i eks. med »uægte ep), men muligvis om et for kilden karakteristisk stiltræk. I kilder uden for stedsnavne er denne type ikke ualmindelig i glda., jfr. p. 124 og 125.

Det andet forhold er for så vidt af samme karakter, nemlig »uægte« ep, idet et navn kun har ep, fordi selve hovednavnet indgår i en slags alfabetisk liste, jfr. under *Ll.-Esbønderup*, beskrivelse af Frederiksborg amt p. 85. Denne falske navnetype flourer i næste periode, specielt i Eline Gøyes jordebog.

¹⁾ I 1468, jfr. *ÆDA* II 282–83, gøres der lavhævd af Morthen Swann på Brøndum mølle, men et evt. sammenfald mellem 'møgel' og subst. mølle (som i vestfynsk) kan vel næppe tænkes i jysk?

²⁾ Typen er altså ikke identisk med den f. eks. i Termini Balluncslef 23/1 1202–41 forekommende: wæstra sandbæch litla, jfr. iøv. Marknavnestudier p. 5 f.

Å hin hellige

De middelalderlige belæg på dette navn falder indenfor tidsrummet 1451–57, og de har alle forbindelse med hinanden ved at omtale samme jordegods. Der findes ialt 7 breve, 4 af disse er kongebreve, mens de tre øvrige er lokalbreve.

Det ældste brev, hvori navnet forekommer: 28/3 1451, er et sognevidne fra Ejsing, altså et lokalt brev. Det findes nu kun i en ikke fuldstændig afskrift fra 1749 af Klevenfeld, som forøvrigt synes at have haft en speciel interesse for 'Å hin hellige', idet han på brevet 10?/3 1454 bemærker: »Paa bemelte Kiærg. i Bøvling Amt findið adskillige Originaler, Aa-hiin hellige vedkommende, som med Tiden bør copieres.« Det fremgår af Rep., at han også har ejet 25/4 1453, 10/7 1453 og 22/8 1455, ligesom han er den første, der meddeler os navnets nuværende form, idet han på 10?/3 1454 skriver, at Aa hyn helye »kaldið nu Hellegaard Aa«.

De næste to breve er kongebreve, bevaret i original, udstedt i Vordingborg og København af justitiaren Johannes Thorberni.

Derefter kommer 10?/3 1454, der er afskrevet af Klevenfeld (jfr. hans bemærkning ovfr. på dette brev). Det er udstedt af borgmesteren i Holstebro.

Herefter følger endnu et kongebrev: 22/8 1455, også udstedt af justitiaren Joh. Thorberni i Vybi. Dette brev er bevaret i original.

Det eneste kongebrev, der ikke er bevaret i original, er 25/11 1455. Det er afskrevet i 1773 af Søren Abildgaard, der også har afskrevet det sidste brev angående dette navn: u. d. 1457, udstedt af prioren i Stubber kloster, altså et lokalbrev.

I alle disse breve, såvel dem der er bevaret til nutiden, som dem der kun findes i senere afskrifter, findes skrivemåder af navnet, som trods ortografiske variationer og sammenskrivninger kun kan opfattes som 'å hin hellige'. Vi ved ikke, om der forud for disse breve har været andre angående samme sag, som nu er gået tabt; men hvis det, vi nu har bevaret som det ældste, virkelig også er det første i denne sag, vil det sige, at navnet skriftligt fremføres første gang i et lokalt brev, og at det herfra kan være gået over i de øvrige. Kan 'Å hin hellige' nu være udtryk for den lokale norm? Skautrup er i Danske Studier 1923 p. 88 tilbøjelig til at opfatte formen som en slags hjemmelavet skriftsprogform: »Hvad formen kan fortælle os er dette: den første skriver har vidst, at der til jy. foransat æ i »skriftsproget« d. v. s. østdansk, svarede efterhængt artikel, og han har endvidere kendt den i rimkrøniken ofte forekommende type »Uffe hin Spage«. Aage Hansen slutter sig nærmest til dette synspunkt, idet han

i Best. og ubest. Subst. p. 127 siger: »Aaen har naturligvis dengang heddet æ helle aa, som den hedder den dag i dag¹⁾, men da man ikke maatte skrive æ, saa har aaen det paagældende sted faaet det poetiske navn med hin, dannet efter lignende poetiske eller rudimentære udtryk«. Den eneste, der fæster lid til navneformernes ægthed er Marius Kristensen, der i NoB 1934 p. 116 siger: »Aa hin hælghæ kan være et gammelt navn, ligesom Ønæhøghæ²⁾, som senere er fortrængt af en benævnelse, der stemte bedre med stedets dialekt. Vi er nemlig her midt inde på vestjysk område«.

Der synes altså, bortset fra Marius Kristensen, at være enighed om, at 'Å hin hellige' er en slags korrump skriftsprogsform, men jeg synes ikke, at man i tilstrækkelig grad har gjort sig klart, hvori det korrumpte består. Skautrup og Aage Hansen synes uden videre at gå ud fra, at 'Å hin hellige' svarer til en skriftsprogsform med efterhængt artikel, men substantivet å står dog i ubestemt form efterfulgt af 'hin' + 'hellige'.

Jeg tror ligesom Skautrup og Aage Hansen, at 'Å hin hellige' er en form tillempet efter skriftsproget. Men jeg tror også, idet jeg tillægger det nogen vægt at formen først optræder i et lokalt brev, at der kan være vestjyske træk i denne form, bl. a. dette, at vi netop *ikke* har efterhængt artikel.

Drager vi et større materiale ind i billedet, ser vi, at formen netop er påfaldende ved ikke at have efterhængt artikel.

Helgeå i Skåne, der velsagtens er af samme oprindelse som 'Å hin hellige', kendes fra den norrøne litteratur, men ikke fra danske kilder, som åin helga, jfr. f. eks. Karin Calissendorf i NoB 1964 p. 111. I denne afhandling, som behandler navne med adjektivet hellig, findes flere (svenske) navne, som også i reglen har bestemt form af substantivet, f. eks. Hel-

¹⁾ En sådan form er vistnok aldrig optegnet, i hvert fald findes den ikke i IfN's samlinger, jfr. også at Marius Kristensen i NoB 1934 p. 115 må ty til en konstrueret form, idet han bemærker: »som nok også kaldes æ helle å«.

²⁾ Han opfatter dette navn, der i ølisten til VJb skrives Ønæhøghæ som ønni hōghu, dativ af ø hin hōgha, og ser navnet som et modstykke til ølistens Øndælaghæ, ønni lāghu, dativ af ø hin lāgha. Men dette er uden tvivl fejlagtigt, jfr. DS XI 57 under Enehøje og DS XII 220 under Endelave. Foruden de i DS anførte grunde til afvisning af Marius Kristensens tolkning, imellem hvilke bl. a. kan fremhæves skrivemåden med -nd- i Øndælaghæ, kan anføres endnu en, som også må gælde for ølistens andet Ønæhøghæ, en ø ved Skånes eller Listers kyst, muligvis Hanö. Det ville nemlig være påfaldende at disse tre navne skulle være dativformer (selvom det velsagtens ikke er usandsynligt), da de navne i ølisten, hvor en kasus kan ses, ikke er det. Jeg tænker på navnene med efterstillet latinsk adjektiv: Thorø maior, Lang maior, o. fl., jfr. p. 133. Hvis de tre ovfr. nævnte navne skulle stå i en tilsvarende kasus: nom. ville man vente enstavet forled: *Ønhøghæ, *Ønlaghæ, jfr. Marius Kristensens former: ø hin hōgha/lāgha.

geö p. 125. Hertil kommer den praksis, som kan iagttages i det færøske navnestof, som er det materiale, der afgiver det rigeste eksempelstof fra stednavne, jfr. Matras i Fjallið Mikla p. 141, og den undersøgelse af færøske stednavne fra enkelte områder, som jeg i denne anledning har foretaget, se ndfr. p. 152 ff. Her er hovedregelen, at substantivet skal stå i bestemt form ved efterstillet adjektiv, og i de eks. jeg har noteret med 'hin' + adj., står substantivet også i bestemt form.

Jeg mener altså, at den vestjyske norm evt. kan skimtes i 'Å hin hellige' derved, at å ikke har efterhængt artikel.

Men navnet adskiller sig også på anden måde fra det øvrige navnestof. Her tænkes specielt på det danske stednavnestof af tilsvarende type.

Mens typen: personnavn + hin + adjektiv i personnavne som ovfr. omtalt ikke er ganske ukendt men måske som anført af Kristen Møller overført fra vestnordisk tradition, så findes i det danske stednavnestof kun eks. med pron. 'den', aldrig med 'hin'.

Typen med 'den' er ret sparsomt forekommende, men den findes dog belagt fra så godt som hele landet, hyppigst findes den i den skånske Landebog fra 1569. Eks. er følgende¹⁾:

15/10 1410 *Knapstorp thet nørre* innæn Myærløse hæreth; s. dok. (1476 ÆDA I 39) Knastrop i thet norre (Knabstrup, S.-Jernløse s., Merløse h., Holbæk amt). 15/10 1410 er et på dansk udstedt sjællandsk landsingsvidne, og afskriften fra 1476 er et udtog af brevet.

P a l t e b o g e n, c. 1515, Skåne: *Brødeløchen den store* (jfr. Lille Brødeløche(n)), *Blanchen den vestre* (jfr. Blanchen, Øster-, Vester Blanchen).

S k 1 5 2 4 : *Wilstorp thet Nørre* (N.-Vilstrup, Skibet s., Tørrild h., Vejle amt).

L a n d e b o g e n, 1569, Skåne: *Mosse skiiffetid dett lange* (jfr. Dett lille mosse skiiffte), *Netten den store* (jfr. Den store netten, den lille netten), *heslundsagerenn den syndre*, *heslunds ageren den norre* (jfr. heslundsagerenn), *Pløgning den søndre* (jfr. syndre pløgningenn), *Bøhøy then westre*, *Bøhøy then østre* (jfr. Bøhøy), *Øren then westre*, *Ørenn then østre* (jfr. then vestre øir, then østre øir), *Mussagerenn thenn østre*, *Mussagerenn then westre*.

Å H T 3/12 1 6 4 0 : *Holluff den Offuere* (Over-Holluf, Fraugde s., Asum h., Fyn).

¹⁾ Der medtages alle forefundne eks., også fra senere perioder. Dette er dog muligvis ikke alle eksisterende, idet senere kilder ikke er systematisk udskrevet for hele landet i IfN's samlinger.

MB 1683: *Hald Ell Deel Den Lange* (jfr. Stached Hald Ell Deel), (Bjergager s., Hads h., Århus amt).

Urne Nb (1743 ff.) og Urne Jb (c. 1779): *Rosendalegd den østre, Rosendalegd den vestre* (Rosendale, Vester- og Øster-, Rutsker s., Bornholm, jfr. DS X 239).

Urne Nb: (*I Ellet Vester*) j *Ellet d. øster*; Urne Jb: *I Ellet d. Vestre, I Ellet d. Østre* (Ellesgård, Vester- og Øster-, Åker s., Bornholm, jfr. DS X 486).

Urne Nb: *Krusegd d. Østre* (Krusegård, Lille; Åker s., Bornholm, jfr. DS X 490).

Som det fremgår af materialet er kun ét af eks. (Knapstorp thet nørre, fra 1410) ældre end 'Å hin hellige' (fra 1450'erne), alle de øvrige eks. er yngre. Typen forekommer ikke i det ældste materiale og er sikkert i stednavne en sekundær type i forhold til typen med efterstillet adj. uden 'den/det', jfr. et tilsvarende forhold i tilnavne (p. 132), hvor det dog ikke ud fra forholdet i de ældste kilder (hvor typen med 'hin' eller 'den' forekommer) lader sig afgøre om typen er primær eller sekundær. Den kan derfor ikke have noget at gøre med den oprindelig efterhængte artikel, jfr. at en række af eks. specielt i Paltebogen og Landebogen har bestemt form af subst. plus 'den'/'det'. Den er sikkert også sekundær i forhold til den færøske hovedtype: appellativ i bestemt form plus adj., jfr. ndfr., der rimeligvis er nært beslægtet med hovedtypen af efterstilling i danske stednavne.

Den geografiske fordeling af eks. er endvidere næppe tilfældig, selvom som ovfr. bemærket alle eks. måske ikke er medtaget. Den har en tydelig østdansk (skånsk, bornholmsk) overvægt, med spredte eks. fra de øvrige områder.

Hvis man knytter en forbindelse mellem typen stednavn + efterstillet adj. *uden* forudgående 'den'/'det' og substantivernes efterhængte artikel, således som f. eks. Skautrup gør det, (og denne antagelse slutter jeg mig til, jfr. ndfr. p. 159) synes det ikke urimeligt at knytte typen *med* forudgående 'den'/'det' + efterstillet adj. i stednavne sammen med det, man almindeligvis kalder dobbelt bestemthed. I skånske tekster forekommer dette ret hyppigt, jfr. Glda. Grammatik V p. 290 ff. og Einar Lundeby Overbest. Subst. p. 179–180, og også i bornholmsk dialekt er fænomenet hyppigere end i rigsdansk, jfr. Espersen, Bornholmsk Ordbog, Indledn. § 132.

Hvis typen med 'den'/'det' antages at være sekundær i forhold til hovedtypen i stednavne, hvorledes stiller det sig da med 'Å hin hellige'? Jeg

synes ikke, der kan være større betænkeligheder ved også at antage, at 'Å hin hellige' er en sekundær type, den er jo trods alt overleveret senere end den første forekomst af typen med 'den' (1410). Men hvis begge typer antages at være sekundære i forhold til hovedtypen, kan det da evt. tænkes, at 'hin' i 'Å hin hellige' afspejler et vestjysk træk, mens typen med 'den', som jo ellers er den eneste forekommende i stednavne, svarer til en slags 'rigssprogsnorm', som også kan anvendes i eks. Wilstorp thet Nørre (1524) i Vejle amt? Nr.-Vilstrup ligger i hvertfald i nutiden indenfor det vestjyske artikelområde (jfr. KortFm nr. 80, og Peter Skautrup, Det da. sprogs hist. I 143).

Jeg mener ikke, at man heri kan se et udtryk for, at 'hin' skulle repræsentere en oprindelig vestjysk artikel (jeg anser jo bl. a. typen for sekundær). Jeg mener i og for sig blot, at det dialektale indslag kan ligge deri, at skriveren *ikke* vælger 'den'.

Jeg fremhæver dette, fordi jeg i dette ene og enestående navn ikke tør se en støtte for en tidligere fremført opfattelse, der igen er taget op og sidst fremført af Kristen Møller i Nord. Artikelprobl., nemlig den, at den foransatte artikel er udviklet af et inn (hinn). Et flertal af forskere mener derimod, at den har sin oprindelse i 'den', bl. a. Aage Hansen i Best. og ubest. Subst. Hertil slutter sig også Peter Skautrup, der bl. a. i Sammenhænge i dialektal udvikling (Runer og Rids, 1952) p. 98 anfører: »at vi jo ikke på vestjysk (lige så lidt som på dansk) grund har inn overleveret, hvorimod vi har thæn brugt utvetydigt som foransat artikel i kilderne indtil 1400 tallet og derefter fra ca. 1500 e eller æ i ganske tilsvarende funktion«.

Selvom jeg, som ovfr. anført, ikke i brugen af 'hin' i 'Å hin hellige' tør se noget udtryk for 'hin' som oprindelig vestjysk artikel, kan der måske være grund til at fremhæve en anden evt. lighed mellem 'Å hin hellige' og en speciel artikelbrug, som er anført af bl. a. Byskov, Gjedved Seminarium 1862–1912, p. 129 ff., jfr. også Kristen Møller, Nord. Artikelprobl. p. 83 f. Her beskrives en forskellig brug af æ og den. Foran adjektiv + substantiv bruges æ, når de to ord udgør ét begreb, i betydning nærmer sig en sammensætning, f. eks. »æ stoer Limgrav, æ vejster Daal. Vi havde to Dale paa Marken, en mod Vest og en mod Øst, og vi havde flere Mergelgrave, hvoraf en altid blev kaldt den store. Der kom siden en anden, der var større, men det gjorde ikke noget, den kom til at hedde æ nar Limgrav, og den anden beholdt Navnet, den havde faet« (Byskov, a. a. p. 130) og »æ Stakke Awr. Nogle korte Agre paa Marken, som gik under det Navn« (Byskov, a. a. p. 130). Disse eks. synes stærkt at nærme sig begre-

bet stednavn. I andre tilfælde bruges den, således f. eks. »Hvis der . . . var Tale om nogle korte Agre, der laa hist og her paa Marken imellem andre, vilde det hedde dem stakke Awr« (Byskov, a. a. p. 131).

Hvis denne forskel i brugen mellem 'æ' og 'den' er gammel, og der er vel i og for sig intet betænkeligt ved at antage, at den i hvert fald har været brugt o. 1450, hvor belæggene fra 'Å hin hellige' foreligger, kunne dette evt. tænkes at være baggrunden for, at skriveren foretrækker 'hin' for 'den' i et stednavn, der synes at stå 'æ stakke Awr' meget nær, og hvor 'den' næppe kan have været det dækkende udtryk.

Ud fra eks. hos Byskov (som sættes i forbindelse med en type, der kan bruges som egennavn, 'stori fossin') opkaster Einar Lundebjerg i Overbest. Subst. p. 145 spørgsmålet: »Er det mon på samme måten i jysk, at æ her repræsenterer inn (slik Kr. Møller så overbevisende hævder i NAP), og at denne art. altså har holdt seg i egennavnaktige uttrykk, mens funksjonen som adj.-art. ellers er overtatt av den?«

Man skulle i og for sig synes, at 'Å hin hellige' kunne være en støtte for denne antagelse, men jeg tør ikke gå længere end til at fremhæve, at skriveren ved at vælge et andet pron. end 'den' kan have udtrykt en dialektal tendens. Han kan dog næppe så sent (som c. 1450) have haft nogen bevidsthed om at 'æ' skulle svare til 'hin', og når og hvis han ikke ville bruge 'den', hvilke andre muligheder har han da haft?

Til slut skal det om 'Å hin hellige' bemærkes, at hvis det i dette navn godtages, at der ligger en vestjysk tendens i for det første at appellativet å står ubestemt, ikke har efterhængt artikel, og for det andet at 'hin' foretrækkes for 'den' i et egennavnagtigt udtryk, så er der egentlig kun tilbage at antage, at en eventuel hjemmelavet skriftsprogsform skulle vise skriftsprogspåvirkning i efterstilling af 'hin' plus adjektiv. Jeg synes på forhånd, at denne mulighed lyder temmelig usandsynlig, eftersom efterstillet adjektiv i danske stednavne ikke er overvældende hyppig, og i jysk findes kun meget få eks. Jeg synes derfor, at det er rimeligst at betragte 'Å hin hellige' som en konstruktion, muligvis baseret på visse vestjyske dialektale ejendommeligheder, der måske også har resulteret i en vis usikkerhed i anbringelse af såvel pronomen som adjektiv. Skabelonen som navnet er dannet over kender vi ikke, men den er muligvis beslægtet med den anden sekundære type med 'den'. Efterstilling i denne sidste type kan ikke umiddelbart parallelliseres med efterstilling af adj. i den ældre hovedtype, men den tendens til efterstilling af adjektiv, som er iagttaget i stednavne indenfor det østdanske område, understreges ved, at den sekundære type med 'den' også viser udpræget østdansk forekomst.

Færøske stednavne

Færøerne er det sted i Norden, hvor typen med efterstillet adjektiv er hyppigst forekommende. Ifølge Chr. Matras i Fjallið Mikla p. 145 findes der her hundredvis af eks. Ifølge samme er typen derimod usædvanlig på Island, men den forekommer dog, ligesom den kan findes på Orkneyøerne og Shetland (a. a. p. 144).

Til sammenligning med det danske navnestof kan der derfor være grund til at undersøge de færøske navne lidt nøjere. Af de hos Matras omtalte navne anses mange for at være relativt unge, men nogle af dem må være fra vikingetiden (a. a. p. 144). I kronologisk henseende adskiller de sig derfor fra det danske navnestof, idet efterstilling i nye navnedannelser i Danmark fremtræder meget sjældent efter f. eks. 1700, og da især i navne, der har et humoristisk anstrøg, jfr. ndfr. p. 174). Hovedparten af de danske navne må i hvert fald være fra vikingetiden (jfr. de mange navne på -by p. 204) eller tidligere.

Bortset fra et eks. fra den islandske Færeyinga saga: *Dímun in meiri* (eller in *bygða*) og *Dímun in minni* (eller in *lítla*) findes i Matras' afhandling kun én type navne, og den er således opbygget: substantiv (med bestemt artikel) plus (svagtbøjet) adjektiv, jfr. a. a. p. 144.

For at supplere det af Matras benyttede materiale¹⁾ har jeg gennemgået optegnelser fra Vågø, Suderø, Sandø og Østerø foretaget af N. Djurhuus.

Dette materiale kan ud fra hensynet til om substantivet står i bestemt form eller ubestemt form med efterfølgende adjektiv opstilles således:

1. bestemt form

a. c. 120 eks., der udgøres af almindelig kendte, overvejende usammensatte appellativer (*áin*, *brekkan*, *gjógvin*, *mørkin*, *urðin*, o. s. v.). Denne type kunne også beskrives som C plus ep. Det synes at være den eneste forekommende type hos Matras.

b. c. 17 eks., der også udgøres af almindelig kendte appellativer, men foran disse findes et bestemmelsesord (kan beskrives som CB plus CA plus ep). De synes at stå sammensatte appellativer meget nær. Som

¹⁾ Jfr. a. a. p. 142 note 1: The Faeroese material is partly derived from collections made by V. U. Hammershaimb c. 1850 and by Jacob Jacobsen chiefly in the 1890's (Landsbókasavnið, Tórshavn) and from the collections of others (found both in Landsbókasavnið and in The Institut for Navneforskning, Copenhagen).

eks. kan nævnes: Traðarmørkin heimara, innara, (Vågø); Nesgjógvinnorðara, heimara (Vågø).

c. 2 eks. med velkendte appellativer plus hin: Heygin hin mikla, Klettin hin gula, begge fra Sjøv s., Østerøssyel.

Ialt ca. 139 eks. med bestemt form.

2. ubestemt form

a. c. 50 eks., der udgøres af almindelig kendte appellativer med en foranstillet bestemmelse; kan beskrives som CB plus CA plus ep, f. eks. Seiðaberg høga (Vågø); Rossaklettur niðari, ovari (Suderø).

b. 9 eks. bestående af rene appellativer, kan beskrives som CA plus ep. Eks. er: Á bökkum innara, heimara (Vågø); Himiriki lítla (Sandø); Garði mikla (Suderø); Horn ovasta, mitt, miðasta (Suderø); Steinkrossus ovari, niðari (Suderø).

Ialt c. 59 eks. med ubestemt form.

Hovedtendensen i dette materiale synes at være denne: Når stednavnet udgøres af et CA led alene, står CA leddet oftest i bestemt form. Når stednavnet udgøres af et CA led plus et CB led, står CA leddet oftest i ubestemt form.

Hvis man i begge disse typer: CA og CB plus CA, der begge må betegnes som *proprier*, antager, at betydningsindholdet er det samme, kunne man formode, at der i begge typer må være et betydningselement bestemt, som kommer til sprogligt udtryk i den ene type (CA), men ikke i typen CB plus CA.

For at komme videre ad denne vej, inddrages nu også færøske stednavne med foranstillet adjektiv. Materialet hertil har jeg hentet fra Fortegnelse over Stednavne på Færøerne (1960). Ved foranstillet adjektiv synes ubestemt form at være det almindeligste (det eneste forekommende i retskrivningslisten, jfr. f. eks. under *norðara*, *sunnara*, *stóra*, *hægsta*, *heimara(i)*). Også her udgøres materialet overvejende af almindeligt forekommende appellativer.

Ser man nu på det her fremlagte materiale i hovedtrækkene, og ser bort fra de relativt få undtagelser, kunne man nå frem til følgende opstilling vedrørende bestemt og ubestemt form i CA-leddet:

bestemt form i CA leddet findes i typen: CA plus ep.

ubestemt form i CA leddet findes i typerne: fp plus CA, og CB plus CA plus ep.

Afgørende for bestemtheden i CA leddet synes det altså at være, om der

foran dette findes andre led, enten fp eller CB¹). Da fp leddet og ep leddet udgøres af ord af samme ordklasse (i reglen af adj. i svagtbøjet form), er det påfaldende, at kun efterstilling har indflydelse på bestemt form i CA, dog kun når dette står alene, ikke når der foran dette er et CB led. Det kan derfor konstateres at der er affinitet mellem bestemt form af enkeltstående appellativ og efterstillet adjektiv.

Sammenligner man de ovfr. p. 152 f. opstillede færøske navnetyper med efterstillet adjektiv med det danske stednavnemateriale, viser det sig, at kun typerne under 2 (der har CA leddet i ubestemt form) findes i Danmark, mens typerne under punkt 1 (CA leddet i bestemt form) ikke findes her²). Dette gælder dog ikke type 1 c., der som nedenfor omtalt må anses for sekundær, og svare til de i forrige afsnit omtalte navne med 'den' + efterstillet adj.

Som omtalt ovfr. må hovedparten af de færøske navne (hos Matras omtales kun type 1 a) bedømmes som relativt unge, selv om nogle dog anses for at være fra vikingetiden, og hovedparten af dem er naturnavne. De danske navne er derimod hovedsagelig bebyggelsesnavne, ofte tilhørende navnetyper, der må være fra vikingetiden eller tidligere. Da de danske navne som ovfr. omtalt kun består af type 2 (CA leddet i ubestemt form), kunne man være fristet til at anse denne type for den ældste, og den færøske hovedtype (CA leddet i bestemt form) for en yngre, måske sekundær type. Rimeligere synes jeg det er at antage, at måden at danne stednavne med efterstillet adjektiv har været en produktiv dannelsesmåde langt ned i tiden på Færøerne, i modsætning til det øvrige Norden. Dette forklarer den store hovedgruppe af velkendte og gennemskuelige appellativer i bestemt form plus adjektiv, en type der velsagtens ligger lige på grænsen af, hvad der almindeligvis forstås ved et *proprium*. Hvis vi går ud fra denne dannelsesmåde som grundtype for navne med efterstillet adjektiv, ville den kunne danne basis for forståelsen af, hvorfor det efterstillede adjektiv også i andre navnetyper fremtræder i svagtbøjet form (i modsætning til f. eks. personnavne, hvor stærktbøjet form ikke sjældent forekommer, jfr. under personnavne p. 129). De øvrige ovfr. p. 152 f. nævnte typer kunne da tænkes at have svagtbøjet form, fordi et betydningselement, bestemthed, enten som i type 1 b. (der kan betragtes som en overgangstype) er tilstede i udtrykket i CA leddet, eller som i eks. under 2 a. og b., der er identiske med de i dansk forekommende, er til-

¹) Jfr. også Einar Lundeby, *Overbest. Subst.* p. 137, der i en lidt anden forbindelse udtaler: »Det er komplekset subst. + adj. som utgjør egennavnet.«

²) Jfr. dog det svenske marknavn *Stenen dighræ* (p. 72), der nøje svarer til den under punkt 1 a nævnte færøske type.

stede uden manifestation i udtrykket i CA leddet, men kun i den svagt-bøjede form i ep.

Hvis man antager denne udviklingslinje: CA (appellativ i bestemt form) plus ep > CB plus CA (evt. i ubestemt form) plus ep > CB plus CA (ubestemt form) plus ep eller CA (ubestemt form) plus ep, synes man også at kunne se en udvikling hen imod et *proprium* fra et rent appellativ, hvor graden af 'bestemthed' er aftagende i udtrykket. De danske stednavnetyper viser kun slutfasen i denne evt. udvikling, men da de som ovfr. omtalt har et ældre præg end de færøske, må vel heraf også følge, at de er blevet etableret qua *proprier* tidligere end de færøske, og dette har været grunden til, at vi ikke finder den færøske hovedtype i dansk.

Det bør dog understreges, at det ovfr. p. 152 anførte eks. fra den islandske *Færeyinga saga*: *Dímun in meiri*, *Dímun in minni* kan være af samme alder som de danske navne, og i dette findes ikke bestemt form i CA, men efterstillet 'hin' plus adjektiv. Dette forhold kunne evt. tolkes således, at CA leddet ikke behøver at indeholde elementet 'bestemthed'. Rimeligere synes jeg, det er, at se dette navn som en parallel til de under punkt 1 c. anførte navne (f. eks. *Heygin hin mikla*). Blot er bestemtheds-elementet i *Dímun*, der må være et gammelt og fast etableret navn (som de danske), ikke kommet til udtryk ved tilføjelse af artikel, som i det nyere navn *Heygin*. Men jeg mener, at i begge navne kommer det forhold til udtryk, som kan svare til 'dobbelt bestemthed', et fænomen, der har en vid udbredelse på Færøerne, også efter 'hin', hvor bestemt form synes at være helt gennemført, jfr. Einar Lundeby, a. a. p. 167 ff. Heller ikke den tidlige forekomst af 'dobbelt bestemthed' i *Dímun in meiri*, -in *minni* synes at tale imod en sådan tolkning, idet det f. eks. hos Einar Lundeby a. a. p. 156 hedder om typen 'hinn hestrinn' i norrønt sprog: »Den kan ha kommet opp temmelig snart etter at sluttartikkelen hadde slått igjennom«. Denne dannelsesmåde og type mener jeg derfor bør anses for sekundær i forhold til de øvrige omtalte typer og parallel med den i danske stednavne fra især 1500 og 1600 tallet forekommende med 'den' + efterstillet adj.

Dette eks., som vistnok er dækkende for den samtidige, vestnordiske tradition (jfr. da. eks. i vestnordisk tradition ovfr. p. 147 under A *hin hellige*), understreger således den principielle forskel der er mellem den ovfr. omtalte færøske hovedtype og den danske hovedtype, at i færøsk *skal* bestemtheds-elementet helst udtrykkes (enten ved efterhængt art., eller ved efterhængt art. plus *hin*) men i dansk kommer dette ikke til udtryk (kun i de ovfr. nævnte sekundære typer hvor det til gengæld også må anses for hovedregelen).

Ved at inddrage det færøske materiale i denne undersøgelse, synes man at kunne nå frem til en acceptabel forklaring på, hvorfor det efterstillede adjektiv også i danske stednavne har svagtbøjet form. Hvad enten den ovfr. skitserede kronologiske udvikling fra appellativ til proprium har gennemløbet de nævnte faser i den nævnte rækkefølge eller ej, synes det rimeligt at se en forbindelse mellem et element, der fremkalder svagtbøjet form af adjektivet, og svagtbøjet adjektiv. Det attributive adjektiv er som materialet viser oprindelig efterstillet, mens foranstilling er sekundær, og svagtbøjet form kan derfor ikke være overført herfra, og som omtalt i Marknavnestudier p. 5 og fremhævet under afsnittet tilnavne p. 132 (hvor forholdet må være et andet) er adjektivet underordnet stednavnet.

I det færøske materiale er der som ovfr. påvist stærk tilknytning mellem substantivets bestemthedsform og efterstillet adjektiv, og det synes derfor rimeligt at anse den svagtbøjede form i adjektivet for fremkaldt af bestemthedsformen¹⁾. Substantivets bestemthedsform antages f. eks. af Skautrup, *Det da. sprogs hist.* I p. 138 »at have til udgangspunkt forbindelsen: substantiv plus artikel (egentlig: demonstrativt pronomen) plus adjektiv, og det pronomen, som her kommer til anvendelse er ikke sá(si), men det specielt nordiske hin, der i vestnordisk udvikles til (-)inn, (enn), i østnord. til -(e)n (enkelte forskere anser dog formen enn, inn, måske samme ord som got. jains »hin«, for at være ældst og alene forudsætning for efterhængt artikel«. Skautrup anfører endvidere, at »Tidligst har den nævnte forbindelse nok været brugt ved propriar og personbetegnelser, som f. eks. runeda. Haralds hins gōþa S. Vissingestenen 1) ... Herefter kommer forbindelsen ved appellativer fx. vn. hendi inni hǫgri »med den højre hånd« ... Og herfra bevares da de rent enklitiske former uden attribueret adjektiv, da. mand-en, kone-n, hus-et«.

Som ofte nævnt findes typen med 'hin' ikke i det ældste danske stednavnemateriale, og den kan derfor ikke være indeholdt i, hvad Skautrup ovfr. betegner som propriar, men det er ikke destomindre stednavnetypen »Ølsemagle«, der i a. a. p. 142–43 tages som »en af forudsætningerne for den bestemte artikels vedføjning til og fastvoksen med substantivet« (p. 143).

Men der er da sikkert også en sammenhæng mellem det svagtbøjede efterstillede adjektiv i stednavne og den efterhængte artikel i appellativer. Som en evt. mulighed skal her blot påpeges, at denne sammenhæng kunne etableres ved at antage den ovfr. p. 155 skitserede udvikling af et proprium, hvor endepunktet i udviklingen viser dette som indeholdende et element af bestemthed, der evt. kunne svare til den efterhængte artikel.

¹⁾ Hermed kan også, men kun delvis, jøvnføres Einar Lundeby's udtalelse, a. a. p. 144: »En minnelse om at artikkelen i et uttrykk som stóri fossinn egtl. hører adj. til, ligger i adj.'s svake bøyning, som blir beholdt etter foranstillingen«.

Ved denne antagelse, ville der også blive etableret forbindelse mellem den af Skautrup p. 142–43 påpegede geografiske fordeling af stednavne med efterstilling i Østdanmark og Østjylland og efterhængt artikel i disse områder, og foransat artikel i Vestjylland svarende til en stednavnetype med foranstillet adjektiv.

Det af Skautrup i a. a. p. 143 tegnede kort, hvor der er indlagt stednavne af typen Ølseagle, og hvor grænsen mellem vest- og østjysk artikelbrug er indtegnet, bør dog revideres en smule. Jeg tænker her specielt på de jyske stednavne med efterstillet adj., jeg har fundet, som ligger vest for artikelgrænsen, altså i det nuværende foransatte artikelområde.

Der er først de to herredsnavne, Nørlyng og Sønderlyng i Viborg amt, som har efterstillet adjektiv i VJb. Disse kan jo desværre ikke lokaliseres nærmere end til et herred, men i hvert fald har dele af Nørlyng h. i nutiden (spor af) vestjysk artikelbrug, jfr. kort hos Skautrup p. 140, mens Sønderlyng h. ligger indenfor det nuværende østjyske område.

Det andet eks., jeg vil anføre, er Dalbydigær (St.-Dalby), belagt med efterstillet adj. i 14. årh., der ligger i Hatting h., Vejle amt, altså i det vestjyske artikelområde lige syd for den nuværende artikelgrænse. De øvrige jyske eks. (f. eks. 'Å hin hellige', som jeg jo også mener er en sekundær type) anser jeg ikke for tilstrækkelig pålidelige til at de bør anføres her.

Nu ligger de her anførte eks. jo meget nær op til den nuværende artikelgrænse, og jeg mener ikke, at deres forekomst kan vælte den af Skautrup anførte hypotese.

Deres forekomst viser i og for sig blot, at området med efterstillet adj. i stednavne har været større end det nu er, og hvis den af Skautrup opstillede hypotese er rigtig, hvad jeg finder yderst rimeligt, har følgelig også det østjyske artikelområde været større. Men vi kan ikke vide noget om, hvorledes grænserne mellem disse to forhold tidligere har forløbet. Men så meget synes dog at kunne siges om ihvertfald artikelgrænsens forløb, at denne ikke altid kan have været stationær, således som hævdet af P. K. Thorsen i sin afhandling, Den berømteste dialektgrænse i Danmark (Afhandlinger og Breve II p. 109): »Jeg mener at Dialektgrænsen fra Arilds Tid har gaaet, hvor den gaar den Dag idag.« Dette er også blevet imødegået af Anders Bjerrum, DS XII, XX, der ud fra de bebyggelsehistoriske forhold i Voer herred afviser P. K. Thorsens opfattelse af artikelgrænsen »som identisk med den gamle grænse mellem to befolkningsgrupper« og videre konkluderer: »Artikelgrænsens forløb gennem Voer herred kan derfor ikke opfattes som et indicium for dialektgrænsernes stabilitet gennem lange tidsrum, men bør snarere opfattes som et eksem-

pel på, at en grænses nuværende forløb er et resultat af forskydninger, foregået i tidens løb, i dette tilfælde måske snarest fra øst mod vest«.

Men hvis det kan slås fast, at de to fænomeneres udbredelsesområde (udbredelsen af stednavne med efterstillet adj. er jo beskrevet i denne bog) ikke har været stationær, hvor stort har området (for stednavne) med efterstillet adj. da opr. været? og har hele det jyske område oprindelig haft efterhængt art? Disse spørgsmål kan næppe besvares endegyldigt, men jeg vil i det følgende trods alt forsøge at skitsere en udvikling, der ifølge sagens natur kun kan være hypotetisk.

Angående det forhold om der i det jyske område måske har været efterstilling, opstiller Skautrup p. 140 to alternativer: »Enten har efterstilling ikke forekommet i jysk, eller også er denne konstruktion opgivet så tidligt, at ethvert spor (bortset fra persontilnavne) er forsvundet«, og p. 141 siger han om den vestjyske art.: »Den bliver foransat artikel i vest- og sønderjysk, fordi efterstilling af attributivt led enten ikke er kendt eller har fornøden hyppighedsstyrke (frekvens)«. Det er ikke helt let at blive klar over, hvilken af de to muligheder Skautrup foretrækker. Tilføjelsen om persontilnavne i det første citat kunne få en til at tro, at han var tilbøjelig til at mene, at efterstilling må have været til stede; men med hensyn til de konsekvenser, dette måtte have for hans hypotese om sammenkædning af efterstilling og efterhængt art. synes han at være afvisende, jfr. ndfr.

Ud fra de foretagne undersøgelser af tekster før 1300, jfr. p. 116 ff. synes jeg, det er rimeligt at antage, at efterstilling har været til stede i jysk, men tidligt har været på retur, specielt i tekster fra det sydlige område jfr. Flensborghs. af JyL og Flensborg stadsret. I persontilnavne har efterstilling også været til stede, jfr. Skautrup og undersøgelsen af tilnavne p. 131 f. I denne forbindelse kan også nævnes, at vi i et stednavn på Rømø har bevaret et efterstillet persontilnavn til nutiden: Bolilmark, jfr. DS III 343, et forhold der kan jævnføres med, at efterstilling i persontilnavne synes at være et konservativt træk, endnu konservativere end efterstilling i stednavne, jfr. p. 131.

Spørgsmålet er da, hvor hurtigt kan et område skifte fra en evt. efterstilling til foranstilling? Som et eks. herpå synes jeg stednavne med efterstilling i Maribo amt kan tjene, også fordi det giver et ganske godt sammenligningsmateriale. Før 1300 har alle navne i Maribo amt (og belæggene stammer så godt som alle fra VJb) efterstilling af adj. Men efter knapt 200 år (per. 1400–1500) har kun 2 navne efterstilling, og i nutiden kun ét. Udviklingen kan således, i hvert fald indenfor stednavne, gå relativt hurtigt.

Hvis der antages at have været efterstilling i jy. stednavne, må skiftet til foranstilling (uden for de ovfr. påviste områder med bevaret efterstilling) være sket før c. 1200–1300, jfr. de ældste belæg i jy. stednavne.

Vi vender nu tilbage til Skautrups hypotese om en forbindelse mellem efterstillet adj. i stednavne og efterhængt art. Som ovfr. omtalt synes han at stille sig afvisende, ihvertfald overfor den konsekvens denne antagelse vil have for det nuværende jyske område med foranstillet artikel, jfr. hans omtale af K. J. Lyngby, a. a. p. 139: »Den foransatte artikel i vestjysk antager han (Lyngby) for udviklet af pronominet thæn, men han (Lyngby) mener ganske vist – på grund af vestjyske former som Byssens Folk, Dawsens Lys olgn. – at vest- og sønderjysk tidligere har haft efterhængt artikel«.

Jeg mener imidlertid, at Skautrups hypotese om sammenkædning af efterstilling og efterhængt art. har stor sandsynlighed for sig, selv om vi stadig intet ved om, hvorledes de to fænomener forholder sig kronologisk til hinanden. Men så meget kan man vel slutte, at f. eks. en opgivelse af efterstilling til fordel for foranstilling må være en forudsætning for en evt. brug af foransat artikel.

Nu kan der, som ovfr. vist, i et områdes stednavne ske et skifte til foranstilling på mindre end c. 200 år. Jeg vil lige indskyde her, at hvis vi ikke havde haft de meget tidlige belæg på stednavne fra Maribo amt, kunne der næppe være megen mening i at kæde efterhængt art. og efterstilling i stednavne sammen for dette områdes vedkommende. Stednavnes konservatisme med hensyn til efterstilling bør endnu engang understreges, og jeg mener, at det sjællandske hovedområde i denne henseende må indtage en særstilling, som vi derimod ikke finder på f. eks. Fyn, hvor vi jo ikke har bevaret efterstilling i stednavne, men ikke destomindre har efterhængt art. Hvis sammenkædningen af de to fænomener skal oprettholdes som hypotese, mener jeg, at den kronologiske forskel imellem dem må være ret lille. 'Omkring år 900' (jfr. f. eks. Niels Åge Nielsen, *De jyske dialekter* p. 43) regner man med en artikelløs tilstand i dansk, og hvis man anser tiden fra c. 900 – c. 1200(1300) (hvor foranstilling er sket i de jyske stednavne) for en periode hvor foranstilling er trængt frem i jysk, synes jeg (idet jeg mener, at man bør tage konsekvensen af Skautrups sammenkædningshypotese) at det lyder ganske rimeligt, at efterstilling ikke har kunnet nå at sætte sig fast i artikelbrugen, i hvert fald i visse dele af området (velsagtens de sydligste), og at foransat art. her har været fremherskende. Derfor kan grænsen mellem de to områder have været forskellig til de forskellige tider. Bevægelsen synes at have været fra syd mod nord og fra vest mod øst (jfr. belæg med efterstilling i jy. stednavne),

men den kan også til visse tider være gået den modsatte vej (jfr. Bjerrums ovfr. citerede antagelse angående Voer herred, hvor forskydningen snarest er gået fra øst mod vest), måske betinget af specielle bebyggelsesmæssige og økonomiske faktorer.

Jeg vil sluttelig her påpege, at det ikke ud fra stednavne kan afgøres, om Fyn i denne henseende opr. har fulgt det syd- og vestjyske område, og senere har fået sin artikelbrug påvirket fra det østdanske område (altså en forskydning som i Voer herred fra øst mod vest), eller om det oprindelig har tilhørt det østdanske område.

1500-1600

- ep
- × skifte til fp
- latent ep
- T EB
- + FB

KAPITEL 7

Perioden 1500–1600

Også i denne periode fortsætter tendensen henimod foranstilling. I Maribo amt og i Skåne er der nu kun ganske få eks. med efterstilling tilbage, jfr. tabeller og kort IV, men også indenfor det sjællandske område mærkes tendensen nu tydeligere, specielt i Holbæk amt og Præstø amt, jfr. tabeller. Sorø amt har derimod stadig en meget høj bevaringsprocent: 95,4, og at dette tal ikke er 100 skyldes *ikke* overgang til fp, men at navnet Ørslev under Skoven ligesom i forrige periode har latent EB. Det er endvidere karakteristisk for Sjælland i denne periode, at forekomsten af eks. med latent ep er stigende, jfr. specielt Frederiksborg amt: 27,8 %, Holbæk amt 16 % og Præstø amt 6,2 %, et forhold der i de følgende perioder stabiliseres således, at disse navne senere får fp (gælder dog ikke for Permelille og Sundbylille). Heller ikke i Skåne er normen endnu fastlagt i alle navne: 7,1 % latent ep, mens den i Maribo amt har stabiliseret sig i alle navne (kun et navn med ep) og dette forhold er uændret til nutiden.

Udenfor det egentlige hovedområde (Sjælland, Maribo amt og Skåne) findes i denne periode kun eks. med ep i de også tidligere belagte 4 navne fra Ommersyssel i Jylland. I Århus-Skanderborg amt er dog noteret et eks. med ep fra KancBrevb 4/11 1578 Dyringhafuelille, der dog snarere må tilskrives en tendens i kilden end en tendens i området.

Det første eks. på, at FB afløser ep findes i denne periode (men typen kendes allerede i VJb, jfr. p. 145. I Kirke-Hvalsø i Københavns amt bliver FB formen norm fra c. 1505, mens den i Kirke-Hyllinge først bliver gennemført fra M 1664. Ligesom i forrige periode har Ørslev under Skoven i Sorø amt latent EB i denne periode.

Typen med efterstillet 'den' + adjektiv, der er behandlet ovfr. under 'A hin hellige', findes i denne periode i Skåne (mange eks.) på Fyn (1 eks.) og i Jylland (1 eks.).

Under gennemgangen af denne periode skal lige kort omtales en kilde, *Sjællands Stifts Landebog fra 1567*, der kan siges at være for det sjællandske område i perioden 1500–1600, hvad RJb var for dette område i

perioden 1300–1400. Som beskrevet ovfr. var hovedtendensen i RJb, at sjællandske navne havde efterstilling, men dette er ikke længere tilfældet. I de navne, hvor der i den mellemliggende tid er konstateret et skifte, følges den nye norm i udstrakt grad i de pågældende navne. I en række tilfælde, f. eks. St.- og Ll.-Ladager i Kbhvn. amt, S.-Jernløse i Holbæk amt, St.-Elmue i Præstø amt, Ll.- og St.-Linde i Præstø amt, har den vort første belæg på foranstilling, og der er grund til ud fra de efterfølgende belæg at tro, at formerne i SSL 1567 er udtryk for normen i disse navne i 1567. I gengivelsen af enkelte navne har SSL 1567 såvel ep som fp: paa Lillde Syndby marck p. 180: paa Syndbylillde marck p. 180 (jfr. også p. 181), og paa Rørbechsmagle p. 11: y Store Rørbeck p. 11. Begge navne ligger i Frederiksborg amt, der som ovfr. omtalt har flere navne med latent ep, og formerne af disse to navne i SSL 1567 kan ses som en afspejling af dette forhold. I Sundbylille vinder formen med fp ikke varigt indpas, men i Store-Rørbæk slår den igennem efter denne tid. Derimod kan man nok se en sjællandsk tendens til efterstilling i kilden ved gengivelsen af Giiesløf Vestre p. 94, der muligvis skal lokaliseres til Gierslev, Løve h., Holbæk amt, som ellers ikke er belagt med adjektiv overhovedet, og måske også i formen: Thuede Lillde marck p. 58 (Ll.-Tvede, Næstelsø s., Hammer h., Præstø a.), der ellers kun er belagt med fp.

Mens det hidtil (jfr. dog under Lille-Esbønderup i forrige periode p. 145) er blevet betragtet som givet, og dette er søgt bekræftet ved undersøgelse af kilderne, at når der forelå et eks. med ep, var dette udtryk for, at efterstilling virkelig var et syntaktisk karakteristikon for navnet (hvad enten denne efterstilling så tilhørte navnets norm eller skyldtes en tendens i kilden), så dukker i denne periode en mængde eks. op, som med hensyn til efterstilling kunne betegnes som falske. Tydeligst og belagt med flest eks. er fænomenet iagttaget i *Eline Gøyes Jordebog 1552*. I denne kilde findes, specielt fra Maribo amt og Ringkøbing amt, en række navne med ep, som aldrig (i reglen heller ikke andetsteds i samme kilde) hverken før eller senere er belagt med ep.

Eks. fra Maribo amt er: p. 65 Moβelidle: p. 112 Lille Mosze (jfr. DS XI 150), p. 65 Mosse store: p. 116 Store Mosse (jfr. DS XI 150), p. 65 Reyerslidle: p. 109 Lidell Reyerslø (jfr. DS XI 133), p. 65 Reyersløstore: p. 111 Store Reyerslø (jfr. DS XI 133), p. 66 Skouby østre: p. 80 Østerskouby (jfr. DS XI 35), p. 66 Skougby westre: p. 80, 115 Wester Skouby (jfr. DS XI 21), p. 66 Slening lidle: p. 73 Lidell Sleminge (jfr. DS XI 146), p. 66 Slening store: p. 74 Store Sleminge (jfr. DS XI 146), p. 66 Wlsløffwestre: p. 139 Wester Wlsløff (jfr. DS XI 153).

Navnene på siderne 62–67 er iflg. Thiset's indledning til EGøyesJb p.

III–IV afskrifter af et register i en ældre jordebog, afskrevet aldeles ordret og mekanisk, idet skriveren ubetænksomt henviser til afskriftens sidetal.

Dette register er imidlertid alfabetisk ordnet, dog således som det vel-sagens er almindeligt i middelalderen og senere, og således som jeg f. eks. også har iagttaget det i abbed Jeips regnskaber fra Skovkloster (1467–81), at det kun er alfabetisk ordnet efter forbogstav, ikke efter følgende bogstaver. Således står alle ord med f. eks. a sammen, men Askø kommer før f. eks. Almending. Skriveren har ladet hovednavnet (f. eks. Reyerslø) være bestemmende for rækkefølgen, mens han må have betragtet adjektivet som et mindre vigtigt led, der ikke skulle bryde den alfabetiske rækkefølge, og derfor har han efterstillet det. Disse former med efterstilling kan ikke betragtes på linje med det øvrige materiale, de er kun en slags 'administrative' opslagsformer (samme ordning kan forøvrigt iagttages i de af Stednavneudvalget udsendte retskrivningslister).

Også eksemplerne med ep i EGøyesJb fra Ringkøbing amt er afvigende fra alle øvrige belæg i de pågældende navne, og også fra andre belæg i samme kilde: p. 335: *Wogenberg Røre* (N.-Vognbjerg, Dejbjerg s., Bølling h.), fp: 444, jfr. iøvrigt ndfr. om endnu et eks. med ep. p. 336: *Wogennberge søndre* (S.-Vognbjerg, Stavning s., Bølling h.), fp: 444. p. 338: *Cabell lidle* (Kabel, Nørlem s., Skodborg h.), fp: 372, 377, 445; jfr. iøvrigt ndfr. om endnu et eks. med ep. p. 338: *Sinckebeck store, Sinckebeck Lille* (Sinkbæk, Flynder s., Skodborg h.), fp.: 371, 372, 377, 445. p. 339: *Camstrup store, Camstrup Lidle* (Kamstrup, N.-Nissum s., Skodborg h.), fp: 372, 445. p. 340: *Blesbierrig lille* (Blæsbjerg, Råsted s., Ulfborg h.), fp: 51. p. 340: *Stenum lille* (Ll.-Stenum, Råsted s., Ulfborg h.), fp: 385, 386.

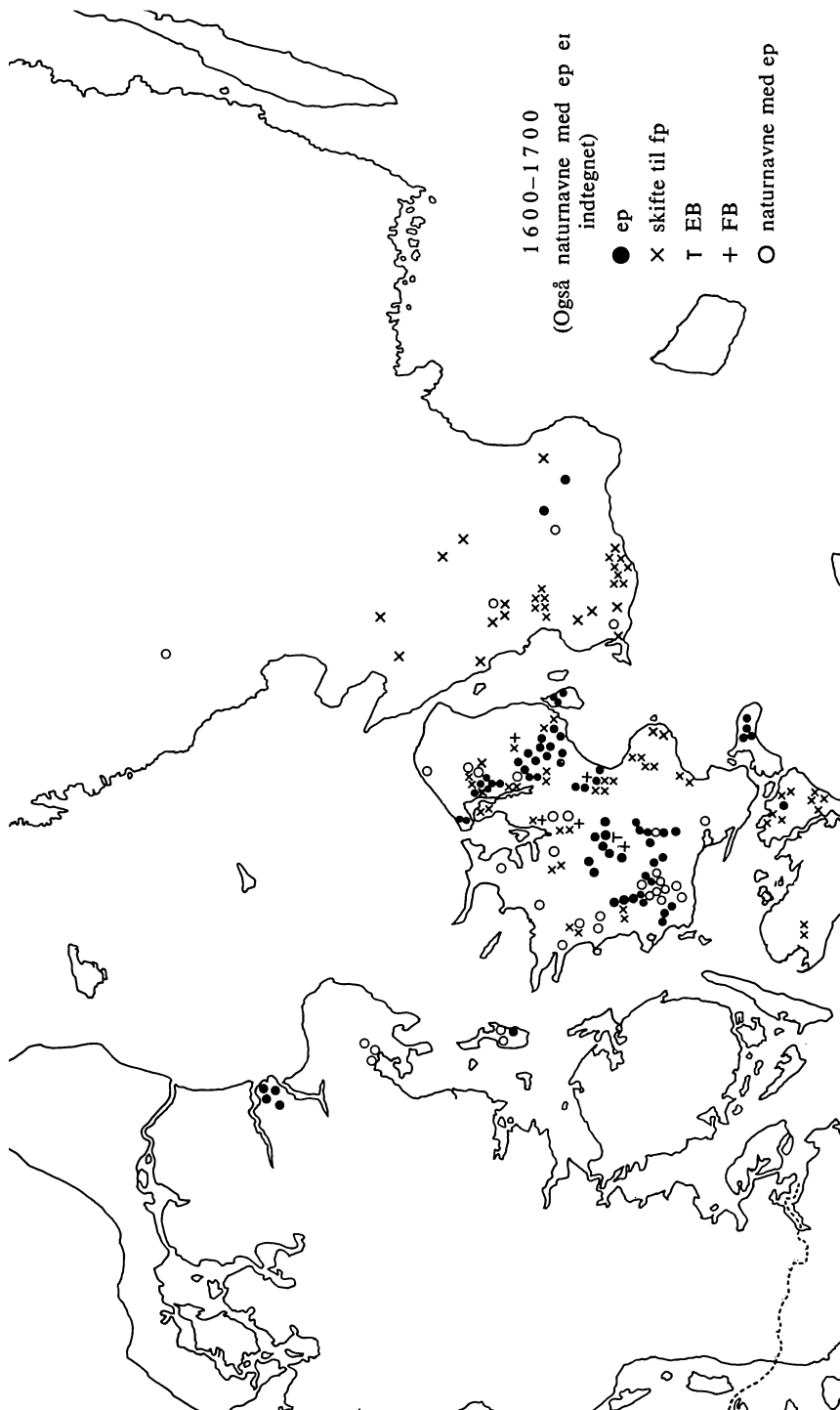
Navnene fra Ringkøbing amt er af en lidt anden art end dem fra Maribo amt. De findes i lister, der indenfor forskellige herreder registrerer hr. Magnus Gøyes købegods, men navnene er ikke alfabetisk ordnet efter forbogstav, måske snarere topografisk, og det kan derfor ikke som under Maribo amt være alfabetiseringen efter hovednavnet, der betinger efterstillingen. Men navnene optræder alle som overskrifter, hvorefter det meddeles, hvem og hvilken afgift der ydes i den pågældende by. De kan derfor alligevel betragtes som en slags opslagsformer, og dette må være grunden til at hovednavnet anbringes først. Samme årsag ligger sikkert også bag formen *Cabbel Østre* p. 384, der er overskrift til et dokument, der indeholder formen Øster Kabel.

Disse former såvel fra Maribo amt som fra Ringkøbing amt afslører sig også som »uægte« derved, at vi her finder efterstilling af adjektivet »store«, hvilket aldrig kan findes i det øvrige materiale.

Anderledes er forholdet imidlertid i 2 eks., hvor formen med ep findes i dokumenter, der gengives i EGøyesJb. Det drejer sig om 30/4 1521 p. 363 *Wogenbiere Nøre*; i samme dok. findes formen *Sønder Vogenberg*, og på samme side i gengivelse af dokument 25/11 1499 *Nørewogennbiere*, og 16/3 1521 p. 399 i *Grandløsslidle* sognen vdj Grandløsse by, i overskrift ved samme dok. findes formen: Grandløsse (jfr. Holbæk a. p. 35).

Disse to former med ep er også afvigende fra de øvrige belæg af de pågældende navne. Der synes således ikke at være grund til at tillægge dem nogen særlig vægt. De kan skyldes skriveren af EGøyesJb, der iøvrigt med hensyn til efterstilling af adjektiv i gengivelse af dokumenter synes en pålidelig kilde, idet de to eks. er de eneste, jeg har noteret, der afviger fra de gengivne navnes norm.

KAPITEL 8

Perioden 1600–1700

I denne periode bliver procenten af foranstilling for det samlede navnestof for første gang større end procenten af efterstilling, 49,66 %: 46,20 %. Omkring disse tal stabiliseres forholdet (i følgende periode: fp: 51,74 %: ep: 44,06 %), idet der efter c. 1700 kun sker meget få ændringer (kun iagttaget i navne fra Frederiksborg amt og Københavns amt). Som det fremgår af tabellerne adskiller Maribo amt og Skåne sig stadig afgørende fra Sjælland, idet der i disse områder nu næsten kun er foranstilling. På Sjælland viser den tendens, der har kunnet iagttages for Sorø amt i de foregående perioder, sig nu tydeligere i forhold til de øvrige sjællandske områder, her har kun 8 % foranstilling, mens de øvrige amter svinger fra 34,2 %–66,6 %, jfr. tabeller. Denne tendens i Sorø amt understreges yderligere derved, at fra slutningen af forrige periode og i løbet af denne dukker nye navne med ep op, der i en række tilfælde er bevaret til nutiden: Nordrupvester, -øster, Sønderupnørre, -sønder, der er bevaret til nutiden, endvidere V.-Bøgebjerg og S.-Bjerre¹⁾, jfr. p. 38 og 45.

I det jyske område har stadig de samme 4 bebyggelsesnavne i Ommer-syssel efterstilling, men den hypotese at det jyske område har været større og i hvert fald omfattet en større del af Randers amt, bekræftes ved forekomsten af 3 naturnavne med ep i MB 1683: Øxenbjerg Neder og Øfuer fra Bregnet s. i Ø.-Lisbjerg h., og Sølille, Ebdrup s., Djurs S.-H. (Jvfr. også det tvivlsomme Hellemagle fra Jb 1619–20, der ikke kan nøjere lokaliseres end til Ø.-Lisbjerg h.).

I denne periode kommer den for danske naturnavne så vigtige kilde: Markbogen fra 1681–83 ind i billedet. For Skånes vedkommende er

¹⁾ Jfr. Beyer, Egtslefmagle (1820), p. 117: »Bjerger sogn er Annex til Ørslef, og har sit Navn af et høit Bjerg, Byen er bygget paa, og har ellers det Tillægs Ord, Bjerger Sønder, skjøndt man i Egnen ikke kjender med det Navn, hverken Bjerger Nordre, Østre eller Vestre, men formentlig paa den Tid maae have været at skjælnes fra et andet, ikke langt derfra liggende Bjerg-Bye ved Slagelse, og derfor denne Bye kaldet Bjerger Sønder«.

de vigtigste naturnavnekilder Paltebogen og Landebogen fra henholdsvis 1515 og 1569. Selv om de tilhører den foregående periode, behandles de dog i sammenhæng med den senere danske.

De sjællandske naturnavne med efterstillet adjektiv har jeg behandlet i Marknavnestudier p. 25–33. Eks. fra Maribo amt og Skåne og Randers amt findes i materialesamlingen p. 58, 70 ff. og 77 f.

M a r k n a v n e

Mens vi i heldigste fald i bebyggelsesnavne kan følge formudviklingen fra tidligt overleverede kilder til nutiden, så er forholdet et andet i marknavne, der kun i ringe grad findes overleveret i kilderne før Markbøgernes tid, og for Skånes vedkommende før Paltebogen og Landebogen. Men antallet af marknavne må have været meget stort, hvad Markbøgerne da også viser, og der er grund til at tro, at en række af marknavnene er meget gamle, omtrent så gamle som de landsbyer, indenfor hvis område de er beliggende, jfr. f. eks. Kr. Hald i NoB 36 p. 14–33.

Når vi i Markbøgerne finder så relativt få marknavne med efterstillet adjektiv må dette bero på flere omstændigheder. Først og fremmest dem, man kunne kalde ydre omstændigheder, dernæst de rent sproglige.

Til de ydre omstændigheder må regnes det forhold, som rammer alle marknavne, at disse navne er temmelig ustabile, i modsætning til bebyggelsesnavne, der sjældent udsættes for navneskifte. Ændringerne indenfor marknavnegruppen kan skyldes omlægning af arealer, ændringer i jordfordeling og andre lignende ydre forhold. Som påpeget af Chr. Lisse i *Ti Afhandlinger (Tradition og Fornyelse i Marknavne)* p. 123, der ud fra kontinuiteten i marknavne fra Falster i en 200-årig periode indtil udskiftningstiden har belyst dette problem, skal man være varsom med at fastslå antallet af gamle marknavne i det overleverede materiale. »Sandsynligheden taler for, at det snarere er betydeligt under end over halvdelen af denne navnemasse, der udgør denne kerne af gamle, stabile navne«.

Til denne meget store indskrænkning af det samlede marknavnestof, kommer yderligere en, som specielt må have ramt navne med foran- eller efterstillet adjektiv. Disse navne (og det gælder også bebyggelsesnavne) må altid være sekundære dannelser i den forstand, at de i deres dannelsesmåde forudsætter et »hovednavn«, der derefter på grund af opdeling eller lignende af det pågældende areal får en tilføjelse. Men da en opdeling af et hovedområde, f. eks. af en mark, velsagtens kun har været af interesse for en mindre kreds, f. eks. deltagerne i landsbyfællesskabet, og da vi ikke før Markbøgerne har en kilde med tilsvarende nøjagtig regi-

strering af jorden, må dette være en af årsagerne til at vi i middelalderlige kilder kun sjældent finder eks. med ep og fp, hovednavnet har i reglen været tilstrækkelig oplysning for en uden for fællesskabet. Men ved at forudsætte en opdeling af den ene eller den anden art, når vi også over i de rent sproglige forhold. Opdeling af jordarealer må have fundet sted til forskellige tider, og man skulle tro, at dannelsen af et navn også med hensyn til anbringelsen af adjektiv måtte være i overensstemmelse med den »norm«, der fandtes i det pågældende område på det pågældende tidspunkt. Og dette er sikkert også hovedregelen, de mange eks. med foranstillet adjektiv er sikkert blevet til, efter at man i det pågældende område er gået over til foranstilling. Men som ved bebyggelsesnavne skulle man tro at nogle af de foranstillede adjektiver oprindeligt har været efterstillede, men nu skjuler sig i den store foranstillede gruppe, hvorfra de nu ikke kan udskilles.

Et andet sprogligt forhold, der kan begrunde det relativt beskedne materiale med efterstilling af adjektiv i marknavne, er en mulig 'substantivering' af hele komplekset CA + ep, der eventuelt kan være foregået tidligere, men i det her foreliggende materiale er iagttaget i MK 1791 (1805) Bøstelillerne, Bøstelangerne, Kralanger; MK 1783 Malangerne. (Der er kun anført eks., der på grund af forekommende »korrespondenser« med sikkerhed kan bestemmes som værende af typen med oprindeligt efterstillet adj.). En sådan substantivering finder vi muligvis også i eks. som: MB 1682 Dragøffwers Aas (Ørsted s., Ramsø h.), og det er muligt at endnu flere eks. kan findes i Markbøgerne, men en identifikation med typen med efterstillet adjektiv vanskeliggøres foruden af muligheden for en substantivering også derved, at marknavne åbenbart har mulighed for efterstilling af et større antal adjektiver (i materialet her: megle, bagre, runde og grønne) end de relativt få, som findes i bebyggelsesnavne, og at skille disse adjektiver fra andre ordklasser, og altså genkende typen som indeholdende efterstillet adjektiv, kan være yderst vanskeligt.

Når alle disse forhold er taget i betragtning, hvorledes skal da de overleverede eks. med efterstilling bedømmes og stilles i relation til de forefundne forhold ved bebyggelsesnavne?

Ved bedømmelsen må man være opmærksom på, at de overleverede eks. muligvis kun er en ringe procentdel af et større antal, og at de, hvis man tør slutte ud fra forholdene ved bebyggelsesnavne, rimeligvis fremviser en dannelsesmåde, som må være ældre end Markbogens tid. Hvor meget ældre afhænger måske af deres geografiske placering. Som det er forsøgt påvist i Marknavnestudier, må navnetypen have kunnet dannes i Præstø amt efter c. 1500 (gælder navne med efterstillet -mogle) og fra be-

byggelsesnavne ved vi, at det er en aktiv dannelsesmåde i Sorø a. endnu i slutningen af 1500-tallet.

For de øvrige områder ved vi intet, men det kan anføres, at navne der indeholder -magle må være ældre end c. 1500, jfr. a. a. (2 eks. i Københavns amt, 1 i Sorø amt), og at efterstilling i bebyggelsesnavne med modsætningen magle/lille har en meget høj bevaringsprocent. Nu er lille det hyppigst forekommende adjektiv i de overleverede marknavne (ialt 11 eks.: 3 i Frederiksborg amt., 3 i Holbæk amt, 2 i Sorø amt, 2 i Skåne og 1 i Maribo amt), men ingen af disse modsvares af et magle; en enkelt gang modsvares et efterstillet lille af et foranstillet 'store' (Højsbjerg-lille, Frederiksborg a.) Derimod modsvares et efterstillet lille af et efterstillet lange i Bøstelille : Bøstelange (i Sorø amt) og et efterstillet lille af et foranstillet lange i Muragerlille : Lange Murager (i Skåne). Disse eks. kan altså ikke bruges til datering ved hjælp af magle, ligesom vi ikke kan vide noget om de øvrige, der indeholder lille, bortset fra eks. der indeholder modsætningen -lille : -store, der evt. kan vise et skifte fra oprindelig magle til store, i lighed med det forhold der findes ved bebyggelsesnavne.

Den geografiske fordeling af eks. er ikke særlig påfaldende, når de ses som udtryk for en dannelsesmåde, der i de fleste tilfælde må ligge noget tidligere end nedskrifttiden, jfr. kort V. Den viser en udbredelse, som falder indenfor hovedområdet i bebyggelsesnavne (Sjælland, Skåne, Maribo amt, og i Jylland: Randers amt), men den viser også, at den herindenfor kan findes uden for de sogne og herreder, hvor den (tilfældigvis) er belagt i bebyggelsesnavne. I Marknavnestudier p. 33 er anført en liste over de sjællandske marknavne, der ligger i herreder, som hverken i middelalderlige kilder eller senere har ep. Af 5 navne ligger de 4 i Holbæk amt. De skånske ligger i herreder, der har eller har ep overleveret, mens Skalø-lille, Fejø s., ligger i Fuglse h., der ikke har haft ep, og Øxenbjerg Neder /Øver og Sølille i Randers a., ligeledes ligger i herreder, der ikke har ep overleveret i bebyggelsesnavne. Men alt ialt må man konkludere, at der er overvejende overensstemmelse mellem udbredelsen i bebyggelsesnavne og marknavne.

Påfaldende synes jeg imidlertid forholdet er i Holbæk amt. Her finder vi ligeså mange eks. i marknavne som i Sorø amt (9 eks. i hvert amt). Men til de 9 marknavneeks. i Sorø amt svarer 21 navne med ep i bebyggelsesnavne, 84 procent af samtlige navne i perioden 1600 til 1700, et amt med meget stor stabilitet i bevaring af ep. Holbæk amt har derimod kun 2 bebyggelsesnavne med ep, svarende til 33 procent af samtlige navne i perioden 1600–1700, og heraf har det ene, Stenlille, sin korrespondens Stenmagle i Sorø amt, og det andet, Permelille, ligger på Samsø, hvor også

2 af marknavnene er beliggende. Selvom 3 af de øvrige marknavne ligger indenfor områder, der har haft ep, synes der alligevel i dette amt at være større uoverensstemmelse i forholdet mellem bebyggelsesnavne og marknavne end indenfor de øvrige sjællandske områder. Jeg tror, at en af grundene til denne uoverensstemmelse skal søges i bebyggelseshistoriske forhold, og ikke i navnenes karakter af marknavne. Efterstillingen i marknavne må være udtryk for, at den også i dette område har haft stor udbredelse.

Som nævnt ovfr. p. 114 er der i perioden før 1300 ikke fundet belæg med ep (eller fp) i Holbæk amt, og en meget svag repræsentation gør sig også gældende i dette amt i de følgende perioder, jfr. at materialet med ep fra dette amt på intet tidspunkt er større end 6 navne. Det synes derfor at være en mulighed, at man i dette område, enten ikke har haft den samme tendens, som i de øvrige områder til at bruge adjektiv til adskillelse af to enslydende navne, eller at en anden betegnelsesmåde f. eks. FB, måske har været hyppigere (og måske tidligere) anvendt her end i de øvrige områder.

Den bebyggelsesmæssige situation i Holbæk amt kan således tænkes at have været en anden end i de øvrige sjællandske områder, således at forstå, at den udflytning eller deling, som vel må være baggrunden for brugen af adjektiv, ikke har fundet sted i Holbæk amt så tidligt som i de øvrige områder, og at denne udflytning eller deling først er sket på et tidspunkt, hvor brugen af efterstillet adjektiv er ophørt med at være en aktiv dannelsesmåde.

En undersøgelse af navnestoffet i Holbæk amt sammenlignet med det i Sorø amt før 1400 synes at bekræfte dette. Før 1400 ser situationen i Holbæk amt således ud: 4 navne er belagt med ep, 1 med latent ep (jfr. beskrivelsen af Holbæk amt). Hertil kommer 5 bebyggelsesnavne med fp, belagt i RJB, jfr. p. 137, ialt 10 navne med adjektiv. 5 navne har FB¹⁾.

Før 1400 er forholdene således i Sorø amt: 22 navne har ep, hvortil kommer 3 navne, der kun har ep en enkelt gang (jfr. beskrivelse af Sorø amt). Hertil kommer 1 navn belagt med fp 1398 og i RJB, Øster-Stillinge, ialt 26 navne med adjektiv. 2 navne har FB²⁾.

Ved at inddrage også marknavnestoffet får vi korrigeret det indtryk, som bebyggelsesnavnene alene giver. Dette gælder først og fremmest for

¹⁾ Navnene er: 1/5 1307 Windehælsinge (K.-Helsing s., Løve h.); 9/10 1307 (Es-rumb.) Stixwithby (Ruds-Vedby s., Løve h.); 23/8 1320 (Anne Krabbe) Mølleborup (St.-Tåstrup s., Merløse h.); 10/8 1381 Stigsbyerby (Stigs-Bjergby s., Tuse h.); RJB 1370–80 Kirkæ hælsinge (K.-Helsing s., Løve h.).

²⁾ Navnene er: 12/3 1304 Munkæbærby (Munke-Bjergby s., Alsted h.); 1390 (1607 ÆDA IV 114) Kierckestillinge (Kirke-Stillinge s., Slagelse h.).

Holbæk amt, hvor den ret sparsomme brug af adjektiver (og af disse specielt de meget få efterstillede) og den i forhold hertil relativt hyppige brug af typen FB i bebyggelsesnavne, måske har baggrund i en anden bebyggelsesmæssig situation end det øvrige Sjælland (i hvert fald Sorø amt, jfr. iøvrigt ovfr. p. 171, og Hald, Vore Stedn. p. 70–71, hvor de bebyggelseshistoriske forhold i Merløse h. behandles.) Mangelen på overensstemmelse mellem antallet af eks. med ep i marknavne og bebyggelsesnavne i dette amt må sikkert hænge sammen med dette forhold, og jeg tror, at vi i marknavnene, hvor disse forhold ikke kan have gjort sig gældende, kan se en tendens til efterstilling af adjektiv, som har været lige så stærk som i en række andre sjællandske områder, men som ikke kommer til udtryk i bebyggelsesnavnene. Indenfor det sjællandske område kan man konstatere, at typen ep har eksisteret over stort set hele området, men herved være ikke sagt, at der ikke indenfor dette område har været en forskellig kronologisk udvikling henimod foranstilling. Denne tendens kan dog kun iagttages i bebyggelsesnavne på grund af overleveringsmæssige forhold.

Perioden 1700 til nutiden

Fra 1700 til nutiden sker ingen særlige ændringer, forholdene er stabiliseret, jfr. kort VI. Som nævnt under forrige periode skifter kun et par enkelte navne i Frederiksborg a. og Kbh. a. til foranstilling, men flere navne er i denne periode og de foregående gået ud af statistikken, fordi de helt ophører med at have adjektiv tilknyttet.

Den geografiske fordeling er som i den foregående periode med Sjælland som det centrale område for efterstilling, mens Maribo a. og Skåne næsten kun har foranstilling. Det østjyske område har stadig sit centrum i Ommersyssel med de 4 bebyggelsesnavne, men det er dog værd at mærke sig, at fra MK 1791 dukker det første belæg op i et bebyggelsesnavn (oprindelig naturnavn) i Djurs S.-H., som har efterstillet adjektiv bevaret til nutiden: Sølille, Ebdrup s., Djurs S.-H.

Nyere navne kan dog også findes i denne periode, især på Sjælland, men også på Fyn: Gråbrødreille, jfr. tillæg for de enkelte amter. Disse navne er vistnok ofte ment som spøgefuldheder¹⁾. De er tit navne på mindre bebyggelser, ofte dannelser til et gammelt landsbynavn (f. eks. Turebylille i Præstø a.), eller på huse, undertiden indeholdende et personnavn, f. eks. Helvigmagle (Kbh. a.), der er opkaldt efter grevinden på Ledreborg, Helvig Wind.

Disse navne ligner til forveksling de ældre navne af samme type. Blandt andet har de altid det efterstillede adjektiv i svagt bøjet form.

Dette gælder dog ikke det bornholmske navn på en fiskegrund, der i bogen, Bornholms og Christiansøes Fiskeriforening i 50 Aar, p. 10 har formen: *Væinj rager*. »Rager er mask. af Adj. bh. råger »lige, ret«, jfr. DS X 419. Men dette navn er rimeligvis af en helt anden type, end nogen

¹⁾ Jfr. brev (i Inst. f. Navneforskning) fra Anna Pedersen i Strøby, Præstø amt, af 3/8 1958, der i anledning af en kronik af August F. Schmidt om navne af typen Ølemagle, om bl. a. Strøbylille skriver: »Mon ikke Strøbylille først er opstået som en folkelig morsomhed? Kender jeg mine nærmeste landsmænd ret, kunne det godt ligne »os«, at lave sådan et navn«.

af de tidligere beskrevne, idet råger muligvis skal opfattes som prædikat i en ellipse, f. eks. Vejen er rager 'lige', eller sagt på en anden måde, fiskegrunden er det pejlepunkt, hvorfra vejen er lige. Jeg ved ikke, hvor gammel denne type navne er, men i det her fremlagte materiale dukker den først op i nyeste tid. Men da den dels er af en anden type, og dels er meget sent forekommende, kan den ikke få konsekvens for hovedresultatet, at i de gamle navne har det efterstillede adjektiv altid svagtbojet form.

Vi har nu fulgt de navne, der fra de ældste belæg har efterstillet adjektiv, og disses udvikling kronologisk og topografisk. Det synes som om disse to forhold har haft afgørende indflydelse på udviklingen. Men også andre faktorer kan have spillet ind. Først og fremmest kan det tænkes, at udviklingsforløbet kan være betinget af, hvilket adjektiv der er efterstillet. Dernæst kunne det også tænkes, at der i de forskellige navnetyper kunne foreligge en udvikling, der var afhængig af, om navnet tilhørte en ældre eller en nyere type bebyggelsesnavne (f. eks. -løse, -torp o. s. v.). Disse forhold vil blive behandlet i det følgende.

De efterstillede adjektiver i bebyggelsesnavne

De efterstillede adjektiver i danske bebyggelsesnavne udgøres af et ret lille antal, der i reglen optræder som modsætningspar, og mere end halvdelen af ekss. falder på modsætningen magle : lille.

Inden gennemgangen af de enkelte adjektiver skal dog først visse fælles træk og visse forskelle trækkes frem.

1. Fælles for de efterstillede adjektiver er, at de fremtræder i *svagtbøjet form*. Dette forhold gælder for belæg i alle de ældste tekster. I senere tekster kan dette forhold udviskes, jfr. ndfr. under punkt 3, hvor også formen digær i det jyske stednavn Dalbydigær omtales.

Det synes rimeligt som udgangspunkt at antage, at der foreligger overensstemmelse i køn, tal og kasus mellem stednavn og adjektiv (eller mellem CA og ep/fp). Dette forhold foreligger måske også ved foranstillet adjektiv i ekss. som RJB 1370–80 Gamlokøghæ, jfr. J. Kousgård Sørensen, Ti Afh. p. 236, og 1285 DiplDan 2. r. III nr. 139 Gambla Hatharsløf (-lev, f.), jfr. Kr. Hald, Ti Afh. p. 155. Men hvis dette forhold også skulle foreligge ved efterstillet adjektiv, skulle vi dog vente at finde endelsen -i repræsenteret i materialet; men endelsen er oftest e eller æ samt enkelte gange a. Nu står stednavne i tekster ret sjældent i nominativ, hyppigt er de styret af en præposition (f. eks. latinsk in, dansk i), og dette kunne eventuelt være en af grundene til, at vi aldrig finder endelsen -i (nominativ endelsen i maskulinum, som f. eks. skulle foreligge i navne med efterledet -by). Man kunne eventuelt også forestille sig, at endelserne -e, -æ i adjektiverne undertiden repræsenterer et ældre -i, idet endelserne -a, -i, -u normalt i gammeldansk er faldet sammen i -æ/-e uden for skånsk, jfr. BrN GG § 524.

I en gammel skånsk tekst som Termini Balluncslef 23/1 1202–41 har imidlertid alle adjektiver endelsen -a: Wæstra Sandbæch Litla, Wæstan withar Liungmusa Østra (og foranstillet: Litla Oterbæc). Mens Liungmusa Østra ikke kan være nom. (styret af en præposition), kan Wæstra Sand-

bæch Litla (efterleddet er gl. bæk(k), m.) derimod være det, jfr. BrN GG § 523, 1: »Som Nom. eller Acc. staar i Termini Balluncslef, uden Sætningsverbum, Grænsemærket Wæstra Sandbæch litla«, jfr. også § 535, 7. Det kan tilføjes, at der i de øvrige navne i dette afsnit af dok. ikke kan findes forhold, der taler imod at opfatte navneformerne som nom.-former, og heller intet, der taler for, at de står i acc. Personnavnene i det følgende viser entydigt nom. form (Päi, tiln., Atti, Sibbi, Kæ-till, personnavne).

I en god kilde som VJb er endelsen ved efterstillet adjektiv oftest -æ, kun én gang -e: Gundræzlef makle, 42,11. I alle tilfælde bortset fra 3, hvor navnene er styret af den latinske præposition in (in Bræningy maklæ, 16, 20, in Gundrizlef maklæ, 16, 22, In Bræcingy maklæ, 17, 27) kan foreligge en kasus som er nominativ. Men i VJb kan det imidlertid ikke afgøres, om -e/-æ repræsenterer et gammelt -a eller -i, jfr. Anders Bjerrum i Ti Afh. p. 182¹).

I RJb er endelsen ved efterstillet adjektiv ofte -a, ellers -e eller -æ, jfr. J. Kousgård Sørensen, Ti Afh. p. 235. Her bemærkes det tillige »at -a er gennemført som adjektivendelse i bestemt form i alle køn og kasus. Den oprindelige i vestnordisk bevarede bøjning med -a i sing. mask. oblike kasus, fem. nom. og neutrum i alle kasus er på gammeldansk område kun delvis fremtrædende i enkelte gammelskånske tekster (Skautrup DSH I 271, Bjerrum, Grammatik over Skånske lov p. 25).«

Der synes ikke at være noget, der taler imod, at forholdene i de ældre tekster Termini Balluncslef og VJb har været som i RJb. Udligningen til fordel for endelsen -a i svagtbøjede adjektiver i stednavne kan således være sket meget tidligt, måske på grund af -a-endelsens hyppige frekvens i denne bøjningstype, hvor nom. (mask.) som ovfr. omtalt sikkert har været megen sjælden, jfr. også tilsvarende forhold i de færøske navne, Matras, Fjallið Mikla, p. 144 »It is frequently so with names of this type that, because the declension appears a little troublesome, the nominative form is not used, and the principal forms are thus the acc. and dat., eg Tána Longu and Tánno Longu . . . In Shetland and Orkney the acc. form is commonest.« Denne udvikling til fordel for endelsen -a er dog ikke enestående i danske stednavne. Meget tidligt (c. 1150) foreligger den i visse pluralis navne, senere (fra c. 1350) i visse singularis navne, jfr. J. Kousgård Sørensen, Bebygg. på -sted p. 158 ff.

Selve det forhold, at vi i stednavne med efterstillet adjektiv finder svagt-

¹) Eks. adj. komp. sundra, s. st. p. 187, bør udgå som eks. på, at endelsen -æ repræsenterer gammelt -i, jfr. ekss. som Alslef sundra (-lev, f.) og Thoristhorp syndra (gl. -thorp, n.).

bøjet form af adjektivet, er udførligere behandlet under gennemgangen af de færøske stednavne. Her antages det, at der i begrebet stednavn er et betydningselement, bestemthed, og at det er dette betydningselement, der fremkalder svagtbøjet form i adjektivet.

2. Fælles for de stednavne, der oprindeligt har efterstillet adjektiv, og som har bevaret dette forhold til nutiden, er det, at hovedtrykket i ud-taleformerne af disse navne ligger *på adjektivet*. Et tilsvarende forhold findes i de færøske navne af denne type, jfr. Matras a. a. p. 144: »It should be noted that the stress always falls on the adj. in these name-formations.«

At hovedtrykket ligger på adjektivet er en næsten undtagelsesløs regel. Undtagelser herfra er bl. a. de to mønske navne Keldbylille og Råbylille, der findes optegnet med hovedtryk på selve stednavnet [*'kælbilə*, *'kælb|lə*, *'råblilə*], mens de korresponderende navne med magle er optegnet med hovedtryk på adjektivet [*kælbymawlə*, *rə-əby'mawlə*]. Den ændrede trykfordeling i de to navne på lille kan måske have sammenhæng med, at det efterstillede adjektiv ikke er blevet erkendt som adjektivet lille på grund af den stærke reduktion af forleddet, jfr. formen [*'kælb|lə*] og optegnerens (Ole Widding) bemærkning, at [*kælbymawlə*] kun sjældent bruges. (En tilsvarende reduktion af efterleddet -by finder vi dog også i de jyske navne Udbyover og Dalbyover [*ʊ'bøøə*, *dal'bøøə*], men her er efterledstrykket bevaret). Imidlertid må formerne af Keldbylille og Råbylille med hovedtryk på stednavnet være sekundære i forhold til former af navnene med hovedtryk på adjektivet, da en så stærk reduktion af stednavnet velsagtens kun kan være sket under betingelse af relativ tryksvag stilling, altså med oprindeligt hovedtryk på adjektivet.

Også af det skånske navn Tolånga foreligger optegnelsesformer uden hovedtryk på adjektivet, men med trykfordelingen forledstryk plus bitryk. Dette eks. er forskelligt fra de to mønske derved, at der her kan rejses tvivl om, hvorvidt vi har med et oprindeligt efterstillet adjektiv at gøre, eller om der eventuelt foreligger et ord af en anden ordklasse, f. eks. det subst. lange, som er foreslået i nogle eks. i Marknavnestudier p. 29 ad 2. Hvis trykfordelingen i stednavne med efterstillet adjektiv virkelig er så ensartet som materialet synes at give indtryk af, mener jeg at man ud fra dette forhold bør afvise Tolånga som hørende til denne gruppe. Tolånga er også det eneste bebyggelsesnavn, hvori adjektivet lange forekommer efterstillet. Det bør dog anføres, at dette ikke i sig selv kan være nogen hindring for antagelse af efterstillet adjektiv, så meget mere som lange kan efterstilles i f. eks. marknavne. Jeg mener at have fundet i hvert fald

et sikkert eks. herpå i det sjællandske Bøstelange, jfr. Marknavnestudier p. 29. Ligeledes mener jeg også, at man bør tage i betragtning, at typen med efterstillet adjektiv er meget sjælden i Skåne i nutiden, findes kun i Tommelilla (optegnet med tryk på adj.). Jeg mener således ikke, at der kan gives sikre kriterier for at udelade Tolånga fra den gruppe af navne, der har efterstillet adjektiv, men den tvivl, man kunne have om navnet som tilhørende denne gruppe, understreges ved, at trykforholdene i navnet afviger fra de øvrige sikre ekss.

Mens trykfordelingen i stednavne med efterstillet adjektiv synes at ligge meget fast og giver et ensartet billede (der måske afspejler et gammelt forhold), så er forholdene mere uensartede og uoverskuelige ved foranstillet adjektiv, og jeg skal blot her anføre enkelte ekss. fra stednavne, der oprindeligt har modsætningen magle/lille. I DS XI p. 168 under Maglebrænde anføres det, at »adjektiverne magle og lille må antages altid at have haft hovedtrykket, uanset deres plads.« Dette passer med forholdene for Magle- og Lillebrændes vedkommende, idet disse to navne, der nu har foranstillet adjektiv, udtales med hovedtryk på adjektivet. Men den ovfr. anførte antagelse kan ikke have generel gyldighed. Jeg bør her lige indskyde, at Maglebrænde er det eneste navn, hvori et efterstillet magle erstattes af et foranstillet magle, uden at dette igen erstattes af et store. Men i de tilfælde, hvor vi har et nu foranstillet lille, kan dette foreligge uden hovedtryk i optegnelsesmateriale, f. eks. lille 'Rørbæk, lille 'Havelse, lille 'Heddinge, men der foreligger også ekss. med hovedtryk på lille: 'lille Værløse. Lille-Værløse står imidlertid i nutiden i modsætning til et Kirke-, og i navne hvor dette ord forekommer som den ene modsætningspart er der i optegnelsesmateriale hovedtryk på henholdsvis adjektivet eller Kirke: 'Vester Såby : 'Kirke Såby, 'Nørre Hyllinge : 'Kirke Hyl-linge, 'Lille Værløse : 'Kirke Værløse, 'Nørre Hvalsø : 'Kirke Hvalsø. Navnene med Kirke findes også hos Hald, Danske Stednavne med Udtaleangivelse, men med hovedtryk på stednavnet (ikke på Kirke): kirgø-'så:by, kirgø-'hyleṇə, kirge 'valsø. Dette forhold tror jeg ikke alene kan bero på en forskellig trykfordeling i henholdsvis dialekt og rigssprog, men nok så meget på det forhold, at ved optegnelsen har trykfordelingen ikke været hovedformålet, og måske også derpå at ved foranstillet adjektiv er der ikke i alle navne en fast norm, og trykfordelingen er muligvis i nogen grad afhængig af den kontekst, hvori stednavnet forekommer (f. eks. således at hovedtrykket ligger på adjektivet, hvis der i konteksten lægges vægt på at fremhæve den ene by for den anden, mens hovedtrykket kan ligge på stednavnet, når denne forskel ikke er relevant).

3. Som det fremgår af overskriften til dette kapitel, regnes der med, at de her behandlede ord tilhører ordklassen *adjektiver*. Dette kan måske være tvivlsomt i senere tekster, men i de ældste og bedste kilder (som VJb, RJb og de ældste diplomer) er det denne ordklasse, vi finder repræsenteret. I senere tekster kan ske en ændring i visse ord. Det gælder komparativformer af adjektiverne *glda. nyr(th)ri, syndri, õstri, wæstri*, der senere fremtræder med komparativformer på *-ær*. I GG bd. IV, under de pågældende komparativformer, antages det, at formerne på *-ær* enten skyldes sammenblanding med et tilsvarende adverbium, eller at de er udviklet af komparativsuffikset *-ri* ved apokope og indskud af støttevokal, jfr. også GG IV 115 anm. 1. Jeg finder det rimeligst at forklare de foreliggende komparativformer på *-ær* uden påvirkning fra *adv.* eller indtrængen af *adv.* på adjektivets plads, bl. a. fordi tilsvarende komparativformer af f. eks. *nithri* og *yfri(øfri)* kan forklares uden en sådan påvirkning, men alene ud fra en udvikling af *-ri* til *-ær*, jfr. GG IV 143 og 146. Hertil kommer yderligere at også en positivform af *adj. digær* i det jyske stednavn *Dalbydigær, St.-Dalby, Vejle a.*, rimeligvis skal forklares på lignende måde, nemlig ved apokope og indskud af støttevokal (*digræ > digr > digær*). Endelig kan også anføres at i positivformer som *makel* og *maghel* p. 187 foreligger rimeligvis en tilsvarende udvikling, og formerne betragtes som svagtbøjede former på linje med *magle*.

Imidlertid bør der lægges vægt på, at det ældste danske stednavnemateriale kun har én ordklasse, der kan efterstilles, nemlig adjektiver. Dette forhold finder vi også bekræftet i RJb, der med hensyn til efterstilling er vor bedste kilde, idet man her, som vist under gennemgangen af RJb p. 138 f., ikke kan efterstille *adv. uppæ*, men udskifter dette med *adj. østræ*.

4. En afgørende forskel mellem de under punkt 3 nævnte adjektiver (hvortil kommer adjektiverne *glda. ytri, nithri* og *yfri, øfri*) på den ene side og de øvrige adjektiver, f. eks. *magle* og *lille*, på den anden, er, at den førstnævnte gruppe udgøres af adjektiver i *komparativ*, den sidste af adjektiver i *positiv*. Komparativ af *magle* forekommer dog en enkelt gang: 13/11 1421 *ælmøwæ meræ* (St.-Elmue, Præstø amt, *magle* forekommer ikke i dette navn), men er ikke noteret for andre end de ovfr. anførte adjektivers vedkommende. Det kan også anmærkes, at når *magle* i en række navne i slutningen af middelalderen udskiftes med et andet ord, er dette positivformen af *adj. stor*, ikke komparativen *større*. Det synes bemærkelsesværdigt specielt med hensyn til *magle* og *lille*, at dansk her synes at gå mod den latinske praksis, som vi finder i f. eks. VJb, hvor komparativformerne *major* og *minor* (af *magnus* og *parvus*) er enerådende.

5. Indenfor bebyggelsesnavne med efterstillet adjektiv danner adjektivparret magle/lille (og vel hertil også komparativen mere) betydningsmæssigt også en gruppe, der står i modsætning til de øvrige adjektiver: nørre/søndre, østre/vestre, nedre/øvre og nedre/ydre. Ved parret magle/lille dannes en modsætning, der må angå *størrelsesforholdet*, mens der ved de øvrige er en modsætning, der angår *beliggenheden*.

Denne forskel i betydningen af de efterstillede adjektiver kunne eventuelt tænkes bl. a. at svare til en forskellig bebyggelsesmæssig situation. Til belysning af dette forhold har jeg undersøgt to punkter: For det første de bolangivelser, der foreligger for de forskellige byer, for det andet afstanden mellem de forskellige byer.

a. For at få belyst hvad der ved hjælp af middelalderlige kilder kunne oplyses om størrelsesforholdet i byer med navne indeholdende modsætningsparret magle/lille, har jeg forsøgt at samle oplysninger om bolangivelser for de pågældende byer. Oplysningerne er først og fremmest hentet fra kommentaren til Sv. Aakjærs udgave af Valdemars Jordebog og endvidere fra Frits Hastrup, Danske Landsbytyper. En geografisk analyse. (Århus 1964).

Til bedømmelse af dette forhold er materialet dog meget spinkelt. Men hvis betydningsindholdet af magle skulle svare til, hvad man vel egentlig skulle vente, nemlig en størrelse, der er større end lille, måtte dette forhold vel også give sig udslag i bolangivelsen, f. eks. ved at byerne med magle havde et højere bolantal end byerne med lille. Senere forhold skulle vel næppe i alle tilfælde have udslettet en eventuel størrelsesforskel allerede i middelalderen.

Denne forskel i bolantal viser sig også i nogle tilfælde. F. eks. er i Frederiksborg amt Stenløse 3 gange så stor som Stenlille (9 : 3 bol). I andre tilfælde er magle c. dobbelt så stor som lille: Københavns amt: St.-Magleby (10 bol) : Maglebylille (6 bol), Ølsemagle (10 bol) : Højelse (5 bol). Sorø amt: Fjenneslevmagle (6 bol) : K.-Fjenneslev (3 bol). Maribo amt: Gundslevmagle (10 bol) : Gundslev (6 bol).

Men i to tilfælde er der samme bolangivelse for magle som for lille: Københavns amt: K.-Skensved (5 bol) : Ll.-Skensved (5 bol), Maribo amt: Maglebrænde (4 bol) : Lillebrænde (4 bol).

Dette forhold synes påfaldende. Man skulle, hvis alle betingelser iøvrigt var de samme, velsagtens vente, at byerne med navne på magle var, om ikke dobbelt så store, så dog i alle tilfælde større end byerne med navne på lille (men ikke lige så store som disse).

Som en eventuel forklaring på dette forhold kunne man tænke sig, at det relativt store antal byer med navne med modsætningen magle/lille har

påvirket navngivningen også i tilfælde, hvor den betydningsmæssige forudsætning for denne modsætning ikke var til stede. Måske kan det også tænkes, at de tilfælde hvor byer med navne på magle og lille er lige store, afspejler en anden bebyggelsesmæssig situation, end den der må foreligge, når 'maglebyerne' er større end 'lillebyerne', f. eks. således, at i tilfælde af samme størrelse er en oprindelig bebyggelse blevet delt meget tidligt, så forskellen allerede i middelalderen er udlignet, mens der i tilfælde af forskellig størrelse er sket en udflytning fra moderbyen (magle) på et senere tidspunkt. For den sidste mulighed synes jeg det forhold taler, at i de tilfælde, hvor 'maglebyerne' og 'lillebyerne' har samme størrelse er det samlede boltal omtrent lige så stort som det gennemsnitlige boltal for de 'maglebyer' der er dobbelt så store som de tilsvarende 'lillebyer'.

Som omtalt ovfr. er materialet meget spinkelt (og jeg har så vidt muligt udnyttet alt tilgængeligt materiale, men i tilfælde hvor der kun foreligger oplysninger om en af byerne, f. eks. Ramsøllille (5 bol), Vridsløselille (5 bol) har jeg intet turde slutte om modsætningen), og det er for spinkelt til andet end gisninger. Men hovedindtrykket er dog trods alt, at der til betydningsindholdet i magle svarer en størrelse, der almindeligvis er større end den i lille, og i hvert fald ikke mindre. Men senere har udviklingen ofte udvisket dette forhold, således er ikke helt få byer med navne på lille blevet sognebyer, f. eks. Ll.-Lyngby i Frederiksborg amt (St.-Lyngby ligger i Ll.-Lyngby s.) og Haldagerlille og Valsøllille i Sorø amt.

Hvad angår byerne med navne, der angiver et modsætningsforhold vedrørende beliggenheden, er materialet også meget spinkelt, og jeg tør ikke afvise, at det beror på et tilfælde, at byerne med hensyn til boltal oftest er lige store: Københavns amt: Herstedøster (7 bol) : -vester (7 bol), Brøndbyøster (11 bol) : -vester (11 bol). Maribo amt: N.-Vedby (8 bol) : S.-Vedby (8 bol). N.-Alslev (7 bol) : S.-Alslev (8 bol).

Det eneste tilfælde jeg har noteret, som ikke er i overensstemmelse hermed, er St.- og Ll.-Valby i Københavns amt, der oprindeligt har modsætningen østre/vestre. Her er St.-Valby c. 3 gange så stor som Ll.-Valby (6 : 2¹/₄ bol), altså et forhold, der svarer til hvad vi fandt ved byer med navne med modsætningen magle/lille.

Om den bebyggelsesmæssige situation for disse navne tør jeg intet slutte, forholdet synes i de fleste eks. at ligne de tilfælde, hvor magle er lig lille (indicium for tidlig udflytning eller deling?) men jeg tror ikke, at denne parallellisering holder stik, bl. a. ud fra den betragtning, at boltallet for byer med navne på nørre/søndre og østre/vestre er større end boltallet for de 'maglebyer' der har samme boltal som de tilsvarende 'lillebyer'. Kun

sikker viden om boltallet for de enkelte navnetyper (f. eks. -sted, -by o. s. v.) kan afgøre, om de boltal der foreligger her, enten tilsammen eller hver for sig er så store som almindeligt for den pågældende navnetype.

Blandt de her behandlede navne er ikke medtaget skånske ekss., fordi jeg ikke har kunnet skaffe materiale hertil. Der foreligger dog en enkelt undersøgelse om forholdet mellem Ö.- og V.-Skrävlinge af Ingers, Ortn. i Malmö, 1958 p. 62 ff. Også han går ud fra størrelsesforholdet mellem de to byer. De tal der bruges er dog ikke middelalderlige, og forskellen i størrelse er ret ringe, så jeg synes måske nok en vis skepsis overfor selve fremgangsmåden bør udvises, selvom konklusionen muligvis er rigtig. Det hedder heri: »Då två byar med samma namn, enda åtskilda genom väderstrecksbeteckningar eller »stora« och »lilla«, gränsa tätt intill varandra, kan man förutsätta, att de ursprungligen ha utgjort en enda by, som sedermera blivit delad genom utflyttning. (Jfr. Norrvidinge och Södervidinge, Stora och Lilla Slågarp m. fl.). I detta fald torde man med visshet kunna antaga, att Östra Skrävlinge är moderbyn och Västra Skrävlinge en sekundär bybildning i förhållande till denna. Östra Skr. har större areal och gårdetal (18 hemmansnummer emot 14 i V. Skr.) och den ursprungliga byplatsen är belägen omkring en tämligen stor bäck, i vor tid kallad Husiebäcken.«

b. For at se hvor langt der er mellem to byer med stednavne, der i middelalderen adskilles fra hinanden med efterstillet adjektiv, har jeg på et kort opmålt afstanden mellem dem.

Det viste sig da, at byerne på Sjælland, i Jylland (Ommersyssel) og i Skåne i de allerfleste tilfælde ligger højst 3–4 km fra hinanden; afstanden er ofte mindre. Herfra er kun enkelte undtagelser:

N.-Herlev og *Herlev* i henholdsvis Frederiksborg og Københavns amt ligger c. 21 km fra hinanden (Belæg med nørre findes 1250, mens belæg med søndre først dukker op 1440. I nutiden bruges kun sjældent adjektiv).

I Sorø amt ligger *Bråby* og *V.-Broby* c. 22 km fra hinanden (V.-Broby viser først i nutiden brug af adjektiv, men østre foreligger 1342).

Slagelse og *Slaglille*, også i Sorø amt, ligger c. 19 km fra hinanden (kun belæg af Slaglille med adj.).

Nordrupøster/vester (Sorø amt) ligger c. 31 km fra hinanden, *Sønderupsønder/nørre* (Sorø amt) c. 20 km fra hinanden. (Her er det ældste forhold, at Nordrup og Sønderup oprindeligt står i modsætning til hinanden, adjektiv som p-led dukker først op fra 1569, altså meget sent, og navnene har rimeligvis kun efterstillet adj., fordi de ligger i Sorø amt, der har meget stor stabilitet med hensyn til efterstilling af adjektiv).

I Skåne ligger *N.-* og *S.-Rörum* c. 15 km fra hinanden.

I det ovfr. meddelte medtoges ikke Maribo amt. Her er det nemlig således, at byer, som har efterstillet adjektiv *nørre/søndre*, ligger mere end 3–4 km fra hinanden. De ligger endvidere i hver sit herred: *N.-* og *S.-Vedby* (17–18 km), *N.-* og *S.-Kirkeby* (c. 14 km), *N.-* og *S.-Alslev* (19 km). Derimod ligger byerne med navne med den oprindelige modsætning *magle/lille* ligesom i de øvrige områder højst c. 4 km fra hinanden: *Gundslev/-magle* (c. 3,5 km), *St.-* og *Ll.-Avnede* (c. 1 km).

Som det vil være fremgået af ovenstående, er der kun ét eks. på, at byer med modsætningen *magle/lille* ligger mere end højst 4 km fra hinanden (Slagelse og Slaglille, hvor modsætningen evt. slet ikke foreligger, eftersom belæg med *magle* ikke forekommer), alle de øvrige ekss. med mere end 4 km's afstand falder på andre adjektiver. Når hertil kommer, at gruppen med *magle/lille* er c. dobbelt så stor som alle de øvrige adjektiver tilsammen, viser den en påfaldende ensartethed, som tyder på, at der må være en principiel forskel mellem byerne med navne med *magle/lille* på den ene side og de øvrige adjektiver på den anden. Jeg tror at dette forhold eventuelt kan tydes således, at for de førstnævntes vedkommende må der foreligge en udflytning fra eller en deling af en moderby, og denne antagelse synes jeg støttes af undersøgelsen af *boltal* i nogle af disse byer, jfr. ovfr. Men i byer med andre adjektiver i navnene behøver dette ikke altid at være tilfældet. At det rimeligvis er det i mange tilfælde, er for så vidt en anden sag. Når det drejer sig om byer med mere end c. 4 km's afstand, og specielt byerne i Maribo amt, der ligger i hver sit herred, taler meget efter min mening for, at vi her har at gøre med to oprindelig selvstændige bebyggelser, der på grund af navnesammenfald (måske administrativt) har måttet adskilles fra hinanden.

6. En forskel mellem *magle* på den ene side og de øvrige adjektiver (heri også *lille*) på den anden, der synes værd at notere, er denne, at *magle* i modsætning til de øvrige adj. kun forekommer i stednavne. En tidsmæssig afgrænsning af *magle* synes også at foreligge, derved at det i middelalderens slutning i en række navne afløses af *store*, jfr. ndfr.

Men *magle* er ikke alene begrænset til danske stednavne. Indenfor det gammeldanske (og nordiske) område er dets forekomst yderligere begrænset til et specielt østdansk område. Inden en redegørelse for *magles* dialektgeografiske udbredelse skal kort omtales udviklingen af denne form, som har været meget omdebatteret, specielt *-a-vokalens* opståen, men som endnu ikke synes at have fået en helt tilfredsstillende forklaring, som jeg imidlertid heller ikke er i stand til at fremlægge.

Der synes at være almindelig enighed om at anse formen *magle* for en udviklingsform af adj. *glda. mikil*, bestemt form *mikli*, *mikla* »stor«. Brøndum-Nielsen regner i GG I² p. 205 med en depalatalisering i tryksvag stilling: *mikli*, *mikla* > *meklæ* > *maklæ*, *maglæ*, *maghlæ*. Denne hypotese imødegås af bl. a. Jöran Sahlgren, der i NoB 1947 i afhandlingen *Reaktion og korrektion mener*, at *magle* er en korrektionsform betinget af æstetiske og psykologiske forhold. Ingen af disse teorier synes dog tilfredsstillende. Mod Brøndum-Nielsens hypotese kan anføres, at *magle* netop ikke synes at have stået i tryksvag stilling, men ofte tværtimod må have været trykstærkt, jfr. ovfr. Den hidtil mest udtømmende og overbevisende udredning af typen *magle* og specielt *-a*-vokalens opståen finder jeg er givet af Sven Benson i hans afhandling om *Ortnamnselementet magle*, i *Sydsvenska Ortnamnssällskapet's Årsskrift 1959–60* p. 35 ff. Heri anføres bl. a. (p. 39) 3 fakta angående *magle*, som synes ubestridelige:

1. »Typen *maklæ* förekommer redan i ett 1100-talsbelägg«

2. »Den säregna *a*-vokalen återfinnes endast i synkoperade medeltidsformer. Intet enda osynkoperat exempel *makel*, *maghel* e. d. är hittills känt från medeltiden.« På grundlag af *magle*-navne i *Landebogen* (hvori der ifølge Sven Benson kun findes to usynkoperede eks.) konkluderes p. 41: »Det osynkoperade materialet är så ringa att det icke förbjuder et antagande att *a*-vokalismen är genuin endast i synkoperade former«.

Til dette kan bemærkes, at jeg såvel i det middelalderlige som i det senere materiale har fundet eks. af typen *makel*, *magel*. Men jeg stiller mig tvivlende over for, om disse skal forklares ud fra en form *glda. *makæl* (svarende til adj. *glda. mikil*, hvor det sidste i ikke er støttevokal), ubestemt form af det i bestemt form velkendte *glda. maklæ*. Ved at antage dette, kommer vi nemlig i den situation, at måtte antage vekslen mellem bestemt og ubestemt form af adj. indenfor samme navn¹⁾, således som de efterfølgende eks. viser det. Kun enkelte eks. af navnene anføres:

Magleby s., Stevns h.: 22/7 1346 *Magdlæby*; RJB 1370–80 *Maklæby*, *Maglæby*; 19/3 1387 *Maghelby*; 9/8 1396 (16. årh.) *Magelby*, *Magleby*.

¹⁾ En sådan vekslen mellem bestemt og ubestemt form af adjektivet er vel ikke utænkelig. Således forklares f. eks. i ønavnet *Langeland*, der »fra ældste tid til nutiden (foreligger) i en form, der må forstås som en sammensætning af bestemt form af adjektivet *lang* og subst. *land*«, jfr. DS XIII 212, formen *lang* i *Langeland* som en gammel vekselform med ubestemt form af adjektivet, idet formen *lang* på grund af den tidlige forekomst hos Adam af Bremen næppe kan forklares som apokope i første sammensætningsled. Men de ovfr. anførte eks. er ikke af samme ælde som i *Langeland*, og det synes ikke rimeligt i disse at antage, at den middelalderlige norm af navnene i denne henseende ikke skulle ligge fast og være repræsenteret ved det forhold, vi finder i de ældste og bedste kilder.

Magleskov, Gloslunde s., Lollands Sønder-H., jfr. DS XI 52: Dag? 1440 (18. årh. ÆDA V 856) *Magleskou*; 1488 (18. årh. ÆDA V 859) *Magleskov*; MB 1682 Maufvel Schouf. *Magleskov*, Landet s., Lollands Sønder-H., jfr. DS XI 52: 1470 (1624 ÆDA III 309) *Magelskoff*; 19/6 1475 (HdDb 1608) *Magleschouff*; MB 1682 *Magel* og *Tretteskovsmarck*. *Magelunde*, Sandby s., Lollands Nørre-H., jfr. DS XI 59: *Gst Magelunde*. – Af et naturnavn, som i MB 1682 skrives *Magle lund*, *Magelundtz Marck*, *Magelundtz Ager Enge*, *Magle Lundtz Ager Skiffte*. *Magletving*, Vesterborg s., Lollands Nørre-H., jfr. DS XI 79: 23/6 1418 (1552 EGøyesJb) *Magle Tuinge*; 1470 (1476 ÆDA I 118) en *Maweltwings* gard; Reg. c. 1525 *mageltwing*. *Magleby* s., Langelands Sønder-H., jfr. DS XIII 262: VJb 1231 (13. årh.) *maklebæ*; 1404? (1578 Rep U 566) *Magelby*; 5/2 1457 *Magleby*; 20/3 1460 *Magelby*.

Det efterfølgende eks. viser kun 'makæl'-former, ingen *magle*-former: *Magelund*, Herrested s., Vindinge h., jfr. DS XIII 202 : 1329 (1551 ÆDA IV 36) *Magelundt*; 3/7 1333 *Makælund*, *Makælundz* fangh. Forleddet er ifølge a. a. »vistnok ligesom i det lollandske *Magelunde* (DS XI 59) det kun i østdanske stednavne forekommende adj. gl. **makæl* »stor«, best. form *maklæ*.«

Hvis *Magelund*, således som J. Kousgård Sørensen antager det i DS XIII, er af samme oprindelse som *Magelunde*, kan der næppe være grund til at antage et **makæl* i *Magelund* og et *magle* i *Magelunde* (således i DS XI 59). Det kan bero på en tilfældighed, at ingen *magle*-former er overleveret i *Magelund*, og der er så vidt jeg kan se intet (heller ikke de foreliggende udtaleformer: *ma lɛ, u*, *ma lon*), der taler imod også i dette navn at antage en grundform **maklælund*¹⁾.

Hvorledes kan nu den tilsyneladende vekslen mellem stærk og svag bøjning i adjektiverne forklares. Jeg tror ikke, at vi har at gøre med en vekslen mellem forskellige former indenfor formsystemet, men at der foreligger én form, nemlig den svagtbøjede, som kan fremtræde dels i formen *magle* dels som *magel* o. l. Ser vi på de ældste og bedste kilder synes disse altid at vise *magle*-former (eller svagtbøjede former). Først det senmiddelalderlige og endnu senere materiale (jfr. f. eks. det p. 189 ff. fremlagte materiale fra Fyn) har *magel*-former, og da kun i de tilfælde hvor adjektivet findes som fp eller CB led, aldrig når adjektivet findes som ep led

¹⁾ Et tilsvarende forhold kan iagttages i jyske navne, f. eks. *Møgeltønder* over for (Lille)Tønder. *Møgeltønder* findes kun belagt i former med *møgel* o. l. f. eks. 25/10 1288 *Mykæltundær*, jfr. DS V 242, mens der i (Lille)tønder kun findes former med *litlæ* o. l., f. eks. 13/4 1313 *Lytlæ tunder*, jfr. DS V 1. Heller ikke her synes det rimeligt at forklare det ene navn som indeholdende svagtbøjet form (Lille T.) men det andet som indeholdende stærktbøjet form (*Møgelt.*).

(eller efterstillet). Det kan derfor være rimeligt at betragte magel-formerne som udviklingsformer af maklæ.

Sven Benson synes, jfr. a. a. p. 41, at betragte magel-formerne i Landebogen som usynkoperede, men så vidt jeg kan se er formerne herfra af samme slags som de middelalderlige, jeg ovenfor har anført. Indenfor samme navn veksler magle og magel. Men hvis, som ovfr. anført, svagtbøjet form er det oprindelige forhold, kan former som magel o. l. ikke svare til et stærktbøjet gl̥da. makæl (hvor æ ikke er støttevokal), men derimod til en form gl̥da. makæ̃l, der kan være udviklet af gl̥da. maklæ, ved apokope¹⁾ af udlydsvokalen og en mellem k og l indskudt støttevokal, jfr. om tilsvarende udviklinger (spec. i jysk) i GG I 428, GG IV 115 anm. 1 og en tilsvarende antagelse for komparativsuffikset ri > ær ovfr. p. 180. Som en eventuel yderligere støtte for den antagelse kan anføres to eks., hvor e kun kan tænkes at være støttevokal. I begge tilfælde er adjektivet efterstillet og i begge tilfælde er adjektivet svagtbøjet: 1256 (1689 G & L I 55) Heddingemakele, 16/3 1494 [H]awelssæ maghelæ²⁾.

Jeg mener altså ligesom Sven Benson, at a-vokalen i magle er tilknyttet synkoperede former. Men jeg mener også, at synkoperede former måske er de eneste forekommende, og at vi i dette ord, der kun forekommer i stednavne, eventuelt skal se bort fra en stærktbøjet form *makæl, (der rimeligvis kun kan tænkes som CB led, og indtil nu ikke er noteret), men skal forklare de foreliggende former ud fra et svagtbøjet gl̥da. maklæ.

3. »Typen är endast känd från ortnamnsmaterial. När adjektivet står osammansatt uppträda former som meklæ, meghlæ i forndanskan, se härom GDG § 159.« – Formen megle kan dog forekomme i stednavne.

- ¹⁾ Da formen magel kun forekommer som fp eller CB led foreligger der altså apokope i første sammensætningsled, et forhold, der ikke er usædvanligt i stednavne.
- ²⁾ Men yderligere bevis for, at der foreligger støttevokal er vanskelig at fremlægge, idet magle-formerne foreligger i ret sene tekster, hvor der ikke skelnes mellem støttevokal og trykssvag udvikling af oprindelig vokal. Udtaleformerne, som eventuelt kunne afspejle en forskel mellem opr. 1- og 2-stavede ord, synes heller ikke at kunne hjælpe i denne henseende, idet der i ord udviklet på lignende måde, ikke foreligger entydige former. Således har f. eks. komparativformen bedre (bætri>bætær) i Jylland stødlose former (jfr. Feilb.), men i ømålene foreligger ofte accent 1, der imidlertid kan forklares som indtrængen af det tilsvarende adverbium på adjektivets plads, jfr. f. eks. GG IV 115 anm. 1. Når jeg af adjektivet magle kun har noteret stødlose former, tør jeg derfor ikke slutte noget om, at disse entydigt skulle afspejle forholdene i gl̥da., selvom jeg ikke er utilbøjelig til at tro, bl. a. ud fra forholdene i jysk, hvor der tilsyneladende ikke foreligger påvirkning fra adv., hvad der velsagtens heller ikke kan gøre for magles vedkommende, at såvel gl̥da. ubestemt form makæl, som bestemt form maklæ eller makæ̃l (< maklæ) kunne fremtræde uden stød.

Den er noteret i ét marknavn, men er her rimeligvis yngre end magle-formen, jfr. Marknavnestudier p. 27 under KornmeGLE.

Til disse fakta synes jeg kan tilføjes, at magle altid fremtræder i svagt-bøjet form, og, hvad der måske ikke er ganske uvæsentligt for -a-vokalens opståen, at endelsen i denne form rimeligvis er -a (muligvis aldrig -i), jfr. iøvnr. ovfr. p. 177.

Særdeles gavnligt for diskussionen af dette problem finder jeg det endvidere, at Sven Benson inddrager tilsvarende udviklinger i andre ord (adj. språklig og verbet sikla) og følger deres geografiske fordeling i nuværende dialekter (jfr. også Sven Benson, Südschwedischer Sprachatlas 2, p. 29). I de tre ord magle, språklig og sikla udvikles en palatal vokal foran konsonantforbindelsen -kl- i retning af et åbent a. Centrum for denne udvikling synes at være Sjælland, hvorfra den har bredt sig til Fyn og Skåne (jfr. Südschwedischer Sprachatlas 2 p. 29). Selv om denne lydudvikling er, som Sven Benson selv udtrykker det i a. a. p. 29, »phonetisch rätselhaft«, og redegørelsen for så vidt ikke er nogen forklaring, men kun en opregning af foreliggende fakta, som må tages til efterretning indtil større undersøgelser af det tidligste sprogstof foreligger, så er det dog den hidtil mest tilfredsstillende fremstilling af dette indtil videre uløste problem.

Som ovfr. omtalt omfatter magles udbredelsesområde ikke hele det gammeldanske område. Sven Benson har i sin afhandling om Ortnamns-elementet magle en redegørelse for forholdene øst for Øresund. Nedenfor skal jeg forsøge at udrede forholdene i det øvrige Danmark, men også Sven Bensons resultater inddrages.

Om fordelingen af formerne møgle og magle har allerede Johs. Steenstrup udtalt sig i Indl. Stud., hvor det p. 14 hedder: »Ved Stednavne brugte man i den ældre Tid som Modsætning til litle magle, som har holdt sig til vore Dage. Naar vi komme over Lille Belt, bliver Formen derimod paa hele den jydsk Halvø lige ned til Ejder møgle. Dette er en Regel ganske uden Undtagelse, og vi kunne derfor endnu i vor Tid alene af Navneformerne Maglebjerg, Magleby, Maglekjær, Maglemose høre, at Stederne ligge i det østlige Danmark, mens Møgelbjerg, Møgelby, Møgelkjær og Møgelose ligge paa jydsk Grund« Og videre i fodnote 1 på samme side: »Paa Fyn sagde man ikke Møgle i Stednavne . . .«

Denne fordeling er i hovedsagen rigtig, men ved en nærmere undersøgelse af navnematerialet må den korrigeres på flere punkter.

Magle-former forekommer på *Sjælland, Lolland-Falster, Bornholm* og i *Skåne* (jfr. Benson a. a. p. 40).

I disse områder er møglerformer ikke fundet i stednavne.

I andre områder findes derimod *såvel magle- som møgler-former*:

I *Blekinge* findes begge former, jfr. Benson, a. a. p. 40.

På *Fyn*, som ifølge Steenstrup ikke skulle bruge »møgle«, er forholdene ret spegede. Derfor anføres nedenfor de ekss., der er fundet i såvel bebyggelsesnavne som naturnavne, idet dog kun ekss., som synes helt sikre, anføres. Alle ekss. fra Fyn kan næppe antages at være anført, bl. a. fordi der i visse fynske dialekter (og det her meddelte materiale) er et sammenfald magle/malle, jfr. KortFm nr. 51 og tekst p. 99. Sammenfald kan finde sted på den grå del af kortet. Et par malle-former er fundet uden for dette område (i Horne og Svanninge s., Sallinge h.) i et nuværende -aw-område, men sognene lige nord for ligger i -a-området, og dette kan have været større. Også et sammenfald mellem møgle og subst. mølle kan finde sted (forudsætter en udvikling $yk > \emptyset$, der er vestfynsk), men navne med mølle er i det her meddelte materiale kun medtaget, hvor der tidligere er noteret møgler-former af de samme navne. Kun en nøjere undersøgelse kan således afgøre, om der i evt. mølle/malle former, som ikke er anført her, skjuler sig et oprindeligt møgle, magle.

Magle/møgle på Fyn

Magle-former i middelalderen

1329 (1551 ÆDA IV 36) *Magelundt*; 3/7 1333 *Makælundt*. (Maglelund, Ellested s., Vindinge h., Svendborg amt, jfr. DS XIII 202).

VJb 1231 (13. årh.) *maklebu*. (Magleby, Langelands S.-H., Svendborg amt, jfr. DS XIII 262)

Møgler-former i middelalderen

12/4 1498 (c. 1750) *Møgelund*. (Møllelundgård, Krarup s., Sallinge h., Svendborg amt, jfr. DS XIII 99).

1336 (1548 ff ÆDA V 218) *Møglerbromadt*. (I Odense, Odense amt).

Eftermiddelalderlige magle-former

Svendborg amt

(hvor intet andet er anført er formerne fra MB 1682)

Magle Høy Sk. (Skårup s., Sunds h.)

Magle/møgle former
på Fyn og
Samsø

▲ bebyggelsesnavn m
møgle

△ bebyggelsesnavn m
magle

● naturnavn med mø

○ naturnavn med ma

- Magele Sk.* (V.-Åby s., Sallinge h.)
Malle Holm (Svanninge s., Sallinge h.)
Malle Moese Sk (Horne s., Sallinge h.)
Mageltueds Schifte (Ryslinge s., Gudme h.)
Overste, Nederste Maule Skifte (Langå s., Gudme h.)
Magle Høy agger skifft; MK 1795 Wester Maglehøy (Vejstrup s., Gudme h.)
Magle Agger (Gudme s. og h.)
 Jb 1667 *Magelschifft*; Udsk. 1753–1875 Magelskiftet (Gudme s. og h.)
Magel Tueds Ager; MK 1850 Maltved Agre (Avnslev s., Vinding h.)
Mahlebiergs Marchen; MK 1788 Mallebierg marken (Avnslev s., Vindinge h.)
Mallemosze (Flødstrup s., Vindinge h., jfr. DS XIII 181)
 Jb 1690 *Magle Maae* (Ullerslev s., Vindinge h.)
Maglehøy (Refs-Vindinge s., Vindinge h.)
Magelhøyes Ag. (Vindinge s. og h.)
Maglebergs Aggere (Vindinge s. og h.)
Mageltueds ag., Mageltwed, Maaltued; MK 1792 Magel Tved (Frørup s., Vindinge h.)
 Jb 1690 *Mageltuedsagre*; MB Magel Tuidtz Agre (Ørbæk s., Vindinge h.)
Magle Hauge (Skrøbelev s., Langelands N.-H.)
Magl Enng (smst)
Maglehøis Aas (smst)
 Jb 1690 *Maglebierg*; MK 1799 (1806) Maglebiergs Ager (Bøstrup s., Langelands N.-H.)
 Jb 1690 *Magelmoese*; MB Maglemoße (Snøde s., Langelands N.-H.)
Maglelyche Agre (smst)
Maglemoße Koehauge (Stoense s., Langelands N.-H.)
Maglebierg (Lindelse s., Langelands S.-H.)
Maglemoese (smst)
Maglehøys A. (Humble s., Langelands S.-H.)
 Jb 1690 *Maglebierg*; MB Magle Biergs Aas (Magleby s., Langelands S.-H.)
 Stoere, Lille *Maglends Aas*; Jb 1690 Magle eng (smst)
 Jb 1774 *Maglewretterne* (Rise s., Ærø)

Odense amt

- Malle Mosse*; MK 1796 (1805) Mallemose Agre (Munkebo s., Bjerger h.)
Mallebierg; I 1923 Lille Maglebjerg [¹Malbjerg] (Kølstrup s., Bjerger h.)
Magle agre Aaß (Mesinge s., Bjerger h.)

Magle mose Aas; MK 1782 Malle Mose (Dalby s., Bjerge h.)
Malle Møße; I 1927 Malle-mose [1954 *mal,mossə*] (Allese s., Lunde h.)
 Jb 1572 (1669) *Maglekier*; MB wed Magle Kier (Klinte s., Skovby h.)
 Jb 1571 *Magle hiøg*; MB Maløgs ager; MK 1800 Maløe Skift (Søndersø
 s., Skovby h.)
Magle Kier, *Magle Kierß Weien* (Tanderup s., Båg h.)
Magel Aggere (smst)
Magel Høys aggre (Kerte s., Båg h.)

Eftermiddelalderlige møgle-former
Svendborg amt

Møyeltued (Ollerup s., Sunds h.)
 KronSk 8/5 1541 *Møgelrød*; MB Møyle Ruuds Løche (Brahetrolleborg s.,
 Sallinge h.)
Møyl Høys Sk. (Espe s., Sallinge h.)
Møgle Moese (N.-Broby s., Sallinge h.)
Møgel Schifft (Gudbjerg s., Gudme h.)

Odense amt

Store Møgle Roed, Lille, Store Mølleroed (Dalum s., Odense h.)
Møgle Maen (Viby s., Bjerge h.)
 Jb 1571 *Møgelmarchen* (Hårslev s., Skovby h.)
Møglengens Diell; MK 1794 (1805) Møyeleng (Kavslunde s., Vends h.)
Møyell Høys aggere, Møgel høys dal (Asperup s., Vends h.)
Møgel Moese, Møgle Moesebierigs Deel (Udby s., Vends h.)
 Jb 1572 *Møgelhøy*; Jb 1667 Mølhøy; MB Møiling Høis Mark; MK 1788
 Mølhøys Agre; I 1924 Møglehøy; [1961 'mø·l,hø?'] (Flemløse s.,
 Båg h.)
 Jb 1572 *Møglebierigs mad*; Jb 1667 Møglebierigs March; MB Møllebie-
 rigis March (Hårby s., Båg h.).

Såvel magle- som møgle-former indgår i det middelalderlige fynske ma-
 teriale. Magle forekommer dog tidligst, allerede i VJb: maklebæ. De to
 middelalderlige magle-former ligger begge i områder, indenfor hvilke der
 også senere kun er fundet magle-former, jfr. kort VII. De to middelalder-
 lige møgle-former ligger derimod i områder, i hvilke der senere findes så-
 vel møgle som magle. I det senere materiale er magle-formerne de hyppig-
 ste, og findes talrigest mod øst (eneherskende på Langeland), men kan dog

også findes helt mod vest i Båg herred. Møgle-formerne er færre. Enkelte belæg ligger nogenlunde samlet i den østligste del af Fyn, mens de øvrige er spredt over resten af øen, uden nogen koncentration om f. eks. den vestligste del af øen. Sven Benson regner i sin ovfr. nævnte afhandling med, at centrum for magle-formerne er Sjælland, og at de herfra har bredt sig til bl. a. Fyn. Jeg ved ikke, om dette skal forstås således, at magle f. eks. på Fyn har efterfulgt møgle, men de middelalderlige former og den senere udbredelse taler for, at møgle-formerne er sekundære i forhold til magle-formerne.

Ifølge Steenstrup skulle hele den jyske halvø være et møgle-område. Det er sikkert rigtigt, i hvert fald har jeg i middelalderlige former ikke noteret andet end møgle-former. Men i senere kilder (specielt i Markbogen) kan dog findes former, som synes at indeholde magle. Jeg har noteret 4 ekss. fra Århus-Skanderborg a., 1 eks. fra Ringkøbing a., samt et med efterstillet magle fra Randers a. (som dog synes at være af tvivlsom karakter). Ekss. er:

MB 1683 *Maglebech*; MK 1778 *Magelbierg* (Hørning s., Hjelmlev h.)

MB 1683 *Magel Høys Ager*, *Magelhøffs Wang*; Trap⁴ *Maglehøj*; [1955 *mα'qəl|høø*] (Dover s., Hjelmlev h.)

MB 1683 (Ekstrakt) *Mageltøns Ager* (alm.), Mogen Tøns Ager, *Mogeltøns Ager*, *Møgeltøns Ager*; I 1926 *Mageltonager* [*masælton*, *moæn-*] (Vejlby s., Hasle h.)

MB 1683 *Magelhøfd Agr*, *Mogel Høys Fald* (Ormslev og Kolt s., Ning h.)

MB 1683 *Magelbeck Marck* (mul. fejl for Nøglebæk, iflg. I 1927) (Rind s., Hammerum h.)

Jb 1619–20 *Hellemagle* (Ø.-Lisbjerg h?)

Jeg tør ikke afvise, at i hvert fald nogle af disse navne indeholder magle. Men hvis de gør det, er formerne rimeligvis sekundære i forhold til møgle-former, der som ovfr. nævnt er de eneste, der er noteret i middelalderen. (Jeg ser bort fra det tvivlsomme *Hellemagle* i Randers a., der kun er belagt denne ene gang, og som ikke nøjere kan lokaliseres. Er det mon et bebyggelsesnavn, der kan bero på opkaldelse efter sjællandsk forbillede?).

Til det jyske område slutter sig også Samsø. Sydsamsisk følger ellers i en række tilfælde sjællandsk (jfr. f. eks. Johs. Brøndum-Nielsen, *Dialekter og Dialektforskning* p. 106–107), og ekss. med efterstillet adj. ligger da også alle indenfor det sydlige område. Møgle-former er belagt fra alle sogne på øen, dog ingen fra middelalderen. De bevarede ekss. med efterstillet adjektiv har alle »lille«, og det eneste fra middelalderen overleverede navn *Permelille* har først sin korrespondens overleveret fra LR 1579–80, hvor

et skifte til store kan have fundet sted. Vi kan således intet vide om dettes middelalderlige form, der strengt taget godt kan have været magle. (Jfr. hermed at efterstilling af møgle kun er noteret i et højst tvivlsomt tilfælde, Store-Brøndum i Ålborg a., jfr. p. 144 f.).

Ved at iagttage udbredelsesområderne for magle og møgle viser det sig, at de områder, hvor vi kun finder magle-former, stort set svarer til de områder, indenfor hvilke der findes stednavne med efterstillet adjektiv. Undtagelserne herfra er Ommersyssel, der har møgle, men efterstilling af (andre) adjektiver bevaret til nutiden, og Samsø, hvor der også er bevaret efterstilling af andre adjektiver end møgle (magle?). I Blekinge har vi såvel møgle som magle, men ikke efterstilling af adjektiv i stednavne af den primære type. På Fyn, der måske oprindeligt har været et magle-område, men nu har såvel møgle som magle, er forholdet som i Blekinge. Men en eventuel efterstilling efterfulgt af en meget tidlig foranstilling, der ikke kommer til udtryk i kilderne, kunne muligvis bekræftes ved magle-formernes primaritet, og Fyns oprindelige tilknytning til det østdanske område (og efterhængt artikel, jfr. om dette forhold p. 160) kunne evt. herved etableres?

Bevaringsforhold i navne med magle/lille

I alt 82 navne har oprindelig modsætningen magle/lille. (Heri er ikke medregnet ekss., hvor kun et magle eller et lille er overleveret).

30 af disse navne har bevaret dette modsætningsforhold til nutiden med bevaring også af efterstillet adjektiv.

12 navne ligger i Sorø amt (Stenmagle, Haldagerlille/magle, Sørbylille/magle, Eggeslevlille/magle, Valsølille/magle, Hjelmsømagle, Allindelille/magle), 8 i Københavns amt (Torlundelille/magle, Vridsløselille/magle, Ramsølille/magle, Gundsølille/magle), 7 i Præstø amt (Hjelmsølille, Keldbylille/magle, Råbylille/magle, Herlufville/magle), 2 i Frederiksborg amt (Torplille/magle), 1 i Holbæk amt (Stenlille). I denne gruppe findes ikke navne fra Maribo amt og Skåne, og det eneste belæg fra Holbæk amt: Stenlille har sin korrespondens i Sorø amt.

I 8 navne med den oprindelige modsætning magle/lille er magle udgået som modsætningselement til lille, fordi navnene med magle er herredsnavne eller sognebyer, og kun lille er bevaret med efterstilling. Det drejer sig om følgende navne: i Frederiksborg amt: Stenløse, *Stenlille*, *Strø*, *Strø-lille*, i Sorø amt: Gunderslev, *Gunderslevlille*, i Præstø amt: Tybjerg, *Tybjerglille*.

Det vil sige at 4 navne med lille er bevaret i denne gruppe.

I et andet tilfælde er det gået omvendt, og her er kun magle bevaret.

idet byen med oprindelig efterstillet lille i navnet er blevet sogneby, og belæg med lille ophører. Det drejer sig om *Gundslevmagle* og Gundslev i Maribo amt.

Det vil sige 1 navn med magle bevaret i denne gruppe.

Af materialet udgår endvidere såvel Ferslev som Ferslevlille, idet Ferslev bliver sogneby, og Ferslevlille er en nu forsvunden bebyggelse.

Bevaret i denne gruppe er endvidere *Ølsemagle* i Københavns amt. Korrespondensen hertil skifter fra efterstillet lille til foranstillet høje: Højelse.

1 navn bevaret af disse to.

Bevaret er også *Fjenneslevmagle* i Sorø amt, hvor det oprindelige lille bliver udskiftet til Kirke (Kirke-Fjenneslev).

1 navn bevaret med magle.

Det vil sige at ialt 37 navne med den oprindelige modsætning magle/lille er bevaret til nutiden, eller 45,1 procent af samtlige navne med denne modsætning. Hvis også de 6 ovfr. anførte navne, der udgår fordi de bliver sogne- eller herredsbyer medregnes, bliver procenten 51,2.

Kun 2 navne skifter fra oprindelig efterstillet magle/lille til foranstillet magle/lille: Magle- og Lillebrænde på Falster. I yderligere 4 navne findes i tiden c. 1330– c. 1370 foranstilling af magle/lille, men i disse skifter magle senere til store. Kun i disse navne (Maglebrænde, St.-Heddinge og St.-Beddinge) findes såvel efter- som foranstilling af magle. Disse navne er alle afledt med suffikset -inge, og det synes rimeligt at se dette forhold i sammenhæng med specielle forhold i denne navnetype, jfr. ndfr. p. 208 ff.

30 navne, der oprindelig har modsætningen magle/lille, skifter til foranstillet store/lille.

I 26 af disse navne sker skiftet til foranstilling umiddelbart; i 4 navne skiftes først til øster/vester inden overgangen til store/lille (St.- og Ll.-Avnede i Maribo amt, og St.- og Ll.-Bjällerup i Skåne).

12 af de 30 navne er skånske (St.- og Ll.-Harrie, St.- og Ll.-Jordberga, St.- og Ll.-Uppåkra, St.- og Ll.-Bjällerup, St.- og Ll.-Råby, St.- og Ll.-Beddinge). Til denne gruppe slutter sig muligvis også St.- og Ll.-Hammar, men det vides ikke, da St.-Hammar kun er overleveret med foranstillet magle. 6 ligger i Frederiksborg amt (St.- og Ll.-Lyngby, St.- og Ll.-Rørbæk, St.- og Ll.-Havelse), 6 i Præstø amt (St.- og Ll.-Tårnby, St.- og Ll.-Linde, St.- og Ll.-Heddinge), 2 i Københavns amt (St.- og Ll.-Ladager, 2 i Holbæk amt (St.- og Ll.-Fuglede), 2 i Maribo amt (St.- og Ll.-Avnede). I Sorø amt er dette skifte ikke iagttaget (St.- og Ll.-Valby i Sorø amt har oprindelig modsætningen øster/vester).

Det tidligste belæg på skiftet fra magle til store er skånsk: 15/7 1478

Store Raaby. Brevet er et originalt herredstingsvidne fra Torna h., hvori St.-Råby ligger, og Per Sacersß af Store Raaby optræder som vidne. Skiftet fra efterstillet lille til foranstillet lille i dette modsætningspar foreligger en smule tidligere, det første eks. er fra Holbæk amt: 28/10 1443 Lillæ Fwllæde, mens det næste er skånsk: 6/9 1451 (Lundeb. 1494) Little Harthaagræ Kirkeby.

I Skåne hvor skiftet til store/lille i disse navne med den oprindelige modsætning magle/lille kan iagttages tidligst, er det gennemført i samtlige navne (det sidste skifte er fra 1624). (Til det til nutiden bevarede Tommelilla, har vi ikke overleveret nogen modsætning). Som absolut kontrast til Skåne står Sorø amt, hvor et sådant skifte slet ikke foreligger, jfr. ovfr. I de øvrige amter foreligger skiftet noget senere end i Skåne, det senest registrerede eks. er fra M 1844: St.-Havelse i Frederiksborg amt.

Skiftet magle/lille til store/lille synes således at begynde længst mod øst i det gammeldanske område i slutningen af middelalderen, c. 1450. Her rammer det efterhånden alle navne med denne modsætning. Efterhånden trænger det mod vest over Øresund, hvor det kommer noget senere og med mindre styrke. Navnene i denne gruppe med oprindelig magle/lille er indtil c. 1450 og senere en meget stabil navnegruppe med hensyn til bevaring af efterstilling, når bortses fra en tendens til foranstilling indenfor navne afledt med suffikset -inge, jfr. ovfr. Skiftet til foranstilling af store/lille sker først, efter at tendensen til foranstilling er begyndt i navne med andre adjektiver, i Skåne begynder tendensen til foranstilling som påvist allerede omkr. 1350. Det må derfor anses for givet, at ikke kun geografisk beliggenhed, men også tilhørsforhold til denne gruppe må have indflydelse på et skifte fra efter- til foranstilling, ikke mindst da denne gruppe er den talmæssigt største.

Endelig foreligger i 4 navne, der oprindelig har modsætningen magle/lille et skifte til foranstillet Kirke/lille, i alle tilfælde sker skiftet også her meget sent: M 1688 Kirke- og Ll.-Værløse, Kirke- og Ll.-Skensved, alle i Københavns amt.

Bevaringsforhold i navne med nørre/søndre

20 navne har oprindelig modsætningen glða. *nyr(th)ri*, adj. i komparativ: glða. *syndri*, adj. i komparativ. I disse ord kan der senere enten foreligge sammenblanding med henholdsvis adv. *nør* og glða. *sundær*, *syndær*, jfr. BrN GG IV 144 og 145, eller der kan foreligge en udvikling af komparativsuffikset -ri til -ær, hvilket jeg anser for rimeligere, jfr. ovfr. p. 180. (Der er ikke medregnet belæg, når kun en af parterne er overleveret med efter-

stilling, f. eks. S.- og N.-Säby i Skåne, eller når den ene part først er belagt med efterstilling efter middelalderen, f. eks. Vedbynørre og Vedbysønder i Sorø amt).

Ingen af disse navne har bevaret efterstilling af adjektiv til nutiden. 16 af navnene skifter til foranstillet nørre/søndre. 6 i Skåne (N.- og S.-Åsbo h., N.- og S.-Åby, N.- og S.-Rörium) 6 i Maribo amt (N.- og S.-Vedby, N.- og S.-Kirkeby, N.- og S.-Alslev) 2 i Holbæk amt (N.- og S.-Jernløse, S.-Jernløse har dog opr. østre (1306) men 1337 søndre) 2 i Viborg amt (Nørlyng og Sønderlyng h.).

I 4 navne, der oprindeligt har modsætningen nørre/søndre, udskiftes i de to et oprindeligt søndre senere med Kirke, mens nørre foranstilles. I Kirke-Hyllinge, Københavns amt findes første belæg med Kirke i 1540; i Kirke-Hvalsø, Københavns amt findes det første belæg med Kirke 1505.

Denne gruppe er meget ustabil med hensyn til bevaring af efterstillet adjektiv, men om gruppen er ustabil fordi adjektiverne nørre/søndre kun findes indenfor områder, hvor efterstilling ret hurtigt fortrænges af foranstilling (findes kun i Skåne, Maribo amt, Holbæk amt og i Viborg amt) og derfor ikke forekommer indenfor de mere stabile sjællandske områder, kan næppe afgøres. Det tidligst noterede eks. på skifte er fra 1323 (S.-Åsbo h.) og det seneste fra 1651 (N.- og S.-Åby i Skåne). Det bør dog tilføjes, at i et område med høj bevaringstendens for efterstillet adjektiv som Sorø amt er til nutiden bevaret Vedbynørre og Vedbysønder, der ikke er medtaget her, fordi Vedbynørre først er belagt fra 1585, og dette kunne eventuelt tyde på, at det ikke udelukkende er en ustabilitet ved adjektiverne nørre/søndre, der gør sig gældende, når denne gruppe ingen bevarerede ekss. har på efterstilling.

Bevaringsforhold i navne med vestre/østre

18 navne har oprindeligt modsætningen glde. *østri*, adjektiv i komparativ: glde. *wæstri*, adjektiv i komparativ. I disse ord kan der senere enten foreligge sammenblanding med henholdsvis adv. glde. *østær* og adv. glde. *wæstær*, jfr. BrN GG IV 145 og 147, eller der kan foreligge en udvikling af komparativsuffikset -ri til -ær, jfr. iøv. ovfr. p. 180. Af disse navne er 9 bevaret med efterstilling af adj. til nutiden. 6 i Københavns amt (Brøndbyvester/øster, Herstedvester/øster, Sundbyvester/øster), 2 i Frederiksborg amt (Sigerslevvester/øster), 1 i Sorø amt (Ørslevvester).

2 skånske navne skifter til foranstilling allerede 1348–66 (V.- og Ö.-Vemmenhög).

4 navne med oprindeligt østre : vestre skifter til store : lille (tidligst 1563,

senest M 1688): St.- og Ll.- Valby i Københavns amt og St.- og Ll.-Valby i Sorø amt.

Det oprindelige Ørslevøster i Sorø amt bliver til Ørslev under Skoven, det tidligste belæg er fra 1491, men skiftet er først gennemført fra M 1664.

De to navne, der nu benævnes Neder- og Over-Dråby (Frederiksborg amt), har også oprindeligt haft modsætningen øster : vester. Men inden de får den nu fastlagte norm, har Neder-Dråby først været karakteriseret ved: øster, neder (øster), nørre og neder, og Over-Dråby ved: vestre, Kirke, (vestre), søndre, (vestre) og over.

Denne gruppe er med hensyn til bevarelse af efterstilling ret stabil: 50 procent har bevaret efterstilling, men det må bemærkes, at de efterstillede ekss. alle ligger indenfor det sjællandske område.

Bevaringsforhold i navne med øvre/nedre og øvre/ydre

Adjektivkomparativen gl. *nithri*, i hvilket der senere kan foreligge en udvikling af komparativsuffikset -ri til -ær, jfr. BrN GG IV 143 og ovfr. p. 180, kan i bebyggelsesnavne stå i modsætning til to adjektiver: 1. adjektivkomparativen gl. *yfri*, *øfri*, i hvilket der senere kan foreligge udvikling af -ri til -ær, jfr. BrN GG IV 146 og ovfr. p. 180, og 2. adjektivkomparativen gl. *ýttri*.

6 navne har oprindeligt modsætningen øvre/nedre, og disse er *alle* bevaret med efterstilling til nutiden. 4 i Randers amt (Udbyneder/over, Dalbyneder/over) 2 i Københavns amt (Smørumnedre/ovre).

2 navne har oprindeligt modsætningen ydre/øvre, *ingen* af disse er bevaret til nutiden, begge skifter til et andet foranstillet adjektiv c. 1688: Hvidovre og Rødovre i Københavns amt.

Disse to grupper er sikkert talmæssigt for små til at man kan udlede noget generelt om bevaringsforholdene, som jo for gruppen øvre/nedre synes at være 100 procent.

Indenfor de her opstillede 5 modsætningspar: magle : lille, nørre : søndre, vestre : østre, øvre : nedre, øvre : ydre falder størsteparten af de middelalderlige bebyggelsesnavne med efterstillet adjektiv. Andre adjektiver findes dog efterstillede, f. eks. gamle i St.-Salby, Københavns amt, diger i St.-Dalby i Vejle amt og lange(?) i Tolånga i Skåne, men alle er de enkeltstående uden nogen efterstillet modsætning. Ligeledes har vi overleveret enkeltstående adjektiver indenfor en af de ovfr. nævnte grupper uden nogen tilsvarende efterstillet modsætning. Specielt findes der mange indenfor gruppen magle : lille (Ornabergamagle (Skåne); Billingemagle (Skåne); Hyllingemagle (Sorø amt); Tommelilla (Skåne), Ll.-Svedala (Skåne); Slag-

lille (Sorø a.) Buszingelille (Præstø amt); Bøgesølille (Præstø amt); Horslundelille (Maribo amt); Permelille (Holbæk amt); Sundbylille (Frederiksborg amt); Maglebylille (Københavns amt). Disse mange enkeltstående belæg taler for, at denne i forvejen meget talrige gruppe har været større og har haft en meget dominerende stilling i forhold til de øvrige. Det kan også bemærkes, at 5 af de ovfr. nævnte navne har bevaret efterstilling til nutiden (Tommelilla, Slaglille, Permelille, Sundbylille, Maglebylille), og hvis disse ekss. medregnes i gruppen af bevarede ekss. af adjektiver for magle : lille vil bevaringsprocenten være 55,1 (svarende til 51,2).

Hertil kommer så, at komparativen af magle, glda. *mēri!*) »større«, anvendt om den største af to, også findes efterstillet i St.-Elmue i Præstø amt og står i modsætning til et oprindeligt efterstillet lille.

Gruppens dominerende indflydelse i forhold til de øvrige kan sikkert også ses deri, at nogle navne, der oprindeligt har haft et andet modsætningspar, kan skifte over til denne. Dette gælder specielt efter at magle i en række navne har skiftet til store. Modsætningen store : lille afløser f. eks. et oprindeligt østre : vestre i St.- og Ll.-Valby i Københavns amt og Sorø amt, men også et oprindeligt gamle kan afløses af store i St.-Salby i Københavns amt.

Det synes altså, som om bevaring af efterstillet adjektiv i nogen grad er afhængig af, hvilke adjektiver det er som efterstilles. Indenfor det egentlige østdanske hovedområde, hvor efterstilling er noteret, er det således karakteristisk, at i områder hvor tendensen til foranstilling er stærkest, er til nutiden kun bevaret ekss. fra gruppen magle/lille: i Skåne : Tommelilla (jfr. dog det måske tvivlsomme Tolånga) og i Maribo amt: Gundslevmagle. Men gruppen har som ovfr. nævnt også været talrig: 82 ekss. (hvortil kommer de ovfr. nævnte enkeltstående ekss.), hvoraf er bevaret 48 ekss. (heri også medregnet ekss. hvor magle eller lille udgår på grund af manglende belæg) eller 55,1 procent, mens de øvrige grupper tilsammen kun udgøres af ialt 46 ekss., hvoraf 15 er bevaret med efterstilling eller 32,6 procent.

Derimod mener jeg ikke, at det ud fra stednavnematerialet kan fastslås, om det f. eks. har spillet nogen rolle for bevarelsen af det efterstillede adjektiv, om dette har haft positiv form som i magle og lille, eller komparativform som i en række andre adjektiver, selv om bevaringstendensen som ovfr. nævnt er størst i den gruppe, hvor adjektivet har positiv form. Jeg nævner dette, fordi man ud fra forholdene i bl. a. vestnordisk kunne forestille sig en eventuel forskel i denne henseende, jfr. f. eks. Nygård,

1) Findes kun efterstillet i dette ene eks., men forekommer ret almindeligt foranstillet, jfr. f. eks. under Maglemer, DS XI 128 og i Emmerbølle i Svendborg amt, jfr. DS XIII 231.

Norrøn Syntax § 350: »Adjektiv i komparativ og superlativ står som attribut i reglen foran subst.« og Karl Ringdal, Om det attributive adjektivs position p. 26: »Gjennemgaaende er dog foranstillingen adjektivets vanlige position i komparativ.« Men dette forhold kan næppe have haft nogen særlig betydning for danske stednavne, idet der jo findes ekss. på bevarede efterstillede komparativer. Geografisk beliggenhed synes at være en mere afgørende faktor.

Et andet forhold, der synes at have påvirket adjektivets placering uden for stednavne (også her tænkes særlig på vestnordisk), er, om adjektivet tilhører de grupper man har kaldt henholdsvis karakteriserende (jfr. f. eks. Karl Ringdal a. a. p. 15–16), der fortrinsvis foranstilles, og beskrivende, der fortrinsvis efterstilles, jfr. også under gennemgangen af runetekster p. 121 og lovtekster p. 124. Adjektiver i stednavne med efterstillet adjektiv falder fortrinsvis indenfor begrebsgrupperne størrelse og beliggenhed, og tilhører vel således Ringdals type beskrivende adjektiv; og man kan vel ikke se helt bort fra, at dette kan have haft nogen indflydelse på adjektivets oprindelige placering. Men også her synes geografisk placering indenfor det danske område at være en vægtigere faktor, for hvorfor skulle vi f. eks. i det jyske område i den ældste periode (før c. 1300) ikke finde de samme adjektiver efterstillede som i det sjællandske, f. eks. møgle : magle? (Hermed kan eventuelt også jævnføres, at ved anbringelse af latinske adjektiver i danske stednavne, synes der heller ikke at blive taget hensyn til betydningsindholdet i disse, jfr. p. 134).

Hvad angår efterstillede adjektiver i stednavne, synes det altså som om de forhold, der har gjort sig gældende for det øvrige sprogstof, kun i ringe grad har påvirket stednavnenes form. Her har andre faktorer, først og fremmest geografisk beliggenhed indenfor det danske område derimod været dominerende.

Det kan sluttelig fremhæves, at adjektiver i stednavne i forhold til adjektiver iverdrikt har indskrænkede syntaktiske og morfologiske muligheder i følgende henseender:

1. De forekommer kun som attribut (aldrig i prædikativ stilling, jfr. dog et meget sent bornholmsk eks. p. 174 f.).

2. De har kun svag bøjning (herved adskiller de sig også fra persontilnavne, jfr. p. 129).

3. De synes meget tidligt at opgive kongruensbøjning med stednavnet (har muligvis aldrig foreligget i dansk?) jfr. p. 177, og at antage endelsen -a. Dette forhold kan eventuelt betragtes som en udvikling henimod en speciel type »stednavneadjektiv«, og tanken kunne måske bestyrkes derved, at stednavne har en kun her forekommende form af adjektivet glða. mikla, nemlig magle.

Bevaringsforhold indenfor de enkelte navnetyper

Den følgende undersøgelse tager som udgangspunkt de behandlede navnes efterled, og bevaringstendensen for efterstillet adjektiv undersøges indenfor hver af navnegrupperne. Men ligesom de øvrige steder, hvor der angives tal og procenter, bør disse anvendes med varsomhed. Talstørrelserne ved en sammenligning skal være af en vis størrelse, således at meget små forskelle i en mængde ikke giver f. eks. et uforholdsmæssigt stort udslag i en procentomregning. Men afstanden mellem ekstremerne i procentangivelse eller talmængde synes i det hidtil fremlagte materiale i mange tilfælde at være stor nok til, at den kan bedømmes som udtryk for andet end tilfældigheder (f. eks. med hensyn til bevaringstendensen i Skåne og Maribo amt overfor f. eks. Sorø amt; derimod måtte bevaringstendensen i bebyggelsesnavne i Holbæk amt med efterstillet adjektiv korrigeres ud fra forholdene ved naturnavnene).

Ligeså her ved bebyggelsesnavne, opstillet efter efterled. Der kan ikke forventes en kronologisk opstilling efter typer med flest ekss. på bevaring af efterstillet adjektiv. Nogle af grupperne, f. eks. den med efterledet -torp, er så små, og andre udgøres af f. eks. kun to ekss.¹⁾, at en tilfældig overlevering kan give urimelige udslag. Men talstørrelserne indenfor visse grupper, f. eks. meget gamle som: -sø, -lev, -løse, er dog store nok til at vise, at der i disse må gøre sig andre forhold gældende end i yngre grupper, mens gruppen af -ingenavne på den anden side også er stor nok til at vise, at i denne gamle navnetype må foreligge forhold, der afviger fra gruppen på -sø, -lev og -løse.

I det følgende opstilles navnetyperne efter dalende bevaringsprocent af efterstillet adjektiv, dog medtages ikke grupper der udgøres af kun to ekss. Principielt gås der ud fra ved opstillingen af bevaringsprocenten, om adjektivet har bevaret efterstilling til nutiden, men herfra gøres dog flere undtagelser, som der bliver redegjort for under gennemgangen (jfr. f. eks.

¹⁾ F. eks. -um, -und, -sted, -lunde, der alle har bevaret efterstillet adjektiv til nutiden.

at -by i rækkefølge kommer efter -løse, selvom der i nutiden foreligger samme bevaringsprocent, og at -torp kommer efter både -lev og -løse, selv om -torp i nutiden har en højere bevaringsprocent).

Højeste bevaringsprocent har navne med efterleddet *-sø*, glda. *siō*, *sǣ*, m. Disse navne er oprindelig naturnavne, der senere er blevet bebyggelsesnavne. Navnene i denne gruppe kan alle være meget gamle.

Af 10 navne med dette efterled er 8 bevaret til nutiden, d. v. s. 80 procent.

De 8 der har bevaret efterstilling har modsætningen *magle/lille*.

De to der skifter har oprindelig modsætningen *nørre/søndre*.

Navnene er fordelt således: 6 i Københavns amt (Gundsømagle/lille, Ramsømagle/lille, Nørre- og Kirke-Hvalsø), 3 i Sorø amt (Valsømagle/lille, Hjelmsømagle) og 1 i Præstø amt (Hjelmsølle).

Herefter kommer navne med efterleddet *-lev*, glda. *lēf*, oldn. *leif*, f. egentlig »noget efterladt«, i stednavne har det muligvis betydningen »ejendom«, jfr. Hald, *Vore Stedn.* p. 77. Navne på *-lev* hører til blandt de ældste danske bebyggelsesnavne, og skal sikkert dateres til omkr. folkevandringstiden, jfr. Hald, a. a. p. 80.

Af 19 navne fra denne gruppe, der er overleveret med efterstilling af adjektiv, er 10 bevaret til nutiden med efterstilling, d. v. s. 52,6 procent.

12 navne har oprindelig modsætningen *magle/lille*. Af disse er 7 bevaret til nutiden, mens 4 udgår af materialet på grund af manglende belæg (Ferslevlille, Ferslev i Frederiksborg amt, Gunderslev i Sorø amt og Gundslevlille i Maribo amt). Hvis disse 4 ekss., der jo ikke udgår fordi de markerer et skifte til foranstilling, medregnes blandt de bevarede ekss., ville bevaringsprocenten være 73,6.

4 navne har oprindelig modsætningen *østre/vestre*, heraf er 3 bevaret med efterstilling.

3 navne har oprindelig modsætningen *nørre/søndre*, heraf er ingen bevaret.

Navnene er fordelt således: 8 i Sorø amt (Fjenneslevmagle, Kirke-Fjenneslev, Ørslevvester, Ørslev under Skoven, Gunderslev, Gunderslevlille, Eggeslevmagle/lille), 5 i Frederiksborg amt (Sigerslevøster/vester, N.-Herlev, Ferslev, Ferslevlille), 4 i Maribo amt (Gundslevmagle, Gundslev, N.- og S.-Alslev), 2 i Præstø amt (Herlufmagle/lille).

Den tredje navnegruppe har efterleddet *-løse*, hvis etymologi er meget omstridt, og hvis betydning er usikker, men dets alder er der dog almin-

deligvis enighed om at anse for meget høj, jfr. f. eks. Hald, Vore Stedn. p. 67 ff.

Af 13 navne fra denne gruppe har 6 bevaret efterstilling af adjektiv til nutiden, d. v. s. 46,1 procent. Men en nøjere undersøgelse af navnene viser, at inden middelalderens slutning er der kun sket et skifte i to af navnene, N.- og S.-Jernløse i Holbæk amt, der skifter til foranstilling c. 1450.

Disse to navne er også de eneste i denne gruppe, der ikke som oprindelig modsætning har magle/lille. De 11 navne med oprindelig magle/lille bevarer alle dette forhold til 1613, hvor Stenløse i Frederiksborg amt har sidste belæg med ep, altså 100 procent bevaring til dette tidspunkt, eller for alle navne i gruppen indtil 1613 en bevaringsprocent på 84,6.

Navnene er fordelt således: 4 i Frederiksborg amt (Stenløse, Stenlille, St.- og Ll.-Havelse), 4 i Københavns amt (Vridsløsemagle/lille, Ll.- og Kirke-Værløse), 2 i Sorø amt (Slaglille, Stenmagle), 3 i Holbæk amt (N.- og S.-Jernløse, Stenlille).

Det er bemærkelsesværdigt, at i disse 3 navnegrupper, som alle tilhører gamle dannelsesstyper, indtræder, når bortses fra St.- og Ll.-Havelse, hvor skiftet sker meget sent (M 1844), *ikke* noget skifte fra magle til store (eller fra efterstillet lille til foranstillet lille). Noget tilsvarende er ikke noteret indenfor nogen af de andre navnetyper, og kan sikkert ikke udelukkende bero på tilfældighed. Sammenligner vi f. eks. med navne med efterleddene -ager og -ved, der alle oprindelig har modsætningen magle/lille, skifter alle navne her til store/lille, undtagen et enkelt par, der ligger i Sorø amt, hvor et sådant skifte slet ikke foreligger i nogen navne, jfr. iøvnr. ndfr. under -ager og -ved. Der synes altså at være en sammenhæng mellem den pågældende navnetypes alder og muligheden for bevaring af efterstillet adjektiv indenfor gruppen magle/lille. Måske på den måde, at »normen« i de ældre navnetyper tidligere er blevet fastlagt, og har været mere stabil end i de yngre, hvor normen måske har været knap så fast og modtagelig for ændringer i overensstemmelse med sprogets nyere syntaktiske regler.

Navne med efterleddet -torp har en bevaringsprocent på 60, og burde derfor egentlig være anført før både -lev og -løse. Men gruppen består ialt kun af 5 ekss., og kan derfor næppe i forhold til de øvrige siges at være repræsentativ, ligesom der jo ved -lev og -løse forelå specielle omstændigheder, der bragte bevaringsprocenten op over 60, jfr. ovfr. Hovedparten af danske navne på -torp, glida. thorp, n. »udflytterbebyggelse«, er fra

vikingetiden, »sandsynligvis endda (opstaaet) i dens senere Del, og i den ældre Middelalder« (Hald, Vore Stedn. p. 140). Man kan for så vidt undre sig over, at navne, hvis efterled betegner »udflytterbebyggelse«, overhovedet er repræsenteret i navnene i denne undersøgelse, hvor adjektiver, der vel må betegne en ydeligere opdeling eller udflytning, anvendes. Men der er i materialet temmelig mange ekss., hvor ep kun forekommer en enkelt gang, og altså ikke er slået igennem i »normen«, ligesom der i Sorø amt findes torp-navne, hvor efterstilling af adjektiv først optræder omkr. 1600 (jfr. Nordrupvester/øster og Sønderup Sønder/nørre ovfr. p. 44).

Af 5 navne med ep i middelalderen er 3 bevaret til nutiden med efterstilling af adjektiv, eller 60 procent. Disse navne har alle oprindelig modsætningen magle/lille.

Navnene er fordelt således: 3 i Skåne (Tommelilla, St.- og Ll.-Bjällerup), 2 i Frederiksborg amt (Torplille/magle).

Det største antal navne (39) af de her behandlede falder indenfor gruppen med efterledet *-by*, glda. *bȳ*, m. »landsby«, herunder også alle de jyske ekss. med bevaring af efterstilling, Dalbyover/neder, Udbyover/neder, jfr. også St.-Dalby fra Vejle amt, der foreligger med ep en enkelt gang i middelalderen. Efterledet *-by* har været produktivt gennem lange tider og kan stadig bruges til at danne nye navne. De fleste af de her behandlede navne er rimeligvis fra vikingetiden og har som forled (CB) velkendte appellativer, dels ord, der betegner natur eller terrænforekomster (f. eks. å, sund, sø, dal, with »skov«, drag, wall »græsslette«, sør »smuds, sump« og brønd), dels ord der har menneskelig virksomhed som forudsætning (f. eks. bro, kirke). Kun to har adjektiv eller adverbium som forled (Maglebylille, Udbyover/neder). Der findes ingen af nyere type fra middelalderen eller senere (jfr. dog Udbyover/neder), der betegner alder eller beliggenhed i forhold til omgivelserne (jfr. Hald, Vore Stedn. p. 103); men måske et enkelt ældre St.-Salby, måske af subst. glda. *sal*, m. »hedensk helligdom«.

Henrik Larsen har i afhandlingen Sjællands landsbyer og landsbynavne, FoN IV p. 89–147, opstillet den teori (som dog er imødegået af bl. a. Hald, jfr. Vore Stedn. p. 102–103), at *-by* har været en enkeltgård, og i de tilfælde hvor vi f. eks. har to enslydende navne på *-by* adskilt ved store og lille, er den mindre by den oprindelige, gamle enkeltgård, og navnet er herfra overført til den store. Herimod anfører Hald bl. a., at det er afgørende, at vi skulle vente at finde et stort antal navne på *-by* bevaret som gårdnavne, men dette er ikke tilfældet. Man skulle velsagtens også

vente at antallet af byer, der har modsætningen magle/lille skulle være dominerende indenfor gruppen (de hos Henrik Larsen anførte ekss. Ll.- og St.-Valby i Københavns amt og Sorø amt har oprindelig modsætningen østre/vestre). Dette er imidlertid ikke tilfældet, det er ganske vist den største gruppe: 14 af 39 navne, men ikke engang halvdelen af ekss. kommer i denne gruppe.

Jeg ved ikke, om det er det store antal af ekss. i typen på -by med (efterstillet) adjektiv, der oprindelig har bragt Henrik Larsen ind på hans tankegang, men påfaldende er det imidlertid, at dette efterled, der ganske vist er hyppigt forekommende i danske landsbynavne, men dog ikke så almindeligt som f. eks. -torp, har en så dominerende stilling, og specielt, at det også er denne navnetype, hvortil de jyske ekss. slutter sig. Men det må velsagtens have sammenhæng med, at i byer med dette efterled, har der været mulighed for udflytning eller deling på et tidspunkt, hvor navneskikken med brug af efterstillet adjektiv har været foretrukket som dannelsesform. Da flertallet af disse byer synes at være fra vikingetiden, må delingen eller udflytningen velsagtens være noget senere, og hermed brugen af adjektiv i disse navne. (Jeg ser her bort fra de navne, i hvilke der ikke kan være tale om deling eller lignende f. eks. byer, der ligger mere end 3–4 km fra hinanden, jfr. iøvnr. ovfr. p. 183 f). Brugen af adjektiv i de ældre navnetyper kan imidlertid være fastlagt tidligere end ved -by, og dette kan eventuelt være baggrunden for, at vi i disse finder en større stabilitet ved bevaring af efterstilling end i typen -by, jfr. specielt ndfr. om magle/lille, hvor vi finder det tidligst noterede ekss. på skiftet magle til store.

Gruppen på -by består som ovfr. nævnt af 39 navne¹⁾, af disse har 18 bevaret efterstilling til nutiden, eller 46,1 procent. (Navne på -løse havde også en bevaringsprocent på 46,1 til nutiden, men i denne gruppe forelå specielle forhold, således at bevaringsprocenten indtil c. 1613 var 84,6).

14 navne har oprindelig modsætningen magle/lille, af disse er 8 bevaret, eller 57,1 procent.

12 navne har oprindelig modsætningen østre/vestre, heraf er 4 bevaret, eller 33,3 procent.

8 navne har oprindelig modsætningen nørre/søndre, heraf er 2 bevaret, eller 25 procent.

4 navne har oprindelig modsætningen nedre/ovre, heraf er 4 bevaret, eller 100 procent.

¹⁾ Hertil kommer yderligere: St.-Dalby, Vejle amt og St.-Magleby, Københavns amt, der begge kun er belagt med ep 1 gang i middelalderen; Vedbynørre, Sorø amt er først belagt efter middelalderen; N.-Säby, Skåne og V.-Broby, Sorø amt er kun belagt med fp; K.-Säby i Københavns amt er kun belagt med FB.

1 navn har oprindelig efterstillet gammel, der senere skifter til foranstillet store.

De 4 navne med modsætningen ovre/nedre er de 4 jyske ekss. fra Randers amt: Dalbyover/neder, Udbyover/neder.

De øvrige ekss. er ret jævnt fordelt over det egentlige hovedområde for efterstilling af adjektiv, dog er der ingen ekss. fra Holbæk amt.

Navnene er fordelt således: 9 i Københavns amt (Sundbyøster/vester, Maglebylille, Brøndbyøster/vester, St.- og Ll.-Valby, St.-Salby, V.-Såby), 6 i Sorø amt (Sørbymagle/lille, Vedbynørre, Bråby, St.- og Ll.-Valby), 6 i Præstø amt (Keldbymagle/lille, Råbymagle/lille, St.- og Ll.-Tårnby), 5 i Frederiksborg amt (St.- og Ll.-Lyngby, Sundbylille, Over- og Neder-Dråby), 5 i Skåne (St.- og Ll.-Råby, S.-Såby, S.- og N.-Åby), 4 i Maribo amt (N.- og S.-Vedby, N.- og S.-Kirkeby).

Når bortses fra de jyske ekss., har byer med modsætningen magle/lille den højeste bevaringsprocent. Men det er værd at lægge mærke til, at det er indenfor navnetypen på -by, at vi finder det tidligste belæg på skifte fra magle til store (St.-Råby i Skåne, jfr. iøv. ovfr. under adjektiver p. 195), mens vi ikke fandt dette skifte, bortset fra et meget sent belæg fra 1844, i de gamle typer (-sø, -lev, -løse).

Herefter kommer navne med efterleddet *-ager*, glda. akær, m. »ager, mark«, med en bevaringsprocent på 25. I nutiden fremtræder de her behandlede navne med singularisform af efterleddet i alle tilfælde, undtagen i det eneste, der i middelalderen fremtræder som singularis: *uppaccri australi*; de øvrige har i middelalderen plur.: *Harthakra*, *Lathacara*, *Hallakra*. Navne på *-ager* kan ikke henføres til en bestemt periode (jfr. Hald i KLNMI sp. 54 ff og samme, Vore Stedn. p. 100), men kan være dannet gennem en lang periode. Det hedder dog i KLNMI sp. 56, at en del af de nordiske navne utvivlsomt tilhører århundrederne før vikingetogene. Der er ingen af de her behandlede navne, der behøver at tilhøre den allerældste type (ingen med hedenske forled), de har som forled enten velkendte adjektiver eller adverbier, jfr. tolkningen under de enkelte navne.

Af 8 navne med efterstilling af adjektiv er 2 bevaret til nutiden, eller 25 procent.

Alle navne har oprindelig modsætningen magle/lille, der skifter til store/lille, undtagen ekss. fra Sorø amt.

Navnene er fordelt således: 4 i Skåne (St.- og Ll.-Harrie, St.- og Ll.-Uppåkra), 2 i Københavns amt (St.- og Ll.-Ladager), 2 i Sorø amt (Haldagerlille/magle).

Navne på *bjerg* udgøres kun af 4 ekss., og tallet er således sikkert for

lille til at give et repræsentativt indtryk af gruppen. Navne på glda. biargh, n. hører til de ældste bebyggelsesnavne med terrænbetegnende efterled, jfr. Hald i KLMN I sp. 652. I En bok om Skåne (1936) p. 118 regner J. Palmér dog med, at de i Skåne sandsynligvis er yngre end navne på -høj, jfr. hermed, at i de ndfr. nævnte navne skifter de skånske, men ikke det sandsynligvis ældre sjællandske.

Af 4 navne med efterstilling i middelalderen er 1 bevaret til nutiden, eller 25 procent. Dog udgår det ene sjællandske belæg ikke på grund af skifte til foranstilling, men fordi navnet bliver herredsnavn (så bevaringsprocenten kan eventuelt angives som 50).

Alle navne har oprindelig modsætningen magle/lille.

Navnene er fordelt således: 2 i Skåne (St.- og Ll.-Jordberga), 2 i Præstø amt (Tybjerg og Tybjerglille).

Herefter kommer navne på -høj, glda. hōgh, m., i stednavne vistnok i betydningen »gravhøj«, med en bevaringsprocent på 16,6. Landsbynavne på -høj kan være meget gamle og enkelte måske gå tilbage til folkevandringstiden. Men specielt personnavnene i landsbynavne på -høj synes at vise, at de hovedsagelig må være dannet i vikingetiden eller nærmest foregående århundreder, jfr. Hald, Vore Stedn. p. 91. De her behandlede navne synes ikke at tilhøre den allerældste gruppe, de to indeholder personnavne: glda. *Ūlēf og glda. Wæmund, det tredje subst. *æلمي »bevoksning med elm«.

Af 6 navne med efterstilling i middelalderen er 1 bevaret til nutiden, eller 16,6 procent.

2 navne har oprindelig modsætningen magle/lille, heraf er 1 bevaret.

2 navne har oprindelig modsætningen mere/lille, heraf er ingen bevaret.

2 navne har oprindelig modsætningen østre/vestre, heraf er ingen bevaret.

Navnene er fordelt således: 2 i Københavns amt (Højelse, Ølsemagle), 2 i Præstø amt (St.- og Ll.-Elmue), 2 i Skåne (Ö.- og V.-Vemmenhög).

Herefter er der kun to grupper tilbage, indenfor hvilke der findes mere end to ekss.: -ved og -inge. I ingen af disse to grupper er bevaret efterstilling af adjektiv til nutiden. Det kan dog bemærkes, at Sorø amt, der som ofte nævnt har en høj bevaringsprocent, ikke er repræsenteret i nogen af disse grupper.

Landsbynavne med efterleddet -ved, glda. with, m. »skov« kan have en betydelig alder, idet enkelte af dem kan have gudenavne som forled (jfr. Hald, Vore Stedn. p. 196), hvilket dog ikke er tilfældet i de her behandlede navne, jfr. tolkningen under de respektive navne.

Gruppen udgøres af ialt 6 navne, der alle oprindelig har modsætningen magle/lille. Gruppen er således ikke særlig repræsentativ, og skifte til foranstilling sker i den sene middelalder eller efter middelalderen. Herved adskiller navne på -ved sig fra -ingenavnene, hvoraf heller ingen er bevaret med efterstilling, men i disse navne sker skiftet gennemgående tidligere, jfr. ndfr.

Navnene er fordelt således: 2 i Københavns amt (Ll.- og K.-Skensved, skifter tidligst M 1664), 2 i Holbæk amt (St.- og Ll.-Fuglede, skifter tidligst 1443), 2 i Maribo amt (St.- og Ll.-Avnede, skifter tidligst 1560).

-Inge navnene anses i almindelighed for at høre til blandt de ældste af vore navnetyper, mens navne afledt med suffikset -ling(e) gennemgående har et yngre præg (jfr. f. eks. Hald, Vore Stedn. p. 41 ff og p. 52). Kun to af de her behandlede navne må anses for at være afledt med suffikset -ling(e), (Ö.- og V.-) Värlinge og (Ö.- og V.-) Skrävlinge, begge i Skåne; til det sidste foreligger dog et højst acceptabelt alternativt forslag til tolkning af navnet som inge-navn, jfr. under Skrävlinge p. 65.

11 navne på -inge er belagt med efterstilling af adjektiv i middelalderen (hvortil kommer 3, der kun er belagt 1 gang med ep: Buszinge Litlæ (Præstø amt), Billing.agla (Skåne) og Høllinge maglæ (Sorø amt), plus 3 skånske navne, hvis »korrespondenser« er belagt med ep, men som selv kun er belagt med fp: Södervinge, V.-Skrävlinge og V.-Värlinge). Gruppen skulle således være stor nok til at være repræsentativ i forhold til andre gamle navnegrupper (f. eks. -sø, -lev, -løse). Ved en sammenligning mellem -inge navne på den ene side og de øvrige på den anden er det yderst påfaldende, at *ingen* navne på -inge har bevaret efterstilling af adjektiv til nutiden.

6 navne har oprindelig modsætningen magle/lille.

3 navne har oprindelig modsætningen nørre/søndre.

2 navne har oprindelig modsætningen østre/vestre.

Navnene er fordelt således: 5 i Skåne (St.- og Ll.-Beddinge, Norrvinge, Ö.-Skrävlinge, Ö.-Värlinge), 2 i Københavns amt (N.- og S.-Hyllinge), 2 i Præstø amt (St.- og Ll.-Heddinge), 2 i Maribo amt (Magle- og Lillebrænde).

I denne navnegruppe findes en vekslen mellem foran- og efterstilling af magle som ikke er iagttaget i nogen af de øvrige navnetyper. Efterstilling af magle efterfulgt af foranstilling findes ved St.-Heddinge og Maglebrænde. Foranstilling af magle (og lille) findes i disse navne belagt før c. 1360 (Lillebrænde 1328, Ll.-Heddinge 1337, St.-Heddinge 1357) og findes i navnene St.- og Ll.-Heddinge indenfor en periode af c. 30–40

år. Foranstilling af magle/lille bliver varig for Ll.-Heddinge og for Magle- og Lillebrænde, men for St.-Heddinges vedkommende sker en tilbagevenden til efterstilling efter c. 1370, og først efter at en række andre navnetyper har skiftet fra magle til store, skifter også St.-Heddinge til store, efter c. 1500. Udviklingen i St.- og Ll.-Beddinge synes at svare ganske nøje til den, der er skitseret for St.-Heddinge, blot er i St.-Beddinge (ingen belæg for Ll.-Beddinge) den første fase i udviklingen: efterstilling af magle efterfulgt af foranstilling ikke belagt, idet det ældste belæg fra c. 1250 har foranstilling.

Når bortses fra dette ene belæg, synes der altså i -inge navne med magle/lille at kunne konstateres en tendens til foranstilling fra c. 1330–c. 1370. (Denne tendens synes ikke at modsiges af de navne, der er noteret med kun et belæg på ep af enten magle eller lille: Det ene falder før tendensen begynder: u. d. 1266 (Sorø gaveb. c. 1440) Buszinge Litlæ, de andre efter at en tilbagevenden er konstateret i nogle navne: 4/10 1419 (vid. 1443) Billing.agla, 14/12 1391 Høllinge maglæ).

Ser vi nu på de øvrige -inge navne med modsætningerne østre/vestre eller nørre/søndre, viser det sig, at disse skifter meget tidligt, velsagtens så tidligt, at »korrespondenserne« til de 3 skånske navne Norrvidinge, Ö.-Skrävlinge og Ö.-Värlinge kun af overleveringsmæssige grunde er belagt med fp, og aldrig med ep (Södervidinge belagt med fp i sidste trediedel af 14. årh., V.-Skrävlinge 1351, V.-Värlinge 1522). Sammenholdt med de øvrige belæg i deres »korrespondenser« synes intet at tale mod et skifte c. 1400. Også i såvel Kirke- som N.-Hyllinge kan skiftet rimeligvis sættes til omkr. 1400, jfr. p. 88.

Det vil sige, at før c. 1400 har samtlige -inge navne (med oprindelig efterstilling af adjektiv) enten skiftet til foranstilling eller haft en periode med foranstilling.

Men hvis dette forhold overføres til samtlige -inge navne indenfor de østdanske områder, der har haft efterstilling, har det følgende konsekvens: Når vi finder et -inge navn, der først er overleveret efter c. 1340, hvor tendensen til foranstilling begynder i -inge navne med magle/lille, kan det eventuelt tidligere have haft efterstillet adjektiv. I de øvrige navnetyper synes efterstillet adjektiv at kunne slå igennem også i senere noterede belæg.

Jeg tror således, at det først og fremmest beror på overleveringsmæssige forhold, når antallet af -inge navne med efterstillet adjektiv ikke er større. Således synes jeg f. eks., at det er påfaldende, at vi i Sorø amt, der jo har meget stor stabilitet med hensyn til bevaring af efterstillet adjektiv, kun finder et enkelt -ingenavn med ep, jfr. Høllinge maglæ ovfr. Men en

undersøgelse af navne med foranstillet adjektiv (ud over de i hovedundersøgelsen anførte) viser, at af 5 navne belagt med fp før 1500, falder de 4 indenfor -ingenavnene: Ø.-Stillinge, Slagelse h. belagt med fp: 1338 (1607 DiplDan 2. r. XII nr. 125) Øster Stillinge; Skørpinge, V.-Flakkebjerg h. belagt med fp: 1480 (1607 ÆDA I 165, 176) sønnder Skirping; Tingjellinge, V.-Flakkebjerg h. belagt med fp: 24/6 1411 (1552 EGøyes Jb) Nørre Jelling; Sønderjellinge, Hårslev s., V.-Flakkebjerg h. belagt med fp: 6/7 1458 (1552 EGøyesJb) Sønder Jelling.

Jeg tror, der er rimelig grund til at antage, at man i disse navne i Sorø amt enten er begyndt at bruge adjektiv som adskillende element på et tidspunkt, hvor foranstilling er slået igennem i -ingenavne, eller at disse belæg med foranstilling er udtryk for et skifte fra oprindelig efterstilling, og dette skifte kan kun tillægges navnegruppen som sådan, da ingen andre navne i dette amt har skiftet til foranstilling af adjektiv før 1600, jfr. tabeller.

Det synes meget vanskeligt at give en tilfredsstillende forklaring på -ingenavnernes ustabilitet med hensyn til bevaring af efterstillet adjektiv og deres tidlige skifte.

Typologisk er -ingenavnene af en anden karakter end de øvrige navne af tilsvarende eller næsten tilsvarende alder, idet de er afledninger, hvor de andre typer har et substantiv som efterled (-sø, -lev, -løse). Der findes dog i materialet også andre typer som er afledninger, f. eks. -ia (Strø og Strøllille), -und (Allindemagle/lille), begge typer med ekss. på efterstilling af adjektiv bevaret til nutiden, ligesom materialet indeholder usammen satte navne, hvor et substantiv eller appellativ fremtræder som navn (āworth: Hvidovre, Rødovre, hammer: St.- og Ll.-Hammar og flere andre). Disse grupper er dog så svagt repræsenterede, at der ikke kan udledes nogen tendens ud fra forholdene i disse.

Det synes imidlertid at være en mulig forklaring, at -inge navne i modsætning til de øvrige navnetyper med et klart fikseret substantivisk efterled i højere grad har været behandlet som appellativer (som appellativer på ing? der eventuelt i udtalen er faldet sammen med efterhængt artikel?) og derfor på et tidligere tidspunkt også med hensyn til foranstilling af adjektiv har fulgt tendensen i det øvrige sprog (jfr. f. eks. tendensen i lov-sproget) til foranstilling af adjektiv. Men herved forklares dog ikke den tilbagevenden til efterstilling, der er sket i f. eks. St.-Heddinge, og det skifte fra foranstilling til efterstilling der sker i Ll.- og St.-Beddinge. Det kunne dog eventuelt tilskrives magle/lille gruppens store stabilitet, således som den er konstateret i andre navnetyper.

Summary

Chapter 1. The present examination is concerned with Danish settlement – and minor names originally containing a postpositive adjective. The geographical area covered is the present Denmark plus Skåne. No chronological limit has been set and the names are treated from their earliest occurrence with postpositive adjective right up to the present day.

Chapter 2. The individual names are given in as many forms as seem necessary to cast light on the process of substitution of a prepositive adjective for a postpositive one, where such a substitution has taken place. The names are ordered according to the amts (counties) in which they are found. Within the individual counties, the names are ordered according to their second element (-by, -torp etc.). A brief interpretation of the first elements is given after each name.

Chapter 3. Postpositive adjectives in place-names are for the most part found in the following main areas: Zealand, Maribo amt and Skåne. The development of the originally postpositive adjectives in place-names in these areas is described century by century. The first period treated contains, however, the time up to 1400 and the final period the time from 1700 to the present day. Importance has been attached to establishing the “normal” form of each individual name within each of the periods in question. In cases where the development is clear and unambiguous (e. g. when a name only has forms with postpositive adjective up to a certain date and thereafter only forms with prepositive adjective), the names are only given in the forms they had in the various periods. In other cases, however, such as those where forms with both postpositive and prepositive adjectives are found within a relatively short period, an attempt has been made to establish a norm for the period in question. This decision has been taken partly after reference to any “corresponding” names, i. e. where a “lille” corresponds to a “magle”,

partly on the basis of an assessment of the reliability of the various documents containing the relevant forms (e. g. local sources and chancery documents) and occasionally with the aid of other criteria. In cases where a name does not seem to have a norm and where the variation cannot be attributed to any of the reasons mentioned above, its form is referred to as being “latent” in the period in question.

The number of instances of prepositive adjectives (fp), postpositive adjectives (ep), latent ep, prepositive words other than adjectives (FB), postpositive words other than adjectives (EB) and latent instances of words other than adjectives, are given in tabular form for each century. There are tables both for the individual amts and for the area as a whole (which includes not only the main areas but also the section of Jutland which has postpositive adjectives (Ommersyssel in Randers amt).

Chapter 4. All names which are recorded before 1300 with postpositive adjectives are included in the survey. It is seen that practically all the areas in which names with postpositive adjectives are found later are also represented in the material from before 1300 (this does not, however, apply to e. g. Holbæk amt).

In order to examine the geographical distribution before 1300 of place-names with postpositive and prepositive adjectives respectively, the most important source for place-names of this period, Valdemars Jordebog (VJb, the cadastre of King Valdemar), has been studied from this point of view. The result of this examination is compared with that of a study of other sources from before 1300 and it is seen that on the whole there is agreement as to the geographical distribution. It is of particular interest that VJb contains instances of postpositive adjectives in two names (the herring names Sønderlyng and Nørlyng in Viborg amt) which belong to an area of Jutland which does not have postpositive adjectives in place-names in the later periods.

A certain amount of material other than place-names has also been examined: runic inscriptions, manuscripts containing law texts, and by-names, and it is considered whether these additional sources support a theory that the area of Jutland which had postpositive adjectives can have been larger than that indicated by the place-name material. The additional sources, however, provide very little material which can throw light on the problem of post- and prepositive adjectives. The by-name material would seem, though, to indicate that postpositive adjectives must also have been found in areas of Jutland where there is no evidence for them in the place-name material. In addition, a study of the law manuscripts would

seem to indicate that postpositive adjectives were replaced by prepositive ones earliest in the most southerly parts of Jutland (where VJb only has prepositive instances), perhaps first in coherent texts, later in place-names and perhaps last of all in by-names.

Chapter 5. Place-names in the period up to 1400 are treated. Within the main areas and Ommersyssel in Jutland there is an increase in the number of names with postpositive adjective. Outside these areas only one instance is recorded, in Vejle amt.

A tendency to go over from postpositive to prepositive adjective can now be observed in the main areas, too, most marked in Maribo amt and Skåne, only faint in Zealand. The faintness of the tendency in Zealand is confirmed by an examination of the main source for Zealand place-names at this period, Roskildebispenses Jordebog (the cadastre of the bishop of Roskilde). This seems to show that the norm in Zealand at this time was that with postpositive adjective.

Chapter 6. In the period 1400 to 1500 the tendency towards prepositive adjectives continues in the East Danish area, most marked in Maribo amt and Skåne. In this period there are also a number of instances of postpositive adjectives in Bornholm. In Jutland there are still instances of postpositive adjectives in Ommersyssel but new instances outside this area: Trannes syndre in Ålborg amt, Hornsheret øster in Ribe amt and Store Brøndum in Ålborg amt cannot be accepted. They cannot represent a genuine tendency towards postpositive adjectives.

With the name “Å hin hellige” from Ringkøbing amt as starting point, an examination is made of names which are of a different type from those which have been treated earlier. The names differ from the others in that between the main name and the postpositive adjective is found a pronoun. This can either be “hin”, which in the Danish material is only found in “Å hin hellige”, or “den/det”, which is the regular form in these names. They appear particularly in the East Danish area in sources from the 16th and 17th centuries.

The name “Å hin hellige” has been the subject of much discussion. The form has generally (e. g. by P. Skautrup and Aage Hansen) been considered to be a kind of corrupt written form corresponding to a form in the written language with enclitic article. It is also the opinion of the author that the form is a fabrication but it may be based on certain West Jutland dialect features (including precisely its lack of enclitic article and

the use of “hin” for “den”, perhaps corresponding to the modern variation in the use of “æ” and “den”), which may also have tended to lead to uncertainty as to the placing of the adjective.

In Denmark the type of place-name with the pronoun inserted between the main name and the adjective is considered to be secondary in respect to the type without the pronoun. Since it is particularly frequent in Eastern Denmark and Skåne, it seems reasonable to associate it with a circumstance that is not unfamiliar in these areas, the so-called “double definiteness”. A similar connection between the primary type (Ølsemagle) and the enclitic article has earlier been suggested by P. Skautrup in *Det danske sprogs historie I* pp. 142.143 but without any exposition of the problem.

In order to throw some light on this matter in particular and on the Danish place-name material as a whole, attention is now paid to Faeroese place-names with postpositive adjective. The Faeroe Islands make up the area of Scandinavia which is most rich in place-names with postpositive adjectives. On the basis of an examination of the Faeroese names the conclusion is reached that there must be a connection between the weak declension of the postpositive adjective (the weak declension seems to be dominant, perhaps universal, in the Faeroese material, and universal in the Danish material) and the definite form of the appellative (the main name). It is further assumed that the weak declension is prompted by a meaning element “definiteness”, which can be manifested in the main name (as in some of the Faeroese types) but which is not necessarily so (as in the Danish primary type). It is thus perhaps possible to see a line of development from a pure appellative towards a proper name, ordered according to the decreasing element of “definiteness” in the expression. Only the final stage of this development can be seen in the Danish place-names.

If the above-mentioned element of “definiteness” in place-names can be assumed to correspond to an enclitic article in appellatives, the connection suggested by P. Skautrup between the place-name type Ølsemagle and the enclitic article would be established. It would also be possible to establish a connection between the geographical distribution of place-names with postpositive adjectives and the enclitic article in East Denmark and prepositive adjectives and prefixed article in West Jutland.

On the basis of the place-name material however, the conclusion can be reached that the area where place-names with postpositive adjectives could be found can hardly have been stationary. The same probably applies to the boundary between the prefixed and the enclitic article.

With these facts in mind the following questions have been posed. What was the extent of the area of Jutland which had postpositive adjectives? Did the whole of Jutland at one time have an enclitic article?

Skautrup touched on the first question in his history of the language but without taking up a clear position. It is hardly possible to give the ultimate answer to these questions, however, and the attempt which will be made here to trace a line of development is very hypothetical.

On the basis of texts from Jutland from before 1300 and particularly the circumstances attending on by-names, it seems reasonable to assume that postpositive adjectives have also been found in the Jutland dialect. A change from postpositive to prepositive adjective can, however, at least in place-names, take place very quickly, in the course of about 200 years, as illustrated, for example, by the place-names of Maribo amt. If there have been postpositive adjectives in Jutland place-names, this must have been before c. 1200–1300, since after this period only forms with prepositive adjectives are found. (At this point Ommersyssel, where place-names with postpositive adjectives survive to the present day, has been left out of consideration). Although a connection is assumed between postpositive adjectives in place-names and the enclitic article, it is impossible to know what chronological relationship these two features had to each other. It should not be unreasonable, however, to assume that the substitution of pre-position for post-position was a necessary condition for the use of the prefixed article. If the connection between the two features is accepted as a hypothesis, then it would seem necessary for the chronological difference between them to be very small. It has been suggested (e. g. by Niels Åge Nielsen) that Danish was without an article at the period around 900. If the following period up to c. 1200–1300 is one in which the prepositive adjective established itself in the Jutland dialect, it seems reasonable to assume that the post-position of adjectives cannot have managed to become associated with the use of the article, at any rate not in the whole area.

Chapter 7. In the period 1500–1600 the tendency towards prepositive adjectives continues. In Maribo amt and Skåne there are now only isolated instances with post-position. The tendency is now also clearer in Zealand and can be seen in a source for Zealand place-names of the period, Sjællands Stifts Landebog 1567 (the cadastre of the diocese of Zealand). Apart from the East Danish area, post-position is only found in Ommer-syssel, with the exception of one doubtful instance.

In this period attention is also paid to a number of false instances of

postpositive adjectives which are found in the cadastre of Eline Gøye. The main explanation of these forms is that they are a kind of administrative reference form, ordered according to the main name and not the adjective.

Chapter 8. In the period 1600–1700 the percentage of instances of prepositive adjectives in the collected material becomes for the first time greater than that of instances of postpositive adjectives.

In this period reference is also made to field-names with postpositive adjectives, since the most important source of field-name material, Markbogen (the surveyors' inventory of land) from the 1680's, comes into the picture. In the treatment of field-names with postpositive adjectives, special attention has been paid to the question as to whether the geographical distribution of these names corresponds to that of settlement-names. Instances of field-names from Randers amt confirm that the area of Jutland which had postpositive adjectives must originally have been larger than at the present time. The situation in Holbæk amt is also of particular interest for the number of field-names with postpositive adjectives seems to be disproportionately large in comparison with the small number of settlement-names of this type. It is possible that the explanation for this discrepancy is to be found in the settlement-names and not in the field-names. The settlement situation may have been different in this amt from that in the rest of Zealand.

Chapter 9. In the period from 1700 to the present day the situation has become stabilised and there are only a few changes to pre-position. A few names appear, many of them probably with a humorous touch. A name from Bornholm from this period is considered to be of a different type than the names treated earlier (postpositive adjective in the strong declension).

Chapter 10. The postpositive adjectives in settlement-names are examined. First attention is drawn to some common characteristics:

1. The adjectives appear in the weak declension, possibly always with the ending -a.
2. In the forms recorded the main stress is always on the adjective.
3. The original postpositive word-class was that consisting of adjectives. This fact is not always clear in younger forms of some words.

Among the variations noted are the following:

1. Certain adjectives appear in the positive form, others in the comparative.
2. The adjective pair *magle/lille* form a contrast based on size, while the other pairs indicate a contrast based on situation (e. g. *østre/vestre*).
3. The adjective *magle* is the only one of the adjectives treated here which does not appear outside of place-names. Even in place-names its distribution is limited to a special East Danish area (Fünen may possibly be an original *magle*-area).

Next the individual adjective pairs are examined to see whether or not they had a tendency to retain post-position. The tendency to retain post-position seems to depend to some extent on the adjective pair in question. The conservative tendency is most marked in the group *magle/lille*, incidentally by far the largest group.

Chapter 11. A study is made of whether or not there is a connection between the age of the place-names and their tendency to retain post-positive adjectives. It does not seem to be possible to ascertain any clear relationship between these two factors. Old names, such as those in *-sø*, *-lev* and *-løse*, however, are comparatively stable and in these names there is no such substitution of prepositive “store” for postpositive “magle” as is found in a number of younger names. When this fact is taken into consideration, it seems strange that in another group of old names, those in *-inge*, all the names change to pre-position of the adjective. This change takes place at a comparatively early date, in many cases before c. 1400, and it is also the only group of names in which there is recorded an instance of substitution of prepositive “magle” for postpositive “magle”. It is difficult to give a satisfactory explanation for the fact that the names in *-inge* act differently from the other old name-types. It is possible, however, that they, not having any obvious second element, were to a greater degree than the other place-names treated as appellatives (in *-ing*), and therefore followed the tendency towards pre-position that prevailed elsewhere in the language at an earlier date than the other names.

The largest group of names is those in *-by* (to this group belong, for example, all the instances from Jutland). It would seem that these names represent the establishment of secondary settlements or division of existing ones at a period when the use of postpositive adjectives prevailed in place-names.

Forkortelser

Kilde- og Litteraturforkortelser

De i DiplDan eller Rep optrykte eller registrerede *middelalderlige dokumenter* citeres kun med år og dato. Ved udaterede dokumenter gives nummerhenvisning til den kildeudgave, hvorfra den citerede form er taget. Foreligger dokumentet alene i afskrift, tilføjes i parentes afskriftens tid og i almindelighed også herkomst. Angående de forskellige afskrifter henvises til arkivoversigterne i Rep 1. r. IV og 2. r. VIII.

Middelalderlige former, der ikke er registreret i DiplDan eller Rep, samt *efter-middelalderlige former* citeres ved årstal plus kildehenvisning.

Adel. Brevk. = A. Thiset, Danske adelige Brevkister. Registranter fra det 15.–17. Aarhundrede. Kbh. 1897.

AM = Håndskrift i den arnamagnæanske samling i Kbh.

Arkiv = Arkiv för nordisk filologi. Christiania og Lund 1883 ff.

APhS = Acta Philologica Scandinavica. I ff. Kbh. 1926 ff.

BarnerRosenkrantz = Barner og Heise, Familien Rosenkrantz's Historie. II. (Diplomatarium). Kbh. 1882.

Beyer, Egitslefmagle = Seyer Mahling Beyer. En antiqvarisk og statistisk Topographie over Egitslefmagle Sogn og V. Flakkeberg Herreds Pastorater. 1820.

BhFisk 1933 = Bornholms og Christiansøs Fiskeriforening i 50 Aar. Rønne 1933.

BrN GG = Johannes Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik. I ff. Kbh. 1928 ff. (Ny udgave af bind I Kbh. 1950).

Bugge 1771 = Special Carte over Øen Bornholm ved T. Bugge. Håndtegning i Kongens Håndbibliotek. G. K. V. Nr. 25. Trykt i Danmarks Kortlægning I Pl. 99.

Buhrmann = Karta över Skåne 1684. Utg. av F. Wernstedt 1927.

Cartographia Scanensis = De äldsta kända förarbetena till en kartläggning av de skånska provinserna 1589. Utg. av H. Richter i Svensk geografisk årsbok 1930.

Da. Købst. Segl = Poul Bredo Grandjean, Danske Købstæders Segl indtil 1660. Kbh. 1937.

Da. Sprogt. III = Danske Sprogtekster til Universitetsbrug III. Ved Johs. Brøndum-Nielsen. Kbh. 1929.

DAtl = Erich Pontoppidan, Den danske Atlas. I–VIII. Kbh. 1763–81 (III–VIII ved Hans de Hofman).

DgL = Danmarks gamle Landskabslove. I–VIII. Udg. af Johs. Brøndum-Nielsen, Svend Aakjær, Erik Kroman, Peter Skautrup m. fl. Kbh. 1933 ff.

DgP = Danmarks gamle Personnavne. I–II. Udg. af Gunnar Knudsen, Marius Kristensen og Rikard Hornby. Kbh. 1936 ff.

Diderichsen, Prosahistorie = Paul Diderichsen, Dansk Prosahistorie, I, 1. Kbh. 1968.

Diderichsen, Sætningsbyggn. = Paul Diderichsen, Sætningsbygningen i Skaanske Lov, Kbh. 1941.

DiplDan = Diplomatarium Danicum. 1. r. ved Lauritz Weibull og N. Skyum-Niel-

- sen, 2. r. ved Franz Blatt, Gustav Hermansen, C. A. Christensen m. fl., 3. r. ved C. A. Christensen, Herluf Nielsen, K. Friis Johansen m. fl. Kbh. 1938 ff.
- DMR = Danske middelalderlige Regnskaber. 1. række I, udg. ved Georg Galster. 3. række I, udg. ved C. A. Christensen. Kbh. 1953–56.
- DR = Danmarks runeindskrifter I–II, udg. af Lis Jacobsen og Erik Moltke under medvirksomhed af Anders Bæksted og Karl Martin Nielsen. Kbh. 1941–42.
- DS = Danmarks Stednavne. I ff. Udg. af Stednavneudvalget. Kbh. 1922 ff.
- DSt = Danske Studier I ff. Kbh. 1904 ff.
- EGøyesJb = Fru Eline Gøyes Jordebog. Udg. af A. Thiset. Kbh. 1892.
- EK = (den svenske) Ekonomiska kartan.
- Esrumb. = Codex Esromensis, Esrom Klosters Brevbog. Udg. af O. Nielsen. Kbh. 1880–81.
- Feilh. = H. F. Feilberg, Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. I–IV. Kbh. 1886–1913.
- Fl. hs. = Flensborg håndskriftet af jyske lov.
- FoN = Fortid og Nutid. Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie. Kbh. 1914 ff.
- FortGeistlG = Fortegnelse i Rigsarkivet over kirkelig ejendom m. m. i Lunds stift, oprettet i anledning af kongeligt cirkulære til lensmændene af 28/12 1590. Se E. Schalling, Kyrkogodset i Skåne, Halland og Blekinge under dansk tid, Stockholm 1936, p. 316 f.
- FrIReg = Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udg. ved Kr. Erslev og W. Møllerup. Kbh. 1879.
- Fritzner = J. Fritzner, Ordbog over det gamle norske Sprog I–III. Kristiania 1886–96.
- Ge. Stat. Handl. ö. Sv. = Geografisk-statistisk Handlexikon öfver Sverige. Utarbetadt af C. M. Rosenberg. Stockholm 1882.
- Gevningeb. = Christian Tobiassen, Gjevningebogen. Udg. ved Gunnar Knudsen i Årbog udg. af Historisk samfund for Københavns amt, 1914, p. 99–138.
- Gillberg 1765 = J. L. Gillberg. Historisk, oeconomic og geographisk beskrifning öfver Malmö Hus Län uti hertigdömet Skåne. Lund 1765.
- GldaDipl = Gammeldanske Diplomer, Gruppe A, Den middelalderlige Overlevering. 1. r. bd. I–IV. 2. r. bd. I–II. Duplikeret til brug for Ordbog over det ældre danske Sprog. 1959 ff.
- G og L = Danmarks Gilde- og Lavsskraer fra Middelalderen. Udg. af C. Nyrop. I–II. Kbh. 1899–1904.
- Gst = Nyeste udgave af Geodætisk Instituts målebordsblade i 1 : 20000. Til ældre udgaver henvises med Gst + årstal.
- Guide = Generalstabens (Geodætisk Instituts) guideoptegnelser.
- Hald, Stedn. på -um. = Kr. Hald, De danske Stednavne på -um. Kbh. 1942.
- Hald, Vore Stedn. = Kr. Hald, Vore Stednavne. Kbh. 1950. 2. udg. Kbh. 1965.
- Hansen, Aage, Best. og ubest. Subst. = Aage Hansen, Bestemt og ubestemt Substantiv. Bidrag til dansk substantivsyntaks I. 1927.
- HdDb = Herredagsdombog. RA.
- Hellq. EO² = E. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok. 2. udg. Lund 1939.
- Hellq. Sjö. = E. Hellquist, Studier öfver de svenska sjönamnen. Stockholm 1903–06.
- I = Indberetning til Stednavneudvalget.
- IfN = Institut for Navneforskning.
- Ingers, Ortn. i Malmö = Ingemar Ingers, Ortnamn i Malmö, Malmö Fornminnesforenings årsskrift 1957 ff.
- Jb = Jordebog.
- JyL = Jyske Lov.
- K = Kort.
- Kalkar = Otto Kalkar, Ordbog til det ældre danske sprog. I–V. Kbh. 1881–1918.

- KancBrevb = Kancelliets Brevbøger. Udg. af C. F. Bricka m. fl. Kbh. 1885 ff.
- KancReg = Danske Kancelliregistranter 1535–50, udg ved Kr. Erslev og W. Molterup. Kbh. 1881–82.
- Kb = Kirkebog.
- KLNM = Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. I ff. Kbh. 1956 ff.
- KortFm = Kort over de danske folkemål med forklaringer, ved Valdemar Bennike og Marius Kristensen. Kbh. 1881–82.
- Kr. A. = Krigsarkivet. Stockholm.
- KronSk = Kronens Skøder. Udg. af L. Laursen, Fr. West og S. Nygård. I ff. Kbh. 1892 ff.
- Landehjælp 1492 = Landehjælp fra Sjælland 1492. RA. Reg. 108 A.
- LB 1569 = Lunds stifts landebok. Utg. av K. G. Ljunggren och B. Ejder. I–III. (Skånsk senmedeltid och renässans. Skriftserie utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund. 4–6). Lund 1950–65.
- LDipl = Langebeks Diplomatarium. RA.
- Lib. dat. rec. = Liber daticus Lundensis recentior, Lunde Domkapitels Gavebøger, udg. ved C. Weeke. Kbh. 1884–89.
- Lib. dat. Rosk. = Liber Daticus Roskildensis, Roskilde Gavebog og Domkapitlets Anniversarieliste. Udg. af Alfred Otto S. J. Kbh. 1933.
- Lib. dat. vet. = Liber daticus Lundensis vetustior, Lunde Domkapitels Gavebøger, udg. ved C. Weeke. Kbh. 1884–89.
- Lib. don. Nestved. = Liber Donationum Monasterii beati Petri Nestved. & Skovkloster, 1528, trykt i SRD IV 335–406.
- Lindal, T. Medeltid = Harald Lindal, Trelleborgs medeltid. Trelleborg 1956.
- LR = Lensregnskaber. RA.
- Lundeb. 1494 = Lundebogen, Registrum Ecclesie Lundensis 1494. Jfr. Rep¹ IV p. 21 og Rep² VIII p. 29.
- Lundeby, Einar, Overbest. Subst. = Einar Lundeby, Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk. 1965.
- Lunds Ordbog = G. F. V. Lund, Ordbog til de gamle danske landskabslove, de sønderjyske stadsretter samt øvrige samtidige sprogmindesmærker (fra omtrent 1200–1300). Kbh. 1877.
- Løgumb. = Løgumbogen 1578, trykt i SRD VIII p. 1–258.
- M = Matrikel. RA og Matrikelsarkivet.
- Mandt = Ekstraskattemandt. RA.
- Mansa = J. H. Mansa Kort 1 : 80000. Kbh. 1853–64.
- Marknavnestudier = Marknavnestudier. Udg. af Stednavneudvalget (Institut for Navneforskning). Navnestudier nr. 3. Kbh. 1964.
- Matras, Fjallið Mikla = Chr. Matras, Fjallið Mikla, Áin í Dal, Millum Fjarða and Urð Mans, i Early English and Norse Studies, London 1963.
- MB = Markbog. RA.
- Mejer = Johs. Mejers Kort, trykt i N. E. Nørlund, Johannes Mejers Kort over det danske Rige I–III. Kbh. 1942.
- Mikkelsen, Da. Ordføjn. = Kr. Mikkelsen, Dansk Ordføjningslære. Med sproghistoriske tillæg. 1911.
- MK = Udskiftningskort i Matrikelsarkivet.
- Molbech = C. Molbech, Dansk Dialect-Lexikon. Kbh. 1841.
- Musinowicz = A. Musinowicz, Die Stellung des attributiven Adjektivs im Altisl. und Altnorw. (Dissertation Leipzig). Riga 1911.
- Møller, Nord. Artikelprobl. = Kristen Møller, Nordiske Artikelproblemer. 1945.
- Møller, Studier i sammensatte personn. = Kristen Møller, Studier i sammensatte personnavne. Kbh. 1956.

- Neckel, Germanische Syntax = Gustav Neckel, Germanische Syntax, APHS I p. 1–23. VIII p. 156–172, tillæg IX p. 185 f., jfr. X p. 342.
- Necr. Lund. = Necrologium Lundense. Udg. i serien Corpus Codicum Danicorum medii aevi, bd. I, med dateringer af Erik Kroman. Kbh. 1960.
- NKS = Ny kongelig Samling. Det kongelige Bibliotek i Kbh.
- NoB = Namn och Bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning. Utg. av Jöran Sahlgren. Uppsala. 1913 ff.
- Nuda. Ordb. = Nudansk Ordbog. I–II. Kbh. 1953, 2. og 3. udg. 1957 og 1962.
- Nygård, Norrøn Syntax = M. Nygård, Norrøn Syntax, Kristiania 1905; jfr. tillæg i Skrifter utgit av Videnskapselskapet i Kristiania 1916 II Hist.-filos. Klasse No. 5.
- ODP = Ordbog over Danmarks Plantenavne ved Johan Lange. I–III. Kbh. 1959–61.
- ODS = Ordbog over det danske sprog, grundlagt af Verner Dahlerup. I–XXVIII. Kbh. 1919–56.
- Palteb. = Palteboken, Jordeböcker över Lunds ärkesätes gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok utg. av G. Johannesson. (Skriftserie utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund. 7.) Lund. 1953.
- Pav. Kopib. = Kopibøger i Vatikanets arkiv.
- Postadr = Post og Telegraf-Adressebog for Kongeriget Danmark.
- Præsteindb. 1624 = Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624. Utg. av J. Tuneld. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. 18.) Lund 1934.
- RA = Rigsarkivet.
- Reg c. 1500 = Bispens gaffue, prestern[es] oc degenes rentte oc ritzelle vtj Ffalster. U. å. (fra middelalderens slutning). Citeres efter H. Fr. Rørdams udgave i Da. Mag. 5. r. VI. 1908. 273–299.
- Reg. c. 1525 = Register paa kongeligt Gods og Rente i Jylland, Fyen, Lolland, Skaane og Sjælland c. 1525. RA. Danske Kancelli. Diverse [1481–1571 C]. Nr. 50 e.
- Reg 1571 = Register paa the Sogner oc byer i Sognerne som liger i Sønderherritt i Falster oc paa Geitzør. 1571. Landsarkivet for Sjælland m. m. Lolland-Falsters Stifts Arkiv.
- Rep = Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. I–IV. Udg. ved Kr. Erslev. Kbh. 1894–1912. Series secunda I–IX. Udg. ved William Christensen. Kbh. 1928–39.
- Rietz = J. E. Rietz, Svenskt Dialekt-Lexikon. Malmø. 1867.
- RigDb = Rigens Dombog. RA.
- RigFb = Rigens Forfølgningsbog. RA.
- Ringdal, Om det attributive adjektivs position = Karl Ringdal, Om det attributive adjektivs position i oldnorsk prosa. Med et henblik paa sætningsrytmen. Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet V. Kristiania 1918.
- RJb = Roskildebispens Jordebog. Udg. af C. A. Christensen i DMR 3. række I. Kbh. 1956.
- RO = Ribe Oldemoder (Avia Ripensis), udg. v. O. Nielsen. Kbh. 1867.
- Saxo = Saxonis Gesta Danorum, udg. af J. Olrik og H. Ræder. I ff. Kbh. 1931 ff.
- SjL = Sjællandske Lov.
- Sk (+ årstal) = Skatteliste.
- Skautrup. Det da. sprogs hist. = Peter Skautrup. Det danske sprogs historie I ff. Kbh. 1944 ff.
- SkL = Skånske Lov.
- SkO = Skånes Ortnamn. Utgivna av Sydsvenska Ortnamnsällskapet och Landsmålsarkivet i Lund. Serie A, Bebyggelsenamn. 1958 ff.

- SkovklRegnsk. = Skovklosters regnskabsbog 1467–81. Håndskrift på Herlufsholm. Sorø gaveb. c. 1440 = Liber Donationum Monasterii Sorensis, c. 1440, trykt i SRD IV 463–531.
- SRD = Scriptorum rerum Danicarum. I–VIII. Udg. af Jacob Langebek m. fl. Hafniae. 1772–1878.
- SSL 1567 = Sjællands Stifts Landebog 1567. Udg. ved Svend Gissel. Kbh. 1956.
- Steenstrup, Indl. Stud. = Johs. Steenstrup, Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning. Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Skrifter. 7. Række, Hist. Filos. Afd. I₃. Kbh. 1909.
- Sv. Uppsl. = Svensk uppslagsbok I ff. Andra omarbetade och utvidgade upplagan. Malmö 1947 ff.
- J. Kousgård Sørensen, Bebygg. på -sted = J. Kousgård Sørensen, Danske bebyggelsesnavne på -sted. Kbh. 1958.
- Ti Afh. = Ti Afhandlinger. Udg. i anledning af Stednavneudvalgets 50 års jubilæum (= Navnestudier udg. af Stednavneudvalget. Nr. 2). Kbh. 1960.
- Trap = J. P. Trap, Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. 4. udg. Kbh. 1920–32. 5. udg. Kbh. 1953 ff.
- Uppbördsjb. 1522 = 1522 års uppbördsjordebok. Jfr. under Palteb.
- Urne Jb = J. C. Urnes Jordebog. Mskr. c. 1779 i Landsarkivet for Sjælland m. m.
- Urne Nb = J. C. Urnes Lommebog. 1743 ff. Det kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 183 b 8°.
- Vedel S. = Vedel Simonsen, Bidrag til Odense Byes ældre Historie I–III. Odense 1842–44.
- VJb = Kong Valdemars Jordebog, udg. af Svend Aakjær. Kbh. 1926–43.
- VJb 1231 = Den såkaldte Hovedliste i VJb (I 1–26).
- VJbF = Den såkaldte Falsterliste i VJb (I 41–48).
- VJbK = Den såkaldte Kongelevliste i VJb (I 26–29).
- VJbKøbst = Den såkaldte Købstadliste i VJb (I 83).
- VJbL = Den såkaldte Lollandsliste i VJb (I 49–50).
- VJbØ = Den såkaldte Øliste i VJb (I 30–32).
- VSjY = Valdemars sjællandske lov yngre redaktion.
- VSK = Kort – under det Kongl. Viidenskabernes Societets Direction ved rigtig Landmaaling optaget, og ved trigonometriske samt astronomiske Operationer prøvet. 1768–1825.
- VSK Orig = Originaltegninger til VSK. Geodætisk Instituts kortsamling.
- Wimmer DMR = Ludv. F. A. Wimmer, De danske Runemindesmærker. I–IV. Kbh. 1895–1908.
- Z = Bornholmske Gaardnavne med Oplysninger af historisk Art. På grundlag af cand. polit. Carl Anthoni Kofoeds oplysninger samlet af M. K. Zahrtmann. Mskr. i Bornholms Centralbibliotek, Rønne.
- Æbelholtb. = Æbelholtbogen, udg. i SRD VI p. 132–218.
- ÆDA = De ældste danske Archivregistraturer. I–V. Udg. af T. A. Becker m. fl. Kbh. 1854–1910.
- Årb. f. nordisk Oldkyndighed = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. Kbh. 1866 ff.
- ÅHT = Aasum Herreds Tingbog, 1640–48. udg. ved Aksel E. Christensen og Troels Dahlerup. Kbh. 1956–62.
- Århusb. = Århusbogen (Aarhusiens Liber). Trykt i SRD VI 377–511.

ANDRE FORKORTELSER

a. = amt.	adv. = adverbium.
a. a. = anførte arbejde.	afledn. = afledning.
acc. = accusativ.	afskr. = afskrift.
adj. = adjektiv.	anm. = anmærkning.

- art. = artikel.
 bags. = bagsiden.
 bd. = bind.
 beg. = begyndelsen.
 best. f. = bestemt form.
 betydn. = betydning.
 bl. a. = blandt andet.
 born. = bornholmsk.
 c. = cirka.
 ca. = cirka.
 da. = dansk(e).
 dem. = demonstrativ(e).
 dial. = dialekt(er), dialektal.
 dok. = dokument(er).
 d. v. s. = det vil sige.
 efterstill. = efterstillet.
 egtl. = egentlig.
 eks(s). = eksempel(er).
 e. l. = eller lignende.
 el. = eller.
 evt. = eventuel.
 f. = femininum.
 f. (efter et tal) = følgende.
 f. eks. = for eksempel.
 fem. = femininum.
 ff. = flere følgende.
 flg. = følgende.
 fol. = folio.
 foranst. = foranstillet.
 forsv. = forsvundet.
 fsv. = fornsvensk, gammelsvensk
 (c. 1100–ca. 1500).
 gd, gde. = gård, gårde.
 gen. = genitiv.
 germ. = germansk.
 glda. = gammeldansk (c. 1100–c. 1500;
 de citerede former er normaliserede ef-
 ter de retningslinjer, der er fulgt i ord-
 registrene i BrN GG).
 h. = herred.
 halvd. = halvdel.
 hd. = hånd (skriverhånd).
 henv. = henvisning(er).
 hgd. = hovedgård.
 hs(s). = håndskrift(er).
 hs, hse = hus, huse.
 hty. = højtysk.
 ieur. = indoeuropæisk.
 iflg. = ifølge.
 isl. = islandsk.
 iøvr. = iøvrigt.
 jfr. = jævnfør.
 jy. = jysk.
 K. = Kirke.
 kbst. = købstad.
 km = kilometer.
 komp. = komparativ.
 landdistr. = landdistrikt.
 lands. = landsogn.
 lat. = latin, latinsk.
 lb. = landsby.
 Ll. = Lille.
 m. = maskulinum.
 mandsn. = mandnavn.
 mask. = maskulinum.
 m. fl. = med flere.
 m. h. t. = med hensyn til.
 m. m. = med mere.
 mul. = mulig(t), muligvis.
 mnty. = middelnedertysk (ca. 1200–c.
 1550; jfr. Lasch, *Mittelniederdeutsche
 Grammatik* p. 3 ff.).
 n. = neutrum.
 N. = Nørre.
 ndfr. = nedenfor.
 no. = norsk.
 nom. = nominativ.
 nr. = nummer.
 nty. = nedertysk.
 nyisl. = nyislandsk.
 nyno. = nynorsk.
 nysv. = nysvensk.
 o. l. = og lignende.
 oldeng. = oldengelsk.
 oldn. = oldnordisk (oldnorsk-
 oldislandsk;
 ca. 1000–c. 1350).
 omkr. = omkring.
 omtr. = omtrent.
 opr. = oprindelig.
 orig. = originaldokument.
 o. s. v. = og så videre.
 ovfr. = ovenfor.
 overskr. = overskrift.
 p. = pagina.
 part. = participium.
 per. = periode(n).
 plur. = pluralis.
 pron. = pronomen.
 præp. = præposition.
 påskr. = påskrift.
 r. = række.
 s. = sogn.
 S. = Sønder.
 samt. = samtidig.
 s. d. = samme dato.
 s. dok. = samme dokument.

sing. = singularis.
 skr. = skriver.
 smst. = sammesteds.
 sp. = spalte.
 spec. = speciel(t).
 s. st. = sammested.
 St. = Store.
 subst. = substantiv.
 sv. = svensk.
 tidl. = tidlig(ere).
 tiln. = tilnavn.
 ty. = tysk.

u. d. = uden dato.
 udat. = udateret.
 urn. = urnordisk.
 u. å. = uden år.
 V. = Vester.
 vid. = vidisse, bekræftet afskrift.
 ænyda. = ældre nydansk (ca. 1500–c.
 1700).
 ænysv. = ældre nysvensk (ca. 1500–c.
 1700).
 Ø. = Øster.
 årh. = århundrede.

SÆRLIGE TEGN

- * = konstrueret form.
- < = udviklet af.
- > = udviklet til.
- () ved citering af kilder = afskrift.
- [ ] indrammer lydskrifttegn eller lakuner i forlæggene, eventuelt med ord eller bogstaver indsatte af udgiverne.

Stednavneregister

Ved kursiverede sidetal henvises til steder, hvor de pågældende navnes etymologi, »norm«, bevaringstendens eller lign. er behandlet.

- Åin helga, se Helgeå
Allinde, se Allindemagle
Allindelille 45, 96, 194, 210
Allindemagle 45, 96, 194, 210
Allinde parvum, se Allindelille
Alslev, se N.- og S.-Alslev
Alslev nørre, se N.-Alslev
Alslev søndre, se S.-Alslev
Alstad østre, se Fru-Alstad
Arup 75
Askebagre 37
Attrup 35, 95
Attrup nørre, se Attrup
Australi Uppåkra, se Ll.-Uppåkra
Avernakø 74, 115
Avnede, se St.-Avnede
Avnede lille, se Ll.-Avnede
Avnede magle, se St.-Avnede
Avnede vestre, se St.-Avnede
Aworthe ydre, se Hvidovre
Aworthe øvre, se Rødovre
- Bebelille 36
Beddinge, se Ll.-Beddinge
Beddinge lille, se Ll.-Beddinge
Beddinge magle, se St.-Beddinge
Billinge 66, 108, 198, 208, 209
Billinge magle, se Billinge
Bindslev 75
Bjerre, se S.-Bjerre
Bjerre søndre, se S.-Bjerre
Bjällerup, se St.- og Ll.-Bjällerup
Bjällerup lille, se Ll.-Bjällerup
Bjällerup magle, se St.-Bjällerup
Blanken den vestre 73, 148
Blæsbjerg 164
Bolilmark 158
Borrby 62, 110
Borrby lille, se Borrby
Bredelille 33
- Broby, se V.-Broby
Brutøvre 37
Brytisæby 145
Brønninge, se Maglebrænde
Brønninge lille, se Lillebrænde
Brønninge magle, se Maglebrænde
Brødeløkken den store 72, 148
Brøndby, se Brøndbyvester
Brøndbyvester 23, 89, 90, 91, 93, 137, 182, 197, 206
Brøndbyøster 23, 89, 90, 91, 93, 182, 197, 206
Brøndum, se St.-Brøndum
Brøndum møgel, se St.-Brøndum
Bråby 39, 96, 97, 183, 206
Bråby østre, se Bråby
Busene 51, 100, 199, 208, 209
Busene lille, se Busene
Bøgebjerg, se V.-Bøgebjerg
Bøgebjerg vestre, se V.-Bøgebjerg
Bøgehøjllille 36
Bøgesø 52, 101, 199
Bøgesø lille, se Bøgesø
Bøhøj den vestre 72, 148
Bøhøj den østre 72, 148
Á bókum heimara 153
Á bókum innara 153
Bøstelange 46, 169, 170, 179
Bøstelille 46, 169, 170
- Dalby 49, 91, 101
Dalby, se N.-Dalby
Dalby, se St.-Dalby
Dalby digre, se St.-Dalby
Dalbynder 77, 198, 204, 206
Dalby nørre, se N.-Dalby
Dalbyover 77, 178, 198, 204, 206
Dalby søndre, se Dalby
Digtemagle 58
Dimun in meiri eller in bygða 152, 155

- Dimun in minni eller in líttla 152, 155
 Dragøffwers Aas 169
 Drejø 74, 115
 Dråby, se Over-Dråby
 Dråby nørre, se Neder-Dråby
 Dråby vestre, se Over-Dråby
 Dråby østre, se Neder-Dråby
 Dyringhave 78, 162
 Dyringhavelille, se Dyringhave

 Egede, se Ø.-Egede
 Egede østre, se Ø.-Egede
 Egense, se V.-Egense
 Egense vestre, se V.-Egense
 Egesborg, se Ø.-Egesborg
 Egesborg østre, se Ø.-Egesborg
 Eggeslev, se Eggeslevmagle
 Eggeslevlille 40, 96, 194, 202
 Eggeslevmagle 40, 96, 194, 202
 Ellesgård, se V.- og Ø.-Ellesgård
 I Ellet d. østre, se Ø.-Ellesgård
 Elmue, se St.-Elmue
 Elmue lille, se Ll.-Elmue
 Elmue mere, se St.-Elmue
 Emislöv 67, 108
 Emislöv østre, se Emislöv
 Emmerbølle 74, 199
 Emmerbølle majoris, se Emmerbølle
 Endelave 147
 Enehøje 147
 Esbønderup lille, se Ll.-Esbønderup

 Ferslev 18, 84, 85, 87, 195, 202
 Ferslevlille 18, 84, 85, 87, 195, 202
 Ferslev magle, se Ferslev
 Fjenneslev, se K.-Fjenneslev og Fjenneslevmagle
 Fjenneslev lille, se K.-Fjenneslev
 Fjenneslevmagle 40, 96, 137, 181, 195, 202
 Fru-Alstad 67, 107
 Fuglede, se St.- og Ll.-Fuglede
 Fuglede lille, se Ll.-Fuglede
 Fuglede magle, se St.-Fuglede

 Galtengrå 73
 Gamle Hastrup, se Hastrup
 Gamle Heghneth 137
 Gamle Køge 137, 176
 Gammel-Haderslev 81, 116, 176
 Gammel-Pøl 82
 Garði mikla 153
 Garmagle 33
 Gierslev 33, 95, 163
 Gierslev vestre, se Gierslev
 Gramlille 53
 Grandløse lille, se Ll.-Grandløse
 Grangia aquilonalis, se Overlade
 Grangia australis, se Sønderlade
 Grevie orientali, se Ø.-Grevie
 Gråbrødelille 75, 174
 Guldlange 54
 Gunderslev 41, 96, 194, 202
 Gunderslevlille 41, 96, 194, 202
 Gunderslevmagle, se Gunderslev
 Gunderslev 56, 103, 104, 106, 181, 184, 195, 202
 Gundslev lille, se Gundslev
 Gundslevmagle 56, 103, 104, 105, 115, 177, 181, 184, 195, 199, 202
 Gundsø, se Gundsømagle
 Gundsø lille 30, 89, 91, 93, 194, 202
 Gundsømagle 29, 89, 91, 93, 137, 194, 202
 Gundsø minori, se Gundsø lille

 Haldager, se Haldagerlille og -magle
 Haldagerlille 37, 96, 137, 182, 194, 206
 Haldagermagle 37, 96, 137, 194, 206
 Hald Ell Del den lange 79, 149
 Hammar, se St.-Hammar
 Hammar lille, se Ll.-Hammar
 Hanö? 147
 Harrie, se Ll.- og St.-Harrie
 Harrie lille, se Ll.-Harrie
 Harrie magle, se St.-Harrie
 Hastrup 80
 Havelse, se St.-Havelse
 Havelse lille, se Ll.-Havelse
 Havelse magle, se St.-Havelse
 Heddinge, se St.-Heddinge
 Heddinge lille, se Ll.-Heddinge
 Heddinge magle, se St.-Heddinge
 Heddinge parvum, se Ll.-Heddinge
 Helgeö 147
 Helgeå 147
 Hellegård Å, se Å hin hellige
 Hellemagle 78, 167, 193
 ? Helle søndre 71
 Helvigmagle 33, 174
 Herlev 19, 84, 183
 Herlev nørre, se N.-Herlev
 Herluf, se Herlufmagle
 Herluf lille 52, 99, 100, 101, 194, 202
 Herlufmagle 51, 99, 100, 101, 194, 202
 Hersted, se Herstedøster
 Herstedvester 29, 89, 91, 93, 182, 197

- Herstedøster 29, 89, 91, 93, 182, 197
 Heslundsageren den nørre 72, 148
 Heslundsageren den søndre 72, 148
 Heygin hin mikla 153
 Himiriki lítla 153
 Hjelmø, se Hjelmølille og Hjelmø-
 magle
 Hjelmølille 43, 52, 99, 100, 101, 102,
 194, 202
 Hjelmømagle 43, 97, 99, 194, 202
 Hjarsås 69, 109
 Hjarsåslilla 69, 109
 Hjarsås magle, se Hjarsås
 Holluf den ovre, se Over-Holluf
 Holmelille 33
 Horn miðasta 153
 Horn mitt 153
 Horn ovasta 153
 Hornshered østre, se Ø.-Horne Herred
 Horslundelille 57, 104, 199
 Hvalsø, se K.-Hvalsø
 Hvalsø nørre, se N.-Hvalsø
 Hvalsø søndre, se K.-Hvalsø
 Hvidovre 32, 89, 91, 93, 139, 198, 210
 Hwælæ maior 133, 134
 Hwælæ minor 133, 134
 Hyllinge, Kbh. a., se K.-Hyllinge
 Hyllinge, Sorø a. 40, 97, 198, 208,
 209
 Hyllinge magle, se Hyllinge, Sorø a.
 Hyllinge nørre, se N.-Hyllinge
 Hyllinge søndre, se K.-Hyllinge
 Hyllinge vestre, se K.-Hyllinge
 Högamagla 73, 110
 Højelse 26, 89, 91, 93, 142, 181, 195,
 207
 Høje Ølse, se Højelse
 Højsbjerglille 21, 170
 Hønsemagle 33
 Hørddum 75

 Jernløse nørre, se N.-Jernløse
 Jernløse søndre, se S.-Jernløse
 Jernløse østre, se S.-Jernløse
 Jordberga, se St.-Jordberga
 Jordberga lille, se Ll.-Jordberga
 Jordberga magle, se St.-Jordberga

 Kabbel 164
 Kamstrup 164
 Karleby, Kbh. a., se Ll.-Karleby
 Karleby, Skåne, se V.-Karleby
 Karleby lille, se Ll.-Karleby
 Karleby majore, se V.-Karleby
 Keldby, se Keldbymagle
 Keldbylille 48, 99, 100, 101, 178,
 194, 206
 Keldbymagle 48, 99, 100, 101, 137,
 178, 194, 206
 Kirkeby, se N.- og S.-Kirkeby
 Kirkeby nørre, se N.-Kirkeby
 Kirkeby søndre, se S.-Kirkeby
 Kirke Dråby, se Over-Dråby
 Kirke-Fjenneslev 41, 96, 98, 99, 181,
 195, 202
 Kirke-Helsing 171
 Kirke-Hvalsø 31, 89, 91, 92, 93, 137,
 162, 179, 197, 202
 Kirke-Hyllinge 27, 88, 89, 90, 91, 92,
 93, 162, 179, 197, 208, 209
 Kirke-Skensved 31, 89, 91, 93, 137,
 181, 196, 208
 Kirke-Stilling 171
 Kirke-Såby 25, 179, 205
 Kirke-Værløse 29, 89, 91, 93, 179, 196,
 203
 Klettin hin gula 153
 Knabstrup 35, 95, 145, 148, 149
 Knabstrup det nørre, se Knabstrup
 Kornmegle 54, 188
 Kralange 37, 169
 Kraslille 36
 Kroglange (1), Høve s., Kallehuus wong
 47
 Kroglange (2), Høve s., Møllemark 47
 Kroglange (3), Gimlinge s. 47
 Kroglange (4), Ørslev s. 47
 Krusegård d. østre, se Ll.-Krusegård

 Ladager, se St.-Ladager
 Ladager lille, se Ll.-Ladager
 Ladager magle, se St.-Ladager
 Langeland 185
 Langø 133, 134, 147
 Laveryd søndre 71
 Lidell Sæling og Store 81, 145
 Lilla-Beddinge 64, 108, 109, 195, 209,
 210
 Lilla-Bjällerup 68, 106, 107, 108, 109,
 195, 204
 Lilla-Hammar 70, 106, 107, 108, 109,
 111, 195, 210
 Lilla-Harrie 59, 107, 108, 109, 196,
 206
 Lilla-Jordberga 60, 108, 109, 195, 207

- Lilla-Råby 61, 106, 107, 108, 109, 195, 206
- Lilla-Skeglinge 66
- Lilla-Slågarp 183
- Lilla-Svedala 62, 107, 108, 109, 111, 198
- Lilla-Uppåkra 59, 107, 108, 109, 133, 195, 206
- Lille-Avnede 58, 103, 104, 105, 184, 195, 208
- Lillebrænde 56, 103, 104, 105, 115, 179, 181, 195, 209
- Lille-Brøndum 76, 145
- Lille Bøgehøj, se Bøgehøjllille
- Lille-Dalby 79
- Lille-Egebjerg 137
- Lille-Elmue 49, 99, 100, 101, 102, 207
- Lille-Esbønderup 21, 85, 145, 163
- Lille-Fuglede 36, 94, 95, 137, 142, 196, 208
- Lille-Grandløse 35, 95, 165
- Lille-Havelse 20, 84, 85, 86, 139, 179, 195, 203
- Lille Havelse magle, se Ll.-Havelse
- Lille-Heddinge 50, 99, 100, 101, 138, 179, 195, 209
- Lille Hjarsås, se Hjarsåslille
- Lille-Karleby 25, 92
- Lille-Krusegård 74, 149
- Lille-Ladager 22, 89, 92, 93, 163, 195, 206
- Lille-Linde 53, 99, 101, 163, 195
- Lille-Lyngby 15, 84, 85, 86, 90, 182, 195, 206
- Lille Magleby, se Maglebylille
- Lillemerret 104
- Lille-Næstved 45, 97, 134
- Lille-Okseø 133, 134
- Lille Pillemark, se Permelille
- Lillering 79, 116
- Lille-Rørbæk 17, 84, 85, 86, 179, 195
- Lille-Skensved 31, 89, 91, 93, 137, 181, 196, 208
- Lille-Slemminge 104, 163
- Lille Sonnerup, se Sonnerup
- Lille-Stenum 164
- Lille Sundby, se Sundbylille
- Lille Sø, se Søjllille
- Lille-Tvede 53, 101, 163
- Lille-Tårnby 48, 99, 100, 101, 102, 134, 195, 206
- Lille-Valby, Kbh. a. 24, 89, 90, 92, 93, 182, 198, 199, 205, 206
- Lille-Valby, Sorø a. 39, 96, 97, 98, 195, 198, 199, 205, 206
- Lille Vindinge, se Neder-Vindinge
- Lille-Værløse 28, 89, 91, 93, 179, 196, 203
- Linde, se St.-Linde
- Linde magle, se St.-Linde
- Linde parvum, se Ll.-Linde
- Litla Oterbæc 114, 176
- Liungmusa Østra 70, 176
- Lyngby, se Ll.-Lyngby
- Lyngby lille, se Ll.-Lyngby
- Lyngby magle, se St.-Lyngby
- Lyngeherrød nørre, se Nørlyng Herred
- Lyngeherrød søndre, se Sønderlyng Herred
- Magel Agre 192
- Magelbæk 193
- Magelhøfd 193
- Magel Høj, Dover s., Skanderborg a. 193
- Magel Høj, Kerte s., Odense a. 192
- Magelhøj, Vindinge s., Svendborg a. 191
- Magelmosse 191
- Magelskift 191
- Magel Tved, Avnslev s., Svendborg a. 191
- Mageltved, Frørup s., Svendborg a. 191
- Mageltved, Ryslinge s., Svendborg a. 191
- Mageltved, Ørbæk s., Svendborg a. 191
- Mageltøns Ager 193
- Magelund 186
- Magelunde 186
- Magle Ager, Gudme s., Svendborg a. 191
- Magle agre, Mesinge s., Odense a. 191
- Magle Beddinge, se St.-Beddinge
- Maglebjerg, Bøstrup s., Svendborg a. 191
- Maglebjerg, Lindelse s., Svendborg a. 191
- Maglebjerg, Magleby s., Svendborg a. 191
- Maglebjerg, Vindinge s., Svendborg a. 191
- Maglebrænde 55, 103, 104, 105, 115, 177, 179, 181, 195, 209
- Magleby, Præstø a. 185
- Magleby, Kbh. a., se St.-Magleby
- Magleby, Svendborg a. 186, 189

- Maglebylille 23, 89, 91, 92, 93, 94,
 137, 138, 181, 199, 204, 206
 Magleby søndre, se St.-Magleby
 Maglebæk 193
 Magle Hammar, se St.-Hammar
 Magle Have 191
 Magle Heddinge, se St.-Heddinge
 Maglehøj, Humble s., Svendborg a. 191
 Maglehøj, Refs-Vindinge s., Svendborg a.
 191
 Maglehøj, Skrøbelev s., Svendborg a.
 191
 Magle Høj, Skårup s., Svendborg a. 189
 Magle høj, Søndersø s., Odense a. 192
 Magle Høj, Vejstrup s., Svendborg a.
 191
 Maglekær, Klinte s., Odense a. 192
 Magle Kær, Tanderup s., Odense a. 192
 Maglelund 189
 Magleløkke 191
 Magle Made 191
 Maglemer 104, 199
 Magle mose, Dalby s., Odense a. 192
 Maglemose, Lindelse s., Svendborg a.
 191
 Maglemose, Stoense s., Svendborg a.
 191
 Maglends Ås 191
 Magl Eng 191
 Magle Sk. 191
 Magle Skeglinge, se St.-Skeglinge
 Magle Skifte 191
 Magleskov, Gloslunde s., Maribo a. 186
 Magleskov, Landet s., Maribo a. 186
 Magletving 186
 Maglevretterne 191
 Malangerne, se Milange
 Mallebjerg, Avnslev s., Svendborg a.
 191
 Mallebjerg, Kølstrup s., Odense a. 191
 Malle Holm 191
 Malle Mose, Allese s., Odense a. 192
 Mallepose, Flødstруп s., Svendborg a.
 191
 Malle Mose, Horne s., Svendborg a.
 191
 Malle Mose, Munkebo s., Odense a.
 191
 Mangøvve 37
 Mellangrevie 64
 Mere Emmerbølle, se Emmerbølle
 Milange 37, 169
 Mindrelangø 137
 Moseageren den vestre 72, 148
 Moseageren den østre, 72, 148
 Moseskiftet det lange 71, 148
 Munke-Bjergby 171
 Muragerlille 71, 170
 Musren illu 71
 Musren mio 71
 Møgel Høj, Asperup s., Odense a. 192
 Møgel Høj, Espe s., Svendborg a. 192
 Møgelhøj, Flemløse s., Odense a. 192
 Møgelmarken 192
 Møgel Mose 192
 Møgelrød 192
 Møgel Skift 192
 Møgeltved 192
 Møgeltønder 81, 116, 186
 Møglebjerg 192
 Møglebromad 189
 Møgle Maden 192
 Møgle Mose 192
 Møgleng 192
 Møgle Rod 192
 Mølleborup 171
 Møllelund 189
 Neder-Dråby 16, 83, 84, 85, 86, 139,
 198, 206
 Neder-Vindinge 51, 100, 101
 Nedre Hellerup 137
 Nesgjøgvin heimara 153
 Nesgjøgvin norðara 153
 Netten den store 72, 148
 Nislille 46
 Nordrup, se Nordrupvester og -øster 44
 Nordrupvester 44, 167, 183, 204
 Nordrupøster 44, 167, 183, 204
 Norra-Rörium 67, 107, 108, 109, 184,
 197
 Norra-Säby 61, 106, 196, 205
 Norra-Åby 61, 108, 109, 110, 197, 206
 Norra-Åsbo h. 62, 107, 108, 109, 197
 Norrvidinge 64, 106, 107, 108, 109,
 136, 183, 208, 209
 Ny-Pøjl 82
 Næsbyhoved-Broby 116
 Næstved 45, 134
 Næstved lille, se Ll.-Næstved
 Næstved majore, se Næstved
 Næstved parva, se Ll.-Næstved
 Nørlyng herred 78, 157, 197
 Nørre-Ålslev 56, 103, 104, 105, 182,
 184, 197, 202
 Nørre-Dalby 25, 91

- Nørre-Herlev 19, 84, 85, 86, 183, 202
 Nørre-Hvalsø 30, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 179, 202
 Nørre-Hyllinge 27, 88, 89, 90, 91, 93, 179, 208, 209
 Nørre-Jernløse 34, 94, 95, 138, 197, 203
 Nørre Karleby, se St.-Karleby
 Nørre-Kirkeby 55, 103, 104, 105, 184, 197, 206
 Nørre-Mern 137
 Nørre-Nebel 81
 Nørre-Nissum 80
 Nørre-Tranders 76, 143
 Nørre Tvindelstrup, se Tvindelstrup
 Nørre-Vallenderød 137
 Nørre-Vedby 54, 103, 104, 105, 115, 182, 184, 197, 206
 Nørre-Vestud 137
 Nørre-Vilstrup 80, 148
 Nørre-Vogbjerg 164, 165
- Offre ydre, se Hvidovre
 Offre øvre, se Rødovre
 Oppe-Sundby 16, 83, 86, 138
 Oppmanna 66, 108
 Oppmanna nørre, se Oppmanna
 Oppmanna søndre, se Oppmanna
 Ornaberga 60, 107, 198
 Ornaberga magle, se Ornaberga
 Otermusij westræ 71
 Over-Dråby 17, 83, 84, 85, 86, 198, 206
 Over-Holluf 75, 148
 Overlade 76
 Over-Vindinge 51, 101
- Permelille 34, 94, 95, 96, 170, 193, 199
 Pillemark 34, 95
 Pillemark lille, se Permelille
 Pløjning den søndre 72, 148
 Præstemagle 46
- Ramsø, se Ramsømagle
 Ramsøllille 30, 89, 91, 93, 182, 194, 202
 Ramsømagle 30, 89, 91, 93, 194, 202
 Reersø 163
 Rosendalegård den vestre, se V.-Rosendale
 Rosendalegård den østre, se Ø.-Rosendale
 Rossaklettur niðari 153
 Rossaklettur ovari 153
- Ruds-Vedby 171
 Rødovre 32, 89, 91, 93, 198, 210
 Rørbæk, se St.-Rørbæk
 Rørbæk lille, se Ll.-Rørbæk
 Rørbæk magle, se St.-Rørbæk
 Rørum, se N.-Rørum
 Rørum nørre, se N.-Rørum
 Rørum søndre, se S.-Rørum
 Råby, se St.-Råby og Råbymagle
 Råbyllille 48, 100, 101, 178, 194, 206
 Råby lille, se Ll.-Råby
 Råbymagle 48, 100, 101, 178, 194, 206
 Råby magle, se St.-Råby
 Råby majore, se St.-Råby
 Råby minore, se Ll.-Råby
- Sageby 49, 100
 Sageby vestre, se Sageby
 Salby, se St.-Salby
 Salby gamle, se St.-Salby
 Sallerup, se V.-Sallerup
 Sallerup vestre, se V.-Sallerup
 Seiðaberg høgá 153
 Sigerslev, se Sigerslevvester og -øster
 Sigerslevvester 19, 84, 85, 86, 87, 197, 202
 Sigerslevøster 19, 84, 85, 86, 87, 197, 202
- Sinkbæk 164
 Skaløllille 58, 170
 Skeglinge lille, se Ll.-Skeglinge
 Skensved, se K.-Skensved
 Skensved lille, se Ll.-Skensved
 Skensved magle, se K.-Skensved
 Skov-Vallenderød 137
 Skraverup 44, 98
 Skraverup lille, se Skraverup
 Skrävlinge, se V.-og Ö.-Skrävlinge
 Skrävlinge orientale, se Ö.-Skrävlinge
 Skrävlinge østre, se Ö.-Skrävlinge
 Skudøvre 37
 Skørpinge 210
 Slagelse 42, 183, 184
 Slaglille 42, 96, 99, 183, 184, 198, 199, 203
- Smørum, se Smørumovre
 Smørum minore, se Smørumnedre
 Smørumnedre 26, 88, 91, 93, 133, 134, 198
 Smørumovre 26, 88, 89, 91, 93, 198
 Sonnekulla 70
 Sonekulla vestre, se Sonnekulla
 Sonnekulla østre, se Sonnekulla

- Sonnerup 31, 90
 Sonnerup lille, se Sonnerup
 Spragelselille 54
 Steinkrossur niðari 153
 Steinkrossur ovari 153
 Stenbjergmagle, nu Stenmaglebjerg
 Stenbrolille 71
 Stenen dighræ 71
 Stenlille, Frederiksborg a. 20, 83, 84, 85, 86, 87, 181, 194, 203
 Stenlille, Holbæk a. 34, 94, 95, 96, 170, 194, 203
 Stenløse 20, 84, 85, 86, 87, 181, 194, 203
 Stenløse lille, se Stenlille, Frederiksborg og Holbæk a.
 Stenløse magle, se Stenmagle og Stenløse
 Stenmagle 34, 42, 96, 99, 170, 194, 203
 Stenmaglebjerg 46
 Stigs-Bjergby 171
 Stora-Beddinge 64, 107, 108, 109, 114, 136, 195, 209, 210
 Stora-Bjällerup 68, 107, 108, 109, 195, 204
 Stora-Hammar 69, 106, 136, 195, 210
 Stora-Harrie 59, 107, 108, 109, 195, 206
 Stora-Jordberga 60, 107, 108, 110, 195, 207
 Stora-Råby 60, 107, 108, 109, 142, 196, 206
 Stora-Skeglinge 67
 Stora-Slågarp 183
 Stora-Uppåka 59, 106, 107, 108, 109, 195, 206
 Store-Avnede 58, 103, 104, 105, 184, 195, 208
 Store-Brøndum 76, 144 f., 194
 Store-Dalby 79, 157, 180, 198, 204, 205
 Store-Elmue 49, 99, 100, 101, 102, 163, 180, 199, 207
 Store Emmerbølle, se Emmerbølle
 Store-Fuglede 36, 94, 95, 137, 195, 208
 Store-Grandløse 35
 Store-Havelse 20, 84, 85, 86, 87, 137, 187, 195, 196, 203
 Store-Heddinge 50, 99, 100, 101, 115, 138, 187, 195, 209, 210
 Store Hjærsås, se Hjærsås
 Store Højsbjerg 21
 Store-Karleby 26
 Store-Ladager 22, 89, 91, 92, 93, 163, 195, 206
 Store-Linde 53, 99, 100, 101, 163, 195
 Store-Lyngby 15, 84, 85, 86, 182, 195, 206
 Store-Magleby 23, 88 f., 92, 138, 139, 181, 205
 Store-Musse 163
 Store-Okseø 133, 134
 Store Pillemark, se Pillemark
 Store-Rørbæk 17, 84, 85, 86, 163, 195
 Store-Salby 22, 89, 91, 93, 198, 199, 204, 206
 Store-Slemminge 163
 Store Svedala, se Svedala
 Store-Tårnby 49, 99, 100, 101, 195, 206
 Store-Valby, Kbh. a. 24, 89, 90, 91, 92, 93, 182, 198, 199, 205, 206
 Store-Valby, Sorø a. 39, 96, 98, 195, 198, 199, 205, 206
 Strø 18, 84, 85, 86, 87, 194, 210
 Strøbylille 54, 174
 Strøllille 18, 84, 85, 86, 87, 194, 210
 Strø magle, se Strø
 Sundby, se Ude-Sundby
 Sundbylille 16, 84, 85, 86, 87, 162, 163, 199, 206
 Sundby occidentali, se Sundbyvester
 Sundbyvester 24, 89, 91, 93, 197, 206
 Sundby ydre, se Ude-Sundby
 Sundbyøster 24, 89, 91, 93, 137, 197, 206
 Sundby østre, se Oppe-Sundby
 Suserup 44, 97, 133
 Suserup østre, se Suserup
 Svedala 62
 Svedala lille, se Ll.-Svedala
 Svendstedlille 33
 Säby, se S.-Säby
 Säby syndre, se S.-Säby
 Södervidinge 65, 106, 183, 208, 209
 Södra-Rörum 67, 106, 107, 108, 109, 184, 197
 Södra-Säby 61, 106, 107, 108, 109, 197, 206
 Södra-Aby 61, 108, 109, 110, 197, 206
 Södra-Åsbo h. 63, 107, 108, 109, 197
 Søllille 77, 167, 170, 174
 Sønder-Ålslev 57, 103, 104, 105, 177, 182, 184, 197, 202

- Sønder-Bjerre 45, 98, 167
 Sønder-Brarup 115
 Sønderjellinge 210
 Sønder-Jernløse 34 f., 94, 95, 163, 197, 203
 Sønder-Kirkeby 55, 103, 104, 105, 184, 197, 206
 Sønderlade 76
 Sønderlyng Herred 78, 157, 197
 Sønder-Onsild 78, 116
 Sønder-Tranders 75 f., 143
 Sønder-Tåstrup 57, 103, 104, 105, 177
 Sønderup, se Sønderupnørre og -sønder
 Sønderupnørre 44, 97, 167, 183, 204
 Sønderupsønder 44, 97, 98, 167, 183, 204
 Sønder-Vedby 55, 103, 104, 105, 115, 182, 184, 197, 206
 Sønder-Vognbjerg 164
 Sønder-Ørslev 57, 104
 Søndre Arup, se Arup
 Søndre Bindslev, se Bindslev
 Søndre Dråby, se Over-Dråby
 Søndre Herlev, se Herlev
 Søndre Hyllinge, se K.-Hyllinge
 Søndre Karleby, se Ll.-Karleby
 Søndre-Sundby 24
 Søndre Tvede, se Ll.-Tvede
 Sørby, se Sørbymagle
 Sørbylille 38, 96, 194, 206
 Sørbymagle 38, 96, 194, 206
 Såby, se Kirke-Såby
- Tammestrup Øde 79
 Tána Longu 177
 Thoristhorp 58
 Thurø 74, 133, 134, 147
 Thurø major, se Thurø
 Tingjellinge 210
 Toftlille 21
 Tolånga 69, 107, 108, 109, 110, 178 f., 198
 Tommelilla 68, 107, 108, 109, 110, 111, 179, 196, 198, 199, 204
 Tongelille 21
 Toppegrønne 46
 Topperunde 22
 Torplille 21, 84, 85, 86, 87, 137, 194, 204
 Torpmagle 21, 84, 85, 86, 87, 137, 194, 204
 Torslunde, se Torslundemagle
 Torslundelille 27, 89, 91, 93, 194
- Torslundemagle 28, 89, 91, 93, 194
 Traðarmørkin heimara 153
 Traðarmørkin innara 153
 Tranders søndre, se S.-Tranders
 Turebylille 54, 174
 Tvede lille, se Ll.-Tvede
 Tvindelstrup 44, 97
 Tvindelstrup søndre, se Tvindelstrup
 Tybjerg 47, 99, 100, 101, 102, 194, 207
 Tybjerglille 47, 99, 100, 101, 194, 207
 Tybjerg magle, se Tybjerg
 Tårnby, se St.-Tårnby
 Tårnby lille, se Ll.-Tårnby
 Tårnby magle, se St.-Tårnby
 Tårnby majori, se St.-Tårnby
 Tårnby minus, se Ll.-Tårnby
 Tårnby parvum, se Ll.-Tårnby
 Tåstrup, se S.-Tåstrup
 Tåstrup søndre, se S.-Tåstrup
- Udbyneder 76, 198, 204, 206
 Udbyover 77, 178, 198, 204, 206
 Ude-Sundby 16, 83, 86, 137, 138 f.
 Uppåkra, se St.-Uppåkra
 Uppåkra australi, se Ll.-Uppåkra
 Uppåkra lille, se Ll.-Uppåkra
 Uppåkra magle, se St.-Uppåkra
 Uppåkra majore, se St.-Uppåkra
- Valby store, se St.-Valby Kbh. a.
 Valby vestre, se Ll.-Valby, Kbh. a.
 Valby vestre, se St.-Valby, Sorø a.
 Valby østre, se St.-Valby, Kbh. a.
 Valby østre, se Ll.-Valby, Sorø a.
 Valsø, se Valsølille
 Valsølille, 43, 96, 182, 194, 202
 Valsømagle 43, 96, 194, 202
 Vedby, se Vedbynørre og -sønder
 Vedby, se N.- og S.-Vedby
 Vedbynørre 38, 96, 97, 197, 205, 206
 Vedby nørre, se N.-Vedby
 Vedbysønder 39, 96, 97, 138, 197
 Vedby søndre, se S.-Vedby
 Vejen rag 74, 174
 Vemmenhög vestre, se V.-Vemmenhög
 Vemmenhög østre, se Ö.-Vemmenhög
 Vester-Broby 39, 183, 205
 Vester-Bøgebjerg 38, 98, 167
 Vester-Egede 53
 Vester-Egense 74, 143
 Vester-Egesborg 52
 Vester-Ellesgård 73, 149
 Vester-Hassing 76

- Vester-Kippinge 104
 Vester-Marie 73, 142
 Vester-Rosendale 73
 Vester-Skovby 163
 Vester-Såby 25, 88, 89, 91, 92, 93, 139, 179, 206
 Vester-Ulslev 163
 Vestre Avnede, se St.-Avnede
 Vestre Bjällerup, se Ll.-Bjällerup
 Vestre Drejø, se Avernakø
 Vestre Dråby, se Over-Dråby
 Vestre Nebel, se N.-Nebel
 Vidinge nørre, se Norrvidinge
 Vilstrup det nørre, se N.-Vilstrup
 Vindinge, se Neder- og Over-Vindinge
 Vindinge nedre, se Neder-Vindinge
 Vindinge ydre, se Neder-Vindinge
 Vindinge øvre, se Over-Vindinge
 Virestad 68, 107
 Virestad vestre, se Virestad
 Vor Frue Sogn vestre, se Vester-Marie
 Vram occidentali, se V.-Vram
 Vridsløse, se Vridsløsemagle
 Vridsløselille 28, 89, 91, 93, 182, 194, 203
 Vridsløsemagle 28, 89, 91, 93, 194, 203
 Wyndesæby 145
 Värlinge østre, se Ö.-Värlinge
 Værløse, se K.- og Ll.-Værløse
 Værløse lille, se Ll.-Værløse
 Værløse magle, se K.-Værløse
 Västra-Grevie 63
 Västra-Karleby 62
 Västra-Sallerup 68, 107
 Wæstra Sandbæch Litla 70, 114, 145, 177
 Västra-Skrävlinge 65, 107, 183, 208, 209
 Västra-Vemmenhög 63, 106, 107, 108, 109, 136, 197, 207
 Västra-Vram 70
 Västra-Värlinge 66, 208, 209
 Ydre Sundby, se Ude-Sundby
 Ydre Vindinge, se Neder-Vindinge
 Åiar østre, se Östaröd
 Øksenberg Neder 77, 167, 170
 Øksenberg Over 77, 167, 170
 Ølse lille, se Højelse
 Ølsemagle 27, 89, 91, 93, 157, 181, 195, 207
 Øren den vestre 72, 148
 Øren den østre 72, 148
 Ørslev, se Ørslev under Skoven og Ørslevvester
 Ørslev orientali, se Ørslev under Skoven
 Ørslev søndre, se S.-Ørslev
 Ørslev under Skoven 42, 96, 97, 98, 145, 162, 198, 202
 Ørslevvester 41, 96, 197, 202
 Ørslev østre, se Ørslev under Skoven
 Østaröd 70, 106, 107, 108, 109
 Øster-Brønderslev 75
 Øster-Egede 53, 101
 Øster-Egesborg 52, 100, 138
 Øster-Ellesgård 73
 Øster-Horne h. 80 f., 143 f.
 Øster-Kippinge 104
 Øster-Løgum 81
 Øster-Rosendale 73
 Øster-Skovby 163
 Øster-Stillinge 137, 171, 210
 Øster-Velling 78
 Östra-Grevie 63
 Östra-Skrävlinge 65, 106, 107, 108, 109, 183, 208, 209
 Östra-Vemmenhög 63, 106, 107, 108, 109, 136, 197, 207
 Östra-Vram 70
 Östra-Värlinge 66, 106, 107, 108, 109, 208, 209
 Østre Alstad, se Fru-Alstad
 Østre Avnede, se Ll.-Avnede
 Østre Bjällerup, se St.-Bjällerup
 Østre Brøndby, se Brøndbyøster
 Østre Drejø, se Drejø
 Østre Dråby, se Neder-Dråby
 Østre Emislöv, se Emislöv
 Østre Hørdum, se Hørdum
 Østre Sundby, se Sundbyøster
 Østre Valby, se St.-Valby, Kbh. a.
 Østre Valby, se Ll.-Valby, Sorø a.
 Øvre Hellerup 137
 Øvre Smørum, se Smørumovre
 Åby, se S.-Åby
 Åby nørre, se N.-Åby
 Åby søndre, se S.-Åby
 Å hin hellige, nu Hellegård Å 80, 145, 146 ff., 157, 162
 Åsbo herred nørre, se N.-Åsbo herred
 Åsbo herred søndre, se S.-Åsbo herred